

शान्ति

वर्ष ६

अंक ६

जेष्ठ, २०७२

शान्ति

वर्ष ६,

अङ्क ६

जेष्ठ, २०७२

सम्पादक मण्डल

खुमराज पुंजाली	सचिव	-	अध्यक्ष
ऋषि राजभण्डारी	सह सचिव	-	सदस्य
लक्ष्मीकुमारी बस्नेत	सह सचिव	-	सदस्य
प्रेमप्रसाद सञ्जेल	उप सचिव	-	सदस्य
दामोदर भण्डारी	उप सचिव	-	सदस्य
सुप्रभा ढुङ्गेल (खनाल)	शाखा अधिकृत	-	सदस्य सचिव

नेपाल सरकार
शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाण्डौ
नेपाल

सम्पादकीय

विस्तृत शान्ति सम्झौता पश्चात शान्ति प्रक्रियाका विभिन्न गतिविधि संचालन गर्ने क्रममा २०६३ चैत्र १८ गते शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । नेपाल सरकार (कार्य सम्पादन) नियमावली, २०६९ ले तोकेको क्षेत्राधिकार भित्र रही आफूले सम्पन्न गर्ने मुख्य मुख्य कामहरूलाई भरपर्दो र व्यवस्थित ढंगले जनसमक्ष पुऱ्याई सेवाग्राहीलाई राहत प्रदान गर्ने, पुनस्थापना गर्ने, द्वन्द्वको क्रममा क्षति भएका संरचनाहरूको पुनर्निर्माण गर्ने, द्वन्द्व पीडितहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने, सेना समायोजन, शिविर र द्वन्द्व व्यवस्थापनका विविध कृयाकलापहरू मार्फत आफ्ना कार्यहरूलाई पारदर्शी ढंगले सम्पादन गरी सुशासनको अनुभुति दिलाउने उद्देश्यले तयार गरिएका निर्देशिका, मापदण्डहरूलाई एकीकृत संगालोको रूपमा प्रकाशन गर्ने हाम्रो प्रयास विगत वर्षबाट शुरु भएको हो । पाठक वर्ग, सरोकारवाला कार्यान्वयन निकाय र सेवाग्राही समुदायबाट प्राप्त मागलाई दृष्टिगत गरि चालु वर्षमा पनि विगतका कमी कमजोरिलाई परिमार्जन गर्दै यस अवधिमा थप भएका निर्देशिकाहरू तथा विगत आ.व. मा मन्त्रालयले सम्पादन गरेका मुख्य मुख्य कामको प्रगति विवरण साथ यो नियमित अंकको रूपमा शान्ति संगालोलाई जनसमक्ष ल्याउने प्रयास भएको छ । यस अंकले विगतमा भएका कमी कमजोरिलाई पाठकवर्गको सुझावका आधारमा परिमार्जन र थप गरी मन्त्रालय र अन्तर्गतबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरूको विवरणलाई समेत एकिकृत गरी जनसमक्ष ल्याउने प्रयास गरिएको छ ।

यस प्रकाशनबाट शान्ति प्रकृयाका उपलब्धीहरूको रक्षा गर्दै हालसम्म भएका गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सम्बद्ध पाठक वर्ग र सरोकारवालाहरूलाई मद्दत पुग्ने नै छ । साथै शान्ति निर्माण, राहत, पुनर्निर्माण, पुनस्थापन, सेना समायोजन, संक्रमणकालीन न्याय, द्वन्द्व व्यवस्थापन र संक्रमणकालमा श्रोत परिचालन जस्तो समय सान्दर्भिक विषयमा चासो राख्ने अनुसन्धानकर्ताहरू, नागरिक समाज, दातृ निकाय, अध्येता, राजनीतिज्ञ र सरोकारवालाहरू सबैको लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं । अन्तमा यस अंकमा प्रकाशित सामाग्रीहरूबाट अधिकतम लाभ लिन र देखिएका कमीकमजोरी सुधार गर्नको लागि रचनात्मक सुझाव, सल्लाह र प्रतिकृयाको अपेक्षा राख्दै यस प्रकाशनलाई पाठक वर्ग समक्ष पुऱ्याउन सहयोग गर्नुहुने शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय र अन्तर्गतका कर्मचारीहरू र सम्बद्ध सरोकारवालाहरूलाई हार्दिक धन्यवाद सहित आभार प्रकट गर्दछौं ।

सम्पादक मण्डल

नरहरि आचार्य
मन्त्री
शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

प.सं.-६९
च.नं.-०६११६२

नेपाल सरकार

फोन : ४२११०८९
फ्याक्स : ४२१११८६
४२११५५४

निजी सचिवालय
सिंहदरवार, काठमाडौं ।

जेष्ठ २६, २०७२

शुभकामना

शान्ति निर्माण, प्रवर्द्धन र द्वन्द्व व्यवस्थापनका लागि भए गरेका प्रयासहरु र मन्त्रालयको कार्य सम्पादन गर्नका लागि वनेका नीति, निर्देशिका, मापदण्ड समेतका विषयहरु समेटी विगत वर्षहरुमा जस्तै शान्ति वर्ष ६, अंक ६ नियमित रुपमा प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा खुशी लागेको छ ।

दश वर्षे सशस्त्र द्वन्द्व र त्यसले सिर्जना गरेका तमाम नकारात्मक असरहरुको व्यवस्थापन गर्दै दीर्घकालीन रुपमा शान्ति व्यवस्थापन तर्फ यो मन्त्रालय अघि बढिरहेको छ । शान्ति प्रक्रिया शुरु भएदेखि हालसम्म यस मन्त्रालयबाट खास गरी राहत, पुनःस्थापना, सेना समायोजन, पुनर्निर्माण र शान्ति कोष मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरुको बारेमा भएका कामहरुको बारेमा जानकारी लिने तमाम पाठकवर्ग र आम नागरिकलाई प्रस्तुत प्रकाशनले विस्तृत जानकारी हुने अपेक्षा गरेको छ ।

नरहरि आचार्य

मन्त्री

प.सं.
च.नं.

नेपाल सरकार शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

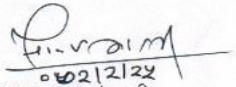
सिंहदरबार, काठमाडौं
नेपाल ।

शुभकामना

विगत वर्षहरुमा जस्तै यस वर्ष पनि यस मन्त्रालयले गरेका गतिविधिहरु, स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम र यस मन्त्रालयले कार्य सम्पादन गर्नका लागि बनेका नीति, निर्देशिका, मापदण्ड समेतका विषयहरु समेटी सिलसिलेवार ढंगले शान्ति वर्ष ६, अंक ६ नियमीत रूपमा प्रकाशन गरी पाठक समक्ष पुऱ्याउन पाउँदा अत्यन्त खुशी लागेको छ । प्रस्तुत अंकले यस मन्त्रालयका सम्बन्धित सूचनाहरु प्राप्त गर्न पाठक वर्गलाई सहयोग हुने विश्वास लिएको छ ।

प्रस्तुत अंक प्रकाशनको क्रममा आ-आफ्नो तहबाट सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पादक मण्डल, यस मन्त्रालय र अर्न्तगतका सबै कर्मचारी र कम्प्युटर टाइप तथा सेटिङ्ग गरी सहयोग गर्ने कर्मचारी समेत सबैलाई धन्यबाट दिदै यस प्रकाशनको सफलताको कामना गर्दछु ।

मिति : २०७२।२।२५ गते

०७२।२।२५
(खुमराज पुजाली)
सचिव

"शान्ति र शिक्षा : समृद्ध नेपालको अपेक्षा"

फोन नं. ४२१११८५, ४२११०८५, ४२१११७१, ४२१११७६, ४२११५५०
Website: <www.peace.gov.np>

फ्याक्स : ५७७-१-४२१११८६
E-mail: info@peace.gov.np

विषयसूची

क्र.सं.	लेखको शिर्षक	पृष्ठ संख्या
१	वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१	१-२०
२	आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिसम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६३	२१-३२
३	द्वन्द्वका कारण विस्थापित व्यक्ति तथा परिवारलाई राहत सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६३	३३-४२
४	शान्ति कोष संचालन (कार्यविधि) नियमावली, २०६५	४३-५५
५	मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने (प्रथम संशोधन) निर्देशिका, २०६८	५६-७०
६	वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत प्रदान गर्ने (प्रथम संशोधन) निर्देशिका, २०६८	७१-८१
७	स्थानीय शान्ति समितिका कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू (Terms of Reference)	८२-८६
८	द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६५	८७-९४
९	नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी (प्रथम संशोधन) कार्यविधि, २०६८	९५-१५२
१०	स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिका, २०६६	१५३-१७३
११	सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्ने निर्देशिका, २०६७	१७४-१८१
१२	माओवादी सेनाका लडाकुहरूको रेखदेख, नियन्त्रण, निर्देशन प्रक्रिया र आचारसंहिता सम्बन्धी निर्देशिका, २०६७	१८२-१८७
१३	माओवादी सेनाका लडाकुहरूको पुनर्स्थापन सम्बन्धी निर्देशिका, २०६८	१८८-१९०
१४	माओवादी सेनाका गर्भवती तथा पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकुहरूको लागि विशेष सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६८	१९१-१९२
१५	शान्तिको लागि विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८	१९३-१९७
१६	द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६८	१९८-२०२
१७	माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरू, सशस्त्र द्वन्द्व, ऐतिहासिक जनआन्दोलन र मधेश आन्दोलनका घाइते अपाङ्गहरूका लागि पुनर्स्थापन एवं हेरचाह निर्देशिका, २०६८	२०३-२०६
१८	आमा बाबु गुमाएका बालबालिका पुनःस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६८	२०७-२१२
१९	राजनीतिक द्वन्द्वको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्ति तथा परिवारलाई प्रदान गरिने परिचय पत्र निर्देशिका २०६९	२१३-२१८
२०	मनोसामाजिक परामर्श सेवा सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७०	२१९-२२५
२१	स्थानीयस्तरका शान्ति समितिको कार्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७०	२२६-२२९
२२	अन्तरिम संविधान र सङ्क्रमणकालीन व्यवस्थापन - काशीराज दाहाल	२३०-२३६

२३	सहभागीतामुलक विकास : शान्ति र सुशासनको आधार - गोपीनाथ मैनाली	२३७-२४९
२४	मन्त्रालयबाट हालसम्म सम्पादन भएका मुख्य मुख्य कार्यहरु	२५०-२५६
२५	शान्ति समिति (७५ जिल्ला) को सम्पर्क नम्बरहरु	२५७-२५९

“बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१

प्रस्तावना : नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३३ मा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरुको सम्बन्धमा गठित छानविन आयोगको प्रतिवेदनको आधारमा पीडित परिवारहरुलाई राहत उपलब्ध गराउने तथा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन गर्ने तथा मानवता विरुद्धको अपराधमा संलग्न व्यक्तिहरुको बारेमा सत्य अन्वेषण गर्न र समाजमा मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्न उच्चस्तरीय सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग गठन गर्ने कुरा उल्लेख भएको,

विस्तृत शान्ति सम्झौताको दफा ५.२.५ मा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन गर्ने तथा मानवता विरुद्धको अपराधमा संलग्नहरुको बारेमा सत्य अन्वेषण गर्न र समाजमा मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्न आपसी सहमतिबाट उच्चस्तरीय सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगको गठन गर्ने कुरा उल्लेख भएको,

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ र विस्तृत शान्ति सम्झौताको मर्म र भावनालाई आत्मसात गरी सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन तथा मानवता विरुद्धको अपराध सम्बन्धी घटना र त्यस्तो घटनामा संलग्न व्यक्तिहरुको बारेमा सत्य अन्वेषण तथा छानविन गरी वास्तविक तथ्य जनसमक्ष ल्याउन, समाजमा मेलमिलाप गराई पारस्परिक सद्भाव तथा सहिष्णुताको भावना अभिवृद्धि गर्दै दिगो शान्ति र मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्न, सो घटनाबाट पीडित व्यक्तिलाई परिपूरणको व्यवस्था लगायत त्यस्तो घटनासंग सम्बन्धित गम्भीर अपराधमा संलग्न व्यक्तिलाई कानूनी कारबाहीको लागि सिफारिस गर्नको लागि बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन आयोग तथा सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगको गठन सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८३ बमोजिम व्यवस्थापिका-संसदको हैसियतमा संविधान सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम “बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१” रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

- (क) “अध्यक्ष” भन्नाले आयोगको अध्यक्ष सम्भन्नु पर्छ ।
- (ख) “आयोग” भन्नाले दफा ३ बमोजिम गठन भएको बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन आयोग वा सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग सम्भन्नु पर्छ ।
- (ग) “उजूरी” भन्नाले निवेदन समेतलाई जनाउँछ ।
- (घ) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।
- (ङ) “परिपूरण” भन्नाले दफा २३ बमोजिम पीडितलाई उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्ति, सुविधा वा सहूलियत समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (च) “परिवार” भन्नाले पीडितको पति, पत्नी, छोरा, छोरी, बाबु, आमा, सासु, ससुरा, बाजे, बज्यै, नाति, नातिनी वा सगोलको दाजु भाई वा दिदी बहिनी सम्भन्नु पर्छ ।
- (छ) “पीडक” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी अपराधमा संलग्न व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो अपराध गर्न आदेश दिने व्यक्ति समेतलाई जनाउँछ ।
- (ज) “पीडित” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको परिणाम स्वरूप मृत्यु भएको वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा आर्थिक रुपमा हानिनोक्सानी पुगेको वा थुनामा रहेको व्यक्ति तथा निजको परिवारको सदस्य सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको परिणाम स्वरूप मानवीय, सामाजिक वा सामुदायिक रुपमा गम्भीर प्रतिकूल असर पुग्न गएको समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।
- (झ) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ ।
- (ञ) “मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा निःशस्त्र व्यक्ति वा जनसमुदाय विरुद्ध लक्षित गरी वा योजनाबद्ध रुपमा गरिएको देहायको कार्य सम्भन्नु पर्छ :-

- (१) हत्या,
- (२) अपहरण तथा शरीर बन्धक,
- (३) व्यक्ति बेपत्ता पार्ने,
- (४) अङ्गभङ्ग वा अपाङ्ग बनाउने,

- (५) शारीरिक वा मानसिक यातना,
 - (६) बलात्कार तथा यौनजन्य हिंसा,
 - (७) व्यक्तिगत वा सार्वजनिक सम्पत्ति लुटपाट, कब्जा, तोडफोड वा आगजनी,
 - (८) घरजग्गाबाट जबरजस्ती निकाला वा अन्य कुनै किसिमबाट विस्थापन, वा
 - (९) अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार वा मानवीय कानून विपरीत गरिएका जुनसुकै किसिमका अमानवीय कार्य वा मानवता विरुद्धको अन्य अपराध ।
- (ट) “व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य” भन्नाले देहायका कुनै कार्य सम्भन्नु पर्छ :-
- (१) कानून बमोजिम पक्राउ गर्न, अनुसन्धान तहकिकात गर्न वा कानून कार्यान्वयन गर्न अख्तियारी पाएको व्यक्ति वा सुरक्षाकर्मीले पक्राउ गरेको, हिरासतमा राखेको वा अन्य कुनै किसिमले नियन्त्रणमा लिएको व्यक्तिलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित नगराउने, मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष प्रचलित कानून बमोजिम उपस्थित गराउनु पर्ने अवधि व्यतीत भएपछि पनि सरोकारवालालाई भेटघाट गर्न नदिने वा निजलाई कहाँ, कसरी र कुन अवस्थामा राखिएको छ भन्ने सम्बन्धमा जानकारी नदिने,
 - (२) सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा कुनै संगठन वा संगठित वा असंगठित समूहको नामबाट कुनै पनि व्यक्तिलाई पक्राउ वा अपहरण गरी वा कब्जामा वा अन्य कुनै किसिमले नियन्त्रणमा लिई निजको वैयक्तिक स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गर्ने ।
- (ठ) “विस्तृत शान्ति सम्झौता” भन्नाले नेपाल सरकार र तत्कालीन नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच सम्वत् २०६३ साल मंसिर ५ गते सम्पन्न सम्झौता सम्भन्नु पर्छ ।
- (ड) “सचिव” भन्नाले आयोगको सचिव सम्भन्नु पर्छ ।
- (ढ) “सदस्य” भन्नाले आयोगको सदस्य सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले अध्यक्ष समेतलाई जनाउँछ ।
- (ण) “सशस्त्र द्वन्द्व” भन्नाले सम्वत् २०५२ साल फागुन १ गतेदेखि २०६३ साल मंसिर ५ गतेसम्म राज्य पक्ष र तत्कालीन नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको सशस्त्र द्वन्द्व सम्भन्नु पर्छ ।

परिच्छेद-२
आयोगको गठन

३. आयोगको गठन : (१) सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटना र त्यस्तो घटनामा संलग्न व्यक्तिहरूको बारेमा सत्य अन्वेषण तथा छानविन गरी वास्तविक तथ्य जनसमक्ष ल्याउन, पीडक र पीडित बीच मेलमिलाप गराउन, पीडितलाई परिपूरणको व्यवस्था लगायत त्यस्तो घटनासँग सम्बन्धित गम्भीर अपराधमा संलग्न व्यक्तिलाई कानूनी कारबाहीको लागि सिफारिस गर्ने काम समेतका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी छुट्टाछुट्टै रूपमा स्वतन्त्र, निष्पक्ष, जवाफदेही र उच्चस्तरीय बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन आयोग र सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग गठन गर्नेछ ।

(२) आयोगमा कम्तीमा एकजना महिला रहने गरी अध्यक्ष सहित पाँचजना सदस्यहरू रहने छन् ।

(३) अध्यक्ष तथा सदस्यको नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्न देहाय बमोजिमको एक सिफारिस समिति रहनेछः-

- (क) पूर्व प्रधान न्यायाधीशहरूमध्येबाट नेपाल सरकारले तोकेको व्यक्ति -अध्यक्ष
- (ख) राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको अध्यक्ष वा निजले तोकेको सो आयोगको सदस्य -सदस्य
- (ग) मानव अधिकारवादी, मनोविज्ञानवेत्ता, कानूनविद्, विधि विज्ञानवेत्ता, द्वन्द्वविद्, समाजशास्त्री, महिला अधिकारकर्मी वा शान्ति प्रक्रियामा संलग्न व्यक्तिहरू मध्येबाट नेपाल सरकारले मनोनयन गरेको कम्तीमा एकजना महिला सहित तीनजना -सदस्य

(४) उपदफा (३) बमोजिमको सिफारिस समितिले यस ऐन बमोजिम अध्यक्ष र सदस्य हुन योग्य व्यक्तिहरू मध्येबाट अध्यक्ष तथा सदस्यको नाम नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको सिफारिस समितिले अध्यक्ष तथा सदस्यको नाम सिफारिस गर्नु अघि निजहरूको सार्वजनिक छनौट प्रक्रिया निर्धारण गरी त्यस्तो छनौट प्रक्रिया सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन समेत गर्नु पर्नेछ ।

४. अध्यक्ष तथा सदस्यको योग्यता : देहायको व्यक्ति अध्यक्ष तथा सदस्यको पदमा नियुक्तिको लागि योग्य हुनेछः-

- (क) मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा स्नातकोपाधि हासिल गरेको,
- (ख) नियुक्ति हुदाका बखत कुनै पनि राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको,

- (ग) उच्च नैतिक चरित्र भएको,
- (घ) मानव अधिकार, शान्ति, कानून, द्वन्द्व व्यवस्थापन वा समाजशास्त्रको क्षेत्रमा काम गरेको,
- (ङ) पैंतीस वर्ष उमेर पूरा भएको,
- (च) अध्यक्षको हकमा सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश वा पुनरावेदन अदालतको मुख्य न्यायाधीश भइसकेको, नेपाल न्याय सेवाको विशिष्ट श्रेणीको पदमा काम गरिसकेको वा सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश हुने योग्यता भएको ।

५. अध्यक्ष तथा सदस्यको लागि अयोग्यता : देहायको व्यक्ति अध्यक्ष तथा सदस्यको पदमा नियुक्तिको लागि अयोग्य मानिनेछ :-

- (क) गैर नेपाली नागरिक,
- (ख) नैतिक पतन देखिने फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट कसूरदार ठहरिएको,
- (ग) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी कसूरमा सजाय पाएको,
- (घ) सशस्त्र द्वन्द्वमा संलग्न रहेको,
- (ङ) मानव अधिकारको उल्लङ्घन सम्बन्धी कसूरमा कारवाहीको लागि राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट सिफारिस भएको ।

६. पदावधि : (१) दफा ३९ बमोजिम आयोग विघटन नभएसम्म अध्यक्ष तथा सदस्यहरू आफ्नो पदमा बहाल रहने छन् ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अध्यक्ष वा कुनै सदस्यमा कार्यक्षमताको अभाव भएमा वा निज खराब आचरणमा लागेमा नेपाल सरकारले पूर्व प्रधान न्यायाधीशको अध्यक्षतामा तीन सदस्यीय एक छानविन समिति गठन गर्नेछ र सो समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारले त्यस्तो अध्यक्ष वा सदस्यलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर त्यस्तो आरोप लागेको अध्यक्ष वा सदस्यलाई सफाई पेश गर्ने मौकाबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अध्यक्ष वा सदस्य उपरको आरोप छानविन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. पद रिक्त हुने अवस्था : (१) देहायको अवस्थामा अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-

- (क) निजले प्रधानमन्त्री समक्ष आफ्नो पदबाट राजीनामा दिएमा,
- (ख) दफा ५ बमोजिम निज आफ्नो पदमा बहाल रहन अयोग्य भएमा,
- (ग) दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम निज आफू बहाल रहेको पदबाट हटेमा,
- (घ) निजको मृत्यु भएमा ।

(२) अध्यक्ष वा सदस्यको पद कुनै कारणले रिक्त भएमा दफा ३ बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी पूर्ति गरिनेछ ।

८. अध्यक्ष तथा सदस्यको सेवा शर्त : (१) अध्यक्ष तथा सदस्य आयोगको पूरा समय काम गर्ने पदाधिकारी हुनेछन् ।

(२) अध्यक्ष तथा सदस्यको पारिश्रमिक क्रमशः राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष तथा सदस्य सरह हुनेछ ।

(३) अध्यक्ष तथा सदस्यको सेवाको शर्त र अन्य सुविधा नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।

९. आयोगको बैठक र निर्णय : (१) आयोगको बैठक अध्यक्षले तोकेको स्थान, मिति र समयमा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अध्यक्षको अनुपस्थितिमा सदस्यहरूसँगको परामर्शमा सचिवले तोकेको स्थान, मिति र समयमा आयोगको बैठक बस्नेछ ।

(३) आयोगको कूल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा आयोगको बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(४) आयोगको बैठकको अध्यक्षता अध्यक्षले र निजको अनुपस्थितिमा बैठकमा उपस्थित सदस्यहरु मध्ये वरिष्ठ सदस्यले गर्नेछ ।

(५) आयोगको निर्णय सर्वसम्मतबाट गरिनेछ । यसरी सर्वसम्मतबाट निर्णय हुन नसकेमा आयोगको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकमा अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।

(६) आयोगको बैठकको निर्णय अध्यक्षले प्रमाणित गर्नेछ ।

(७) आयोगले चाहेमा आयोगको काम कारबाहीसँग सम्बन्धित विषयका विज्ञलाई आयोगको बैठकमा पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(८) आयोगको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि आयोग आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१०. सचिव : नेपाल सरकारले नियुक्त गरेको वा तोकेको नेपाल न्याय सेवाको राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणीको अधिकृतले आयोगको सचिव भई काम गर्नेछ ।

११. आयोगको कर्मचारी : (१) आयोगको लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारी मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनेछ । त्यसरी कर्मचारी उपलब्ध गराउँदा मन्त्रालयले आयोगसँग परामर्श गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले माग गरेको विशेषज्ञ कर्मचारी नेपाल सरकारसँग नभएमा वा आयोगले माग गरे बमोजिमको सङ्ख्यामा मन्त्रालयले कर्मचारी उपलब्ध गराउन नसकेमा आयोगले करारमा कर्मचारी नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम करारमा नियुक्त भएको कर्मचारीको काम, कर्तव्य र अधिकार, पदावधि, पारिश्रमिक तथा सुविधा आयोगले तोके बमोजिम हुनेछ ।

तर त्यस्तो कर्मचारीको पारिश्रमिक र सुविधा आयोगमा कार्यरत नेपाल सरकारका समान श्रेणी वा तहका कर्मचारीको भन्दा बढी हुने छैन ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूले आयोगबाट तोके बमोजिम भत्ता तथा सुविधा पाउनेछन् ।

१२. आयोगको स्रोत साधन तथा लेखापरीक्षण : (१) आयोगको काम कारवाहीको लागि आवश्यक पर्ने रकम, भवन, साधन तथा अन्य स्रोतको व्यवस्था मन्त्रालयले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आयोगलाई प्राप्त भएको रकम आयोगले कुनै वाणिज्य बैंकमा खाता खोली जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(३) आयोगको सम्पूर्ण खर्च उपदफा (२) बमोजिम जम्मा गरिएको रकमबाट व्यहोरिनेछ ।

(४) आयोगले आफ्नो आय व्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको ढाँचामा राख्नु पर्नेछ ।

(५) आयोगको लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकद्वारा हुनेछ ।

परिच्छेद-३

आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार

१३. आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार : (१) आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटनाको छानविन, सत्य अन्वेषण तथा अभिलेखन गरी वास्तविक तथ्य जनसमक्ष ल्याउने,
- (ख) पीडित तथा पीडकको यकीन गर्ने,
- (ग) पीडक र पीडित बीच मेलमिलाप गराउन पहल गर्ने तथा मेलमिलाप गराउने,
- (घ) पीडित वा निजको परिवारका सदस्यलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने परिपूरणको सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने,
- (ङ) मेलमिलाप नभएका तथा क्षमादानमा नपरेका पीडकलाई कारवाहीको लागि सिफारिस गर्ने,

(च) पीडितलाई तोकिए बमोजिमको परिचयपत्र तथा छानविन पछिको जानकारी उपलब्ध गराउने,

(छ) यस ऐनमा उल्लिखित अन्य काम गर्ने, गराउने ।

(२) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका घटनासँग सम्बन्धित विषयमा विभिन्न अदालत तथा निकायमा विचाराधीन मुद्दाहरु सम्बन्धित अदालत तथा निकायसँगको परामर्शमा आयोगले छानविन गर्नेछ ।

(३) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका घटनासँग सम्बन्धित विषयमा विभिन्न निकायमा विचाराधीन उजुरीहरु आयोगले छानविन गर्नेछ ।

(४) कुनै घटना शसस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएको हो वा होइन भन्ने विवाद भएमा त्यसको निर्णय आयोगले गर्नेछ ।

(५) यस ऐन बमोजिम बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका सम्बन्धमा बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन आयोग र मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी अन्य घटनाका सम्बन्धमा सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगले छानविन गर्नेछ ।

(६) आयोगले मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटनाको छानविन देहायको आधारमा गर्न सक्नेछ :-

(क) पीडित वा निजको तर्फबाट कसैले आयोग समक्ष उजुरी दिएमा,

(ख) आयोगलाई कुनै स्रोतबाट जानकारी प्राप्त भएमा,

(ग) आयोगले छानविन गर्न उपयुक्त सम्भेमा ।

(७) आयोगमा उजुरी दिने कार्यमा बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका तथा यौनजन्य हिंसामा परेका व्यक्तिलाई सहजता प्रदान गर्न आयोगले तोकिए बमोजिम छुट्टै व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(८) आयोग समक्ष उजुरी दिने कार्यविधि सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१४. आयोगको छानविन सम्बन्धी अधिकार : (१) आयोगले यस ऐन बमोजिम छानविन गर्दा देहायको काम गर्ने सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिम अदालतलाई भए सरहको अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ :-

(क) कुनै व्यक्तिलाई आयोग समक्ष उपस्थित गराई जानकारी लिने वा बयान गराउने,

(ख) साक्षी बुझ्ने तथा बकपत्र गराउने,

(ग) कुनै लिखत वा कागजात पेश गर्न आदेश दिने,

(घ) कुनै सरकारी वा सार्वजनिक कार्यालय वा अदालतबाट कुनै लिखत वा त्यसको नक्कल भिकाउने,

तर कुनै अदालतबाट त्यस्तो लिखत भिकाउँदा सम्बन्धित अदालतको अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(ङ) प्रमाण बुझ्ने,

(च) स्थलगत निरीक्षण गर्ने वा गराउने वा दशी प्रमाण पेश गर्न आदेश दिने ।

(२) सुरक्षाका दृष्टिले वा अन्य कारणबाट साक्षी वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई आयोगमा उपस्थित गराउन नसकिने भएमा आयोगले श्रव्यदृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) वा अन्य कुनै माध्यमबाट त्यस्तो साक्षी वा व्यक्तिको बकपत्र वा बयान गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्ति उपस्थित गराउन वा लिखत, कागजात, दशी वा प्रमाण पेश गर्ने सम्बन्धमा आयोगले उपयुक्त सम्भेमा मनासिव समय तोक्न सक्नेछ ।

(४) आयोगले आफ्नो छानविन सम्बन्धी कुनै वस्तु, लिखत कुनै व्यक्तिका साथमा वा कुनै खास स्थानमा छ भन्ने लागेमा विना सूचना त्यस्तो व्यक्ति वा स्थानको तलासी लिन वा लिन लगाउन र फेला परेका वस्तु वा लिखत कब्जा गर्न वा गर्न लगाउन वा त्यस्तो लिखतको पूरै वा आंशिक नक्कल वा प्रतिलिपि लिन लगाउन सक्नेछ ।

(५) सार्वजनिक पद धारण गरेको कुनै व्यक्ति उपर यस ऐन बमोजिम छानविन गर्नु परेमा र निजलाई पदमा राखिरहँदा निजले प्रमाण लोप गर्ने सम्भावना देखिएमा आयोगले निजलाई निलम्बन गर्न सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी आएमा सम्बन्धित निकायले समेत त्यस्तो व्यक्तिलाई निजको सेवा शर्त सम्बन्धी कानूनमा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र त्यसरी उल्लेख नभएकोमा बढीमा तीन महिनाको लागि निलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

(६) बेपत्ता पारिएको व्यक्तिलाई मारी मृतकको शव कुनै स्थानमा गाडिएको छ भन्ने सम्बन्धमा आयोग विश्वस्त भएमा आयोगले त्यस्तो स्थानको उत्खनन् गरी वास्तविकता पत्ता लगाउन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम उत्खनन् व्यवस्थित रूपले गर्नु पर्नेछ र त्यसरी उत्खनन् गर्दा कुनै व्यक्तिको शव वा अवशेष फेला परेमा आयोगले सम्भव भएसम्म त्यस्तो शवको डी.एन.ए. वा शव परीक्षण समेत गरी त्यस्तो शव वा अवशेष मृतकको परिवारको सदस्य उपलब्ध भएमा निजलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(८) आयोगलाई प्राप्त भएको उजूरी तथा जानकारी छानविन गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५. आयोगको कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने : (१) आयोगले दफा १४ बमोजिम माग गरेको लिखत, कागजात, दशी वा प्रमाण पेश गर्नु तथा आयोगमा उपस्थित भई जानकारी, बयान वा बकपत्र दिनु सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा निकायको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) आयोगले यस ऐन बमोजिम छानविनको सिलसिलामा कुनै ठाउँको तलासी लिंदा वा कुनै व्यक्तिलाई आयोग समक्ष उपस्थित गराउन स्थानीय प्रशासनको सहयोग माग गरेमा आयोगलाई सहयोग गर्नु स्थानीय प्रशासनको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिमको कर्तव्य भएको व्यक्ति, संस्था वा निकायले आयोगको कार्यमा सहयोग नगरेमा आयोगले त्यस्तो व्यक्ति वा सो संस्था वा निकायको प्रमुखलाई पटकै पिच्छे, पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम कर्तव्य भएको व्यक्ति कुनै सरकारी निकाय वा सार्वजनिक संस्थाको पदाधिकारी वा कर्मचारी भएमा आयोगले त्यस्तो पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही गर्न वा प्रचलित कानून बमोजिम पदीय जिम्मेवारी पूरा नगरेको आरोपमा कारबाही गर्न सम्बन्धित अख्तियारवाला समक्ष लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी आएमा सम्बन्धित अख्तियारवालाले विभागीय कारबाही गरी सोको जानकारी आयोगलाई गराउनु पर्नेछ ।

(५) कसैले आयोगको काम कारबाहीमा बाधा विरोध गरेमा आयोगले त्यस्तो व्यक्तिलाई पटकै पिच्छे, पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

१६. अवहेलनामा कारबाही गर्न सक्ने : (१) आयोगले आफ्नो अवहेलनामा कारबाही चलाउन सक्नेछ । यसरी कारबाही चलाउँदा आयोगले आफ्नो अवहेलना भएको ठहऱ्याएमा पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा तीन महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायले आयोगलाई सन्तोष हुने गरी क्षमायाचना गरेमा आयोगले क्षमा दिन वा सजाय तोकी सकेको भए सजाय माफ गर्न, घटाउन वा आयोगले तोकेको शर्तमा सजाय मुलतवी राखी त्यस्तो शर्तको पालना भएमा सजाय कार्यान्वयन नगर्ने आदेश दिन सक्नेछ ।

१७. साक्षी तथा अन्य व्यक्तिको संरक्षण : (१) आयोगमा बयान, बकपत्र वा जानकारी दिन उपस्थित हुने कुनै व्यक्ति, पीडित वा निजको परिवारका सदस्यले आफ्नो सुरक्षाको लागि आयोगसँग अनुरोध गरेमा वा त्यसरी अनुरोध नगरेपनि त्यस्तो व्यक्ति वा आयोगलाई सहयोग पुऱ्याउने वा आयोगमा कार्यरत कुनै व्यक्तिलाई सुरक्षा दिन आवश्यक देखिएमा आयोगले सो व्यक्तिको सुरक्षाको लागि उचित व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्तिको सुरक्षाको लागि आयोगले आवश्यकता अनुसार नेपाल सरकारको सहयोग लिन सक्नेछ ।

(३) कुनै व्यक्तिले आयोगमा बयान वा बकपत्र गरेको वा कुनै जानकारी दिएको कारणले मात्र निजका विरुद्ध कुनै मुद्दा चलाइने वा कानूनी कारवाही गरिने छैन ।

(४) आयोगमा बयान, बकपत्र वा जानकारी दिन उपस्थित भएको व्यक्तिले आउँदा जाँदा र खान तथा बस्दा लाग्ने वास्तविक खर्च माग गरेमा आयोगले त्यस्तो व्यक्तिलाई मनासिब खर्च उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(५) आयोगमा बयान वा बकपत्र गर्ने, कुनै सूचना, जानकारी वा प्रमाण दिने व्यक्तिले आफ्नो नाम गोप्य राख्न चाहेमा आयोगले त्यस्तो व्यक्तिको नाम गोप्य राख्नु पर्नेछ ।

(६) बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका तथा यौनजन्य हिंसामा परेका व्यक्तिलाई बयान वा बकपत्र दिने कार्यमा सहजता प्रदान गर्न आयोगले तोकिए बमोजिम छुट्टै व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(७) सरकारी निकायमा कार्यरत कुनै कर्मचारी वा सुरक्षाकर्मीले आफू कार्यरत निकायमा रही आयोगमा बयान, बकपत्र वा जानकारी दिन सुरक्षाका कारण नसक्ने जनाएमा आयोगले त्यस्तो कर्मचारीलाई निज सरुवा हुन सक्ने निकायमा सरुवा गर्न सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ, र त्यसरी लेखी आएमा सो निकायले पनि त्यस्तो कर्मचारीलाई सरुवा गरिदिनु पर्नेछ ।

(८) साक्षी, पीडित तथा आयोगको काममा सहयोग गर्ने व्यक्तिको सुरक्षा, शारीरिक तथा मानसिक हित, गोपनीयता र मर्यादाको संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१८. सार्वजनिक सुनुवाई गर्न सक्ने : (१) आयोगले मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी विषयमा सत्य तथ्य पत्ता लगाउन आवश्यक देखेमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्न सक्नेछ ।

(२) सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने तरिका र प्रक्रिया आयोगले तोके बमोजिम हुनेछ ।

१९. आयोगको काम कारवाही खुला तथा पारदर्शी हुनु पर्ने : (१) आयोगले आफ्नो काम कारवाही खुला तथा पारदर्शी रूपमा गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै व्यक्तिको इज्जत, आत्मसम्मान, गोपनीयता वा सुरक्षामा प्रतिकूल असर पर्ने, शान्ति र सु-व्यवस्थामा खलल पर्ने वा छानविन प्रकृत्यालाई प्रतिकूल असर पार्ने काम कारवाही गोप्य गर्न सकिनेछ ।

(३) आयोगले आफ्नो काम कारवाही सम्बन्धी विवरण पीडित लगायत सर्वसाधारणको जानकारीको लागि समय समयमा सार्वजनिक गर्न सक्नेछ ।

२०. स्वतन्त्रता र निष्पक्षता कायम गर्नु पर्ने : (१) आयोगले स्वतन्त्र र निष्पक्ष रूपले आफ्नो काम सम्पादन गर्नु पर्नेछ ।

(२) आयोगले कसै प्रति भुकाव, मोलाहिजा वा बदनीयत राखी काम गर्न हुँदैन ।

(३) आयोगले आफ्नो काम कारवाही गर्दा मानव अधिकार तथा न्यायका सर्वमान्य सिद्धान्तलाई पालना गर्नु पर्नेछ ।

(४) आयोगबाट छानविन तथा कारवाही गर्नु पर्ने व्यक्ति कुनै सदस्यको नातेदार भएमा वा कुनै कारोवारको सिलसिलामा निजसँग प्रत्यक्षरूपमा सम्बन्धित भएमा सो सदस्यले त्यस्तो छानविन तथा कारवाहीमा संलग्न हुनु हुँदैन ।

२१. उजूरी तामेलीमा राख्न सक्ने : आयोगमा प्राप्त भएको उजूरी वा जानकारी सम्बन्धमा छानविन गर्दा कारवाही चलाउन पर्याप्त आधार नभएमा आयोगले कारण खुलाई त्यस्तो उजूरी तामेलीमा राख्न सक्नेछ ।

तर त्यस्तो उजूरीको सम्बन्धमा कारवाही गर्नु पर्ने विषयमा पछि प्रमाण प्राप्त भएमा आयोगले सो उजूरी उपर छानविन गर्न सक्नेछ ।

२२. मेलमिलाप गराउन सक्ने : (१) पीडक वा पीडितले मेलमिलापको लागि आयोग समक्ष निवेदन दिएमा आयोगले पीडक र पीडित बीच एक आपसमा मेलमिलाप गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पीडक र पीडित बीच मेलमिलाप गराउने सम्बन्धमा आयोगले पीडकलाई निजले गरेको गलत कामको पश्चाताप गर्न लगाई पीडितसँग माफी माग्न लगाउनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम मेलमिलाप गराउँदा आयोगले पीडितलाई हुन गएको क्षति वापत मनासिव क्षतिपूर्ति पीडकद्वारा उपलब्ध गराउन लगाउन सक्नेछ ।

(४) मेलमिलाप गराउने सम्बन्धमा पीडक र पीडितलाई उत्प्रेरित गर्नको लागि आयोगले देहायको काम गर्न वा गराउन सक्नेछ :-

- (क) सशस्त्र द्वन्द्वग्रस्त ठाउँमा पीडक, पीडित तथा निजका परिवारलाई सम्मिलित गराई मेलमिलाप समारोह आयोजना गर्न,
- (ख) पीडक, पीडित तथा निजका परिवारको संलग्नतामा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मरेका व्यक्तिको सम्झना स्वरूप प्रतिमा वा सार्वजनिक स्थल निर्माण गर्न वा स्तम्भ खडा गर्न लगाउन,
- (ग) मेलमिलाप सम्बन्धी विभिन्न लेख, रचना, निबन्ध, गीत, चित्र आदि प्रकाशन गर्न,
- (घ) सामाजिक तथा सामुदायिक सद्भाव बढाउन,
- (ङ) अन्य उपयुक्त कार्य गर्न ।

(५) पीडितको मृत्यु भैसकेको वा पीडित नाबालक वा मानसिक रूपले अस्वस्थ भएको अवस्थामा आयोगले पीडितको परिवार र पीडकसँग यस दफा बमोजिम मेलमिलाप गराउन सक्नेछ ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि आयोगले दफा २६ को उपदफा (२) बमोजिम क्षमादानको लागि सिफारिसमा नपरेका पीडकसंग पीडितको मेलमिलाप गराउन सक्ने छैन ।

२३. परिपूरणको लागि सिफारिस गर्ने : (१) यस ऐन बमोजिम छानविन गरिसकेपछि आयोगले पीडितलाई क्षतिपूर्ति प्रदान गर्न, पुनरुद्धार वा पुनर्स्थापना गर्न वा अन्य उपयुक्त व्यवस्था गर्न नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले उपयुक्त सम्भेमा पीडित वा अवस्था अनुसार निजको परिवारको कुनै सदस्यलाई देहायका सुविधा वा सहूलियत उपलब्ध गराउन नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्न सक्नेछ :-

(क) निःशुल्क शिक्षा तथा स्वास्थ्योपचार,

(ख) सीपमूलक तालीम,

(ग) विना ब्याज वा सहूलियतपूर्ण ब्याजमा ऋण सुविधा,

(घ) बसोबासको व्यवस्था,

(ङ) रोजगारको सुविधा,

(च) आयोगले उपयुक्त सम्भेको अन्य सुविधा वा सहूलियत ।

(३) आयोगले यस दफा बमोजिम पीडितलाई कुनै सुविधा, सहूलियत प्रदान गर्न वा अन्य उपयुक्त व्यवस्था गर्ने सम्बन्धमा सिफारिस गर्नु अघि निजको इच्छा वा माग बुझी निजको प्राथमिकता अनुसार सुविधा, सहूलियत तथा अन्य व्यवस्था सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्ति, सुविधा वा सहूलियत निर्धारण गर्ने आधार र मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) पीडितलाई पीडकद्वारा क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइएको, आयोगबाट कुनै पीडकलाई क्षमादानको लागि सिफारिस गरिएको वा कुनै पीडकको पहिचान नभएको कारणले मात्र यस दफा बमोजिम पीडितलाई उपलब्ध गराइने सुविधाबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(६) पीडितको मृत्यु भैसकेको अवस्थामा उपदफा (१) वा (२) बमोजिम पीडितले पाउने क्षतिपूर्ति, सुविधा वा सहूलियत निजको परिवारको नजिकको सदस्यलाई उपलब्ध गराइनेछ ।

२४. सम्पत्ति फिर्ताको लागि सिफारिस गर्ने : (१) यस ऐन बमोजिम गरिएको छानविनबाट कसैले पीडितको कुनै सम्पत्ति कब्जा वा जफत गरेको देखिएमा आयोगले त्यस्तो सम्पत्ति सम्बन्धित व्यक्तिबाट फिर्ता गर्न नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।

(२) आयोगले पीडितको सम्पत्ति कब्जा वा जफत भएको कारण हुन गएको वास्तविक क्षति यकिन गरी नेपाल सरकारबाट पीडितलाई मनासिव क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्नेछ ।

२५. कारबाहीको लागि सिफारिस गर्न सक्ने : (१) आयोगले यस ऐन बमोजिम छानविन गर्दा कुनै व्यक्ति मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी अपराधमा संलग्न भएको देखिएमा आयोगले त्यस्तो व्यक्ति उपर कानून बमोजिम कारबाही गर्न नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले देहायका पीडक उपर कारबाहीको लागि सिफारिस गर्ने छैन :-

(क) दफा २२ बमोजिम पीडितसंग मेलमिलाप गरेका,

(ख) दफा २६ बमोजिम क्षमादानका लागि सिफारिसमा परेका ।

तर एकभन्दा बढी अपराधमा दोषी देखिएको पीडकलाई कुनै एक अपराधमा क्षमादानका लागि सिफारिस नगरिएमा त्यसरी सिफारिस नभएको अपराधमा त्यस्तो पीडक उपर कारबाहीको लागि सिफारिस गरिनेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले चाहेमा दफा २७ को उपदफा (१) बमोजिम प्रतिवेदन दिनु अगावै मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी अपराधमा दोषी देखिएका पीडक उपर मुद्दा चलाउन दफा २७ को उपदफा (२) बमोजिम अन्तरिम प्रतिवेदनमा समावेश गरी नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(४) आयोगले यस ऐन बमोजिम छानविन गर्दा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको आरोपमा सार्वजनिक पद धारण गरेको कुनै व्यक्ति दोषी देखिएमा निजलाई विभागीय कारबाही गर्न सम्बन्धित अख्तियारवाला समक्ष लेखी पठाउनु पर्नेछ र यसरी लेखी आएमा अख्तियारवालाले तीन महिनाभित्र निजलाई कानून बमोजिम उपयुक्त सजाय सहित विभागीय कारबाही गरी सो को जानकारी आयोगलाई दिनु पर्नेछ ।

२६. क्षमादान सम्बन्धी व्यवस्था : (१) दफा २५ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन बमोजिम छानविन गर्दा उपदफा (४), (५) र (६) मा उल्लिखित मापदण्ड एवं शर्तका आधारमा कुनै पीडकलाई क्षमादान गर्न उपयुक्त देखिएमा आयोगले त्यसको पर्याप्त आधार खुलाई नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि **बलात्कार र आयोगको छानविनबाट क्षमादान दिन पर्याप्त आधार र कारण नदेखिएका गम्भीर प्रकृतिका अन्य अपराधमा संलग्न पीडकलाई आयोगले क्षमादानको लागि सिफारिस गर्न सक्ने छैन ।**

(३) आयोगले उपदफा (१) बमोजिम सिफारिस गर्नु अघि पीडकले क्षमादानको लागि देहायको प्रक्रिया पूरा गरी आयोग समक्ष निवेदन दिएको हुनु पर्नेछ :-

(क) आयोगले तोकेको म्यादभित्र लिखित रूपमा निवेदन दिएको,

(ख) निवेदन दिनु अघि सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा आफूबाट भएका काम कारवाहीको सन्दर्भमा आफूलाई थाहा भएसम्मको सत्य तथ्य विवरण आयोग सक्षम पूर्णरूपमा प्रकट गरी सो विवरण आयोगमा अभिलेखन गराएको कुरा निवेदनमा उल्लेख गरेको,

(ग) आयोगले तोके बमोजिम अन्य प्रक्रिया पूरा गरेको ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम दिइने निवेदनमा पीडकले देहायका प्रतिबद्धता प्रकट गरेको कुरा उल्लेख गर्नु पर्नेछः-

(क) सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा आफूबाट मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन भएको कुरा स्वीकार गरेको,

(ख) त्यस्तो कार्यबाट आफूलाई पश्चाताप भएको स्वीकार गरी आयोग समक्ष पीडितसँग चित्त बुझ्दो ढङ्गले क्षमायाचना गर्न मञ्जुर गरेको,

(ग) भविष्यमा त्यस्तो किसिमको कुनै कार्य नगर्ने प्रतिज्ञा गरेको ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम क्षमादानका लागि कुनै निवेदन पर्न आएमा आयोगले त्यस्तो पीडकलाई क्षमादान गर्ने सम्बन्धमा पीडितको सहमति, असहमति र घटनाको गम्भीरता समेत विचार गरी क्षमादानको सिफारिस गर्ने निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(६) कुनै पीडक मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी एक भन्दा बढी अपराधमा संलग्न भएको छानविनबाट देखिएमा र त्यस्तो पीडकलाई यस दफा बमोजिम कुनै अपराधमा मात्र क्षमादान गर्न सकिने भएमा आयोगले पीडकलाई सो अपराधमा मात्र क्षमादानको लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम क्षमादानको लागि सिफारिस गर्नु अघि आयोगले पीडितलाई हुन गएको क्षति बापत मनासिब क्षतिपूर्ति पीडकद्वारा उपलब्ध गराउन लगाउन सक्नेछ ।

(८) उपदफा (१) बमोजिम आयोगबाट क्षमादानको लागि सिफारिस भएको व्यक्तिलाई नेपाल सरकारबाट क्षमादान भएमा त्यस्तो व्यक्तिको नाम नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरिनेछ ।

(९) उपदफा (१) बमोजिम क्षमादानको लागि सिफारिस गरिएको व्यक्तिले नेपाल सरकारबाट क्षमादान नपाएमा त्यस्तो व्यक्तिको सम्बन्धमा मुद्दा चलाउन दफा २८ को उपदफा

(२) को खण्ड (ख) बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ ।

२७. प्रतिवेदन पेश गर्ने : (१) आयोगले यस ऐन बमोजिम छानविन गरिसकेपछि देहायको कुराहरु खुलाई नेपाल सरकार समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछः-

(क) आयोगबाट छानविन गरिएका र तामेलीमा राखिएका उजूरी सम्बन्धी विवरण,

- (ख) छानविनबाट पत्ता लागेको वास्तविक सत्य तथ्य सम्बन्धी विवरण,
 - (ग) दफा २२ बमोजिम पीडित र पीडक बीच आयोगबाट मेलमिलाप गराइएको विवरण,
 - (घ) दफा २३, २४ र २६ बमोजिम नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गरेको विषय,
 - (ङ) दफा २५ बमोजिम कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको विवरण,
 - (च) सशस्त्र द्वन्द्वका अन्तरनिहित कारण र भविष्यमा त्यस्ता घटना दोहोरिन नदिनको लागि गरिनु पर्ने आवश्यक नीतिगत, कानूनी, संस्थागत, प्रशासनिक र व्यवहारिक सुधारका विषय,
 - (छ) प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्न कुनै कानून बनाउन आवश्यक भएमा सो विषय,
 - (ज) मानव अधिकारको प्रवर्द्धन, न्याय प्रणालीको सुदृढीकरण तथा समाजमा मेलमिलापको वातावरण सृजना गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले तत्काल तथा भविष्यमा अवलम्बन गर्नु पर्ने कुराहरु,
 - (झ) आयोगले उपयुक्त सम्झौता अन्य कुराहरु ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले छानविन गरिसकेको विषयमा समय समयमा आफ्नो सिफारिस सहित नेपाल सरकार समक्ष अन्तरिम प्रतिवेदन पेश गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको प्रतिवेदन नेपाल सरकारले तीस दिनभित्र व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्नेछ ।

परिच्छेद -४

प्रतिवेदनको कार्यान्वयन तथा अनुगमन

२८. प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी : (१) दफा २७ बमोजिम आयोगले दिएको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने, गराउने जिम्मेवारी मन्त्रालयको हुनेछ ।
- (२) मन्त्रालयले आयोगको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस देहाय बमोजिम कार्यान्वयन गर्नेछ :-
- (क) दफा २३ र २४ मा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन गर्नको लागि नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई त्यस्तो सिफारिस आफैले वा अन्य सम्बद्ध निकाय मार्फत कार्यान्वयन गर्ने, गराउने,

- (ख) दफा २५ मा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन गर्न दफा २९ बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गर्ने,
- (ग) दफा २६ मा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन सम्बन्धी कारवाही अधि बढाउन नेपाल सरकारमा लेखी पठाउने,
- (घ) प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन गर्न कानून निर्माण गर्नु पर्ने भएमा आवश्यक कानून निर्माण गर्ने तर्फ कारवाही गर्ने,
- (ङ) आयोगको प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त सम्भेको अन्य काम गर्ने, गराउने ।

(३) मन्त्रालयले दफा २७ को उपदफा (१) को खण्ड (च), (छ) र (ज) मा उल्लिखित सिफारिस प्राथमिकता तोकै क्रमशः कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(४) मन्त्रालयले आयोगको सिफारिस बमोजिम पीडितलाई सरल र सहज तरिकाले तत्काल क्षतिपूर्ति, सुविधा वा सहूलियत उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२९. मुद्दा दायर गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था : (१) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको आरोपमा दोषी देखिएको पीडक उपर मुद्दा चलाउन आयोगबाट नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस भएमा मन्त्रालयले त्यस्तो पीडक उपर मुद्दा चलाउन महान्यायाधिवक्ता समक्ष लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मन्त्रालयबाट मुद्दा चलाउन लेखी आएमा महान्यायाधिवक्ता वा निजले तोकेको सरकारी वकीलले त्यस्तो पीडक उपर मुद्दा चल्ने वा नचल्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम महान्यायाधिवक्ता वा सरकारी वकीलले मुद्दा चलाउने वा नचलाउने निर्णय गर्दा त्यसको आधार र कारण खुलाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम पीडक उपर मुद्दा चलाउने निर्णय भएमा सम्बन्धित सरकारी वकीलले विशेष अदालतमा मुद्दा चलाउनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि “विशेष अदालत” भन्नाले आयोगको सिफारिसका आधारमा महान्यायाधिवक्ता वा निजले तोकेको सरकारी वकीलले उपदफा (२) बमोजिम कुनै पीडक उपर मुद्दा चलाउने गरी निर्णय गरेको मुद्दाको कारवाही र किनारा गर्न नेपाल सरकारले कानून बमोजिम गठन गरेको विशेष अदालत सम्भन्नु पर्छ ।

३०. आयोगले दिएको प्रतिवेदनको अनुगमन : (१) आयोगको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन भए वा नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने कार्य राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा मन्त्रालयले आयोगको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन गरे, गराएको नदेखिएमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले सो सिफारिस

कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयलाई ध्यानाकर्षण गराउन सक्नेछ र त्यसरी ध्यानाकर्षण गराएका विषय मन्त्रालयले यथाशीघ्र कार्यान्वयन गर्ने, गराउनेछ ।

परिच्छेद-५

विविध

३१. उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्ने : (१) आयोगले आफ्नो काम कारबाही सुचारुरूपले सञ्चालन गर्नको लागि सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरु समावेश गरी आवश्यकता अनुसार विभिन्न उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित उपसमिति वा कार्यटोलीको काम, कर्तव्य, अधिकार, कार्यावधि र सो उपसमिति वा कार्यटोलीका सदस्यले पाउने सुविधा तथा अन्य व्यवस्था आयोगले तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३२. विशेषज्ञको सेवा लिन सक्ने : (१) आयोगले यस ऐन बमोजिम कुनै काम गर्नको लागि आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका स्वदेशी तथा विदेशी विशेषज्ञ वा विशिष्टीकृत निकायको सेवा लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सेवा प्रदान गर्ने विशेषज्ञ तथा विशिष्टीकृत निकायको नियुक्ति, काम, कर्तव्य र अधिकार, सेवाको शर्त तथा सुविधा आयोगले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) आयोगलाई कुनै निकाय वा संस्थाको सेवा आवश्यक परेमा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले आयोगबाट माग भए बमोजिमको सेवा आयोगलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

३३. काम कारबाही गर्न बाधा नपर्ने : आयोगको कुनै सदस्यको पद रिक्त भएको कारणले मात्र आयोगले काम कारबाही गर्न कुनै बाधा पर्ने छैन ।

३४. अधिकार प्रत्यायोजन : (१) आयोगले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त भएको अधिकार मध्ये आवश्यकतानुसार केही अधिकार अध्यक्ष, सदस्य, सचिव वा दफा ३१ बमोजिम गठित उपसमिति वा कार्यटोलीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मेलमिलाप गराउने वा परिपूरण, क्षमादान वा कारबाहीको सिफारिस गर्ने सम्बन्धमा आयोगलाई भएको अधिकार प्रत्यायोजन हुन सक्ने छैन ।

३५. सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गर्न सक्ने : यस ऐन बमोजिम आयोगले छानविन गरेको विषयमा सत्य तथ्य पत्ता लगाउने कार्यमा आयोग वा अनुसन्धान अधिकारीलाई सहयोग पुर्याउने व्यक्ति, संगठन, निकाय वा संस्थालाई आयोगले पुरस्कृत गर्न सक्नेछ ।

३६. सूचना, विवरण, तथ्य तथा जानकारी प्राप्त गर्न सक्ने: यस ऐन बमोजिम गठित कुनै आयोगले छानविन गरी प्राप्त गरेको कुनै सूचना, विवरण, तथ्य वा जानकारी अन्य कुनै आयोगलाई उपयोगी भएमा त्यस्तो सूचना, विवरण, तथ्य वा जानकारी सो आयोगबाट प्राप्त गर्न सक्नेछ ।
३७. समन्वय गर्न सक्ने : आयोगले यस ऐन बमोजिम छानविन गर्दा यस्तै किसिमको काम गर्ने प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित वा नेपाल सरकारबाट गठित आयोग वा निकायसंग समन्वय गरी काम गर्न सक्नेछ ।
३८. आयोगको कार्यावधि : (१) आयोगको कार्यावधि आयोग गठन भएको मितिले दुई वर्षको हुनेछ ।
(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सो उपदफामा उल्लिखित अवधिभित्र आयोगले आफ्नो काम सम्पन्न गर्न नसकेको कारण समेत खुलाई थप म्याद माग गरेमा नेपाल सरकारले आयोगको कार्यावधि एक वर्षसम्मको लागि थप गर्न सक्नेछ ।
३९. आयोगको विघटन : (१) आयोगले यस ऐन बमोजिम आफ्नो काम सम्पन्न गरेमा वा दफा ३८ बमोजिम आयोगको कार्यावधि समाप्त भएमा आयोग विघटन हुनेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिम आयोग विघटन भएमा आयोगको नाममा रहेको सम्पत्ति तथा दायित्व मन्त्रालयमा सर्नेछ ।
(३) उपदफा (१) बमोजिम आयोग विघटन हुने भएमा आयोगले आफ्नो जिम्मामा रहेको अभिलेख मन्त्रालयमा बुझाउनु पर्नेछ ।
४०. पुनःछानविन नगर्ने : यस ऐन बमोजिम आयोगबाट छानविन गरिसकेको विषयमा पुनः आयोग गठन गरी छानविन गरिने छैन ।
४१. शपथ : आफ्नो कार्यभार सम्हाल्नु अघि अध्यक्षले प्रधान न्यायाधीश समक्ष र सदस्यले अध्यक्षसँग अनुसूची बमोजिमको ढाँचामा शपथ लिनु पर्नेछ ।
४२. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार : (१) यस ऐनको कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा कुनै बाधा अड्काउ आइपरेमा आयोगको परामर्शमा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी बाधा अड्काउ फुकाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिम जारी भएको आदेश नेपाल सरकारले तीस दिनभित्र व्यवस्थापिका-संसदमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
४३. नेपाल सरकारसँग सम्पर्क : आयोगले नेपाल सरकारसँग सम्पर्क राख्दा मन्त्रालय मार्फत राख्नु पर्नेछ ।
४४. नियम बनाउने अधिकार : यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न आयोगको परामर्शमा नेपाल सरकारले नियम बनाउन सक्नेछ ।

अनुसूची
(दफा ४१ संग सम्बन्धित)
शपथ

मसत्य निष्ठापूर्वक प्रतिज्ञा गर्छु/ईश्वरको नाममा शपथ लिन्छु कि नेपाली जनता र प्रचलित संविधान तथा अन्य कानूनप्रति निष्ठावान रही आफूले ग्रहण गरेको बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका छानविन आयोग/सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगको अध्यक्ष/सदस्य पदको जिम्मेवारी र कर्तव्य कसैको डर, मोलाहिजा, पक्षपात, द्वेष वा लोभमा नपरी इमान्दारीसाथ पालन गर्नेछु र आफ्नो कर्तव्य पालनको सिलसिलामा आफूलाई ज्ञात हुन आएको कुरा प्रचलित कानूनको पालना गर्दा बाहेक आफू बहाल रहेको वा नरहेको कुनै पनि अवस्थामा प्रकट गर्ने छैन ।

शपथ ग्रहण गर्नेको,-
सही:
मिति:

शपथ ग्रहण गराउनेको, -
सही:
नाम :
पद :
मिति :

प्रमाणीकरण मिति
२०७१।१।२८

आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिसम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६३

१. पृष्ठभूमि:

प्राकृतिक प्रकोप, मानवसिर्जित अवस्था तथा विपत्ति, सशस्त्र द्वन्द्व तथा हिंसाको स्थिति र त्यसबाट उत्पन्न डर त्रास आदि कारणले गर्दा व्यक्ति तथा परिवारहरु आफ्नो घरबास वा बासोबास गरिआएको थातथलोबाट बाध्यात्मक रूपमा विस्थापित भई देशका अन्य भागमा बसोबास गर्नुपर्ने परिस्थिति समय समयमा भोग्नु परिरहेको छ । विगतमा देशमा भएको सशस्त्र द्वन्द्वले आन्तरिक विस्थापनको समस्यालाई अझ जटिल बनाएको छ । मुलुकमा स्थायी शान्ति बहाल गर्ने आम नेपालीको चाहनालाई मूर्तरूप दिन हिंसात्मक द्वन्द्व लगायतका कारणले बाध्यात्मक रूपमा विस्थापित भएका व्यक्ति तथा परिवारहरुको समस्यालाई प्राथमिकताका साथ सम्बोधन गर्नु पर्ने आवश्यकता छ ।

आन्तरिक विस्थापनको कारण विस्थापित व्यक्तिहरुले कष्टकर जीवन यापन गर्नुपर्ने तथ्य एकातर्फ छ भने अर्कोतर्फ विस्थापित व्यक्तिहरुको चापको कारण उनिहरुले विस्थापित जीवन विताइरहेको स्थानमा पनि कतिपय नयाँ समस्याहरु सिर्जना भएका छन् । यसकारण आन्तरिक विस्थापनलाई रोकथाम गर्न, विस्थापितहरुको सुरक्षा तथा मानव अधिकारको संरक्षण गर्न, तत्कालीन राहत तथा आवश्यक मानवीय सहयोग र सेवा सुविधाको व्यवस्था गर्न र उनीहरुलाई साविक स्थानमा फर्कने वा स्वेच्छा पुर्वक मुलुक भित्र अन्यत्र बसोबास गर्ने सम्बन्धमा उपयुक्त व्यवस्था गर्न राज्यले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नु परेको छ ।

आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिको समस्यालाई सम्बोधन गरी उनीहरुलाई सेवा सुविधा एकीकृत र समन्वयात्मक रूपमा उपलब्ध गराउन सरकारले आन्तरिक स्रोतका साथै विभिन्न दातृनिकाय एवं राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरुले विकास कार्यक्रममा गरी आएको लगानीमा असर नपर्ने गरी थप स्रोतसाधन परिचालन गर्नका साथै सरकारी, गैर सरकारी, निजी तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्र र नागरिक समाज समेतको सहयोग परिचालन गर्नु पर्ने देखिएको छ । यसका लागि नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेको वैदेशिक सहायता नीति, २०५९ गरिवी न्यूनीकरण सहायता रणनीति, सहस्राब्दी विकास लक्ष्य, विस्तृत राष्ट्रिय शान्ति संभौता र वार्षिक विकास कार्यक्रमका लक्ष्यहरु हासिल गर्न परिपूरक हुने गरी आन्तरिक विस्थापनको सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न यो राष्ट्रिय नीतिपत्र तर्जुमा गरिएको छ ।

२. मार्गदर्शक सिद्धान्तहरु

यो नीतिका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

- २.१ नेपाल पक्ष भएका मानवाधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्भौता तथा संयुक्त राष्ट्रसंघको मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्र,
- २.२ आन्तरिक विस्थापनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय मार्गदर्शन सिद्धान्तहरु,
- २.३ संविधान प्रदत्त मौलिक हक तथा अधिकार,
- २.४ सामाजिक तथा प्राकृतिक न्याय र समानताका सर्वमान्य सिद्धान्तहरु,

२.५ विस्थापित व्यक्तिहरुलाई पुनःस्थापना गर्ने विषयमा भएको विस्तृत शान्ति सम्झौतामा आन्तरिक विस्थापनको समस्या न्यूनीकरण गर्ने विषय लगायतका राष्ट्रिय सर्वपक्षीय सहमति,

३. परिभाषा

यो नीतिको प्रयोजनका लागि :

- (क) “आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको स्थिति वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लंघन वा प्राकृतिक विपद् वा मानवसिर्जित विपत्ति एवं अवस्थाको परिणामस्वरूप वा त्यस्तो अवस्थाको असरबाट बच्ने अभिप्रायले आफ्नो घरबास वा बसोबास गर्दै आएको थातथलो छाडी पलायन हुन वा छाड्न बाध्य भई मुलुकभित्रकै अन्य स्थानमा बसोबास गरेका व्यक्तिलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ख) “द्वन्द्वबाट विस्थापित व्यक्ति वा परिवार” भन्नाले खासगरी सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको स्थिति वा मानव अधिकार उल्लंघनको गम्भीर अवस्थाको कारण आफ्नो घरबास वा बसोबास गर्दै आएको स्थानमा बस्न नसक्ने अवस्था उत्पन्न भई बाध्यात्मक किसिमबाट आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति वा परिवार सम्झनु पर्छ ।
- (ग) “मानवसिर्जित विपत्तिबाट विस्थापित व्यक्ति वा परिवार” भन्नाले विकास, निर्माण, उद्योग, कलकारखाना लगायतका कार्यहरुका कारण आफ्नो घर बास वा बसोबास गर्दै आएको स्थानमा बस्न नसक्ने अवस्था उत्पन्न भई बाध्यात्मक किसिमबाट आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति वा परिवार सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “प्राकृतिक विपद्को कारण विस्थापित व्यक्ति वा परिवार” भन्नाले प्राकृतिक विपद्को कारणबाट आफ्नो घरबास वा बसोबास गर्दै आएको स्थानमा बस्न नसक्ने अवस्था उत्पन्न भई बाध्यात्मक किसिमबाट आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति वा परिवार सम्झनु पर्छ । तर संभावित विपद्का दृष्टिले सरकारले निषेध गरेको क्षेत्रमा बसोबास गरेका व्यक्ति विस्थापन भएकोमा आन्तरिक रुपले विस्थापन भएको मानिनेछैन ।

४. दूरदृष्टि (Vision):

“पारस्परिक सद्भाव, सामन्जस्य र सुरक्षाको प्रवर्द्धन द्वारा शान्तिपूर्ण, समृद्ध र आन्तरिक विस्थापनबाट सुरक्षित समाजको निर्माण ।”

५. ध्येय (Mission):

आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति वा परिवारलाई ससम्मान, सुरक्षित र स्वैच्छिक रुपले पुनः स्थापना, भौतिक संरचनाको पुनर्निर्माणमा सहयोग र पुनः सामाजिकीकरण गर्दै भविष्यमा पुनः त्यस्तो स्थिती आउनुनदिन निरोधात्मक र दिगो उपाय आवलम्बन गर्नु ।

६. उद्देश्य (Objectives):

- ६.१ आन्तरिक विस्थापनको समस्यालाई सम्बोधन गर्न दिर्घकालीन रुपमा निरोधात्मक तथा उपचारात्मक उपायहरु अवलम्बन गरी समस्या न्यूनीकरण गर्ने ।
- ६.२ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको मौलिक हक तथा आधारभूत मानव अधिकारको संरक्षण गर्न तथा विस्थापित व्यक्तिहरुको कारण स्थानीय समुदायमा पर्ने प्रतिकूल असर न्यूनीकरणका

लागि विस्थापित व्यक्तिहरु समेतको एकीकृत र समन्वयी संयन्त्रको विकास गरी राहत, सहूलियत र सुविधा प्रदान गर्ने ।

६.३ विस्थापित व्यक्तिहरुको सुरक्षित, स्वेच्छक तथा सम्मानजनक फिर्ति वा अन्य स्थानमा बसोबासको लागि सामाजिक, आर्थिक पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा पुनःस्थापनाको उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।

७. रणनीति (Strategy):

यो नीतिका उद्देश्यहरु प्राप्त गर्न देहायका रणनीतिहरु अवलम्बन गरिने छ ।

७.१ आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्ति सम्बन्धी विषयलाई राष्ट्रिय विकासको प्राथमिकतामा समावेश गरिने छ ।

७.२ आन्तरिक विस्थापनको सम्बन्धमा आवश्यक कार्यगर्न सरकारी संस्थागत संयन्त्रको विकास गरी स्थानीय निकायहरु, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु, सामुदायिक संस्थाहरु, दातृनिकायहरु, विभिन्न राजनैतिक दलहरु तथा निजी क्षेत्र समेतको स्वीकृत र समन्वित प्रयास जुटाईने छ ।

७.३ आन्तरिक विस्थापनको क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी तथा सामुदायिक संघ संस्थाहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्दै लगिनेछ, त्यस्तै आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको क्षमता विकास गरि उनीहरुलाई आत्म निर्भर बनाउने प्रयास गरिनेछ ।

७.४ आन्तरिक रूपमा विस्थापितहरुलाई रोजगारी, शिक्षा स्वास्थ्य लगायतका आधारभूत सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यक पर्ने प्राविधिक एवं वित्तीय स्रोत साधन दातृनिकायहरु, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था एवं निजी क्षेत्र समेतको सहयोगमा जुटाई परिचालन गरिनेछ ।

७.५ नेपाल सरकारले अपनाउने विकास नीतिहरुमा आन्तरिक विस्थापन न्यूनीकरण गर्ने रणनीतिको अवलम्बन गरिने छ ।

७.६ आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको हितका लागि प्राप्त रकम उनीहरुको हितमा पारदर्शी रूपमा उपयोग हुने व्यवस्था गरिने छ ।

७.७ विस्थापित व्यक्तिले प्रचलित मौलिक हक तथा मानव अधिकारहरुको निर्वाधरूपमा उपभोग गर्ने वातावरणको सिर्जना गरिने छ ।

७.८ द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्रमा विकास निर्माण तथा पुनर्निर्माणका कार्यहरु संचालन गर्नुका साथै सुरक्षा तथा सामाजिक सेवाहरु उपलब्ध गराई विस्थापनको समस्यालाई न्यून गरिने छ ।

७.९ आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरुका औपचारिक संघसंस्था तथा अनौपचारिक समूहहरुलाई राहत, सेवा तथा सुविधा वितरण, पुनःस्थापना, पुनर्निर्माण एवं मुलुकको विकास निर्माणसम्बन्धी अन्य क्रियाकलापमा उनीहरुको दक्षता र क्षमता अनुसार संलग्न गराइने छ ।

७.१० विस्थापितहरुमध्ये पनि महिला, वृद्ध, बालबालिका, अनाथ अपाङ्ग र यस्तै प्रकारका विशेष जोखिममा परेका वा कमजोर वर्ग वा व्यक्तिहरुका हक अधिकारको संरक्षण गर्न विशेष रूपमा लक्षित कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ ।

- ७.११ आन्तरिक विस्थापनद्वारा सिर्जना भैरहेका र भविष्यमा सिर्जना हुनसक्ने नकारात्मक प्रभावहरुबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्न नियमित र निरन्तर रूपमा सूचना, शिक्षा तथा सञ्चारसम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ ।
- ७.१२ विस्थापित व्यक्ति वा परिवारलाई उनीहरुको पहिलेकै बासस्थानमा स्वैच्छिक रूपले फिर्ता हुन प्रोत्साहन गरिने छ । यस प्रयोजनको लागि उपयुक्त पुनःस्थापन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने छ ।
- ७.१३ आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्तिसम्बन्धी नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाको क्षमता विकास गरिने छ ।

द. नीतिहरु (Policy): आन्तरिक विस्थापनका सम्बन्धमा देहाय बमोजिमका नीतिहरु अवलम्बन गरिने छ ।

द.१ मानवअधिकार संरक्षण सम्बन्धी :

- द.१.१ आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्तिहरु देशको जुनसुकै ठाउँमा रहे तापनि प्रचलित कानूनले प्रदान गरेका हक र अधिकारहरु समान रूपले उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरिने छ । अधिकार स्वतन्त्रताको उपयोग गर्नका लागि आन्तरिक रूपले विस्थापित भएको आधारमा मात्र कुनै किसिमको भेदभाव गरिने छैन र राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग लगायत अन्य सम्बन्धित निकायहरीबाट सोको पर्यवेक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- द.१.२ विस्थापित भएका व्यक्तिहरुलाई प्रचलित कानूनले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हकहरुको उपभोग गर्न विशेष कानूनी सहायता उपलब्ध गराइने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- द.१.३ विस्थापित व्यक्तिहरुले नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार सम्बन्धी सन्धि सम्झौताहरुले प्रदान गरेका अधिकार बिनाभेदभाव उपभोग गर्न पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ ।
- द.१.४ बलपूर्वक हुने विस्थापनलाई दुरुत्साहन गर्दै विस्थापित भएका व्यक्ति वा परिवारलाई सेवा, सुविधा, सहूलियत र संरक्षण प्रदान गर्दा जात जाति, भाषा, धर्म, लिङ्ग, वैचारिक आस्था, भौगोलीक क्षेत्र वा यस्तै प्रकारका अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गरिने छैन ।
- द.१.५ कुनै व्यक्तिलाई घरबास वा बसोबासगरेको ठाउँबाट हिंसात्मक द्वन्द्वका कारणले जवर्जस्ती विस्थापित हुनुपर्ने अवस्था आएमा यथोचित सुरक्षाको प्रवन्ध मिलाईनेछ ।
- द.१.६ सार्वजनिक तथा राष्ट्रिय हितका लागि सञ्चालन गर्नु पर्ने विकास आयोजना र उद्योग व्यवसायका लागि बाहेक राज्यले विस्थापन गर्ने छैन । उपर्युक्त प्रयोजनका लागि विस्थापन गर्नुपर्ने भएमा उपयुक्त मुआब्जा दिइने छ तर यसरी मुआब्जा वा क्षतिपूर्ति दिइएका व्यक्ति वा परिवारलाई आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्ति मानिने छैन ।
- द.१.७ आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई दासत्व एवं शोषण लगायत हत्या, हिंसा, बेपत्ता पार्ने जस्ता कार्यहरु गर्न वा त्यस्तो कार्य गर्न उक्साउने जस्ता क्रियाकलापका विरुद्ध संरक्षण प्रदान गरिनेछ ।

- ८.१.८ विस्थापित व्यक्तिहरुको जीविकोपार्जनका साधन जुटाउन, आफ्नो सम्पत्तिको उपयोग र उपभोगमा उनीहरुको इच्छा र हित विपरित कुनै प्रकारको प्रत्यक्ष वा परोक्ष दबाव नहुने कुरामा सरकारले प्रत्याभुत गर्नेछ ।
- ८.१.९ आदिवासी र अल्पसंख्यक जस्ता लोपोन्मुख तथा सीमान्त वर्गलाई विस्थापन विरुद्ध राज्यले विशेष संरक्षण दिने छ ।
- ८.१.१० विस्थापित व्यक्तिहरु द्वारा छाडिएका तर उनीहरुकै स्वामित्वमा रहेका वस्तु तथा सम्पत्तिको विनास, जथाभावि वा गैरकानूनी उपयोग रहेका वस्तु तथा सम्पत्तिको विनास, जथाभावि वा गैरकानूनी उपयोग वा प्रयोग हुनबाट संरक्षण प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- ८.१.११ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिलाई कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम निर्वाचनका अवसरमा मतदान गर्न पाउने व्यवस्था गरिने छ ।

८.२ राहत सम्बन्धी:

- ८.२.१ विस्थापितहरुको अवस्था हेरी तत्काल राहत उपलब्ध गराउन निश्चित मापदण्ड बनाई सोही अनुरूप राहत वितरण हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । त्यसै गरी स्थायी एवं सुरक्षित बासस्थानको प्रवन्ध नहुन्जेल तत्काल अस्थायी बसोबासको व्यवस्था मिलाईने छ ।
- ८.२.२ विस्थापित व्यक्ति वा परिवारलाई सरकारी निकायलगायत अन्य सम्बन्धित निकायहरुबाट साधन स्रोतको अवस्था हेरी उचित बास, सुरक्षा, खाद्यान्न उपलब्धता र स्वास्थ्य सुविधाको व्यवस्था गरिने छ ।
- ८.२.३ आन्तरिक रुपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई तत्काल आवश्यक सुरक्षा र मानवीय सहयोग प्रदान गर्न सरकारी निकायलगायत अन्य सम्बन्धित निकायहरुलाई क्रियाशील बनाइने छ ।
- ८.२.४ अभिभावक बिनाका अनाथ बालबालिकाहरु, गर्भवती महिलाहरु, एकल महिला तथा साना बच्चा भएका आमाहरु, अशक्त व्यक्तिहरु र वृद्ध व्यक्तिहरु जस्ता जोखिम पूर्ण अवस्थामा रहेका (Vulnerable) विस्थापितहरुको अवस्था हेरी मानवीय सहयोग तथा उपचारको सुविधा प्राथमिकताका साथ प्रदान गरिने छ ।
- ८.२.५ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिलाई राहदानी, नागरिकता प्रमाण पत्र, जन्म एवं बसाई-सराई दर्ता जस्ता सेवाहरु उनीहरु तत्काल बसोबास गरेको ठाउँको सम्बन्धित कार्यलयबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- ८.२.६ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिका बालबालिकाका लागि विद्यालय शिक्षाको समुचित प्रवन्ध मिलाइने छ । हाल बसोबास गरेको ठाउँको विद्यालयमा भर्ना हुन आवश्यक पर्ने कागजात सरकारी निकाय लगायत अन्य सम्बन्धित निकायले आफ्नै स्रोतबाट उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ । निःशुल्क प्राथमिक शिक्षा तथा शिक्षाका अन्य अवसरहरु सुनिश्चित गर्दै उपलब्ध स्रोतका आधारमा छात्रवृत्ति, छात्रावास सुविधाको प्रवन्ध गरिने छ ।
- ८.२.७ विस्थापितहरुको आर्थिक सामाजिक हैसियत अभिवृद्धि गर्न तालिम एवं शिक्षा आदिको व्यवस्था गरि स्वरोजगार तथा रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरि सरल पहुँच बढाईने छ ।

- ८.२.८ आन्तरिक विस्थापितहरु स्थानीय समुदायमा आउनुपूर्वको अवस्थामा सो स्थानमा कायम रहेको आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुमा पर्न गएको चापको कारण सिर्जना भएको असरलाई न्यून गर्न आवश्यक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- ८.२.९ विस्थापित व्यक्तिहरु पुनस्थापनाहुने स्थानमा फर्किदा आवश्यकता अनुसार उनीहरुको स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ८.२.१० आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरु सरोकारवालाहरु समक्ष सरल ढंगले पुग्ने गरि व्यापक रुपमा प्रचार प्रसार गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- ८.२.११ आन्तरिक विस्थापनको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरुलाई आन्तरिक विस्थापन विरुद्धको तयारी, रोकथाम, राहत, पुनःस्थापना तथा पुनः सामाजिकीकरणसम्बन्धी सूचना शिक्षा, तालिम आदि कार्यक्रमको माध्यमबाट व्यक्तिगत तथा संस्थागत क्षमता विकास गरिने छ ।
- ८.२.१२ मुलुकको विकास निर्माणसम्बन्धी क्रियाकलापमा आन्तरिकरुपमा विस्थापित व्यक्तिलाई उनीहरुको दक्षता र क्षमताअनुसार संलग्न गराई त्यसमा उनीहरुको पहुँच वृद्धि गर्दै लगिने छ ।
- ८.२.१३ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको संघ संस्था वा अनौपचारिक समूहलाई आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिको सेवा सुविधा वितरण प्रक्रियामा संलग्नहुन प्रोत्साहन गरिने छ ।

८.३ पुनःस्थापन सम्बन्धी

- ८.३.१ विस्थापित व्यक्ति वा परिवारलाई स्वेच्छापूर्वक विस्थापितहुनु भन्दा तत्काल अघिको स्थायी बसोबास भएको स्थानमा फर्कने वा हाल बसोबास गरीरहेको स्थानमा बस्ने वा निजले चाहेको मुलुक भित्रको अन्य स्थानमा पुनःस्थापना हुन पाउने स्वतन्त्रता रहने छ । प्रत्येक विस्थापित व्यक्तिलाई साविकको वासस्थानमा फिर्ताहुने पुनस्थापन हुने र आफ्नो विछोडीएको परिवारसँग एकिकृत हुने अवसर प्रदान गरिने छ ।
- ८.३.२ प्राकृतिक प्रकोपका कारण विस्थापित व्यक्ति वा परिवारलाई लक्षित कार्यक्रम बनाई सुविधाहरु उपलब्ध गराइनेछ ।
- ८.३.३ पुनःस्थापित गरिएका स्थानमा निजहरुको व्यक्तिगत सुरक्षा एवं सामाजिक आर्थिक पूर्वाधारहरुको उपयुक्त व्यवस्था गरिने छ ।
- ८.३.४ द्वन्द्वको समयमा जबरजस्ती कब्जामा लिएका वा लुटिएका भौतिक सम्पत्ति फिर्ता गर्न राज्यले आवश्यक व्यवस्था गर्ने छ ।
- ८.३.५ प्राकृतिक प्रकोपको कारण विस्थापित व्यक्ति वा परिवारलाई सहूलियत कर्जा सम्बन्धि कार्यक्रममा समावेश गराई भूमि खरीद गर्ने कार्यमा सहयोग गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
- ८.३.६ विस्थापित व्यक्तिहरुलाई पूर्वावस्थामा फिर्ता पठाउनको लागि आवश्यक कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्दा उनिहरुको सहभागिता जुटाईने छ । महिला सहभागितालाई विशेष प्राथमिकता दिईने छ ।
- ८.३.७ समाजमा मेलमिलाप कायम गराई शान्तिपूर्ण वातावरण सिर्जना गर्न आवश्यक संयन्त्रको व्यवस्था गरिने छ ।

९. कार्यक्रम

- उल्लिखित रणनीति तथा नीतिहरु कार्यान्वयनका लागि देहायका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- ९.१ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको दर्ता, परिचय पत्र, अभिलेख व्यवस्थापन तथा प्रमाणीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम ।
 - ९.२ आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिहरुलाई राहत एवं अस्थायी आवास सुविधासम्बन्धी कार्यक्रम ।
 - ९.३ आर्थिक रुपमा क्रियाशील रहन सक्ने व्यक्तिहरुका लागि रोजगार सम्बन्धी कार्यक्रमका साथै रोजगारी दिन सक्ने संघ संस्थाहरुमा विस्थापितहरुलाई रोजगारीको लागि सिफारिस गर्ने सेवा सम्बन्धी कार्यक्रम ।
 - ९.४ स्वदेशी बजारमा रोजगार तथा स्वरोजगारका साथै वैदेशिक रोजगारका लागि उपयुक्त सीप विकाससम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखी करण कार्यक्रम ।
 - ९.५ विस्थापित हुन गएका कारणले विद्यालय जान नसकेकाहरुका लागि सरकारी तथा निजी क्षेत्रका शिक्षण संस्थाहरुमा विशेष कक्षा एवं छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरी अध्ययन जारी राख्ने कार्यक्रम तथा निःशुल्क प्राथमिक शिक्षाका साथै यथोचित छात्रवृत्ति, शिक्षण सामग्री, पाठ्य पुस्तक एवं छात्रावास सुविधाको व्यवस्था ।
 - ९.६ विस्थापित वयस्कहरुलाई प्रौढ तथा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम ।
 - ९.७ विस्थापितहरुलाई आ-आफ्नो स्थायी बासस्थानतर्फ सुरक्षित रुपमा फर्काउने कार्यक्रम ।
 - ९.८ विस्थापित भई आएका व्यक्तिहरुलाई सकेसम्म आर्थिक उपार्जन गर्न सकिने र रोजगारसमेत उपलब्ध हुन सक्ने गरी स्थानीय ग्रामीण क्षेत्रमा नै उपयुक्त स्थानमा बसोबास व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रम ।
 - ९.९ आन्तरिक विस्थापनको क्षेत्रमा अध्ययन, अनुसन्धान, प्रकाशनसम्बन्धी कार्यक्रम ।
 - ९.१० आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिको मानसिक चोट उपचार (Trauma Healing) सम्बन्धी कार्यक्रम ।
 - ९.११ सम्पूर्ण नेपालीहरुलाई विकास सुरक्षा र सामाजिक सेवा उपलब्ध गराई विस्थापन रोकथामसम्बन्धी अभियान मुलक कार्यक्रम ।
 - ९.१२ महिला स्वास्थ्य तथा लैङ्गिक र अन्य दुर्व्यवहार पीडितहरुका लागि परामर्श तथा स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम ।
 - ९.१३ महिला, बृद्ध बालबालिका तथा अनाथ, अपाङ्ग र यस्ता व्यक्तिहरुका लागि विशेषरुपमा लक्षित कार्यक्रम ।
 - ९.१४ विस्थापित बालबालिकाहरुको शोषणविरुद्ध चेतना जागृति सम्बन्धी कार्यक्रम ।
 - ९.१५ विस्थापितहरु बसोबास गरिरहेको स्थानमा घुम्ती स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम ।
 - ९.१६ आन्तरिकरुपले विस्थापित घाइते, विरामी, अपाङ्ग, अशक्त व्यक्तिहरुलाई निःशुल्क रुपमा उपचार सेवा कार्यक्रम ।
 - ९.१७ प्राप्त तालिमअनुसार स्वरोजगार शुरु गर्नका लागि बीज पूँजी (Seed Money) तथा तालिमपश्चात् आवश्यक अन्य सहयोग (Post Training Support) सम्बन्धी एकीकृत कार्यक्रम ।

- ९.१८ विस्थापित वृद्ध र अपाङ्गहरुका लागि सरकारले प्रदान गर्दै आएको वृद्ध भत्ता र अशक्त भत्ता विस्थापित भई बसोबास गरेकै ठाउँमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था ।
- ९.१९ विस्थापितहरुलाई उनीहरुको मौलिक हक तथा अधिकारको बारेमा परामर्श तथा सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम ।
- ९.२० स्वास्थ्य तथा पोषणसंग सम्बन्धित सरकारी निकाय लगायत अन्य सम्बन्धित निकायहरुबाट विस्थापित परिवारका बालबालिकालाई पोषण तथा खाद्य आहार उपलब्ध गराउने व्यवस्था ।
- ९.२१ विस्थापित व्यक्ति तथा परिवारलाई कबुलियती वन कार्यक्रम ।
- ९.२२ आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको अभिलेख अद्यावधिक र यथार्थपरक बनाउन सम्बन्धित सरकारी निकायलगायत अन्य सम्बन्धित निकायलाई अभि बढी प्रभावकारी र विस्थापित व्यक्तिहरुप्रति थप संवेदनशील तुल्याइने कार्यक्रम ।
- ९.२३ यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि गृह मन्त्रालयको द्वन्द्व व्यवस्थापन संयन्त्र र जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुमा संस्थागत क्षमता विकास कार्यक्रम ।
- ९.२४ यी कार्यक्रमहरु स्रोत र साधनको उपलब्धताको आधारमा प्राथमिकी करण गरि क्रमशः लागू गर्दै लगिने कार्यक्रम ।

१०. नीति कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन

- १०.१ आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्तिको संरक्षण र पुनर्स्थापनको विषय बहुसम्बन्धित र सरोकारको भएकाले (Cross-Cutting) यसलाई सबै मन्त्रालय र निकायले आ-आफ्नो योजना विकास कार्यक्रम र बजेटको प्राथमिकतामा समावेश गर्ने ।
- १०.२ यस नीतिको कार्यान्वयन शान्ति प्रक्रियासंग सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी गृह मन्त्रालयले गर्नेछ ।
- १०.३ नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालय/निकायहरु, स्थानीय निकायहरु, गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, स्थानीय समुदायबाट संचालित कार्यक्रमहरुका माध्यमबाट सहकार्य र साभेदारीका आधारमा प्रस्तुत नीतिको कार्यान्वयन गरिने छ ।
- १०.४ अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय तथा अन्य उपयुक्त संस्थाहरुलाई विस्थापितहरुलाई सहयोग पुऱ्याउन सक्ने उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिने छ ।
- १०.५ विस्थापितहरुलाई स्थानिय स्तरमा सहायता उपलब्ध गराउन सक्ने संभावित निकायहरुको विवरण अध्यावधिक गरि राख्ने र कार्यक्रममा समन्वय गर्ने गराउने जिम्मेवारी प्रमुख जिल्ला अधिकारीको हुनेछ ।
- १०.६ विस्थापित व्यक्ति तथा परिवारहरुको अभिलेख संकलन गरी सोको अध्यावधिक विवरण गृह मन्त्रालयमा पठाउने जिम्मेवारी प्रमुख जिल्ला अधिकारीको हुनेछ ।
- १०.७ यो नीति कार्यान्वयनका समयमा आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय मार्फत् राष्ट्रिय योजना आयोगबाट गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- १०.८ यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनकालागि गृह मन्त्रालयको आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्ति सम्बन्धि संयन्त्र र जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुमा संस्थागत क्षमता विकासका लागि विशेष उपाय अबलम्बन गरिनेछ ।

१०.९ यो नीति कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने कार्यविधि निर्देशिका तयार गरी जारी गरिनेछ ।

११. संस्थागत संयन्त्रसम्बन्धी व्यवस्था:

द्वन्द्वको कारणले विस्थापित हुन पुगेका व्यक्ति वा परिवारलाई उपलब्ध गराइने राहत लगायतका विभिन्न कार्यक्रम तर्जुमा र संचालन गर्ने सम्बन्धमा निर्देशन, समन्वय र अनुगमन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गराउन देहाय बमोजिमको संगठनात्मक संयन्त्र रहने छ ।

११.१ केन्द्रीय निर्देशक समिति:

केन्द्रिय स्तरमा देहाय बमोजिमको निर्देशक समिति रहने छ:

अध्यक्ष	–	माननीय गृहमन्त्री
सदस्य	–	माननीय अर्थमन्त्री
"	–	माननीय भौतिक योजना तथा निर्माणमन्त्री
"	–	माननीय स्थानीय विकासमन्त्री
"	–	माननीय शिक्षा तथा खेलकुदमन्त्री
"	–	माननीय स्वास्थ्य तथा जनसंख्यामन्त्री
"	–	माननीय उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग
"	–	व्यवस्थापिका-संसदमा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु
"	–	मुख्य सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
"	–	सचिव, अर्थ मन्त्रालय
"	–	सचिव, गृह मन्त्रालय
"	–	सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
"	–	सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
"	–	आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिका विषयमा काम गर्ने गैरसरकारी संस्थाको प्रतिनिधि
"	–	नेपाल सरकार द्वारा मनोनित नागरिक समाजका प्रतिनिधि दुई जना
"	–	अध्यक्ष, नेपाल उद्योग बाणिज्य महासंघ
"	–	अध्यक्ष, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, केन्द्रीय समिति
"	–	सहसचिव, गृह मन्त्रालय (आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्ति सम्बन्धी विषय हेर्ने)

११.१.१ केन्द्रीय निर्देशक समितिको कार्य तथा व्यवस्था:

- (क) समितिले आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको समस्याको सम्बन्धमा अन्तरमन्त्रालय समन्वय लगायत नीतिगत निर्देशन दिने छ ।
- (ख) समितिको बैठकमा संयुक्त राष्ट्र संघीय निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थालाई आमन्त्रण गर्न सकिने छ ।
- (ग) समितिले आवश्यकता अनुसार उप-समितिहरु गठन गर्न सक्नेछ । यस्ता उप-समितिको काम कर्तव्य र अधिकार समितिले तोके बमोजिम हुने छ ।

- (घ) समितिले उप-समिति गठन गर्दा संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकाय एवं राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको यथोचित संलग्नता गराउने छ ।
- (ङ) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्न सक्नेछ । तर राष्ट्रिय योजना आयोगबाट वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत हुन अघि र अर्थ मन्त्रालयबाट कार्यक्रम तथा बजेट प्रस्तुत हुन अघि गरि कम्तिमा पनि वर्षको दुई पटक बैठक बस्ने छ ।

११.१.२ सचिवालय : यस समितिको सचिवालय गृह मन्त्रालयमा रहने छ ।

११.२ केन्द्रीय कार्यक्रम समन्वय समिति:

११.२.१ आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्ति वा परिवारप्रति लक्षित कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न, समन्वय गर्न तथा केन्द्रीय निर्देशक समितिलाई रणनीति, नीति र कार्यक्रम सम्वन्धमा सुझाव तथा परामर्श दिन देहायबमोजिमको एउटा कार्यक्रम समन्वय समिति रहने छ ।

मुख्य सचिव, नेपाल सरकार तथा प्रमुख शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	– अध्यक्ष
सचिव, अर्थ मन्त्रालय	– सदस्य
सचिव, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	– सदस्य
सचिव, गृह मन्त्रालय	–
सचिव, स्थानीय विकास मन्त्रालय	–
सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	–
सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	–
सचिव, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	–
सचिव, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	–
सह-सचिव, द्वन्द्व तथा पुनर्निर्माण महाशाखा, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	– सदस्य सचिव

११.२.२ केन्द्रीय कार्यक्रम समन्वय समितिमा आवश्यकता अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्था, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था र आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको सम्वन्धमा कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई पर्यवेक्षकको रूपमा आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

११.३ जिल्ला कार्यक्रम समन्वय समिति:

जिल्लास्तरमा यस नीति अनुसारको कार्यक्रमको कार्यान्वयन एवं समन्वय गर्न देहाय बमोजिमको जिल्ला कार्यक्रम समन्वय समिति रहने छ:

अध्यक्ष	– प्रमुख जिल्ला अधिकारी
सदस्य	– प्रमुख, स्थानीय शान्ति परिषद्
सदस्य	– प्रमुख, जिल्ला प्रहरी कार्यालय
सदस्य	– महिला विकास अधिकृत, महिला विकास कार्यालय
सदस्य	– व्यवस्थापितका-संसदमा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दलमध्ये स्थानीय स्तरमा क्रियाशील राजनीतिक दलका प्रतिनिधि
सदस्य	– सभापति, जिल्ला रेडक्रस समिति

सदस्य	– सभापति, जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघ
सदस्य	– स्थानीय गैर सरकारी संस्था मध्येबाट समितिका अध्यक्षले तोकेको दुई जना
सदस्य	– विस्थापित व्यक्तिहरुको कुनै संघ संस्थाभए त्यस संस्थाले छानेको २ जना र त्यस्तो संस्था नभए अध्यक्षले तोकेको २ जना प्रतिनिधि
सदस्य सचिव	– स्थानीय विकास अधिकारी

११.३.१ जिल्ला कार्यक्रम समन्वय समितिका कार्यहरु:

- यस समितिले जिल्लास्तरमा संचालित कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्नेछ ।
- जिल्लामा संचालित विस्थापित सम्बन्धी कार्यक्रमको प्रगति प्रतिवेदन केन्द्रीय कार्यक्रम समन्वय समितिमा पठाउने छ ।
- जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट आन्तरिक रुपमा विस्थापित सम्बन्धमा गरिने विभिन्न कार्य लगायत यस समितिको कार्यहरु सदस्य सचिवले गर्नेछ ।
- यस समितिले जिल्लास्थित स्थानीय समुदाय, स्थानीय निकाय, गैर सरकारी संस्था, स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ लगायतका सबै निकायहरुलाई विस्थापितहरुलाई सहयोग र सहायता पुऱ्याउन प्रोत्साहित गर्ने छ ।

११.३.२ सचिवालय: यस समितिको सचिवालय जिल्ला विकास समितिमा रहने छ ।

११.४ विस्थापित व्यक्ति पहिचान समिति:

आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिहरुको पहिचान गर्न र सरल रुपमा परिचयपत्र प्रदान गर्न जिल्लास्तरमा देहाय बमोजिमको आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति पहिचान समिति रहिने छ ।

अध्यक्ष	– प्रमुख स्थानीय शान्ति परिषद् वा परिषद् गठन नभइसकेको अवस्थामा प्रमुख जिल्ला अधिकारी
सदस्य	– स्थानीय शान्ति परिषद्का सदस्य प्रतिनिधि दुईजना – स्थानीय विकास अधिकारी – प्रमुख, जिल्ला प्रहरी कार्यालय
सदस्य सचिव	– सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा प्र.जि.अ.ले तोकेको अधिकृत स्तरको कर्मचारी

११.५ अन्य व्यवस्था:

- स्थानीयस्तरमा स्थानीय निकायहरु तथा स्थानीय शान्ति परिषद्समेतको समन्वयमा जिल्ला कार्यक्रम कार्यान्वयन समितिले कार्यक्रम संचालन गर्ने र केन्द्रीयस्तरमा राष्ट्रिय शान्ति तथा पुनःस्थापन आयोग र सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगले कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

- (२) द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्रमा सुरक्षा र विकास निर्माणका कार्यहरूलाई समन्वयात्मक रूपमा लैजान मन्त्रालयस्तरमा सम्पर्क बिन्दु (Focal Point) को व्यवस्था गरी गृह मन्त्रालय र शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय मार्फत् समन्वयात्मक प्रयास अघि बढाइने छ ।
- (३) आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको अभिलेख संकलन, विश्लेषण, प्रकाशन, सार्वजनिकीकरण (Dissemination) र उपयुक्त व्यवस्थापन गर्न सबै किसिमका संचार माध्यमहरूबाट केन्द्रीय स्तरमा गृह मन्त्रालय र जिल्लास्तरमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा स्थानीय निकायहरूलाई परिचालन गरिने छ ।

१२. पहिचान गर्ने आधार

आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको पहिचान देहायको आधारमा गरिनेछ ।

१२.१ सशस्त्र द्वन्द्व, हिंसा वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लंघनको अवस्थाको कारण विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको पहिचान :

- (क) सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको अवस्थामा द्वन्द्वरत कुनै पक्षले घर जग्गा वा भौतिक सम्पत्ति कब्जा गरेको वा दोहोरो भिडन्तमा परि नष्ट भएको कारण विस्थापित भएको, वा
- (ख) द्वन्द्वरत कुनै पक्षको डर, त्रास, धम्की वा शारीरिक वा मानसिक यातना वा व्यक्तिगत असुरक्षाको कारण विस्थापित भएको, वा
- (ग) सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको कारण जीविकोपार्जनको साधन वा उपाय नष्ट भै वा नभई जीविकोपार्जनको समस्या उत्पन्न भै विस्थापित भएको, वा
- (घ) गम्भीर रूपमा मानव अधिकार उल्लंघनको अवस्था सिर्जना भै विस्थापित भएको, वा
- (ङ) सामाजिक कुरीति वा अन्ध विश्वासको कारणले समाजमा अपहेलित भई विस्थापन भएको ।

१२.२ मानव सिर्जित अवस्थाबाट विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको पहिचान:

- (क) विकास आयोजनाको निर्माण सुधारका कारणबाट विस्थापित भएको,
- (ख) उद्योग, कलकारखाना निर्माण वा सञ्चालनका कारणबाट विस्थापित भएको, तथा
- (ग) मानवसिर्जित विपत्तिको कारण संरचनामा क्षति वा नष्ट भई विस्थापित भएको,

१२.३ प्राकृतिक विपद्को कारण विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको पहिचान: प्राकृतिक विपद्को कारण विस्थापित भएको ।

द्वन्द्वका कारण विस्थापित व्यक्ति तथा परिवारलाई राहत सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६३

१. पृष्ठभूमि:

२०५२ सालदेखि शुरु भएको सशस्त्र द्वन्द्वका कारण हजारौं नेपालीहरु आफ्नो बसोबास भएको स्थानबाट विस्थापित भई मुलुकका विभिन्न भागमा कष्टप्रद जीवनयापन गरिरहेका छन्। आन्तरिक रुपमा विस्थापित भएका व्यक्तिहरुलाई भरणपोषणका लागि सहयोग गर्ने, साविक बासस्थानमा फर्कन प्रतिपरिवार एकमुष्ट सहयोग उपलब्ध गराउने जस्ता कार्यहरु सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट विगतदेखि भैरहेका छन् तापनि भयमुक्त वातावरणको अभावमा सबै विस्थापित व्यक्तिहरु आफ्नो साविक बासस्थानमा फर्कन सकिरहेका छैनन्। देशमा शान्ति र स्थायित्वका लागि राजनैतिक दलहरुका बीचमा भएको विस्तृत शान्ति सम्झौता पश्चात् मुलुकको शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा सुधार भई विस्थापित व्यक्तिहरुलाई घर फर्किने अनुकूल वातावरण सिर्जना भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को बजेट बक्तव्यमा विस्थापित परिवारलाई सहयोग उपलब्ध गराउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरे अनुसार सहयोगउपलब्ध भैरहेको छ। विस्थापित व्यक्तिहरुलाई पुनस्थापन गर्ने लगायत शान्ति प्रक्रियाका विभिन्न कार्यमा खर्च जुटाउन नेपाल सरकारले शान्ति कोषको स्थापना गरेको छ। त्यसरी नै आन्तरिक विस्थापनको समस्यालाई सम्बोधन गर्न आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्ति सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६३ समेत स्वीकृत भइसकेको छ।

विस्थापित व्यक्तिहरुलाई तत्काल राहत सुविधा उपलब्ध गराई आफ्नो साविक बासस्थानमा फर्काउने सम्बन्धमा नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) बाट मिति २०६३/११/१४ मा थप नीतिगत निर्णय समेत भएको छ। त्यसर्थ मन्त्रपरिषद्को उक्त नीतिगत निर्णय कार्यान्वयन गर्न प्रस्तुत निर्देशिका तयार गरिएको छ।

२. मन्त्रपरिषद्बाट भएको निर्णय:

विस्थापित व्यक्तिहरुलाई सुरक्षित रुपमा ससम्मान आफ्नो साविक स्थानमा फर्कन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) बाट २०६३/११/१४ मा द्वन्द्वका कारण विस्थापित भएका परिवारको राहतको लागि सहयोग पुऱ्याउन देहाय बमोजिम गर्ने निर्णय भएको छ।

- (क) विस्थापित व्यक्तिलाई घर फर्कन यातायात खर्च दुरी अनुसार प्रतिव्यक्ति रु. ३००।- देखि रु. १०००।- सम्म दिने।
तर कर्णाली अञ्चलको हकमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा छुट्टै दररेट कायम हुने।
- (ख) विस्थापित व्यक्तिलाई राहत भरण पोषणका लागि २ महिनासम्म प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन रु. ६०।- दिने।
- (ग) विस्थापित परिवारलाई प्रति परिवार घर मर्मत गर्न रु. ५०००।- वा घर निर्माण गर्न पर्ने भएमा रु. १०,०००।- एकमुष्ट दिने।

- (घ) विस्थापित व्यक्तिका बालबालिकालाई शैक्षिक राहत स्वरूप प्रति बालबालिकालाई एक पटक रु. १००००- एकमुष्ट दिने ।
- (ङ) विस्थापित परिवारलाई आयआर्जनका लागि विउ विजन कच्चा पदार्थ खरीद गर्न रु. १०,००००- र कृषि उपकरण, बस्तुभाउ/उद्योग व्यवसाय/औद्योगिक उपकरण खरीद गर्न रु. १०,००००- गरी एकमुष्ट रु. २०,००००- निर्व्याजी ऋण उपलब्ध गराउने । उक्त ऋण पाँच वर्षपछि ऋणीले तिनै व्यवस्था मिलाउने ।
- (च) उल्लिखित खण्ड (क) वमोजिमको सुविधा विस्थापित बसोबास गरेको जिल्लाको सदरमुकामबाट र खण्ड (ख), (ग), (घ) र (ङ) वमोजिमको सुविधा पहिलेको बसोबास भएको ठाउँमा फर्की सकेपछि सो ठाउँको नजिकको बैङ्कबाट उपलब्ध गराउने ।”

३. परिभाषा:

यस निर्देशिकाको प्रयोजनको लागि

- (क) “नीति” भन्नाले आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्ति सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६३ लाई सम्झनु पर्छ ।
- (ख) “द्वन्द्वबाट विस्थापित व्यक्ति वा परिवार” भन्नाले खास गरी सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको स्थिति वा मानव अधिकार उल्लंघनको गम्भीर अवस्थाको कारण आफ्नो घरबास वा बसोबास गर्दै आएको स्थानमा बस्न नसक्ने अवस्था उत्पन्न भई बाध्यात्मक किसिमबाट आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्ति वा परिवार सम्झनु पर्छ ।
- (ग) “निर्णय” भन्नाले द्वन्द्वका कारणले विस्थापित भएका परिवारको राहत सुविधा सम्बन्धमा नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६३।१।१४ को निर्णयलाई सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “बैंक” भन्नाले यो राहत सुविधा उपलब्ध गराउने प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले तोकेको बैंकलाई जनाउने छ ।

४. विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको पहिचान:

विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको पहिचानको लागि यसपूर्व जिल्लास्थित विस्थापित पहिचान समितिले विस्थापितको रूपमा पहिचान गरी दर्ता भएका वा नीतिको दफा ११.४ मा व्यवस्था भएको विस्थापित व्यक्ति पहिचान समितिले विस्थापित व्यक्ति वा परिवारको रूपमा पहिचान गरी दर्ता भएका विस्थापित व्यक्तिहरुलाई मात्र यस निर्देशिका वमोजिमको राहत सुविधा उपलब्ध गराइने छ ।

विस्थापित व्यक्ति पहिचान समितिले नीतिको दफा १२ वमोजिम देहायका आधारमा द्वन्द्वका कारण विस्थापित भएका व्यक्तिहरुको पहिचान गर्ने छ ।

- (क) सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको अवस्थामा द्वन्द्वरत कुनै पक्षले घरजग्गा वा भौतिक सम्पत्ति कब्जा गरेको वा दोहोरो भिडन्तमा परी नष्ट भएको कारण विस्थापित भएको,
- (ख) द्वन्द्वरत कुनै पक्षको डर, त्रास, धम्की वा शारीरिक वा मानसिक यातना वा व्यक्तिगत असुरक्षाको कारण विस्थापित भएको,

- (ग) सशस्त्र द्वन्द्व वा हिंसाको कारण जीविकोपार्जनको साधन वा उपाय नष्ट भै वा नभई जीविकोपार्जनको समस्या उत्पन्न भै विस्थापित भएको,
- (घ) गम्भीर रुपमा मानव अधिकार उल्लंघनको अवस्था सिर्जना भै विस्थापित भएको वा
- (ङ) सामाजिक कुरीति वा अन्धविश्वासको कारणले समाजमा अपहेलित भई विस्थापन भएको ।
विस्थापित व्यक्तिहरुको पहिचान गर्नका लागि नीतिको दफा ११.४ मा व्यवस्था भए अनुसार देहाय बमोजिमको विस्थापित पहिचान समिति रहने छ ।
अध्यक्ष	- प्रमुख, स्थानीय शान्ति परिषद् वा परिषद् गठन नभइसकेको अवस्थामा प्रमुख जिल्ला अधिकारी
सदस्य	- स्थानीय शान्ति परिषद्का सदस्य प्रतिनिधिहरु दुईजना
सदस्य	- स्थानीय विकास अधिकारी
सदस्य	- प्रमुख, जिल्ला प्रहरी कार्यालय
सदस्य सचिव	- सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा प्र.जि.अ.ले तोकेको अधिकृत स्तरको कर्मचारी

५. **विस्थापित भै बसोबास गरेको जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपलब्ध हुने राहत सुविधा:**

- (क) निर्णयको खण्ड (क) बमोजिम उपलब्ध गराइने यातायात खर्चवापत न्यूनतम रु. ३०००/- भन्दा बढी दिनु पर्दा प्रचलित सार्वजनिक बस भाडा दरलाई आधार मानी प्रमुख जिल्ला अधिकारीले निर्धारण गरे बमोजिम प्रतिव्यक्ति बढीमा रु. १००००/- सम्म दिने ।
- (ख) कर्णाली अञ्चलको हकमा विस्थापित व्यक्ति फर्कने जिल्लाको निकटको विमानस्थलसम्म पुग्न लाग्ने हवाई भाडा र अन्य यातायात खर्च वापत अधिकतम रु. १००००/- सम्म प्रमुख जिल्ला अधिकारीले निर्णय गरी उपलब्ध गराउने छ ।
- (ग) यसरी भुक्तानी गरिएको यातायात खर्च तथा व्यक्तिहरुको विवरण भुक्तानी गर्ने जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सम्बन्धित विस्थापित व्यक्ति वा परिवार फर्की जाने जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

६. **विस्थापित व्यक्ति आफ्नो स्थायी बसोबास भएको जिल्लामा फर्किसकेपछि सम्बन्धित जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपलब्ध हुने अनुदान राहत सुविधा :**

६.१. **भरणपोषण खर्च:**

विस्थापित व्यक्ति आफ्नो साविक बसोबासको स्थानमा फर्किएको प्रमाणित भएपछि मात्र भरणपोषण वापतको रकम उपलब्ध गराइने छ । आफ्नो बसोबासको स्थानमा फर्किएको प्रमाणको लागि विस्थापित व्यक्तिले सम्बन्धित गा.वि.स. सचिव वा निज अनुपस्थित रहेको अवस्थामा सो स्थानको नजिकैको कुनै सरकारी विद्यालयको प्रधानाध्यापकले प्रमाणित गरिदिएको विवरणलाई प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आधारको रुपमा लिने छ ।

६.२. घर मर्मत तथा निर्माण खर्च:

विस्थापित परिवारले घर मर्मत गर्न वा घर निर्माण गर्न पाउने दुई सुविधामध्ये कुनै एक सुविधा मात्र पाउने छ। घर निर्माणवापत रु. १०,०००/- उपलब्ध गराउनु पर्दा घर निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था हो होइन भन्ने बारे प्रमुख जिल्ला अधिकारीले वास्तविकता बुझी भुक्तानी गर्नेछ।

६.३. शैक्षिक राहत:

शैक्षिक राहतस्वरूप एकमुष्ट उपलब्ध गराइने रकम विस्थापित व्यक्तिका १६ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुलाई मात्र उपलब्ध गराइने छ। बालबालिकाको उमेर यकिन गर्न जन्म दर्ता प्रमाण पत्र वा गाउँ विकास समितिको सिफारिश वा शैक्षिक संस्थाबाट दिइएको उमेर खुलेको कागजात वा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले उपयुक्त देखेको अन्य कुनै आधार लिन सकिनेछ।

६.४. यस दफा अन्तरगतको रकम भुक्तानीका लागि प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सम्बन्धित जिल्लाको कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट निकासामा माग गर्नेछ।

७. जिल्ला प्रशासन कार्यालयको सिफारिशमा बैंकबाट उपलब्ध हुने निर्व्याजी ऋण सुविधा:

निर्णयको खण्ड (ड) बमोजिम उपलब्ध हुने ५ वर्षे निर्व्याजी ऋण सुविधा नेपाल सरकारको जमानतमा तोकिएको बैंकबाट उपलब्ध हुनेछ। ऋण प्रवाह गर्न सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीले बैंकलाई सिफारिश गर्ने छ। यसरी उपलब्ध गराइएको ऋण रकम ५ वर्षपछि भुक्तानी गर्नु पर्नेछ।

८. बजेट व्यवस्था, रकम निकासामा तथा भुक्तानी प्रक्रिया :

८.१. निर्णयको खण्ड (क), (ख), (ग) र (घ) अनुसारको यातायात खर्च, भरणपोषण खर्च, घर मर्मत वा निर्माण खर्च र शैक्षिक राहत वापत आवश्यक पर्ने रकम गृह मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयमा माग गर्नेछ। यस्तो माग पठाउँदा जिल्लागत रुपमा आवश्यक पर्ने रकम खुलाई पठाउनु पर्नेछ। अर्थ मन्त्रालयले माग भए अनुसारको रकम अनुदान संकेत र खर्च शीर्षकसमेत खोली महालेखा नियन्त्रक कार्यालय मार्फत सम्बन्धित जिल्लाको कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउने छ। सो रकम प्रमुख जिल्ला अधिकारीले माग गरे बमोजिम कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले निकासामा दिने छ।

८.२. निर्णयको खण्ड (ड) बमोजिम उपलब्ध गराइएको निर्व्याजी ऋण रकमको व्याज वापतको रकम भुक्तानीको लागि बैंकले सम्बन्धित जिल्लाको कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा माग गर्ने छ। यस्तो व्याज वापत आवश्यक पर्ने रकम अर्थ मन्त्रालयले महालेखा नियन्त्रक कार्यालय मार्फत कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरुमा निकासामा उपलब्ध गराउने छ।

८.३. निर्णयको खण्ड (क) बमोजिमको यातायात खर्च विस्थापित व्यक्ति विस्थापित भई बसोबास गरेको जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट र खण्ड (ख), (ग), (घ) र (ड) बमोजिमको भरणपोषण, घर मर्मत वा निर्माण, शैक्षिक राहत र आयआर्जन वापतको ऋण रकम विस्थापित व्यक्ति आफ्नो स्थायी बसोबास भएको ठाउँमा फर्किसकेपछि मात्र उपलब्ध गराइने छ।

- द.४. यस निर्देशिका बमोजिम राहत सुविधा पाउने व्यक्तिहरुको नामावली र प्राप्त रकमको विवरण प्रत्येक जिल्ला प्रशासन कार्यालयले प्रकाशन गरी सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने छ ।
- द.५. अभिलेख व्यवस्था : राहत सुविधा बापत उपलब्ध गराएको अनुदान र ऋण रकमको अभिलेख सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले राख्नु पर्नेछ । सो अभिलेखको विवरण गृह मन्त्रालयमा समेत पठाउनु पर्नेछ ।
९. यस निर्देशिकाका विभिन्न दफाहरु बमोजिमका कामकारवाहीको लागि आवश्यक फारामहरु देहाय बमोजिम हुनेछन् ।

सि.नं.	सम्बन्धित दफा	प्रयोजन	अनुसूची नं.
१	५	यातायात खर्च माग गर्ने निवेदन	१
२	५	यातायात खर्च उपलब्ध गराएको जानकारी	२
३	६.१, ६.२, ६.३	भरणपोषण, घरमर्मत वा निर्माण र शैक्षिक राहत खर्च माग गर्ने निवेदन	३
४	७	आय आर्जनका लागि ऋण माग गर्ने निवेदन	४
५	७	आय आर्जनका लागि ऋण उपलब्ध गराउन बैकलाई लेख्ने पत्र	५

अनुसूची-१
(दफा ५ सँग सम्बन्धित)

मिति :

श्री प्रमुख जिल्ला अधिकारीज्यू,
जिल्ला प्रशासन कार्यालय,

विषय : यातायात खर्च उपलब्ध गराई पाउँ ।

..... जिल्ला न.पा./गा.वि.स. वडा नं. मा
स्थायी बसोबास भएको म/सपरिवार द्वन्द्वका कारण मिति
..... देखि विस्थापित भई जिल्ला
गा.वि.स./न.पा. वडा नं. मा बसोबास गरिरहेको छु । नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट मिति
०६३१११९४ मा द्वन्द्वका कारण विस्थापित भएका व्यक्तिहरूलाई पूर्व बसोबास भएको स्थानमा फर्कन
यातायात खर्च लगायत अन्य राहत सहयोग उपलब्ध गराउने निर्णय भएको छ । त्यसर्थ म
एकलै/सपरिवार आफ्नो घर फर्कन आवश्यक यातायात खर्च रु. उपलब्ध गराईदिनु
हुन अनुरोध गर्दछु ।

विस्थापित परिवारका सदस्यहरूको विवरण

<u>सि.नं.</u>	<u>नाम, थर</u>	<u>उमेर</u>	<u>घरमुलीसंगको नाता</u>
१.			
२.			
३.			
४.			
५.			

संलग्न कागजातहरु :

- १.
- २.

निवेदक

अनुसूची-२
(दफा ५ सँग सम्बन्धित)

मिति :

श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय,
..... ।

विषय : यातायात खर्च उपलब्ध गराएको ।

त्यस जिल्ला अन्तर्गत गा.वि.स./न.पा. वडा नं. मा स्थायी बसोबास भई हाल यस जिल्लाको गा.वि.स./न.पा. वडा नं. मा विस्थापित भई बसोबास गरिरहेका श्री सपरिवार आफ्नो बसोबास भएको स्थानमा पुनर्स्थापित हुन चाहेकोले नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति ०६३१११९४ को निर्णय अनुसार निज/निजका परिवारलाई घर फर्कन यातायात खर्च बापत जम्मा रु. उपलब्ध गराइएको हुँदा सोही व्यहोरा जानकारीको लागि अनुरोध गर्दछु ।

पूर्व बसोबास भएको स्थानमा फर्कने विस्थापित परिवारका सदस्यहरु

- १.
- २.
- ३.
- ४.
- ५.
- ६.

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

अनुसूची-३
(दफा ६ को उपदफा ६.१, ६.२ र ६.३ संग सम्बन्धित)

मिति :

श्री प्रमुख जिल्ला अधिकारीज्यू,
जिल्ला प्रशासन कार्यालय,

विषय : भरणपोषण खर्च/घर मर्मत वा घर निर्माण खर्च (कुनै एक कमात्र)/शैक्षिक राहत पाउँ ।

म द्वन्द्वका कारण मिति देखि विस्थापित भई जिल्ला अन्तर्गत गा.वि.स./न.पा. वडा नं. मा बसोबास गर्दै आएकोमा हाल पुनःस्थापित भई पूर्व बसोबास भएको स्थानमा बसीरहेको छु । नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट मिति ०६३१११९४ मा द्वन्द्वका कारण विस्थापित भएका व्यक्तिहरुलाई पूर्व बसोबास भएको स्थानमा फर्किसकेपछि भरणपोषण खर्च, घर मर्मत वा निर्माण खर्च र शैक्षिक राहत वापत सहयोग उपलब्ध गराउने निर्णय भएको हुँदा तदनुरूपम सहयोग उपलब्ध गराइदिनु हुन अनुरोध गर्दछु ।

विस्थापित परिवारका सदस्यहरुको विवरण

<u>सि.नं.</u>	<u>नाम, थर</u>	<u>उमेर</u>	<u>घरमूलीसंगको नाता</u>
१.			
२.			
३.			
४.			
५.			

संलग्न कागजातहरु :

- १.
- २.

निवेदक

अनुसूची-४
(दफा ७ सँग सम्बन्धित)

मिति :

श्री प्रमुख जिल्ला अधिकारीज्यू,
जिल्ला प्रशासन कार्यालय,

**विषय : आय आर्जकालागि विउ, विजन कच्चा पदार्थ खरिद गर्न/कृषि उपकरण वस्तुभाउ/उद्योग
ब्यवसाय औद्योगिक उपकरण खरिद गर्न ऋण उपलब्ध गराई पाउँ ।**

म र मेरो परिवार द्वन्द्वका कारण मिति देखि विस्थापित भई
जिल्ला न.पा./गा.वि.स. वडा नं. मा बसोबास गर्दै आएकोमा हाल
पुनस्थापित भई मेरो स्थायी बसोबास भएको स्थान गा.वि.स./न.पा. वडा
नं. मा बसोबास गरीरहेको छु । नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) बाट मिति ०६३१११४ मा भएको
निर्णय अनुसार ऋण स्वरूप आय आर्जनका लागि विउ, विजन, कच्चा पदार्थ खरिद गर्न, कृषि उपकरण
वस्तुभाउ उद्योग व्यवसाय औद्योगिक उपकरण खरिद गर्न रु. उपलब्ध गराइदिनु हुन
अनुरोध गर्दछु ।

निवदेक

अनुसूची-५
(दफा ७ सँग सम्बन्धित)

मिति :

श्री बैंक,
..... ।

विषय : आय आर्जनकालागि विउ, विजन कच्चा पदार्थ खरिद गर्न/कृषि उपकरण बस्तुभाउ/उद्योग, व्यवसाय औद्योगिक उपकरण खरिद गर्न ऋण उपलब्ध गराई दिने ।

..... जिल्ला न.पा./गा.वि.स. वडा नं.
बस्ने सपरिवार मिति देखि द्वन्द्वका कारण विस्थापित
भई जिल्ला न.पा./गा.वि.स. वडा नं. मा सपरिवार
बसोबास गरिरहेकोमा निज मिति देखि स्थायी बसोबास भएको स्थानमा फर्की
पुनस्थापन हुनु भएको छ । जिलाई आय आर्जनका लागि विउ, विजन, कच्चा पदार्थ खरिद गर्न, कृषि
उपकरण, बस्तुभाउ, उद्योग व्यवसाय औद्योगिक उपकरण खरिद गर्न जम्मा रु. ऋण
उपलब्ध गराईदिनु हुन अनुरोध गर्दछु ।

बोधार्थ तथा कार्यार्थ :

श्री कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय,
..... ।

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

शान्ति कोष संचालन (कार्यविधि) नियमावली, २०६५

नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित मिति

२०६५/८/४

संशोधन

शान्ति कोष (संचालन) (प्रथम संशोधन) नियमावली २०६८

२०६९/१/२५

प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०१३ को दफा २ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यी नियमहरूको नाम “शान्ति कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६५” रहेको छ ।
(२) यो नियमावली तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस नियमावलीमा,-
 - (क) “कोष” भन्नाले नियम ३ बमोजिम स्थापना भएको शान्ति कोष सम्झनु पर्छ ।
 - (ख) “समिति” भन्नाले नियम ६ बमोजिम गठन भएको कोष सञ्चालक समिति सम्झनु पर्छ ।
 - (ग) “प्राविधिक समिति” भन्नाले नियम ९ बमोजिम गठन भएको प्राविधिक समिति सम्झनु पर्छ ।
 - (घ) “आयोजना” भन्नाले नियम ४ बमोजिमको कुनै काम गर्नको लागि आयोजना कार्यान्वयन निकायद्वारा तयार गरिएको कार्यक्रम सम्झनु पर्छ ।
 - (ङ) “आयोजना कार्यान्वयन निकाय” भन्नाले आयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि समितिले छनौट गरेको सरकारी निकाय, समुदायमा आधारित संस्था, प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएको गैर सरकारी संस्था वा प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृति प्राप्त अन्तर्राष्ट्रिय संस्था सम्झनु पर्छ ।**स्पष्टीकरण** : यस खण्डको प्रयोजनको लागि “समुदायमा आधारित संस्था” भन्नाले कोषको काम कारवाइसंग सम्बन्धित क्षेत्रमा काम गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएको संगठित संस्था सम्झनु पर्छ ।

- (च) “विस्थापित” भन्नाले द्वन्द्वबाट विस्थापित *व्यक्ति, परिवार एवं समुदाय सम्भन्नु पर्छ ।
 (छ) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ ।
 (ज) “सचिवालय” भन्नाले कोषको प्रशासन गर्नको लागि नेपाल सरकारले स्थापना गरेको सचिवालय सम्भन्नुपर्दछ ।

परिच्छेद-२

कोषको स्थापना तथा काम, कर्तव्य र अधिकार

३. कोषको स्थापना : (१) शान्ति कोष नामको एक कोष स्थापना गरिएको छ ।
 (२) उपनियम (१) बमोजिमको कोषमा देहाय बमोजिमका नगद तथा वस्तुगत सहायता रहने छ :-
 (क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त,
 (ख) विदेशी सरकार वा व्यक्ति, अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्थाबाट प्राप्त,
 (ग) गैर आवासीय नेपालीबाट प्राप्त,
 (घ) अन्तर्राष्ट्रिय च्यारिटीबाट प्राप्त,
 (ङ) नेपाली संघ, संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त,
 (च) अन्य श्रोतबाट प्राप्त ।
 (३) उपनियम (१) बमोजिम प्राप्त नगद सहायता नेपाल सरकारको केन्द्रीय खातामा जम्मा हुनेछ
 (४) समितिले उपनियम (३) बमोजिम जम्मा भएको नगद रकम मध्येबाट सचिवालयको प्रशासनिक खर्च र सरकारी निकाय बाहेकका संस्थाबाट सञ्चालन हुने आयोजनाको लागि आवश्यक पर्ने रकम नेपाल सरकारबाट माग गरी कोषको नाममा नेपाल राष्ट्र बैंकमा खाता खोली जम्मा गर्नेछ ।
 (५) उपनियम (४) बमोजिमको खाताको सञ्चालन समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।
४. कोषको काम, कर्तव्य र अधिकार : कोषको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-
 (क) विस्थापितको पुनःस्थापना गर्न आवश्यक सहयोग गर्ने,
 (ख) संविधान सभा तथा अन्य निकायको निर्वाचन *र नयाँ संविधान निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि आवश्यक पर्ने प्राविधिक, नगद तथा वस्तुगत सहायताको प्रबन्ध गर्ने,
 (ग) शान्ति सुरक्षा प्रवर्द्धन तथा सुदृढीकरण गर्न आवश्यक पर्ने भौतिक संरचना, यन्त्र, उपकरण, सामग्री, सञ्चार व्यवस्था र तालीमको लागि आवश्यक पर्ने प्राविधिक, नगद तथा जिन्सीको प्रबन्ध गर्ने,
 (घ) माओवादी सेनाका लडाकु रहने शिविर व्यवस्थापन र माओवादी सेनाका लडाकुको रेखदेख, समायोजन र पुनःस्थापना गर्न सहयोग गर्ने,

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

- (ड) शान्ति प्रक्रिया, शान्ति सम्झौता र सो सम्झौतासंग सम्बन्धित अन्य सम्झौताको कार्यान्वयन गर्नको लागि त्यस्तो सम्झौतासंग सम्बन्धित संस्थाको गठन तथा सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याउने,
- (च) द्वन्द्वबाट प्रभावित *व्यक्ति, परिवार एवं समुदायको पुनःस्थापना गर्न सहयोग पुऱ्याउने,
- (छ) कोषको रणनीति, कार्यनीति र आयोजना तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको छनौट र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाई स्वीकृत गर्ने,
- (ज) बारुदी सुरुङ्ग र सोसंग सम्बन्धित अन्य विष्फोटक पदार्थ र उपकरण हटाउने तथा नष्ट गर्नको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगको प्रबन्ध गर्ने र सो कामको लागि तालीमको व्यवस्था गर्ने,
- (झ) द्वन्द्वको समयमा क्षतिग्रस्त वा ध्वस्त भएका सरकारी तथा सार्वजनिक भौतिक पुर्वाधारको पुनर्निर्माण, पुनःस्थापना तथा मर्मत सम्भारको लागि आर्थिक र प्राविधिक सहयोगको प्रबन्ध गर्ने,
- (ञ) शान्ति स्थापना गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन मुलुकभित्र सञ्चालित अन्य कार्यक्रमलाई सहयोग गर्ने,
- (ट) नेपाल सरकार, विदेशी सरकार, राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्था स्वदेशी वा विदेशी व्यक्तिबाट कोषलाई आवश्यक पर्ने प्राविधिक, नगद तथा वस्तुगत सहायता स्वीकार गर्ने,
- (ठ) आयोजना छनौट गरी स्वीकृत गर्ने,
- (ड) आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय छनौट गर्ने,
- (ढ) आयोजनाको निरीक्षण, अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने, गराउने र त्यस्तो आयोजनाको प्रगति तथा प्रभावको समीक्षा, मुल्यांकन र विश्लेषण गरी चौमासिक प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने,
- (ण) कोषले गर्ने कार्य वा त्यस्तो कार्य अन्तर्गत सञ्चालन गरिने विभिन्न आयोजनाको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने,
- (त) मुलुकभित्र अन्य स्रोतबाट सञ्चालन हुने शान्ति स्थापना सम्बन्धी काम कारबाहीको समन्वय गर्ने,
- (थ) विदेशी सरकार वा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाबाट प्राप्त प्राविधिक, नगद वा वस्तुगत खर्चको विवरण र आयोजनाको भौतिक अवस्था, प्रगति तथा प्रभावको विवरण त्यस्ता सरकार वा संस्थाले माग गरेमा उपलब्ध गराउने,
- (द) आयोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यकतानुसार परामर्शदाताको सेवा लिने,
- (द१) *मन्त्रालय एवं सचिवालयमा कार्यरत कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- (द२) *कोषसंग सम्बन्धित विषयमा समितिलाई सहयोग गर्न उपसमिति गठन गर्ने,

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

(घ) कोषसंग सम्बन्धित आवश्यक अन्य काम गर्ने ।

स्पष्टीकरण : यस नियमको प्रयोजनको लागि,-

- (१) “विस्थापितको पुनःस्थापना” भन्नाले विस्थापितलाई घर फर्काउने, तत्काल बसोबास गरिरहेको स्थान वा अन्य कुनै स्थानमा पुनःस्थापना गर्ने, व्यावसायिक सीप विकास तालीम दिने, कुनै पेशामा संलग्न गराउने वा विस्थापितका परिवार तथा बालबालिकालाई आवश्यक पर्ने शिक्षा प्रदान गर्ने, आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने वा सामाजिक सेवा प्रदान गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।
- (२) “निर्वाचन सम्बन्धी कार्य” भन्नाले संविधान सभा तथा अन्य निकायको निर्वाचन सम्बन्धी तालीम, मतदान केन्द्र निर्धारण, मतदाता शिक्षा सञ्चालन, निर्वाचन सञ्चालनको लागि आवश्यक पर्ने मसलन्द एवं अन्य सामग्री खरिद, निर्वाचन आयोगद्वारा गरिने निर्वाचनको लागि आवश्यक पर्ने सुरक्षा खर्च, दैनिक तथा भ्रमण भत्ता, निर्वाचनमा खटिने कर्मचारीको वीमा तथा निर्वाचन आयोगको प्रशासकीय खर्चको प्रबन्ध गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।
- (३) “शान्ति सुरक्षा प्रवर्द्धन तथा सुदृढीकरण” भन्नाले प्रहरी कार्यालय पुनर्निर्माण, शान्ति सुरक्षाको लागि आवश्यक पर्ने यन्त्र, उपकरण, सामग्री र सवारी साधन खरिद, शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी तालीम, शान्ति सुरक्षाको प्रयोजनको लागि गृह मन्त्रालयले गर्ने प्रचार प्रसार र सो सम्बन्धी अन्य कार्य सम्भन्नु पर्छ ।
- (४) “शिविर व्यवस्थापन तथा माओवादी सेनाका लडाकुको पुनःस्थापना” भन्नाले माओवादी सेनाका लडाकु बस्ने शिविरमा भवन, सडक, बाटो, खानेपानी तथा सरसफाई, सञ्चार, पहुँच मार्ग जस्ता भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत गर्ने; त्यस्तो शिविरमा सामाजिक पूर्वाधारको व्यवस्था, लडाकुको अस्थायी बसोबास, भरणपोषण, प्राथमिक स्वास्थ्य उपचार, शिक्षा, खेलकुद, वृत्तिविकास, व्यावसायिक तथा अन्य प्रशिक्षणको व्यवस्था, समायोजन, पुनःस्थापना र पारिवारिक एवं सामाजिक पुनर्एकीकरणको प्रबन्ध गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।
- (५) “शान्ति प्रक्रिया, शान्ति सम्झौता र सो सम्झौतासंग सम्बन्धित अन्य सम्झौताको कार्यान्वयन” भन्नाले संक्रमणकालीन न्याय, द्वन्द्व व्यवस्थापन, विस्थापित तथा द्वन्द्वबाट प्रभावित व्यक्तिका पारिवारको पुनर्एकीकरण तथा पुनर्सामाजिकीकरण, सो सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि, स्थानीय शान्ति समिति लगायतका शान्ति संयन्त्रको स्थापना, सञ्चालन र सुदृढीकरणसंग सम्बन्धित कार्य र विस्तृत शान्ति सम्झौता एवं शान्तिसंग सम्बन्धित अन्य सम्झौतालाई कार्यान्वयन गर्न गरिने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।
- (६) “द्वन्द्वबाट प्रभावित *व्यक्ति, परिवार एवं समुदायको पुनःस्थापना” भन्नाले द्वन्द्वबाट आर्थिक, राजनैतिक, सामाजिक वा अन्य कुनै रूपमा प्रभावित *व्यक्ति, परिवार एवं समुदायको पुनःस्थापना, पुनर्मिलन, पुनर्सामाजिकीकरण, उनीहरूको कब्जा गरिएको सम्पत्ति फिर्ता गर्ने कार्यमा आवश्यक पर्ने प्रशासकीय तथा प्राविधिक सहयोग, मृत्यु भएको व्यक्तिको आश्रित

परिवार, द्वन्दको कारण विधुर वा विधवा भएका व्यक्ति र बारुदी सुरुङ्ग वा अन्य कुनै कारणले घाइते भएका व्यक्तिलाई सहयोग, त्यस्ता व्यक्ति वा परिवारका बालबालिकालाई शैक्षिक छात्रवृत्ति वा स्वास्थ्योपचारको सुविधा, सामाजिक-मनोवैज्ञानिक सहयोग, सामाजिक पुनःस्थापना, तालीम, स्वास्थ्य, पोषण, परामर्श तथा कानूनी सेवा प्रदान गर्ने कार्य सम्भन्धनु पर्छ ।”

५. **कोषको प्रयोग** : कोषलाई प्राप्त भएको प्राविधिक, नगद तथा वस्तुगत सहायता आयोजना सञ्चालन गर्न र सचिवालयको लागि प्रयोग तथा खर्च गरिनेछ ।

परिच्छेद-३

समितिको गठन र काम, कर्तव्य तथा अधिकार

६. **समितिको गठन** : कोषको सञ्चालन, रेखदेख र कोषको तर्फबाट गर्नु पर्ने सम्पूर्ण काम कारवाही गर्नको लागि देहाय बमोजिमको एक कोष सञ्चालक समिति रहेनछ :-

(क)	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्री	- अध्यक्ष
(ख)	अर्थ मन्त्री	- सह-अध्यक्ष
(ग)	∞
.....	
(घ)	*संविधान सभामा सबैभन्दा बढी सदस्यहरुको प्रतिनिधित्व गर्ने पाँच राजनीतिक दलहरुबाट एक/एक जना	- सदस्य

तर त्यस्ता राजनैतिक दलहरुमध्ये मन्त्रीको हैसियतले खण्ड (क) र (ख) बमोजिम प्रतिनिधित्व भइसकेको अवस्थामा संविधान सभामा सबैभन्दा बढी प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दलबाट प्रतिनिधित्व गराइनेछ ।

(ङ)	राष्ट्रिय योजना आयोगको उपाध्यक्ष	- सदस्य
(च)	सचिव, गृह मन्त्रालय	- सदस्य
(छ)	सचिव, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
(ज)	सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य-सचिव

७. **समितिको बैठक** : (१) समितिको बैठक *चार महिनामा एक पटकमा नघटाई आवश्यकतानुसार बस्नेछ ।

∞ प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा भिक्तिएको

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

- (२) समितिको बैठक समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, स्थान र समयमा बस्नेछ ।
 - (३) समितिको बैठकमा छलफल हुने विषय सहितको सूचना समितिको सदस्य-सचिवले बैठक बस्नु अगावै लिखित रूपमा सबै सदस्यलाई दिनु पर्नेछ ।
 - (४) समितिको बैठकमा पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या भएको मानिनेछ ।
 - (५) समितिको बैठकको अध्यक्षता समितिको अध्यक्षले र निजको अनुपस्थितिमा समितिको सह-अध्यक्षले गर्नेछ ।
 - (६) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।
 - (७) *समितिले कुनै विशेषज्ञ वा दातृसंस्थाका प्रतिनिधिलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
 - (८) समितिको बैठकको निर्णय समितिको सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ ।
 - (९) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- द. उच्चस्तरीय शान्ति आयोग गठन गर्न सक्ने : नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा कोषको काम कारवाहीलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याउन एक उच्चस्तरीय शान्ति आयोग गठन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-४

प्राविधिक समितिको गठन तथा काम, कर्तव्य र अधिकार

९. प्राविधिक समितिको गठन (१) आयोजनाको छनौट गरी समिति समक्ष सिफारिस गर्ने काम समेतको लागि देहाय बमोजिमको एक प्राविधिक समिति रहनेछ :-
(क)	सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- अध्यक्ष
(ख)	सह-सचिव, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
(ग)	सह-सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	- सदस्य
(घ)	∞	
(ङ)	∞	
(च)	सह-महालेखा नियन्त्रक, महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय	- सदस्य
* (च१)	<u>मन्त्रालयको लैङ्गिक कार्यक्रम सम्बन्धि काम गर्ने अधिकृत</u>	- सदस्य
(छ)	मानव अधिकार तथा महिला विकाससंग सम्बन्धित संस्था,	

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

∞ प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा फिक्किएको

∞ प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा फिक्किएको

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

नागरिक समाज, समुदायमा आधारित संस्था, गैर सरकारी संस्था वा सम्बन्धित विशेषज्ञहरु मध्येबाट कम्तीमा *एकजना महिला समेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्राविधिक समितिले मनोनयन गरेका तीनजना

- सदस्य

(ज) सचिवालयको निर्देशक

- सदस्य-सचिव

(२) उपनियम (१) को खण्ड (छ) बमोजिमका सदस्य मनोनयन गर्दा प्राविधिक समितिले आवश्यकतानुसार अवधि तोकी मनोनयन गर्न सक्नेछ ।

१०. प्राविधिक समितिको बैठक : (१) प्राविधिक समितिको बैठक दुइ महिनामा एक पटकमा नघटाई आवश्यकतानुसार बस्नेछ ।

(२) प्राविधिक समितिको बैठक सो समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, स्थान र समयमा बस्नेछ ।

(३) प्राविधिक समितिको बैठकमा छलफल हुने विषय सहितको सूचना प्राविधिक समितिको सदस्य-सचिवले बैठक बस्नु अगावै लिखित रूपमा सबै सदस्यलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) प्राविधिक समितिको बैठकमा पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा सो समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या भएको मानिनेछ ।

(५) प्राविधिक समितिको बैठकको अध्यक्षता प्राविधिक समितिको अध्यक्षले र निजको अनुपस्थितिमा प्राविधिक समितिका सदस्यहरुले आफूहरु मध्यबाट छानेको सदस्यले गर्नेछ ।

(६) प्राविधिक समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।

(७) प्राविधिक समितिले आवश्यकतानुसार सम्बन्धित निकायको प्रतिनिधि, विशेषज्ञ र आयोजना कार्यान्वयन निकायको प्रतिनिधिलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(८) प्राविधिक समितिको बैठकको निर्णय सो समितिको सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ ।

(९) प्राविधिक समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

११. प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : यस परिच्छेदमा अन्यत्र लेखिएको काम, कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) कोषको रणनीति, कार्यनीति र आयोजना तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको छनौट र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाई स्वीकृतिको लागि समिति समक्ष पेश गर्ने,

(ख) आयोजनाको निरीक्षण, अनुगमन, मूल्यांकन प्रगति र प्रभावको समीक्षा र विश्लेषण गर्ने कार्यमा समितिलाई सहयोग गर्ने ।

(ग) आयोजनाको भौतिक एवं वित्तीय स्थिति, प्रगति, आम्दानी तथा खर्चको विवरण तयार गरी समिति समक्ष पेश गर्ने,

(घ) अन्य स्रोतबाट सञ्चालन भइरहेको वा हुने शान्ति स्थापना सम्बन्धी कार्यक्रम तथा आयोजनालाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने,

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

(ड) समितिको निर्देशन बमोजिम अन्य कार्य गर्ने ।

११क. *मुल कार्यसमूह सम्बन्धी व्यवस्था : (१) आयोजनाको अवधारणापत्र छानविन गरी स्वीकृत गर्ने काम समेतको लागि प्राविधिक समितिले विशेषज्ञ तथा दातृ निकायका प्रतिनिधि समेत रहने गरी मुल कार्यसमूह गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) मुल कार्यसमूहको अन्य काम, कर्तव्य तथा अधिकार प्राविधिक समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) मुल कार्यसमूहको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समूह आफैँले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१२. क्षेत्रगत कार्यसमूह सम्बन्धी व्यवस्था : * (१) आयोजनाको विस्तृत रूपमा मूल्यांकन गराउने काम समेतको लागि प्राविधिक समितिले सरकारी निकायका सम्बन्धित कर्मचारी, विशेषज्ञ तथा दातृ निकायका प्रतिनिधिहरु रहेको क्षेत्रगत कार्यसमूह गठन गर्नेछ ।

(२) क्षेत्रगत कार्यसमूहको अन्य काम, कर्तव्य तथा अधिकार प्राविधिक समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) क्षेत्रगत कार्यसमूहको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समूह आफैँले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-५

आयोजनाको स्वीकृति तथा रकम निकास

१३. *आयोजनाको अवधारणापत्र र प्रस्ताव सम्बन्धी : (१) आयोजना संचालन गर्न चाहने आयोजना कार्यान्वयन निकायले आयोजनाको अवधारणापत्र तयार गरी सचिवालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम अवधारणापत्र प्राप्त भएपछि सचिवालयले त्यस्तो अवधारणापत्र मुल कार्यसमूहमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्राप्त भएको अवधारणापत्र छानविन गर्दा आयोजना कार्यान्वयन गर्न मनासिव देखिएमा मुल कार्यसमूहले त्यस्तो अवधारणापत्र स्वीकृत गर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम अवधारणापत्र स्वीकृत भएपछि आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको स्वीकृत अवधारणापत्र अनुसार समितिले निर्धारण गरेको ढाँचामा आयोजना सम्बन्धी प्रस्ताव तयार गरी सचिवालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

१४. प्रस्ताव मूल्यांकन गर्नु पर्ने : (१) नियम १३ बमोजिम आयोजना सम्बन्धी प्रस्ताव प्राप्त भएपछि

*सचिवालयले त्यस्तो प्रस्तावको विस्तृत मूल्यांकन गर्नको लागि सो प्रस्ताव नियम १२ बमोजिमको सम्बन्धित क्षेत्रगत कार्य समूहमा पठाउन सक्नेछ ।

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

- (२) उपनियम (१) बमोजिम प्रस्ताव प्राप्त भएपछि सम्बन्धित क्षेत्रगत कार्य समूहले यस नियमावली बमोजिम स्वीकृत मापदण्ड तथा निर्देशिका बमोजिम त्यस्तो प्रस्तावको प्राविधिक, *आर्थिक, सामाजिक तथा लैङ्गिक पक्षको मूल्यांकन गर्नेछ र त्यसरी मूल्यांकन गर्दा त्यस्तो आयोजना सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखिएमा सोही व्यहोराको सिफारिस प्राविधिक समिति समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) *उपनियम (२) बमोजिम प्रस्ताव प्राप्त भएपछि प्राविधिक समितिले त्यस्तो प्रस्तावको औचित्यता, लागत, प्राविधिक गुणस्तर, उपयुक्तता तथा उपलब्ध आर्थिक स्रोतका सम्बन्धमा मूल्यांकन गर्नेछ । त्यसरी प्रस्ताव मूल्यांकन गर्न उपनियम (१) बमोजिम सचिवालयले क्षेत्रगत कार्यसमूहमा प्रस्ताव नपठाएको अवस्थामा पनि प्राविधिक समितिले उपनियम (२) बमोजिम प्रस्तावको मूल्यांकन समेत गर्नुपर्नेछ ।
- (४) उपनियम (३) बमोजिम गरिएको मूल्यांकनबाट त्यस्तो आयोजना सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखिएमा प्राविधिक समितिले त्यस्तो आयोजना सञ्चालन गर्न समिति समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।
- (५) उपनियम (४) बमोजिम प्राविधिक समितिले सिफारिस गरे बमोजिम आयोजना सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखिएमा समितिले त्यस्तो आयोजना स्वीकृत गर्नेछ ।
१५. **सम्झौता गर्नु पर्ने** : नियम १४ को उपनियम (५) बमोजिम समितिबाट आयोजना स्वीकृत भएपछि समितिले तोकेको ढाँचामा सचिवालय र आयोजना कार्यान्वयन निकायबीच आयोजना सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा सम्झौता गर्नु पर्नेछ ।
१६. **रकम माग गर्नु पर्ने** : (१) नियम १५ बमोजिम सम्झौता भएपछि आयोजना कार्यान्वयन निकायले आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि सो सम्झौताको प्रमाणित प्रतिलिपि र खर्च गर्ने अख्तियारी सहित सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय समक्ष रकम निकासा माग गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिम रकम माग गरेपछि आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले सोको जानकारी कोषलाई दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपनियम (१) बमोजिम रकम निकासाको लागि लेखी आएमा सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई रकम निकासा दिनु पर्नेछ ।
१७. **कोषको रकम खर्च गर्ने कार्यविधि** : आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले कोषबाट प्राप्त नगद तथा जिन्सी खर्च गर्दा प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी कानूनको रिति पुऱ्याई खर्च गर्नु पर्नेछ ।
१८. **सम्झौता बमोजिम खर्च गर्नु पर्ने** : यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि दातृ पक्षबाट प्राप्त सहायता रकम खर्च गर्ने सम्बन्धमा कोष र दातृ पक्षसंग कुनै सम्झौता भएको भए

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले त्यस्तो सहायता रकम खर्च गर्दा सोही सम्झौता बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

१९. **पेशकी रकम दिन सक्ने** : (१) यस नियमावलीमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि नियम ४ को खण्ड (घ) बमोजिमको काम गर्ने आयोजनाको लागि सचिवालयले नियम ३ को उपनियम (३) बमोजिमको केन्द्रीय खातामा जम्मा भएको रकम मध्येबाट आयोजना कार्यान्वयन निकायलाई आवश्यक रकम पेशकी दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको पेशकी आयोजना कार्यान्वयन निकायले प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी कानून बमोजिम फछ्यौट गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि उपनियम (१) बमोजिम पेशकी दिएको रकम फछ्यौट नहुँदै आयोजना सञ्चालन गर्न आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई थप पेशकी दिन सकिनेछ ।

२०. **सोधभर्ना लिन सक्ने** : आयोजना कार्यान्वयन निकायले प्रचलित आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी कानून बमोजिम आयोजनाको खर्चको विवरण र मासिक प्रगति विवरण पेश गरी आयोजना सञ्चालन गर्दा भएको खर्च सचिवालयसंग सोधभर्ना लिन सक्नेछ ।

२१. **खर्चको लेखा राख्नु पर्ने** : (१) आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले आयोजना सञ्चालन सम्बन्धी खर्चको लेखा प्रचलित कानून बमोजिम राख्नु पर्नेछ ।

(२) आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले मासिक रूपमा खर्चको फाँटवारी कोषमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) दातृ पक्षले कुनै शर्त राखी उपलब्ध गराएको रकम वा वस्तुगत सहायताको लेखा आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले सो उद्देश्य र प्रयोजन खुल्ने गरी राख्नु पर्नेछ ।

२२. **विवरण तथा प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने** : (१) आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले आयोजना सम्बन्धी आफ्नो प्रगति विवरण र प्रतिवेदन चौमासिक तथा वार्षिक रूपमा कोष समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) सचिवालयले कोषमा विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त प्राविधिक, नगद तथा वस्तुगत सहायताको विवरण र त्यस्तो सहायताको खर्चको हिसाब समितिले निर्धारण गरेको ढाँचामा राखी प्रत्येक चार चार महिनामा सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

२३. **रकम फ्रिज नहुने** : प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यस नियमावली बमोजिमको रकम खर्च नभई आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बाँकी रहेमा त्यस्तो रकम फ्रिज हुने छैन ।

२४. **लेखापरीक्षण** : (१) आयोजनाको लेखाको आन्तरिक लेखापरीक्षण सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सरकारी निकाय बाहेकका संस्थाबाट सञ्चालन भएका आयोजनाको लेखाको आन्तरिक लेखापरीक्षण कोषले बाट्य विशेषज्ञ नियुक्त गरी लेखापरीक्षण गराउन सक्नेछ ।

(३) आयोजनाको अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

*तर सरकारी निकायदेखि बाहेकका अन्य संस्थाको अन्तिम लेखापरीक्षण प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

- (४) उपनियम (१) बमोजिम लेखापरीक्षण गर्दा बेरुजु देखिएमा सो बेरुजुको लागि आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको प्रमुख र उपनियम (२) बमोजिम लेखापरीक्षण गर्दा बेरुजु देखिएमा सो बेरुजुको लागि त्यस्तो संस्थाको प्रमुख र सचिवालयको निर्देशक जिम्मेवार हुनेछ ।
- (५) कोषको आय व्ययको आन्तरिक लेखापरीक्षण कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय र अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

२५. कोषको सचिवालय : कोषको सचिवालय मन्त्रालयमा रहनेछ ।

२६. निर्देशक : (१) कोषको प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्न एक निर्देशक रहनेछ ।
(२) मन्त्रालयले तोकेको सो मन्त्रालयको सह-सचिवले निर्देशकको रूपमा काम गर्नेछ ।
(३) निर्देशकको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार समितिले तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२७. सचिवालयको कर्मचारी : * (१) सचिवालयमा देहाय बमोजिमका कर्मचारीहरू रहने छन् :-

(क) वित्तीय व्यवस्थापन अधिकृत (उपसचिव सरह)	१
(ख) कार्यक्रम व्यवस्थापन अधिकृत (उपसचिव सरह)	१
(ग) अनुगमन तथा मूल्यांकन अधिकृत (उपसचिव सरह)	१
(घ) प्रशासकीय अधिकृत (शाखा अधिकृत सरह)	१
(ङ) लैङ्गिक कार्यक्रम अधिकृत (शाखा अधिकृत सरह)	१
(च) कम्प्युटर अपरेटर	२
(छ) लेखापाल	१
(ज) नायव सुब्बा प्रशासन	१
(झ) हल्का सवारी चालक	२
(ञ) कार्यालय सहयोगी	३

(२) सचिवालयका कर्मचारीको काम, कर्तव्य र अधिकार समितिले तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२७क. *समन्वय समिति : (१) कोषको काम कारवाहीका सम्बन्धमा समितिलाई सुभाब दिने काम समेतको लागि समितिले सम्बन्धित सरकारी कर्मचारी तथा विदेशी दातृ निकायको प्रतिनिधि समेत रहेको एक समन्वय समिति गठन गर्नेछ ।

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

- (२) समन्वय समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- २७ख. *क्षमता अभिवृद्धि प्राविधिक सहयोग समिति : (१) मन्त्रालय र सचिवालयको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी काममा आवश्यक सहयोग गर्नको लागि देहायका सदस्यहरु भएको एक क्षमता अभिवृद्धि प्राविधिक सहयोग समिति रहनेछ :-
(क) सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- अध्यक्ष
(ख) प्रतिनिधि, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
(ग) दाता समूहका संयोजक र सो समूहका अन्य एकजना प्रतिनिधि	- सदस्य
(घ) निर्देशक, शान्ति कोष सचिवालय	- सदस्य-सचिव
- (२) उपनियम (१) बमोजिमको समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
२८. स्वीकृति आवश्यक नपर्ने : यस नियमावली बमोजिम समितिले स्वीकृत गरेको आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि अन्य कुनै निकायको स्वीकृति आवश्यक पर्ने छैन ।
२९. *कोषको प्रशासकीय खर्च : (१) नियम ५ बमोजिम कोषमा जम्मा भएको रकम कोषको प्रशासकीय कार्यको लागि खर्च गर्नुपर्ने भएमा सचिवालयले त्यस्तो खर्च गर्नुपर्ने कारण सहितको प्रस्ताव तयार गरी स्वीकृतिको लागि समितिमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिमको प्रस्ताव समितिबाट स्वीकृत भएपछि सचिवालयले प्रस्तावमा लेखिए बमोजिम रकम खर्च गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिम खर्च गर्न पाउने रकमको हद समितिले तोक्न सक्नेछ ।
३०. अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने : समितिले यस नियमावली बमोजिम आफूलाई प्राप्त भएका अधिकारहरु मध्ये आवश्यकतानुसार केही अधिकार *प्राविधिक समिति, समितिको अध्यक्ष, सदस्य-सचिव वा यस नियमावली बमोजिम गठित उपसमिति वा सचिवालयको निर्देशकलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
३१. अभिलेख राख्नु पर्ने : (१) कोषले आफूले गरेको काम कारवाहीको अभिलेख अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिम राखेको अभिलेख कोष विघटन भएपछि सचिवालयले मन्त्रालयमा बुझाउनु पर्नेछ ।
३२. कोषको कार्याविधि : (१) कोषको कार्याविधि कोष स्थापना भएको मितिले तीन वर्षको हुनेछ ।

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा थप

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

* प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा संशोधित

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सो अवधिसम्म यस नियमावली बमोजिमको काम सम्पन्न नभएमा नेपाल सरकारले कोषको कार्यावधि *आवश्यकतानुसार थप गर्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (१) वा (२) बमोजिमको अवधि समाप्त भएपछि कोष स्वतः विघटन हुनेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम कोष विघटन हुँदा कोषमा कुनै रकम बाँकी भएमा त्यस्तो रकम संचित कोषमा दाखिला गरिनेछ ।

३३. खारेजी र बचाउ : (१) शान्ति कोष सञ्चालन (कार्यविधि) नियमावली, २०६३ खारेज गरिएको छ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको नियमावली बमोजिम भए गरेको काम कारवाही यसै नियमावली बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

.....

^{००} प्रथम संशोधन २०६८ द्वारा खारेज गरिएको

मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने (प्रथम संशोधन २०६८) निर्देशिका, २०६५

१. पृष्ठभूमि:

विक्रम सम्बत् २०५२ सालदेखि नेपालमा शुरु भएको सशस्त्र द्वन्द्वको कारण धेरै व्यक्तिहरु प्रभावित हुन पुगेका छन्। नेपाल सरकारबाट विभिन्न मितिमा विभिन्न प्रकारका निर्णयहरु भई द्वन्द्वपीडितहरुलाई राहत एवं आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउँदै आएकोमा त्यस्ता राहत तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी विषयहरुलाई समेटी आवश्यक परिमार्जन एवं समसामयिक सुधारका साथ नयाँ मापदण्ड तयार गर्ने उद्देश्यले “द्वन्द्वपीडितहरुका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” स्वीकृतिको लागि प्रस्ताव पेश भएकोमा नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०६४।१०।२७ को बैठकबाट “मन्त्रिपरिषद्, राजनैतिक समितिमा छलफल गरी समितिको निर्णय बमोजिम गर्ने” भनी निर्णय गरेको र सो विषयमा मन्त्रिपरिषद्को राजनैतिक समितिबाट मिति ०६४।११।२७ मा मृतकका नजिकका हकदारलाई प्रति मृतक एक लाख रुपैयाँ राहतस्वरूप उपलब्ध गराउने निर्णय हुनुका साथै मिति २०६५।१।१३ मा “द्वन्द्वपीडितहरुका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” समेत स्वीकृत भएको छ। उपर्युक्त निर्णय एवं मापदण्ड अनुसार मृतकका परिवारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि यो निर्देशिका बनाइएको छ।

२. उद्देश्य:

सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई नेपाल सरकारको उपर्युक्त निर्णय अनुसार उपलब्ध हुने आर्थिक सहायता वितरण सम्बन्धी प्रक्रियालाई स्पष्ट गर्नुका साथै सो कार्यमा संलग्न हुने निकायहरुको कार्यसम्पादनमा सरलता ल्याई द्वन्द्वको कारण मृत्यु भएका व्यक्तिका हकदारलाई सरल, सहज र पारदर्शी रूपमा सहायता प्रदान गर्ने उद्देश्यले यो निर्देशिका निर्माण गरिएको छ।

३. नाम र प्रारम्भ:

यो निर्देशिकाको नाम “मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने (प्रथम संशोधन) निर्देशिका, २०६८” रहेको छ। यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति २०६८।६।१० देखि लागु हुनेछ।

४. परिभाषा:

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:

- (क) “मापदण्ड” भन्नाले “द्वन्द्वपीडितहरुका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” सम्झनु पर्छ।
- (ख) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

- (ग) “कार्यदल” भन्नाले नेपाल सरकार (म.प.) को मिति २०६४।२।२७ को निर्णयानुसार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन विशेष कार्यक्रम, २०६४ अन्तर्गत गठित “द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदल” सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “मृतक” भन्नाले नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) ले जनयुद्ध घोषणा गरेको मिति २०५२ फागुन १ गतेदेखि विस्तृत शान्ति सम्झौता हुँदाको मिति अर्थात् २०६३ मंसिर ५ गते सम्मको अवधिमा सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएको व्यक्तिलाई जनाउँछ ।
- (ङ) “स्थानीय बैंक” भन्नाले मृतकका नजिकका हकदारलाई उपलब्ध गराइने यस निर्देशिका बमोजिमको आर्थिक सहायता सम्बन्धी कारोबार गर्न नेपाल सरकारले सम्झौता भएका नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडका जिल्लास्थित कार्यालय सम्झनु पर्छ ।

५. नेपाल सरकारका निर्णयहरू:

- ५.१ नेपाल सरकार (म.प.) को २०६४।१०।२७ को निर्णय अनुसार मन्त्रपरिषद्को राजनैतिक समितिबाट २०६४।११।२७ मा भएको निर्णय (सो निर्णयमा भएको संशोधन समेत मिलाइएको रूपमा) अनुसूची-१ मा दिइएको छ ।
- ५.२ नेपाल सरकार (म.प.) को २०६४।१०।२७ को निर्णय अनुसार मन्त्रपरिषद्को राजनैतिक समितिबाट २०६५।१।१३ मा स्वीकृत “द्वन्द्वपीडितहरूका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” मा मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने विषयसंग सम्बन्धित दफाहरू अनुसूची-२ मा दिइएको छ ।

६. मृतक यकिन गर्ने :

- ६.१ कार्यदलले सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिहरूको विवरण संकलन गरी मृतकको जिल्लागत विवरण समेतको प्रतिवेदन मन्त्रालयमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था छ । मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा भएको मन्त्रपरिषद् राजनैतिक समितिको ०६४।११।२७ को निर्णयको बुँदा नं २(इ) ले आर्थिक सहायता उपलब्धताको आधार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन विशेष कार्यक्रम, २०६४ अन्तर्गत गठित कार्यदलको सिफारिश हुने भन्ने व्यवस्था गरेकोले मृतक यकिन गर्ने मुख्य आधार उक्त कार्यदलको सिफारिश बमोजिमको विवरणलाई मान्नु पर्दछ ।
- ६.२ कार्यदलको प्रतिवेदन बमोजिमको मृतकको विवरण मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा उपलब्ध गराउनेछ ।
- ६.३ उपदफा ६.२ अनुसारको विवरण प्राप्त भएपछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आफ्नो कार्यालयमा रहेको मृतकको विवरणको अभिलेखसंग भिडाई मृतक र निजको परिवारका सदस्यहरूको नाम, थर, वतन, उमेर आदि विवरण यकिन गर्नु पर्नेछ । कार्यदलको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विवरण र जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अभिलेख अनुसारको विवरणमा सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जिमिन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक

आदि प्रक्रिया अपनाई मापदण्डको अनुसूची-१ अनुसारको सम्पूर्ण विवरणहरु खुल्ने गरी मृतकको यकिन विवरण तयार गर्नु पर्नेछ ।

- ६.४ एक जिल्लामा स्थायी ठेगाना भएको व्यक्तिको मृत्यु अर्को जिल्लामा भएको र कार्यदलको प्रतिवेदनमा निजको मृत्युसम्बन्धी विवरण अपुरो भएको अवस्था रहेछ भने सो सम्बन्धमा मृतकको स्थायी ठेगाना भएको जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयले मृतकको मृत्यु भएको जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सोधी यकिन गर्नु पर्नेछ । त्यसरी सोधिएको विषयमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आफूसंग रहेको मृतकको अभिलेखबाट सबै कुरा खुल्ने भए सोही आधारमा र नखुल्ने भए सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जमिन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदी प्रक्रिया अपनाई मृतकको सम्पूर्ण विवरण खुलाई यथाशीघ्र जबाफ पठाउनु पर्नेछ ।

७. मृतकको नजिकको हकदार यकिन गर्ने :

- ७.१ मृतकका नजिकका हकदारले देहायका कागजात संलग्न गरी अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा आर्थिक सहायताको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ । नाबालकको हकमा निजको संरक्षकले निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(क) नागरिकताको प्रमाणपत्र (नाबालकको हकमा जन्म दर्ता प्रमाणपत्र र निजको संरक्षकको नागरिकताको प्रमाणपत्र),

(ख) नाता प्रमाणित,

(ग) नाबालकको संरक्षकको हैसियतले निवेदन दिंदा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाबाट नाबालकको संरक्षक भएको प्रमाणित कागजात,

(घ) निवेदकको दुई प्रति पासपोर्ट साइजको फोटो (नाबालकको हकमा नाबालक र संरक्षक दुबै जनाको दुई, दुई प्रति फोटो), र

(ङ) मृतकको मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र (उपलब्ध भएसम्म) ।

- ७.२ उपदफा ७.१ को खण्ड (घ) बमोजिम निवेदन साथ संलग्न दुई प्रति फोटो उपदफा ९.१ बमोजिम तयार हुने दुई प्रति विवरणमा एक, एक प्रति प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।

- ७.३ उपदफा ७.१ बमोजिम प्राप्त निवेदनहरु छानविन गरी नजिकको हकदार तथा नाबालकको हकमा संरक्षक यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले मापदण्डको बुँदा नं. १.१.२ मा उल्लिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्न सक्नेछ ।

- ७.४ मृतकको परिवारका सदस्यमध्ये देहायको क्रमानुसार जो जीवित छ उसैलाई मृतकको नजिकको हकदार कायम गर्नु पर्छ ।

(क) सगोलको पति वा पत्नी,

(ख) सगोलको छोरा, अविवाहिता छोरी, धर्मपुत्र, अविवाहिता धर्मपुत्री, विधवा छोरा बुहारी, छोरा र छोरा बुहारी दुबैको मृत्यु भैसकेको अवस्थामा निजहरुबाट जन्मेको नाति, अविवाहित नातिनी,

(ग) सगोलको बाबु, आमा,

(घ) सगोलको बाजे, बज्यै, र विवाहित मृतक महिलाको हकमा सगोलको सासु, ससुरा

- (ड) भिन्न बसेको पति वा पत्नी,
- (च) भिन्न बसेको छोरा, अविवाहित छोरी, धर्मपुत्र, अविवाहित धर्मपुत्री वा विधवा छोरा बुहारी,
- (छ) भिन्न बसेको बाबु, आमा,
- (ज) सगोलको दाजु, भाइ, अविवाहित दिदी, बहिनी,
- (झ) सगोलको भतिजा, भतिजी, सौतेनी आमा,
- (ञ) सगोलको काका, विधवा काकी, भाउजु, भाइ बुहारी, नातिनी बुहारी ।

एउटै क्रममा एकभन्दा बढी नातेदारहरु भएमा सो क्रममा तोकिएका सबै नातेदारहरुलाई नजिकको हकदार कायम गर्नु पर्छ ।

८. नजिकको हकदार पत्ता नलागेको अवस्था:

उपदफा ७.४ मा उल्लिखित क्रमका कुनै हकदार पत्ता नलागेको अवस्थामा सो भन्दा बाहिरका अन्य कुनै व्यक्तिलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइने छैन ।

९. मृतक र निजका नजिकका हकदारको विवरण पठाउने :

९.१ दफा ६ र ७ बमोजिम मृतक र निजको नजिकको हकदार यकिन भए पछि प्रमुख जिल्ला अधिकारीले मापदण्डको अनुसूची-१ बमोजिमको २ प्रति विवरण तयार गरी मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउन रकम निकासी वा फुकुवाका लागि सो विवरणको एक प्रति शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको राहत तथा पुनःस्थापन एकाइमा पठाउनु पर्नेछ । यसरी विवरण पठाउँदा कार्यदलको प्रतिवेदनमा समावेश भएका जिल्लाभरका सबै मृतक तथा निजहरुका नजिकका हकदारको विवरण यथाशक्य एकैपटक पठाउनु पर्नेछ । मन्त्रालयद्वारा निर्धारित समयभित्र सबै विवरण तयार हुन नसकेमा सो समयभित्र यकिन भएका मृतक एवं निजका हकदारको विवरण पठाउने र बाँकी अन्य मृतक तथा हकदारको विवरण पछि पठाउनु पर्नेछ ।

९.२ जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपदफा ९.१ बमोजिमको विवरण प्राप्त भएपछि मन्त्रालयको राहत तथा पुनःस्थापन इकाइले सो विवरण र कार्यदलको विवरण अनुसारको मृतकको विवरण भिडाई कुनै कैफियत देखिए सो समेत उल्लेख गरी उक्त विवरण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

९.३ मन्त्रालयको राहत तथा पुनःस्थापन इकाइबाट उपदफा ९.२ बमोजिमको विवरण प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा रकम निकासी वा फुकुवाको आदेश पठाउनु पर्नेछ ।

१०. कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश नभएका मृतक सम्बन्धी व्यवस्था:

कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश हुन छुट भएका मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता दिन प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यू भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जिमिन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदि प्रक्रिया अपनाई मृतक यकिन गर्नुका साथै यसै निर्देशिका बमोजिम मृतकको नजिकको हकदार यकिन गरी आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउन सिफारिश साथ अनुसूची-४ बमोजिमको छुट्टै

विवरण सक्कल फाइलसाथ मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ । यस्तो विवरण बमोजिमका मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

११. बजेट निकास प्रक्रिया:

- ११.१ अर्थ मन्त्रालयबाट बजेट खर्च गर्ने गराउने सम्बन्धी अख्तियारी पत्र प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले स्वीकृत कार्यक्रम र खर्च गर्ने अख्तियारी पत्र जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- ११.२ मन्त्रालयले उपदफा ११.१ बमोजिम अख्तियारी पठाउँदा यस निर्देशिकाको दफा ९.१ बमोजिमको विवरण प्राप्त नभएसम्मका लागि निकास रोक्का राख्नु पर्नेछ ।
- ११.३ मन्त्रालयबाट उपदफा ९.३ बमोजिमको आदेश प्राप्त भए पछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा बजेट निकास माग गरी प्राप्त निकास आम्दानी बाँध्नु पर्नेछ ।
- ११.४ आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च नभई बाँकी रहेको रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।
- ११.५ मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता दिने प्रयोजनका लागि स्वीकृत भएको खर्च शीर्षकको रकम अन्य शीर्षकमा रकमान्तर गर्न सकिने छैन ।

१२. भुक्तानी प्रक्रिया :

- १२.१ उपदफा ९.३ बमोजिमको आदेश प्राप्त भएपछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले मृतकको नजिकको हकदारको नाममा शून्य मौज्दात रकमको बचत खाता खोल्न खातावालाको विवरण संलग्न गरी अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा स्थानीय बैंकमा पत्र पठाउनु पर्नेछ ।
- १२.२ मृतकको नजिकको हकदार नाबालक रहेछ भने त्यस्तो नाबालकको नाममा खाता खोल्दा निजको संरक्षकको संरक्षकत्वमा बचत खाता खोल्नु पर्नेछ ।
- १२.३ कुनै मृतकको नजिकको हकदार एक जना भन्दा बढी भएको अवस्थामा ती सबै हकदारको नाममा खाता खोल्नु पर्नेछ ।
- १२.४ जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपदफा १२.१ बमोजिमको पत्र प्राप्त भएपछि स्थानीय बैंकले सम्बन्धित हकदारको नाममा खाता खोली बैंक खाता विवरण समेतको जानकारी जिल्ला प्रशासन कार्यालय र मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- १२.५ उपदफा १२.४ बमोजिम मृतकको नजिकको हकदारको नाममा बैंक खाता खोलिएको जानकारी प्राप्त भएपछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले नियमानुसार भौचर खडा गरी सम्बन्धित हकदारको खातामा रकम जम्मा हुने गरी एकाउण्ट पेयी चेक स्थानीय बैंकमा पठाउनु पर्नेछ, र सो को जानकारी सम्बन्धित खातावालालाई समेत दिनु पर्नेछ ।
- १२.६ यस निर्देशिका बमोजिम मृतकको नजिकको हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्दा मृतकको स्थायी ठेगाना भएको जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट मात्र उपलब्ध गराइनेछ ।

१३. लेखा र लेखा परीक्षण :

- १३.१ जिल्ला प्रशासन कार्यालयले विनियोजित रकम र खर्चको लेखा महालेखा परीक्षकको कार्यालयको स्वीकृत ढाँचामा राख्नु पर्नेछ ।
- १३.२ प्रमुख जिल्ला अधिकारीले उल्लेखित कारोबारको लेखा अद्यावधिक भए नभएको विषयमा बराबर जाँच गर्नु पर्नेछ ।
- १३.३ कार्यालयमा राख्नु पर्ने लेखा ठीक दुरुस्तसंग राखे नराखेको विषयमा महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय र सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले आकस्मिक वा समय समयमा जाँच गर्न सक्ने छ । यसरी जाँच गर्दा कैफियत देखिएमा प्रचलित आर्थिक ऐन नियम बमोजिम हुनेछ ।
- १३.४ यस निर्देशिका बमोजिम आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको आन्तरिक लेखा परीक्षण सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट हुनेछ ।
- १३.५ यस निर्देशिका बमोजिम आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हुनेछ । लेखा परीक्षणबाट कायम हुन आएको बेरुजुको लगत राखी फछ्यौट गराउने जिम्मेवारी सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीको हुनेछ ।

१४. प्रतिवेदन

- १४.१ स्वीकृत कार्यक्रम र अख्तियारी अनुसार भएको आम्दानी खर्चको मासिक प्रतिवेदन जिल्ला प्रशासन कार्यालयले अनिवार्य रूपमा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- १४.२ स्थानीय बैकले जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट खातावालाहरूको नाममा जम्मा हुन आएको रकमको मासिक विवरण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

१५. उजुरी :

यस निर्देशिका बमोजिम मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीबाट भएका निर्णय उपर चित्त नबुझेको व्यक्तिले त्यस्तो काम भए गरेको मितिले ३५ दिनभित्र आफ्नो व्यहोरा खुलाई शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सचिवसमक्ष उजुरी गर्न सक्नेछ ।

१६. विविध :

- १६.१ यस निर्देशिकामा उल्लेख नभएका आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी अन्य विषयका हकमा प्रचलित आर्थिक ऐन नियम बमोजिम हुनेछ ।
- १६.२ सरोकारवालाहरूको जानकारीका लागि मन्त्रालयले यो निर्देशिकाका साथै यस निर्देशिका अनुसार रकम भुक्तानीको विवरण आफ्नो वेबसाइटमा राख्नेछ । सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आर्थिक सहायता भुक्तानीको विवरण आफ्नो सूचना पाटीमा टाँस गर्नेछ ।
- १६.३ यस निर्देशिका बमोजिम मृतकका नजिकका हकदारलाई वितरण हुने आर्थिक सहायता सम्बन्धमा आवश्यकतानुसार मन्त्रालयले अनुगमन, मूल्यांकन गर्नेछ । आर्थिक सहायता वितरण कार्यको अनुगमन मूल्यांकन गर्नका लागि मन्त्रालयले कुनै संघसंस्था नियुक्त गरी काम गराउन सक्नेछ ।
- १६.४ मन्त्रालयले यो निर्देशिका कार्यान्वयन सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्ने छ ।

१६.५ यस निर्देशिकाको कार्यान्वयन सम्बन्धमा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा मन्त्रालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ । सो सम्बन्धमा मन्त्रालयले आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ ।

१७. विशेष राहत सम्बन्धी व्यवस्था:

यो निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि मृत्युवरण गरेका व्यक्तिका हकदारलाई जुनसुकै स्रोत वा निकायबाट आर्थिक राहत स्वरुप अधिकतम रु. दश लाख सम्म उपलब्ध गराईने छ । सो मध्ये हाल सम्म जुनसुकै स्रोत वा निकायबाट रु. तीन लाख भन्दा बढी प्राप्त नगरेको तर रु. एक लाख सम्म प्राप्त गरिसकेका मृत्युवरण गरेका व्यक्तिका हकदारलाई रु. तीन लाख नपुगेसम्म बढीमा रु. दुई लाख सम्म थप आर्थिक सहायता उपलब्ध गराईनेछ ।

यसमा विधवा वा एकल महिलाले नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०६६ बमोजिम बुझिलिएको रु. पच्चीस हजार गणना गरिने छैन ।

अनुसूची-१

(उपदफा ५.१ सँग सम्बन्धित)

मन्त्रपरिषद् राजनैतिक समितिको मिति २०६४।१।२७ को निर्णय

नेपाल सरकार (म.प.) को मिति ०६४।१।२७ को निर्णय अनुसार मन्त्रपरिषद्, राजनैतिक समितिको मिति २०६४।१।२७ को बैठकबाट भएको निर्णय :-

“द्वन्द्वपीडितहरूका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” स्वीकृत गर्ने विषयको शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको नं. १५।५४-०६४।१।२७ को प्रस्तावमा मं.प.वै.सं. ३८।०६४ मिति २०६४।१।२७ को मन्त्रपरिषद्को बैठकबाट “मन्त्रपरिषद्, राजनैतिक समितिमा छलफल गरी समितिको निर्णय बमोजिम गर्ने।” निर्णय भएअनुसार आज मिति २०६४।१।२७ मा यस विषयमा छलफल हुँदा देहायबमोजिम गर्ने -

क) “सात दलका शीर्ष नेताहरूबीच मिति २०६४।१।२८ मा भएको सहमति पत्र समेतका आधारमा प्रस्तावसाथ संलग्न द्वन्द्वपीडितहरूका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” मा प्रस्ताव गरिएबमोजिम देहायका आधारमा सशस्त्रद्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई राहतस्वरूप प्रति मृतक एक लाख रुपैयाँ आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने -

१. द्वन्द्वका कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिहरू भन्नाले देहायका अवस्थामा मृत्यु भएका व्यक्तिहरूलाई जनाउनेछ :

- अ) द्वन्द्वरत पक्षहरूबाट चलेको गोली लागी मृत्यु भएका व्यक्तिहरू,
- आ) द्वन्द्वका सिलसिलामा विच्छ्रयाइएको बारुदी सुरुङ्ग (Mines), विद्युतीय धराप आदिमा परी मृत्यु भएका व्यक्तिहरू,
- इ) द्वन्द्वका क्रममा भएको बम विस्फोटमा परी मृत्यु भएका व्यक्तिहरू,
- ई) द्वन्द्वका सिलसिलामा द्वन्द्वरत पक्षको अपहरणमा परी मारिएको पुष्टि भएका व्यक्तिहरू,
- उ) द्वन्द्वको समयमा द्वन्द्वरत पक्षबाट गोली वा अन्य हतियार प्रहार गरी वा कुटपिट गरी मृत्यु भएका व्यक्तिहरू,
- ऊ) द्वन्द्वपछि पनि द्वन्द्वका समयमा छाडिएका बेवारिसे बम विष्फोटमा परी वा बारुदी सुरुङ्ग वा विद्युतीय धरापमा परी मृत्यु भएका व्यक्तिहरू,
- ए) द्वन्द्वका क्रममा बेपत्ता पारिएकाहरूमध्ये मृत्यु भएको पुष्टि भएका व्यक्तिहरू,
- ऐ) द्वन्द्वका समयमा आफ्नो कर्तव्य पालनामा खटिएको कुनै सुरक्षाकर्मी वा अन्य सरकारी कर्मचारी द्वन्द्वका कारणले मारिएको भनी पुष्टि भएमा त्यसरी मृत्यु भएका सुरक्षाकर्मी तथा सरकारी कर्मचारीहरू, र
- ओ) द्वन्द्वका कारण घाइते भई अस्पतालमा उपचारको क्रममा मृत्यु भएका व्यक्तिहरू।

२. राहत उपलब्ध गराउने तरिका :-

- अ) द्वन्द्वको अवधिमा सोको कारणले मृत्यु भएका सर्वसाधारण मृतकका सर्वैभन्दा नजिकका हकदारलाई राहतस्वरूप उपलब्ध हुने एक मुष्ट एक लाख रुपैयाँ आर्थिक सहायता घटना घटेको जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा उपलब्ध हुनेछ। सो प्रयोजनका लागि प्रमुख जिल्ला अधिकारीले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट तोकिएको ढाँचा बमोजिमको सिफारिश पत्र पठाउनु पर्नेछ।
- आ) द्वन्द्वका कारणले मृत्यु भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जमीन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदि प्रक्रिया अपनाउन सक्नेछ।
- इ) माथि बुँदा नं. अ) मा उल्लेख भएको सिफारिश पत्र प्रमुख जिल्ला अधिकारीले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ। यसरी प्रमुख जिल्ला अधिकारीबाट सिफारिश प्राप्त भएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले तोकिए बमोजिमको आर्थिक सहायता सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा पठाउनेछ। उपर्युक्त आर्थिक सहायता उपलब्धताको आधार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन विशेष कार्यक्रम, २०६४ अन्तर्गत गठित कार्यदलको सिफारिश हुनेछ। राहत उपलब्ध गराउने कार्य थप व्यवस्थित तर्गन अन्य प्रक्रिया निर्धारण गर्न आवश्यक देखिएमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले स्पष्ट गर्न सक्नेछ।
- ई) माथि बुँदा नं. इ) अनुसार प्राप्त राहत प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सम्बन्धित मृतकको नजिकको हकदारलाई उपलब्ध गराउनेछ।
- उ) द्वन्द्वको अवधिमा सोको कारणले मृत्यु भएका सुरक्षाकर्मी र सरकारी कर्मचारीको लागि नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषद्बाट तत्कालीन समयमा भएका निर्णयहरुको हकमा सो राहत समेत उपलब्ध हुनेछ।
- ऊ) कर्तव्यपालनको सिलसिलामा हत्या गरिएका राष्ट्रसेवक (निजामती कर्मचारी, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरीबल, शिक्षक आदि) का परिवारलाई उपलब्ध गराइने राहत सम्बन्धमा नेपाल सरकारका मुख्य सचिवको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालय र सम्बन्धित मन्त्रालयका सचिव रहेको समितिले गरेको निर्णय बमोजिम हुनेछ।
- ख) उल्लिखित मापदण्डमा उल्लेख भएका अन्य विषयहरु अर्थ मन्त्रालय र गृह मन्त्रालयसंग समन्वय गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले परिमार्जन गर्ने र पुनः निर्णयका लागि यसै समिति समक्ष पेश गर्ने।”

अनुसूची-२

(उपदफा ५.२ सँग सम्बन्धित)

“द्वन्द्वपीडितहरुका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” का सम्बन्धित दफाहरु

परिभाषा

द्वन्द्वको अवधि: यस मापदण्डको प्रयोजनका लागि द्वन्द्वको अवधि भन्नाले ने.क.पा. (माओवादी) ले जनयुद्ध घोषणा गरेको मिति २०५२ फागुन १ गतेदेखि विस्तृत शान्ति सम्झौता हुँदाको मिति अर्थात् २०६३ मंसिर ५ गतेसम्मको अवधिलाई बुझ्नु पर्दछ। द्वन्द्वको उक्त अवधिभित्र द्वन्द्वको कारणबाट पीडित भएका व्यक्ति तथा परिवारहरुलाई नेपाल सरकारको घोषित नीति अनुसार यस मापदण्डले निर्धारण गरेको आधार अनुरूप आर्थिक सहायता एवं राहत प्रदान गरिने छ।

द्वन्द्वरत पक्ष: यस मापदण्डको प्रयोजनको लागि द्वन्द्वरत पक्ष भन्नाले द्वन्द्वको अवधिमा सशस्त्र द्वन्द्वमा रहेको ने.क.पा. (माओवादी) र तत्कालीन सरकारलाई बुझ्नु पर्दछ।

द्वन्द्वपीडित: यस मापदण्डको प्रयोजनको लागि द्वन्द्वपीडित भन्नाले द्वन्द्वको अवधिमा सोका कारणबाट मृत्यु भएका व्यक्तिका आश्रितहरु (पत्नी वा पति, छोराछोरी, बाबुआमा र सगोल परिवारका अन्य सदस्यहरु), द्वन्द्वको क्रममा अपाङ्ग, अङ्गभङ्ग वा घाइते भएका व्यक्तिहरु, द्वन्द्वका कारणबाट आफ्नो ठाउँ छोडी देशभित्रकै अन्य ठाउँमा आन्तरिक रूपमा विस्थापित भई बसेका व्यक्ति तथा परिवारहरु, द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरुले नियन्त्रणमा लिई हालसम्म पत्ता नलागेका वेपत्ता नागरिक तथा तिनका परिवारहरु, द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरुको अपहरणमा परेका व्यक्तिहरु र द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरुद्वारा सम्पत्ति क्षति पुऱ्याइएका व्यक्ति, परिवार तथा संस्थाहरुलाई बुझ्नुपर्छ।

१ मृतकसम्बन्धी राहत

१.१ मृतकका नजिकका हकदारलाई राहत:

१.१.१ द्वन्द्वको कारण मृत्यु भएका मृतकका नजिकको हकदारलाई नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६४।१०।२७ को निर्णयका आधारमा मन्त्रिपरिषद्को राजनैतिक समितिले मिति २०६४।११।२७ मा गरेको निर्णय अनुसार एकलाख रुपैयाँ राहत स्वरूप उपलब्ध गराइनेछ।

१.१.२ द्वन्द्वका कारणले मृत्यु भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जमीन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदि प्रक्रियाका आधारमा अनुसूची १ नमुना पत्र नं. १.१ अनुसार सिफारिश गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ।

१.१.३ प्रकरण १.१.२ अनुसारको सिफारिश प्राप्त भएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले तोकिए बमोजिमको आर्थिक सहायता सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा निकास पठाउनेछ।

१.१.४ प्रकरण १.१.३ बमोजिम शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट निकासी भएको राहत रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयले मृतकका नजिकका हकदारलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

७. विविध

७.२ राहत उपलब्ध गराइने समयावधि :

यस मापदण्ड बमोजिम उपलब्ध गराइने आर्थिक सहायता तथा राहत रकम “द्वन्द्वपीडितहरुका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” मन्त्रपरिषद्बाट स्वीकृत भएको मितिले दुईवर्षसम्म उपलब्ध गराइने छ । तोकिएको अवधि समाप्त भएपछि प्रक्रियामा रहेकाहरुको सम्बन्धमा नेपाल सरकारले छुट्टै निर्णय गर्नेछ ।

७.३ यसै मापदण्ड बमोजिम भएको मानिने :

यो मापदण्ड लागू हुनुपूर्व तत्कालीन नीति, निर्देशिका तथा मापदण्डबमोजिम वितरण गरिएका आर्थिक सहायता एवं राहतहरु यसै निर्देशिका बमोजिम वितरण भएको मानिनेछ । त्यसरी आर्थिक सहायता एवं राहत पाइसकेको पीडितहरुलाई यस मापदण्ड बमोजिम पुनः राहत प्रदान गरिने छैन । तर मन्त्रपरिषद् राजनैतिक समितिको मिति २०६४।११।२७ को निर्णयको हकमा सोही निर्णय बमोजिम हुनेछ ।

अनुसूची-१

(मापदण्डको बुँदा नं. १.१.२ सँग सम्बन्धित)

मृतकका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउन निकास/फुकुवा माग गर्ने पत्रको नमूना

विषय : विवरण पठाएको ।

श्री शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय,
राहत तथा पुनःस्थापन इकाइ,
बबरमहल, काठमाडौं ।

देहायका मृतकका नजिकका हकदार कायम भएका देहायका व्यक्तिलाई मापदण्डको बुँदा नं. १.१.१ बमोजिमको आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि रकम निकास/फुकुवाको लागि अनुरोध छ ।

सि.नं.	मृतकको								कार्यदलको प्रतिवेदनमा उल्लिखित क्र.स.	मृतकको नजिकको हकदारको							पाउने रकम	कैफियत	
	नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	ठेगाना (गा.वि.स./ न.पा./ बडा नं.)	मृत्यु भएको जिल्ला	मृत्यु भएको मिति	घटना कसले गराएको		नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	मृतक संगको नाता	ठेगाना				फोटो
														जिल्ला	गा.वि.स./न.पा./बडा नं.				

.....
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

द्रष्टव्य: नाबालक हकदारको हकमा संरक्षकको नाम, थर, ठेगाना कैफियत महलमा उल्लेख गर्ने ।

अनुसूची ३
(उपदफा ७.१ संग सम्बन्धित)

मृतकको नजिकको हकदारले आर्थिक सहायताका लागि दिने निवेदनको ढाँचा
मिति :

विषय: आर्थिक सहायता उपलब्ध गराई पाउँ ।

श्रीमान प्रमुख जिल्ला अधिकारीज्यू
जिल्ला प्रशासन कार्यालय
..... ।

सशस्त्र द्वन्द्वको कारण मृत्यु भएका देहायको विवरण अनुसारका व्यक्तिको म नजिकको हकदार भएकोले निम्नलिखित कागजात संलग्न गरी नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराउने आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइदिनुहुन निवेदन गर्दछु ।

मृतकको नाम, थर:

निवेदक:

ठेगाना:

दस्तखत :

मृत्यु भएको मिति:

नाम, थर:

मृत्यु भएको स्थान:

ठेगाना:

मृतकसँगको नाता:

नाबालक हकदारको हकमा संरक्षकले निवेदन दिँदा माथिको विवरणमा दस्तखत बाहेक अन्य विवरण सम्बन्धित नाबालकको उल्लेख गरी संरक्षकको विवरण तल उल्लेख गर्ने ।

संरक्षकको:

दस्तखत:

नाम, थर:

ठेगाना:

नाबालकसँगको नाता:

संलग्न कागजात (संलग्न रहेकोमा रेजा चिन्ह लगाउने) :

१. नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र (नाबालकको हकमा जन्म दर्ता प्रमाणपत्र र निजको संरक्षकको नागरिकताको प्रमाणपत्र)
२. नाता प्रमाणित पत्र
३. सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाबाट नाबालकको संरक्षक भएको व्यहोरा प्रमाणित गरेको कागजात (नाबालकको हकमा संरक्षकले निवेदन गर्दा मात्र)
४. २ प्रति हालसालै खिचेको फोटो (नाबालकको हकमा नाबालक र संरक्षक दुवैको २/२ प्रति)
५. मृतकको मृत्युदर्ता प्रमाणपत्र (उपलब्ध भएसम्म)

अनुसूची-४

(दफा १० सँग सम्बन्धित)

कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश हुन छुट भएका मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता माग गर्ने पत्रको नमूना

विषय : विवरण पठाएको ।

श्री शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय,
राहत तथा पुनःस्थापन इकाई,
बबरमहल, काठमाडौं ।

देहायका मृतकका नजिकका हकदार कायम भएका देहायका व्यक्तिलाई मापदण्डको बुँदा नं. १.१.१ बमोजिमको आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइदिनुहुन सिफारिश गर्दछु । सम्बन्धित सक्कल फाइल यसैसाथ संलग्न छ ।

सि. नं	मृतकको								मृतकको नजिकको हकदारको							पाउने रकम	कैफियत	
	नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	ठेगाना (गा.वि.स. /न.पा./ बडा नं.)	मृत्यु भएको जिल्ला	मृत्यु भएको मिति	घटना कसले गराएको	नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	मृतक संगको नाता	ठेगाना				फोटो
														जिल्ला	गा.वि.स. /न.पा./ बडा नं.			

.....
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

द्रष्टव्य: नाबालक हकदारको हकमा संरक्षकको नाम, थर, ठेगाना कैफियत महलमा उल्लेख गर्ने ।

अनुसूची ५

(दफा १२.१ संग सम्बन्धित)

मृतकका नजिकको हकदारको नाममा बचत खाता खोल्न बैकलाई लेख्ने पत्रको नमूना

मिति :

विषय: शून्य मौज्दातमा बचत खाता खोलिदिने बारे ।

श्री बैक
..... कार्यालय
..... ।

सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मृत्यु भएका व्यक्ति तथा निजको नजिकको हकदारको विवरण यसैसाथ संलग्न छ ।
सो विवरणमा उल्लेख भए बमोजिमका नजिकका हकदारहरूको नाममा शून्य मौज्दातमा बचत खाता
खोली बैक खाताको विवरण सहितको जानकारी यस कार्यालयमा र शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा
दिनुहुन अनुरोध छ ।

.....
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

द्रष्टव्य: मापदण्डको अनुसूची १ बमोजिमको मृतकका नजिकका हकदारको विवरण संलग्न गर्ने ।

वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत प्रदान गर्ने (प्रथम संशोधन, २०६८) निर्देशिका, २०६५

पृष्ठभूमि:

नेपाल सरकार मन्त्रपरिषदको मिति २०६५।७।२० को बैठकबाट “वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको परिवारलाई पनि द्वन्द्व पीडितहरूका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ को दफा १.१.१ बमोजिम प्रति परिवार एक लाख रुपैया राहत स्वरूप उपलब्ध गराउने भन्ने निर्णय (अनुसूची-१ मा दिइएको छ।) भएकोले वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको पीडित परिवारलाई पनि सोही बमोजिम सरल र पारदर्शी तरिकाले राहत उपलब्ध गराउन आवश्यक भएकोले “वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६५”, बनाइ लागू गरिएको छ।

१. नाम र प्रारम्भ:

यो निर्देशिकाको नाम “वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत प्रदान गर्ने (प्रथम संशोधन) निर्देशिका, २०६८” रहेको छ। यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति २०६८।६।१० देखि लागू हुनेछ।

२. परिभाषा:

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,

- (क) “मापदण्ड” भन्नाले “द्वन्द्वपीडितहरूका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४” सम्झनु पर्छ।
- (ख) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।
- (ग) “सशस्त्र द्वन्द्व” भन्नाले सम्वत् २०५२ साल फागुन १ गतेदेखि २०६३ साल मंसिर ५ गतेसम्म राज्य पक्ष र ने.क.पा. माओवादीबीच भएको सशस्त्र द्वन्द्व सम्झनु पर्छ।
- (घ) “कार्यदल” भन्नाले नेपाल सरकार (म.प.) को मिति २०६४।२।२७ को निर्णयानुसार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन विशेष कार्यक्रम, २०६४ अन्तर्गत गठित “द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदल” सम्झनु पर्छ र सो शब्दले यस कार्यलाई निरन्तरता दिँदै थप कार्यक्षेत्र सहित पुनर्गठित “द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदल, २०६५” लाई समेत जनाउने छ।
- (ङ) “व्यक्ति वेपत्ता पार्ने कार्य” भन्नाले देहायको कार्यलाई बुझाउँछ-
 - (१) कानून बमोजिम पक्राउ गर्न, अनुसन्धान तहकिकात गर्न वा कानून कार्यान्वयन गर्न अख्तियारी पाएको व्यक्ति वा सुरक्षाकर्मीले पक्राउ गरेको, हिरासतमा राखेको वा अन्य कुनै किसिमले नियन्त्रणमा लिएको व्यक्तिलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराउने अवधि

व्यतित भए पछि पनि निजको परिवारलाई भेटघाट गर्न नदिएमा वा निजलाई कहाँ, कसरी र कुन अवस्थामा राखिएको छ भन्ने सम्बन्धमा कसैलाई जानकारी नदिने,

- (२) कुनै संगठन वा संगठित समूहको नामबाट कुनै पनि व्यक्तिलाई पक्राउ गरी वा अन्य कुनै तरिकाले वैयक्तिक स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गर्ने र त्यसरी वञ्चित गर्नुको कारण तथा निजलाई कहाँ, कसरी र कुन अवस्थामा राखिएको छ भन्ने सम्बन्धमा कसैलाई जानकारी नदिने ।

(च) “वेपत्ता पारिएका व्यक्ति” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको अवधिमा खण्ड (ड) बमोजिमको कार्यबाट वेपत्ता पारिएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।

३. वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई प्रदान गरिने राहत :

- ३.१. वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको स्थिति हालसम्म पत्ता नलागेको अवस्थामा निजको नजिकको हकदारलाई रु. १ लाख प्रदान गरिनेछ ।
- ३.२. वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदारले मापदण्डको दफा ५ को उपदफा ५.१ बमोजिम आर्थिक सहायता स्वरूप रु.२५ हजार प्राप्त गरिसकेको रहेछ भने दफा ३ को उपदफा ३.१ बमोजिम राहत प्रदान गर्दा मापदण्डको दफा ५ को उपदफा ५.१ बमोजिम आर्थिक सहायता स्वरूप प्राप्त गरेको रु.२५ हजार कट्टा गरी बाँकी रकम मात्र प्रदान गरिनेछ ।
- ३.३. वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको वेपत्ता हुँदाकै अवस्थामा मृत्यु भैसकेको कुरा प्रमाणित हुन आएमा निजको नजिकको हकदारले प्राप्त गर्ने राहतका सम्बन्धमा मापदण्डको दफा १.१.१ बमोजिम हुनेछ । तर मापदण्डको दफा ५ को उपदफा ५.१ बमोजिमको आर्थिक सहायता तथा यस निर्देशिका बमोजिमको राहत प्रदान गरिने छैन ।

४. वेपत्ता पारिएका व्यक्ति यकिन गर्ने :

- ४.१. वेपत्ता पारिएका व्यक्ति यकिन गर्दा वेपत्ता पारिएका व्यक्ति भनी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट प्राप्त सिफारिश वा प्रतिवेदन र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको सम्बन्धमा छानवीन वा जाँचबुझ गर्न नेपाल सरकारबाट गठित आयोग, कार्यदल वा समितिबाट सो सम्बन्धमा प्राप्त प्रतिवेदनलाई आधार मानिनेछ ।
- ४.२. उपदफा ४.१ बमोजिम प्राप्त विवरण यकिन गर्नका लागि मन्त्रालयले कार्यदलमा पठाउनु पर्नेछ ।
- ४.३. कार्यदलले वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको विवरण यकिन गरी अनुसूची-२ को ढाँचामा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

५. कार्यदलबाट प्राप्त विवरण जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई उपलब्ध गराउने:

- ५.१. वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका सम्बन्धमा दफा ४.३ बमोजिम कार्यदलबाट मन्त्रालयमा प्राप्त विवरण वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको स्थायी ठेगाना भएको जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

५.२. दफा ५.१ बमोजिमको विवरण प्राप्त भएपछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले राहत प्राप्त गर्ने प्रयोजनका लागि बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई दफा ६ को विवरण सहित सम्पर्क राख्न सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नेछ ।

६. बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदार यकिन गर्ने :

६.१. जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपदफा ५.२ बमोजिम सूचना प्रकाशित भएपछि बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदारले देहायका कागजात संलग्न गरी अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा राहतको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ । नाबालकको हकमा निजको संरक्षकले निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(क) नागरिकताको प्रमाणपत्र (नाबालकको हकमा जन्म दर्ता प्रमाणपत्र र निजको संरक्षकको नागरिकताको प्रमाणपत्र),

(ख) नाता प्रमाणित,

(ग) नाबालकको संरक्षकको हैसियतले निवेदन दिँदा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाबाट नाबालकको संरक्षक भएको प्रमाणित कागजात र

(घ) निवेदकको दुई प्रति पासपोर्ट साइजको फोटो (नाबालकको हकमा नाबालक र संरक्षक दुबै जनाको दुई/दुई प्रति फोटो) ।

६.२. उपदफा ६.१ को खण्ड (घ) बमोजिम निवेदन साथ संलग्न दुई प्रति फोटो उपदफा ८.१ बमोजिम तयार हुने दुई प्रति विवरणमा एक/एक प्रति प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।

६.३. उपदफा ६.१ बमोजिम प्राप्त निवेदनहरु छानविन गरी नजिकको हकदार तथा नाबालकको हकमा संरक्षक यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जमिन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदि प्रक्रिया अवलम्बन गर्न सक्नेछ ।

६.४. बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको परिवारका सदस्यमध्ये देहायको क्रमानुसार जो जीवित छ, उसैलाई बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदार कायम गर्नु पर्छ:-

(क) सगोलको पति वा पत्नी,

(ख) सगोलको छोरा, अविवाहिता छोरी, धर्मपुत्र, अविवाहिता धर्मपुत्री, विधवा छोरा बुहारी, छोरा र छोरा बुहारी दुबैको मृत्यु भैसकेको अवस्थामा निजहरुबाट जन्मेको नाति, अविवाहित नातिनी,

(ग) सगोलको बाबु, आमा,

(घ) सगोलको बाजे, बज्यै, र विवाहित बेपत्ता पारिएको महिलाको हकमा सगोलको सासु, ससुरा

(ङ) भिन्न बसेको पति वा पत्नी,

(च) भिन्न बसेको छोरा, अविवाहित छोरी, धर्मपुत्र, अविवाहित धर्मपुत्री वा विधवा छोरा बुहारी,

(छ) भिन्न बसेको बाबु, आमा,

(ज) सगोलको दाजु, भाइ, अविवाहित दिदी, बहिनी,

(झ) सगोलको भतिजा, भतिजी, सौतेनी आमा,

(ञ) सगोलको काका, विधवा काकी, भाउजु, भाइ बुहारी, नातिनी बुहारी ।

एउटै क्रममा एकभन्दा बढी नातेदारहरु भएमा सो क्रममा तोकिएका सबै नातेदारहरुलाई नजिकको हकदार कायम गर्नु पर्छ ।

७. नजिकको हकदार पत्ता नलागेको अवस्था:

उपदफा ६.४ मा उल्लिखित क्रमका कुनै हकदार पत्ता नलागेको अवस्थामा सो भन्दा बाहिरका अन्य कुनै व्यक्तिलाई राहत उपलब्ध गराइने छैन ।

८. वेपत्ता पारिएका व्यक्ति र निजका नजिकका हकदारको विवरण पठाउने :

८.१. दफा ६ बमोजिम वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नजिकको हकदार यकिन भए पछि प्रमुख जिल्ला अधिकारीले अनुसूची-४ बमोजिमको २ प्रति विवरण तयार गरी वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई राहत उपलब्ध गराउन सो विवरणको एक प्रति शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको राहत तथा पुनःस्थापन इकाइमा पठाउनु पर्नेछ । यस्तो विवरण फ्याक्स मार्फत पनि पठाउन सकिने छ । यसरी फ्याक्स मार्फत विवरण पठाएको अवस्थामा सो विवरणको सक्कल प्रति हुलाक वा अन्य माध्यमबाट पनि पठाउन पर्नेछ ।

८.२. जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपदफा ८.१ बमोजिमको विवरण प्राप्त भएपछि मन्त्रालयको राहत तथा पुनःस्थापन इकाइले सो विवरण र कार्यदलको विवरण भिडाई कुनै कैफियत देखिए सो समेत उल्लेख गरी उक्त विवरण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

९. बजेट निकास प्रक्रिया:

९.१. मन्त्रालयले दफा ५ को उपदफा ५.१ बमोजिम जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा विवरण पठाउदा कार्यदलले सिफारिस गरेको वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको संख्याको आधारमा खर्च गर्ने गराउने सम्बन्धी अख्तियारी पत्र समेत साथै पठाउनु पर्नेछ ।

९.२. मन्त्रालयले उपदफा ९.१ बमोजिम खर्च गर्ने गराउने सम्बन्धी अख्तियारी पठाउदा दफा ८ को उपदफा ८.२ बमोजिमको विवरण प्राप्त नभएसम्मकालागि निकास रोक्का राख्नु पर्नेछ ।

९.३. मन्त्रालयको राहत तथा पुनःस्थापन इकाइबाट दफा ८ को उपदफा ८.२ बमोजिमको विवरण प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले प्रक्रिया पुरा भएका वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई राहत प्रदान गर्न सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा रकम निकास वा फुकुवाको आदेश पठाउनु पर्नेछ ।

९.४. मन्त्रालयबाट उपदफा ९.३ बमोजिमको आदेश प्राप्त भए पछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा बजेट निकास माग गरी प्राप्त निकास आम्दानी बाँध्नु पर्नेछ ।

९.५. आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च नभई बाँकी रहेको रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

९.६. वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता दिने प्रयोजनका लागि स्वीकृत भएको खर्च शीर्षकको रकम अन्य शीर्षकमा रकमान्तर गर्न सकिने छैन ।

१०. भुक्तानी प्रक्रिया :

१०.१. उपदफा ९.३ बमोजिमको आदेश प्राप्त भएपछि जिल्ला प्रशासन कार्यालयले वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई सिधै चेकबाट भुक्तानी दिनुपर्नेछ ।

११. लेखा र लेखा परीक्षण :

११.१. जिल्ला प्रशासन कार्यालयले विनियोजित रकम र खर्चको लेखा महालेखा परीक्षकको कार्यालयको स्वीकृत ढाँचामा राख्नु पर्नेछ ।

११.२. प्रमुख जिल्ला अधिकारीले उल्लेखित कारोबारको लेखा अद्यावधिक भए नभएको विषयमा बराबर जाँच गर्नु पर्नेछ ।

११.३. कार्यालयमा राख्नु पर्ने लेखा ठीक दुरुस्तसंग राखे नराखेको विषयमा महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय र सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले आकस्मिक वा समय समयमा जाँच गर्न सक्ने छ । यसरी जाँच गर्दा कैफियत देखिएमा प्रचलित आर्थिक ऐन नियम बमोजिम हुनेछ ।

११.४. यस निर्देशिका बमोजिम आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको आन्तरिक लेखा परीक्षण सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट हुनेछ ।

११.५. यस निर्देशिका बमोजिम आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हुनेछ । लेखा परीक्षणबाट कायम हुन आएको बेरुजुको लगत राखी फछ्यौट गराउने जिम्मेवारी सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीको हुनेछ ।

१२. प्रतिवेदन

१२.१ स्वीकृत कार्यक्रम र अख्तियारी अनुसार भएको आम्दानी खर्चको मासिक प्रतिवेदन जिल्ला प्रशासन कार्यालयले अनिवार्य रूपमा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

१२.२. स्थानीय बैकले जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट खातावालाहरुको नाममा जम्मा हुन आएको रकमको मासिक विवरण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

१३. उजुरी :

यस निर्देशिका बमोजिम वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीबाट भएका निर्णय उपर चित्त नबुझे सरोकारवाला व्यक्तिले त्यस्तो काम भए गरेको मितिले ३५ दिनभित्र आफ्नो व्यहोरा खुलाई शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सचिव समक्ष उजुरी गर्न सक्नेछ ।

१४. विविध :

१४.१. यस निर्देशिकामा उल्लेख नभएका आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी अन्य विषयका हकमा प्रचलित आर्थिक ऐन नियम बमोजिम हुनेछ ।

१४.२. यस निर्देशिका बमोजिम वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई वितरण हुने आर्थिक सहायता सम्बन्धमा आवश्यकता अनुसार मन्त्रालयले अनुगमन गर्नेछ ।

१४.३. मन्त्रालयले यो निर्देशिका कार्यान्वयन सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्ने छ ।

१४.४. यस निर्देशिकाको कार्यान्वयन सम्बन्धमा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा मन्त्रालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ । सो सम्बन्धमा मन्त्रालयले आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ ।

१५. विशेष राहत सम्बन्धी व्यवस्था :

यो निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई जुनसुकै स्रोत वा निकायबाट आर्थिक राहत स्वरूप अधिकतम रु. दश लाख सम्म उपलब्ध गराईने छ । सो मध्ये हाल सम्म जुनसुकै स्रोत वा निकायबाट रु. तीन लाख भन्दा बढी प्राप्त नगरेको तर रु. एक लाख सम्म प्राप्त गरेका वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई रु. तीन लाख नपुगेसम्म बढीमा रु. दुई लाख सम्म थप आर्थिक सहायता उपलब्ध गराईनेछ ।

वेपत्ता पारिएका व्यक्ति पत्नीले नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०६६ बमोजिम बुझिलिएको रु. पच्चीस हजार गणना गरिने छैन ।

अनुसूची-१
(पृष्ठभूमिसँग सम्बन्धित)

मन्त्रिपरिषद् राजनैतिक समितिको मिति २०६५।७।२० को निर्णय

नेपाल सरकार
प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
मन्त्रिपरिषद् बैठक
(..... शाखा)

सिंहदरबार, काठमाडौं
नेपाल ।

पत्र संख्या : मं.वै./०६५

च.न. : ७६४

मिति : २०६५।७।२०

श्री सचिव,
शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय ।

राहत उपलब्ध गराउने विषय मं.प.वै.सं. २९।०६५ मिति २०६५।७।२० को मन्त्रिपरिषद्को बैठकमा पेश हुँदा त्यसमा नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्ले देहायबमोजिम निर्णय गरेकोले सो बमोजिम कार्यान्वयन हुन नेपाल सरकार (कार्य सम्पादन) नियमावली, २०६५ को नियम २९ बमोजिम अनुरोध गरेको छु -

नेपाल सरकारको निर्णय

“शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको मिति २०६५।७।१८ को पत्रानुसार वेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको पीडित परिवारलाई पनि मं.प.रा.स. १।०६५ मिति २०६५।१।१३ को मन्त्रिपरिषद्, राजनैतिक समितिबाट स्वीकृत “द्वन्द्वपीडितहरूका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६५” को दफा १.१.१ बमोजिम प्रति परिवार एक लाख रुपैयाँ राहत स्वरूप उपलब्ध गराउने । उक्त रकम अर्थ मन्त्रालयले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयलाई निकास दिने ।”

(डा. भोजराज घिमिरे)
मुख्य सचिव

बोधार्थ तथा कार्यार्थ-

श्री सचिव, अर्थ मन्त्रालय ।

अनुसूची-२

(निर्देशिकाको दफा ४ को उपदफा ४.३ सँग सम्बन्धित)

द्वन्द्वका क्रममा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको विवरण

क्र.सं.	वेपत्ता व्यक्तिको नाम, थर	बाबु वा आमाको नाम, थर	ठेगाना			उमेर	लिङ्ग	पेशा/ कार्यक्षेत्र	वेपत्ता पारिएको		वेपत्ता को द्वारा ?	वेपत्तामा रहेको अवधि	कैफियत
			जिल्ला	गा.वि.स. /न.पा.	वडा नं.				मिति	स्थान			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४

- द्रष्टव्य: १) महल नं. ७ मा उमेर जनाउँदा पूरा गरेको उमेर वर्षमा लेख्नु पर्दछ ।
- २) महल नं. ९ मा वेपत्ता पारिएको व्यक्तिले गर्ने गरेको मुख्य कार्य वा पेशा वा व्यवसाय लेख्नु पर्दछ । जस्तै: शिक्षण, व्यापार, कृषि, कानून व्यवसाय, राजनीति आदि
- ३) महल नं. १२ मा कसले वेपत्ता पारेको हो खुलाउनु पर्दछ । जस्तै: राज्यपक्ष, विद्रोही पक्ष ।
- ४) महल नं. १३ मा वेपत्ता भएको अवधिलाई दिनमा लेख्नु पर्दछ । जस्तै दुई महिना पन्ध्र दिन अपहरणमा परेको भए ७५ दिन लेख्ने । हाल सम्म पनि पत्ता नलागेको अवस्थामा सोही व्यहोरा जनाउने ।

प्रमाणित गर्नेको,

दस्तखत:

नाम, थर:

पद:

अनुसूची ३

(निर्देशिकाको दफा ६ को उपदफा ६.१ संग सम्बन्धित)

वेपत्ता पारिएको व्यक्तिका नजिकको हकदारले राहतका लागि दिने निवेदनको ढाँचा
मिति :

विषय: राहत उपलब्ध गराई पाउँ ।

श्रीमान प्रमुख जिल्ला अधिकारीज्यू,
जिल्ला प्रशासन कार्यालय,
..... ।

सशस्त्र द्वन्द्वको कारण वेपत्ता पारिएको देहायको विवरण अनुसारका व्यक्तिको म नजिकको हकदार भएकोले निम्नलिखित कागजात संलग्न गरी नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराउने राहत उपलब्ध गराइदिनुहुन निवेदन गर्दछु ।

वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको:

निवेदकको:

नाम, थर:

दस्तखत :

ठेगाना:

नाम, थर:

वेपत्ता भएको मिति:

ठेगाना:

वेपत्ता भएको स्थान:

वेपत्ता पारिएको व्यक्तिसँगको नाता:

नाबालक हकदारको हकमा संरक्षकले निवेदन दिँदा माथिको विवरणमा दस्तखत बाहेक अन्य विवरण सम्बन्धित नाबालकको उल्लेख गरी संरक्षकको विवरण तल उल्लेख गर्ने ।

संरक्षकको:

दस्तखत:

नाम, थर:

ठेगाना:

नाबालकसँगको नाता:

संलग्न कागजात (संलग्न रहेकोमा रेजा चिन्ह लगाउने) :

१. नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र (नाबालकको हकमा जन्म दर्ता प्रमाणपत्र र निजको संरक्षकको नागरिकताको प्रमाणपत्र)
२. नाता प्रमाणित पत्र
३. सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाबाट नाबालकको संरक्षक भएको व्यहोरा प्रमाणित गरेको कागजात (नाबालकको हकमा संरक्षकले निवेदन गर्दा मात्र)
४. २ प्रति हालसालै खिचेको फोटो (नाबालकको हकमा नाबालक र संरक्षक दुवैको २/२ प्रति)

अनुसूची-४

(निर्देशिकाको दफा ८ को उपदफा ८.१ सँग सम्बन्धित)

वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदार यकिन गरी आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउन निकासी माग गर्ने पत्रको नमूना

विषय : विवरण पठाएको ।

श्री शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय,
राहत तथा पुनःस्थापन इकाइ,
बबरमहल, काठमाडौं ।

देहायका वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदार कायम भएका देहायका व्यक्तिलाई नेपाल सरकार (मं.प.) को निर्णयानुसार रु १ लाखका दरले उपलब्ध गराइने राहत प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि रकम निकासी/फुकुवा हुन अनुरोध छ ।

सि. नं.	वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको								कार्यदलको प्रतिवेदनमा उल्लिखित क्र.स.	वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नजिकको हकदारको							पाउने रकम	कैफियत	
	नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	ठेगाना (गा.वि.स. /त.पा. / बडा नं.)	वेपत्ता भएको जिल्ला	वेपत्ता भएको मिति	घटना कसले गराएको		नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	वेपत्ता पारिएको व्यक्ति संगको नाता	ठेगाना				फोटो
															जिल्ला	गा.वि.स. /त.पा. / बडा नं.			

.....
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

दृष्टव्यः नाबालक हकदारको हकमा संरक्षकको नाम, थर, ठेगाना कैफियत महलमा उल्लेख गर्ने ।

नेपाल सरकार

शांति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

दि. २०६५/०६६
३९२

सिंहदरबार, काठमाडौं
नेपाल ।

मिति : २०६५/१२/२७

विषय :- बैंक पठाइएको बारे ।

श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय,
काठमाडौं जिल्ला छुम्ने ।

उपरोक्त सम्बन्धमा त्यस जिल्लामा द्वन्दको कारण बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई प्रति परिवार रु.१,००,०००/- (एक लाख रुपैयाँ) का दरले राहत उपलब्ध गराउनका लागि यसै साथ सम्लग्न त्यस जिल्लाका बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरुको विवरण अनुसारका नजिकका हकदारलाई राहत उपलब्ध गराउन नेपाल राष्ट्र बैंक थापाथलीवाट भुक्तानी पाउने गरी चेक नं. १३२५२२२ मिति २०६५/१२/२० रकम रु. ७,००,०००/- (अक्षरेपी सात लाख मात्र) को चेक तहाँ कार्यालयको नाममा पेशकी जनाई पठाइएको छ । उक्त राहत रकम वितरण गर्दा निम्न प्रक्रिया अनुसार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार (मा.मन्त्रीस्तर) को मिति २०६५/१२/२६ को निर्णयानुसार अनुरोध गरिन्छ । साथै "बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६५" यसै साथ सम्लग्न छ ।

तपसिल

- १) बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६५ को अनुसूची-४ अनुसारको विवरण र आवश्यक प्रमाण तयार गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा राखी सम्बन्धित हकदारलाई राहत रकम चेक बाट भुक्तानी दिनु हुन ।
- २) आर्थिक बर्षको अन्त्यमा वितरण भएको राहत रकमको विवरण, मौज्जात रकमको विवरण, अनुसूची-४ को प्रमाणित विवरण रकम बुझ्नेको भर्पाई लगाएतका सक्कल कागजातहरु पेशकी फछ्छ्यौटको लागि शांति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको आर्थिक प्रशासन शाखा, पठाउनु हुन ।
- ३) यसै साथ सम्लग्न नामावलीमा अन्यथा हुन गएको भए प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आफ्नो लगत वा श्रोत अनुसार सच्याउन पाउने गरी सम्बन्धित जिल्लामै निर्णय हुन सक्ने ।
- ४) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि बैंक ड्राफ्टबाट पेशकी स्वरुप रकम पठाइएको हुँदा यस निर्देशिकाको प्रकरण ८, ९, १०, ११ र १२ का प्रक्या अवलम्बन गर्नु नपर्ने ।

दुर्गानिधि शर्मा
सह-सचिव

"सबै नेपाली शान्तिको खोजीमा"

फोन नं.: ४२११६८९, ४२११७७९, ४२११७७३, ४२११०९३, ४२११७७०, ४२११७७२
Website: <www.peace.gov.np>

फ्याक्स : ४२११६८६
e-mail: info@peace.gov.np

स्थानीय शान्ति समितिका कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू (Terms of Reference)

(मन्त्रीपरिषद्बाट स्वीकृत मिति २०६५ माघ २३ गते)

मुलुकमा एक दशक देखि विद्यमान द्वन्द्व समाधान गर्न संविधान सभाको निर्वाचन भैसकेको सन्दर्भमा विस्तृत शान्ति सम्झौताको मर्म र भावनालाई आत्मसात गर्दै;

स्थानीय स्तरमा विद्यमान द्वन्द्वका प्रभावहरूलाई निर्मुल गर्दै शान्ति तथा पुनर्निर्माणका प्रकृत्यालाई आपसी सद्भाव र एकताका आधारमा व्यवस्थित रूपमा प्रवर्द्धन गर्दै दीगो शान्ति वहालीद्वारा संक्रमणकालिन अवस्थामा न्यायपूर्ण व्यवस्थाको लागि अनुकूल वातावरण तयार गर्न;

लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र दीगो शान्तिका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूको चासो एवं गुनसोलाई सम्बोधन गर्न;

विस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसपछि भएका सम्झौता तथा मधेश आन्दोलन लगायत अन्य आन्दोलनमा गरिएका सहमती तथा समझदारीको स्थानीयस्तरमा अनुगमन गर्न मिति २०६९ पौष मसान्त सम्म* स्थानीय शान्ति समिति गठन गर्ने निर्णय गरिएको छ ।

१. नाम र प्रारम्भ :

१.१ यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको नाम “स्थानीय शान्ति समितिको कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू, २०६५” रहेको छ ।

१.२ यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछन् ।

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूमा,

२.१ “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

२.२ “समिति” भन्नाले यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू बमोजिम प्रत्येक जिल्लामा गठन हुने स्थानीय शान्ति समिति सम्झनु पर्छ ।

२.३ “कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू” भन्नाले स्थानीय शान्ति समितिको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरू सम्झनु पर्छ ।

२.४ “संक्रमणकालिन अवस्था” भन्नाले नयाँ संविधानको घोषणा नहुँदा सम्मको अवधिलाई सम्झनु पर्छ ।

३. स्थानीय शान्ति समितिको गठन :

३.१ समिति गठन गर्दा सम्बन्धित जिल्लामा क्रियाशील रहेका संविधान सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, द्वन्द्व प्रभावित पक्षका प्रतिनिधि तथा शान्ति प्रवर्द्धनमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका वा यस क्षेत्रमा अनुभव भएका व्यक्ति, नागरिक समाज, महिला, दलित,

* मिति २०६७/१२/२१ को नेपाल सरकार (मन्त्री परिषद्) को निर्णयानुसार संशोधन ।

आदिवासी/जनजाती, मुस्लिम, मधेशी, उत्पीडित, उपेक्षित र पिछडिएका क्षेत्र, अल्पसंख्यक तथा उद्योग-व्यवसायका विभिन्न क्षेत्रका प्रतिनिधि समेत सहभागी हुने गरी सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारी परामर्श बैठकको आयोजना गर्नेछ ।

- ३.२ दफा ३.१ बमोजिमको परामर्श बैठकबाट यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको अधिनमा रही बढीमा २३ जना सम्म सदस्य रहेको स्थानीय शान्ति समिति गठन गरिनेछ । स्थानीय शान्ति समितिमा सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा एक तिहाई सदस्य महिला हुनुपर्नेछ । समितिको गठन विधि देहाय बमोजिम हुनेछ
- क) सम्बन्धित जिल्लामा संबिधान सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनैतिक दलहरूको जिल्ला कार्य समितिको एक एकजना प्रतिनिधि रहने गरी बढीमा १२ जना - सदस्य
- ख) शान्ति प्रवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याएका नागरिक समाज, स्थानीय संस्थाहरू, मानव अधिकारकर्मीहरू मध्येबाट ४ जना - सदस्य
- ग) द्वन्द्व प्रभावित विभिन्न पक्षहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी ४ जना - सदस्य
- घ) उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि १ जना - सदस्य
- ङ) खण्ड (क), (ख) र (ग) अनुसार छनौट गर्दा प्रतिनिधित्व छुट हुन गएका आदिवासी /जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम लगायतकासमुदायहरू मध्येबाट २ जना - सदस्य
- ३.३ स्थानीय शान्ति समितिले आवश्यक ठानेका गाउँ विकास समिति/ नगरपालिकामा बढीमा ९ जना सदस्य भएको गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्न सक्नेछ । यसरी गठन हुने गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समितिको सचिवका रूपमा सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको सचिवले र नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको सचिवका रूपमा सम्बन्धित नगर पालिकाको कार्यकारी अधिकृतले काम गर्नेछ । यस्ता समितिहरूको लागि सम्बन्धित गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाकै श्रोत परिचालन हुनेछ ।
- ३.४ समितिले आवश्यकता अनुसार जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला विकास समिति, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र अन्य जिल्ला स्तरीय कार्यालयहरूका प्रतिनिधिहरूलाई पर्यवेक्षकको रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
- ३.५ समिति गठन भइसकेपछि सो समितिले आफ्नो कार्य सञ्चालनका लागि आपसी सहमतिको आधारमा सम्बन्धित सदस्यहरूमध्येबाट ६/६ महिनाको आलोपालो गरी संयोजकको चयन गर्नेछ ।
- ३.६ समितिले आफ्नो काम कारवाहीलाई व्यवस्थित तुल्याउन आपसी सहमतिको आधारमा प्रमुख राजनैतिक दल समेतको सहभागितामा समितिका सदस्यहरू मध्येबाट अधिकतम ९ जनाको एक स्थानीय शान्ति सचिवालय खडा गर्नेछ, जसमा कम्तीमा दुई सदस्य महिला हुनुपर्नेछ । सचिवालयले आफुले गरेको काम कारवाहीको जानकारी समितिलाई गराउनेछ ।
- ३.७ स्थानीय शान्ति सचिवालयले समितिको निर्देशन र निकट समन्वयमा रहि काम गर्ने छ, र यस सचिवालयले गरेको प्रत्येक कार्यको जानकारी समितिलाई गराउनु पर्नेछ ।
- ३.८ समितिले आवश्यक ठानेमा समितिको बैठकमा स्थानीयस्तरमा कार्यरत व्यक्ति तथा

निकायहरुलाई आवश्यकतानुसार पर्यवेक्षकको रुपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

३.९ समितिको सचिवको काम मन्त्रालयबाट खटिएको अधिकृत कर्मचारीले गर्नेछ ।

३.१० स्थानीय शान्ति समितिले आवश्यकतानुसार विषयगत उपसमितिहरु गठन गर्न सक्नेछ ।

४. स्थानीय शान्ति समितिको काम र कर्तव्य :

४.१ शान्ति निर्माण प्रक्रियाको प्रवर्द्धन गर्दै, स्थानीय तहमा नयाँ संवैधानिक व्यवस्था लागु नभए सम्मका लागि नेपालको संक्रमणकालीन अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै, शान्ति प्रवर्द्धन र शान्ति निर्माण तथा द्वन्द्व रुपान्तरणका प्रक्रियालाई सहजीकरण गरी विस्तृत शान्ति सम्झौताको सबल कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउने ।

४.२ मन्त्रालयका राहत तथा पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने ।

४.३ द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्ने कार्यमा सो प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले गठन गरेको कार्यदललाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

४.४ राजनीतिक एवं सामाजिक द्वन्द्वको कारण उत्पन्न प्रतिकूल परिस्थितिमा पनि रचनात्मक एवं नविन ढङ्गले द्वन्द्व रुपान्तरणका प्रक्रियाहरुलाई अगाडि बढाउने ।

४.५ मेलमिलाप, पीडासमन (healing) र पारस्परिक विश्वास अभिवृद्धिमा जोड दिने ।

४.६ स्थानीय तहमा हुने राजनीतिक एवं सामाजिक विकासक्रमलाई निरन्तर पर्यवेक्षण गर्ने र राजनीतिक गतिरोध वा सम्भावित हिंसाको स्थिति आइपरेमा द्वन्द्व निवारणका प्रक्रियाहरु अवलम्बन गरी स्थितिलाई सामान्यीकरण तर्फ उन्मुख गराउन हरसम्भव प्रयत्न गर्ने ।

४.७ राष्ट्रिय वा स्थानीय स्तरमा शान्ति प्रक्रियालाई प्रभावित तुल्याउने विषयहरुमा प्राप्त जानकारीका बारेमा समितिका सदस्यहरुका साथै जनसाधारणलाई सुसूचित तुल्याउने ।

५. स्थानीय शान्ति समितिको कार्य प्रक्रिया :

५.१ समितिले आफ्नो कार्य सम्पादनको साथै शान्ति निर्माण प्रक्रियाका रणनीतिहरु कार्यान्वयनका लागि साभ्भा सहमति निर्माण गर्नेछ ।

५.२ समितिमा हुने सबै निर्णयहरु सर्वसम्मत तरीकाले गरिनेछन् । सर्वसम्मत हुन नसकेमा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतको आधारमा निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

५.३ समितिले आवश्यकता अनुसार स्थानीय वा राष्ट्रियस्तरका मेलमिलापकर्ताहरुको सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछ । यस्ता मेलमिलापकर्ताहरुले समितिले तोकिदिएको कार्यक्षेत्र भित्र रही समिति प्रति पूर्ण जवाफदेही बनी आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नुपर्नेछ ।

५.४ हिंसा निरोध गर्न, विषम परिस्थिति सिर्जना हुन नदिन वा त्यस्तो परिस्थिति आउन सक्ने संभावनाको समयमै न्यूनीकरण गर्न स्थानीय शान्ति समितिहरुले राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय अनुगमनकर्ताहरूसंग कार्यगत सम्बन्ध स्थापना गर्न सक्नेछन् ।

५.५ समिति र स्थानीय निकायहरु (जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति) ले स्थानीय स्तरको द्वन्द्व निवारण गर्न आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्न सक्नेछन् । यो प्रयोजनका लागि समितिले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

५.६ समिति समक्ष विचाराधीन कुनै विषयमा समितिको प्रयासका बाबजुद पनि गतिरोध कायमै रहेमा समितिले त्यस्तो विषयलाई परामर्शको निमित्त शान्ति तथा पुनस्थापन परामर्श समितिमा पठाउन

सक्नेछ । परामर्श समितिले आवश्यक ठानेमा राष्ट्रियस्तरका निकायहरु समेतको सुझाव माग गरी विवादको टुङ्गो लगाउने प्रयास गर्नेछ ।

६. स्थानीय शान्ति समितिको अधिकार :

- ६.१ स्थानीय स्तरमा उत्पन्न हुने द्वन्द्वलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि समितिले द्वन्द्वरत पक्षहरुबीचको छलफललाई सहज गराउन मध्यस्थता (Mediation) र सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नेछ । तर समितिलाई न्यायिक मध्यस्थता (ब्यदप्तचवतष्यल) गर्ने अधिकार भने हुने छैन ।
- ६.२ समितिलाई स्थानीय निकायहरुले गरेको निर्णयमा असर पार्ने गरी निर्णय गर्ने अधिकार हुने छैन ।
- ६.३ समितिले सरकारी कार्यालयहरु, गैर-सरकारी संस्था वा नागरिक समाज वा आवश्यक ठानेका अन्य व्यक्ति एवं संघ संस्थाहरूसंग द्वन्द्व निवारणसंग सम्बन्धित कुनै विषयमा आवश्यक सहयोग लिन सक्नेछ । तर यस्तो सहयोग अन्तर्गत आर्थिक सहयोग पर्ने छैन ।
- ६.४ समितिले शान्ति प्रकृयाको सिलसिलामा भएको विस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसपछि विभिन्न समयमा भएका सम्झौता तथा मधेश आन्दोलन लगायत अन्य आन्दोलनको क्रममा गरिएका सहमति तथा समझदारीको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा भए गरेका काम कारवाहीहरुको प्रगति जिल्लास्थित सरकारी कार्यालयहरूसँग माग गर्न सक्नेछ । यसरी माग गरिएको जानकारी तत्तत् निकायहरुले समयमै समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- ६.५ कुनै सम्भाव्य द्वन्द्वबाट जोगाउने वा त्यस्तो घटनालाई निस्तेज तुल्याउने सिलसिलामा प्रहरी एवं अन्य सुरक्षा निकायहरुले आफ्नो मूल दायित्वको पालनामा अन्यथा नहुने गरी समितिसंग सहकार्य गर्न सक्नेछन् ।
- ६.६ समितिले संविधान निर्माण लगायत शान्ति प्रकृयालाई तार्किक निष्कर्षमा पुऱ्याउने सन्दर्भमा गरिने कृयाकलापहरुको जिल्लास्तरमा समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।
- ६.७ समितिहरुलाई विस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसपछि सम्पन्न सम्झौता, समझदारी र सहमतिहरुको अधीनमा रही काम गर्ने पूर्ण अधिकार हुनेछ ।

७. स्थानीय शान्ति समितिको सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- ७.१ मन्त्रालयसंग सम्बन्धित राहत तथा पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यको अनुगमन गरी मन्त्रालयमा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।
- ७.२ मन्त्रालयबाट प्राप्त अख्तियारी बमोजिमको रकम निकासालाई प्रचलित कानून बमोजिम रीत पुऱ्याई खर्च गर्ने, लेखा राख्ने, लेखा परीक्षण गराउने र औल्याईएका वेरुजुको लगत खडा गरी फछ्यौट गर्ने-गराउने ।
- ७.३ मन्त्रालयबाट स्वीकृत दरबन्दी र बजेटभित्र रही कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने ।
- ७.४ आवधिक प्रगति तथा वित्तीय प्रतिवेदन मन्त्रालय र सम्बन्धित निकायहरुमा पठाउने तथा सो को जानकारी कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने ।
- ७.५ नागरिक वडापत्रको व्यवस्था गर्ने ।

द. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- द.१ समितिहरूको स्थापना कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने जिम्मेवारी शान्ति तथा पुनःनिर्माण मन्त्रालयको हुनेछ ।
- द.२ प्रत्येक जिल्लामा समितिका कार्यालयहरू स्थापना गरी सो को काम कारवाही सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने खर्च यकीन गरी मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयसंग रकम निकासमा माग गर्नेछ । यसरी माग गरिएको रकम अर्थ मन्त्रालयले मन्त्रालयको नाउंमा निकास दिनेछ ।
- द.३ मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयसंग सहमति लिई स्थानीय शान्ति समितिलाई सहयोग गर्न चाहने दातृराष्ट्र र संस्थाहरूबाट आर्थिक, भौतिक एवं अन्य सहयोग प्राप्त गरी परिचालन गर्नेछ ।
- द.४ समितिको कार्यालय सचिवको रूपमा मन्त्रालयले नेपाल प्रशासन सेवाका एक जना राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको अधिकृतलाई खटाउनेछ । निजामती सेवाबाट त्यस्ता अधिकृतहरू उपलब्ध हुन नसकेमा मन्त्रालयले करारमा नियुक्त गरी पठाउन सक्नेछ ।
- द.५ समितिको सचिवालयले आवश्यकता अनुसार रा.प.अनं.प्रथम श्रेणी सरहको कार्यालय सहायक एकजना र कार्यालय सहयोगी एकजना समेत मन्त्रालयको पूर्व स्वीकृति लिएर करारमा नियुक्त गर्न सक्नेछ । नियमानुसार करार सेवामा नियुक्त गरिने कर्मचारीहरू सम्बन्धित जिल्लाबासी नै हुनु पर्नेछ ।
- द.६ समितिलाई आवश्यक साधन र स्रोतहरू मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनेछ । समितिबाट अनुरोध भई आएमा मन्त्रालयले सम्भव भएसम्म शीपयुक्त सहजकर्ता, प्रशिक्षक र मेलमिलापकर्ताको सेवा समेत उपलब्ध गराउनेछ ।
- द.७ समितिहरू प्रशासनिक विषयमा मन्त्रालयप्रति उत्तरदायी रहनेछन् ।
- द.८ यस कार्यक्षेत्रगत शर्तको कार्यान्वयन सम्बन्धमा मन्त्रालयले आवश्यक निर्देशिका बनाउन सक्नेछ ।

९. कार्यान्वयनका निर्देशक सिद्धान्तहरू :

- ९.१ स्थानीय स्तरमा आवश्यक छलफल एवं परामर्शका आधारमा आपसी सहमतिले स्थानीय शान्ति समितिको गठन गरिनेछ ।
- ९.२ समितिको स्थापना, प्रक्रिया तथा यसको कार्यसंचालनमा समावेशी सहभागिता र स्वामित्वबोधको अवधारणा प्रतिविम्बित हुनु पर्नेछ ।
- ९.३ विस्तृत शान्ति सम्झौता एवं मधेश आन्दोलन लगायत अन्य आन्दोलनका क्रममा भएका सहमति र सम्झौतामा अन्तरनिहित मुल्य एवं मान्यता नै स्थानीय शान्ति समिति स्थापनाका आधार भएकाले ती सम्झौताको मर्म र भावना अनुकूल काम गर्ने सिद्धान्त अवलम्बन गरिनेछ ।

१०. खारेजी र बचाउ :

- १०.१ नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद्) बाट २०६४ भाद्र २ गते र २०६५ असोज ३० गते स्वीकृत “स्थानीय शान्ति समितिको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरू” (Terms of Reference) खारेज गरी सो को सट्टा यो कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू अनुसार स्थानीय शान्ति समितिहरू पुनर्गठन हुने गरी लागू गरिएको छ ।

द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६५

(स्विकृत मिति: २०६५।१०।१५)

(प्रथम संशोधन मिति २०६६।६।१८)

१) पृष्ठभूमि

नेपालमा विगत एक दशकभन्दा लामो समयसम्म भएको सशस्त्र द्वन्द्वका कारण समस्त क्षेत्र प्रभावित भएको सन्दर्भमा पूर्वाधार निर्माणको कार्य पनि अछुतो रहेन । साथै निर्माण सम्पन्न भई प्रयोगमा आएका भौतिक संरचनाहरू समेत क्षतिग्रस्त हुन पुगे । नेपाल सरकार र ने.क.पा. माओवादीबीच २०६३।८।५ मा सम्पन्न बिस्तृत शान्ति संभौताबाट मुलुकमा विद्यमान एक दशक लामो सशस्त्र एवं हिंसात्मक द्वन्द्वको विधिवत अन्त्य भएको छ । तत्पश्चात नेपाल सरकारले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको स्थापना गरेको छ । यस मन्त्रालयलाई देशमा दिगो शान्ति कायम गर्नुका अतिरिक्त द्वन्द्वबाट प्रभावित/क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनर्निर्माण गर्ने जिम्मेवारी पनि सुम्पिएको छ ।

यस मन्त्रालयलाई प्राप्त जिम्मेवारी अनुसार द्वन्द्व प्रभावित संरचनाहरूको पुनर्निर्माण गर्दै गम्भीर रूपमा प्रभावित सामाजिक परिवेशलाई सामान्य बनाई देशमा दिगो शान्ति बहाल गर्न दीर्घकालीन र अल्पकालीन योजना तथा रणनीति तयार गर्ने कार्य भइरहेका छन् । यी सबै कार्यहरू सम्पादन गर्न गराउन शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको भूमिका अत्यन्तै महत्वपूर्ण र जिम्मेवारीपूर्ण भएकोले द्वन्द्वबाट क्षतिग्रस्त भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकासका कार्य अघि बढाउन मन्त्रालय तदारुकताका साथ लागि परेको छ । यही लक्ष्य परिपूर्ति गर्न मन्त्रालयले मिति २०६३।८।५ पूर्व द्वन्द्वबाट क्षति भएका विभिन्न भौतिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालनार्थ तयार गरिएको कार्यविधि प्रयोगमा ल्याएको छ ।

२) संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

यो कार्यविधिको नाम “द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६५” रहनेछ । यो कार्यविधि मिति २०६५/१०/१५ मा स्वीकृत भई तदनुरूप कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

३) परिभाषा

यस कार्यविधिमा विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा :

क) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयलाई जनाउनेछ ।

- ख) “विभाग” भन्नाले द्वन्द्वको क्रममा क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरूका तालुकवाला मन्त्रालयको विभागलाई जनाउनेछ ।
- ग) “परियोजना” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय अन्तरगत रहेको “द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजना” लाई जनाउनेछ ।
- घ) “संरचना” भन्नाले द्वन्द्वको अवधि (मिति २०५२/११/१ देखी २०६३।५ सम्म) मा क्षति भएका बुँदा ५ बमोजिमका भौतिक पूर्वाधारका संरचनालाई जनाउनेछ ।
- ङ) “कार्यक्रम” भन्नाले यो कार्यविधिको बुँदा नं. ५ का कार्यक्रमहरूलाई जनाउनेछ ।
- च) “बजेट” भन्नाले पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रमका लागि प्राप्तहुने बजेटलाई जनाउनेछ ।
- छ) “समिति” भन्नाले द्वन्द्वबाट क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनर्निर्माण कार्यलाई प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गराउन गठित जिल्ला पुनर्निर्माण समितिलाई जनाउनेछ ।
- ज) “स्थानीय निकाय” भन्नाले गाउँ विकास समिति, नगरपालिका र जिल्ला विकास समिति सम्भन्नु पर्दछ ।

४) कार्यक्रम तथा कार्यविधिको उद्देश्य

- ४.१ द्वन्द्वको क्रममा क्षति हुन पुगेका भौतिक पूर्वाधारहरू र स्थानीय स्तरमा सेवा प्रवाह गर्ने सरकारी/स्थानीय निकाय/समिति/प्राधिकरण/प्रतिष्ठान अन्तर्गतका कार्यालयहरूको संरचनाहरूको पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना गरी जनतालाई दिगो शान्ति र राहतको अनुभूति दिलाउनु तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरी राष्ट्रको नव निर्माण गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य हुनेछ ।
- ४.२ भौतिक पूर्वाधार पुनर्निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित र संस्थागत गर्दै द्वन्द्वबाट क्षतिग्रस्त भौतिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना गर्न र उपलब्ध श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित रूपमा परिचालन गर्दै निश्चित मापदण्ड अनुसार तोकिएको अवधिमा जनसहभागिता समेत परिचालन गरी योजना निर्माणमा सरलता, स्पष्टता र एकरूपता ल्याउनु यस कार्यविधिको उद्देश्य हुनेछ ।

५) कार्यक्रमका क्षेत्रहरू

- ५.१ यस कार्यक्रम अन्तरगत द्वन्द्वबाट क्षतिग्रस्त देहाय बमोजिमका भौतिक पूर्वाधार संरचनाहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकासका कार्य गरिनेछ ।
 - क) सरकारी भवन तथा संरचनाहरू
 - ख) स्थानीय निकायका भवन एवं संरचनाहरू
 - ग) विद्यालय र वालमन्दिर एवं शैक्षिक संरचनाहरू
 - घ) विभिन्न सेवा केन्द्रहरू र सामुदायिक भवनहरू
 - ङ) भोलुङ्गे पुल, खानेपानी, सिचाई का संरचनाहरू
 - च) बाटो तथा अन्य स-साना पुल पुलेसाहरू

- छ) विमानस्थल, विद्युत एवं संचारका भवन तथा संरचनाहरु
 - ज) ग्रामीण नमुना बस्तीहरु
 - झ) शहिदपार्क, स्मारक, मठ मन्दिर तथा पुरातात्विक ऐतिहासिक संरचनाहरु
 - ञ) सरकारी संस्थानका भवन एवं संरचनाहरु
 - ट) मन्त्रालयले तोकेका शान्तिका लागि विकास कार्यक्रमहरु
 - ठ) मन्त्रालयले तत्काल पुनर्निर्माण गर्न उपयुक्त ठानेका अन्य संरचनाहरु
- ५.२ यस कार्यक्रम अन्तर्गतको विनियोजित रकम बुँदा ५.१ मा उल्लेखित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न बाहेक अन्य कार्यमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

६) योजना तर्जुमा, छनौट तथा स्वीकृतिको व्यवस्था

- ६.१ राष्ट्रिय योजना आयोगको निर्दिष्ट ढाँचामा जिल्ला पुनर्निर्माण समितिले क्षतिको विवरण अद्यावधिक गरी बहुसंख्यक जनताको प्राथमिकतामा परेका आयोजनालाई उच्च प्राथमिकतामा राखी निर्धारित समयभित्रै परियोजनामा पठाउनु पर्नेछ ।
- ६.२ सरोकारवाला सबै मन्त्रालय/विभागहरुले द्वन्द्वबाट क्षतिग्रस्त भएका र क्षतिको विवरणमा परेका भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरुको पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न चाहिने अनुमानित लागत सहित राष्ट्रिय योजना आयोगको निर्दिष्ट ढाँचामा समितिको सिफारिससहित परियोजनामा पठाउनु पर्नेछ ।
- ६.३ बुँदा ६.२ बमोजिम माग भएका आयोजनाहरुमध्ये श्रोतको उपलब्धताका आधारमा परियोजनाले मन्त्रालयको आयोजनाहरुमध्येका छनौट गरी वार्षिक कार्यक्रमको रूपमा स्वीकृतिका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगमा पठाउनेछ ।
- ६.४ राष्ट्रिय योजना आयोगबाट स्वीकृत भएका कार्यक्रमहरु यस कार्यविधि बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ६.५ बुँदा ६.४ बमोजिम स्वीकृत कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्नुपूर्व सर्भे, डिजाइन, नाप-नक्सा, लागत इष्टिमेट, दर विश्लेषण र कार्यतालिका तयार र स्वीकृत गरी परियोजनामा पठाउने जिम्मेवारी सम्बन्धित मन्त्रालय/विभागको हुनेछ ।
- ६.६ जिल्ला विकास समितिबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमको हकमा यस कार्यविधिमा उल्लेख भएका बाहेक अन्य कुराहरु प्रचलित स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ तथा तत्सम्बन्धी नियमावलीहरु (स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ र स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४) बमोजिम हुनेछ ।

७) जिल्ला पुनर्निर्माण समिति सम्बन्धी व्यवस्था

- ७.१ जिल्ला पुनर्निर्माण समितिको गठनः
प्रत्येक जिल्लामा द्वन्द्वबाट क्षतिग्रस्त भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गराउन देहाय बमोजिमको जिल्ला पुनर्निर्माण समिति रहनेछ ।

क. प्रमुख जिल्ला अधिकारी	-संयोजक
ख. स्थानीय विकास अधिकारी	-सदस्य
ग. प्रमुख, कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय	-सदस्य
घ. डिभिजन प्रमुख वा प्रतिनिधि, शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालय	-सदस्य
ङ. प्रमुख, पुनर्निर्माणसंग संबन्धित निकाय	-सदस्य
च. प्रमुख, द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजना इकाई कार्यालय	-सदस्य
छ. समितिले तोकेको एकजना नागरिक समाजका प्रतिनिधि	-सदस्य
ज. प्रमुख, जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	-सदस्य
झ. स्थानीय शान्ति समितिको संयोजक	
ञ. द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजनाको इकाई रहेको जिल्लामा सोही इकाईका प्रमुख र सो इकाई नभएको जिल्लामा प्राविधिक कार्यालयका प्रमुख सदस्य सचिव हुनेछन् ।	

७.२ संयोजकको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

७.२.१ आवश्यकता अनुसार जिल्लास्थित अन्य व्यक्ति/संस्थालाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्ने ।

७.२.२ आवश्यकता अनुसारको बैठक बोलाउन सदस्य सचिवलाई निर्देशन दिने ।

७.२.३ समितिको निर्णय कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने ।

७.२.४ बैठकमा प्रस्तावहरू पेश गर्ने गराउने ।

७.३ समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

७.४ समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :

७.४.१ क्षतिग्रस्त भौतिक संरचनाहरूको अध्यावधिक विवरण तयार गरी मन्त्रालय/विभाग/जिल्ला विकास समिति/परियोजनामा पठाउने ।

७.४.२ कार्यक्रम सञ्चालनका लागि प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी सिफारिससहित जिल्ला विकास समिति/परियोजना कार्यालयमा पठाउने ।

७.४.३ पुनर्निर्माण कार्यको नियमित अनुगमन सुपरिवेक्षण गर्ने ।

७.४.४ कार्यान्वयनको चरणमा देखापरेका समस्याहरूको समाधान गर्ने गराउने ।

७.४.५ पुनर्निर्माण गर्न लाग्ने अनुमानित लागतमा हेरफेर, प्राथमिकता निर्धारणमा संशोधन तथा स्थल सम्बन्धी उपयुक्त सिफारिस गरी सम्बन्धित निकाय/विभाग/जिल्ला विकास समिति/परियोजनामा पठाउने ।

७.४.६ राष्ट्रिय महत्वका विषयलाई दृष्टिगत गरी तत्काल पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिएका कार्यक्रमहरू सिफारिस सहित सम्बन्धित विभाग/जिल्ला विकास समिति/परियोजनामा फाल्गुण मसान्त भित्रमा पठाई सक्नुपर्नेछ ।

- ७.४.७ सम्पन्न कार्यको समीक्षा, विश्लेषण सहितको प्रतिवेदन सुभाबसहित विभाग/जिल्ला विकास समिति/परियोजनामा पठाउने ।
- ७.४.८ कार्यक्रमको प्रगति, आम्दानी र खर्च सार्वजनिक गर्ने गराउने ।
- ७.४.९ सम्पन्न योजनाहरूको मर्मत सम्भार तथा दीगोपनका लागि आवश्यक मार्गदर्शन दिने ।
- ७.४.१० जिल्ला स्थित पुनर्निर्माण आयोजनाहरूको बजेट निकाशा, खर्च लगायत वित्तिय एवं भौतिक प्रगति विवरण प्राप्त गर्ने ।
- ७.५ सदस्य-सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।
- ७.५.१ समितिको संयोजकको निर्देशनमा समितिको बैठक बोलाउने ।
- ७.५.२ बैठकको निर्णय कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- ७.५.३ समितिको सचिवालय द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजनाको इकाई कार्यालय भएको जिल्लामा सोही कार्यालय र त्यस्तो इकाई नभएको जिल्लामा जिल्ला प्राविधिक कार्यालयमा रहनेछ ।

८) कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था

- ८.१ आर्थिक वर्ष २०६५।०६६ र सोभन्दा अघिदेखि चालु रहेका जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालय भवनहरू तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्य पहिलेदेखि नै सञ्चालन गर्दै आएका निकायहरू (स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय आदि) बाट नै सञ्चालन गर्न मन्त्रालयले साविक बमोजिम अख्तियारी दिनेछ ।
- ८.२ बुँदा नं. ८.१ बाहेकका जिल्ला सदरमुकामस्थित सरकारी भवनहरूको पुनर्निर्माण तथा तोकिएको अन्य स्थानमा विशेषरूपमा विकसित/निर्माण गरिने शहिद पार्क, स्मृति पार्क, ग्रामीण नमूना बस्ती विकास तथा निर्माणका लागि कामको प्रकृति, परिमाण तथा उपलब्ध जनशक्तिका आधारमा मन्त्रालय अन्तरगत रहेको परियोजना वा मन्त्रालयले तोकेको अन्य उपयुक्त निकायलाई मन्त्रालयले अख्तियारी दिनेछ ।
- ८.३ पुरातात्विक तथा ऐतिहासिक महत्वका जुनसुकै भवनहरू पुनर्निर्माणका लागि मन्त्रालयले शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागलाई अख्तियारी दिनेछ ।
- ८.४ टेलिभिजन टावर, विमान स्थल, रेडियो प्रसारण केन्द्र, विद्युत सम्बन्धी संरचना जस्ता विशेष प्रकृतिका योजनाहरूको पुनर्निर्माणका लागि मन्त्रालयले तत् तत् मन्त्रालयलाई अख्तियारी दिनेछ ।
- ८.५ जिल्ला सदरमुकाम बाहिरका नयां पुनर्निर्माणका आयोजनाहरू, स्थानीय निकाय र जिल्ला प्राविधिक कार्यालय भवन समेत सम्पूर्ण संरचनाहरू पुनर्निर्माणका लागि मन्त्रालयले डोलिडारलाई अख्तियारी दिनेछ ।
- ८.६ जिल्ला विकास समिति मार्फत संचालन हुने योजना/कार्यक्रमहरू प्रचलित कानूनका अधिनमा रही उपभोक्ता समितिमार्फत जनसहभागिता समेत जुटाई सञ्चालन गर्न पहिलो

प्राथमिकता दिनुपर्नेछ । योजना सम्पन्न भै हस्तान्तरण गर्दा मर्मतसम्भार तथा योजनाको दिगोपनका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । विद्यालय भवन पुनर्निर्माण गर्दा विद्यालय व्यवस्थापन समितिमार्फत जनसहभागिता समेत जुटाई कार्य सञ्चालन गर्न प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।

८.७ “शान्तिका लागि विकास” कार्यक्रम सञ्चालन मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ ।

९) रकम प्रवाह, खर्च, एवं लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था

- ९.१ जिल्लास्थित अख्तियारी प्राप्त गर्ने कार्यालयले प्राप्त कार्यक्रम, अख्तियारी र अख्तियारीपत्रमा प्राप्त निर्देशन समितिमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- ९.२ अख्तियारी बमोजिमको रकम संबन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट निकासालिने, छुट्टै खाता/श्रेस्ता राखी कार्यान्वयन गर्ने गराउनु पर्नेछ ।
- ९.३ भौतिक र वित्तीय प्रगति आवश्यकता अनुरूप मासिक/चौमासिक/वार्षिक रुपमा विभाग/मन्त्रालय मार्फत मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- ९.४ आर्थिक वर्षभित्रमा खर्च नभई बाँकी हुन आएको रकम आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ मा व्यवस्था भए बमोजिम सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा फिर्ता/फ्रिज गर्नुपर्नेछ ।
- ९.५ सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हुनेछ । तर जिल्ला विकास समितिबाट भएको खर्चको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रचलित स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली २०६४ बमोजिम हुनेछ ।

१०) कार्यक्रमको अनुगमन, समीक्षा र प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

१०.१ द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकास कार्यको अनुगमन तथा संचालनका लागि देहाय बमोजिमको केन्द्रीय निर्देशन तथा अनुगमन समिति रहनेछ ।

क) मन्त्री, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-अध्यक्ष
ख) राज्यमन्त्री, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सह अध्यक्ष
ग) मा.सदस्य, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय हेर्ने, राष्ट्रिय योजना आयोग	-सदस्य
घ) सचिव, अर्थ मन्त्रालय	-सदस्य
ङ) सचिव, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य
च) सचिव, स्थानीय विकास मन्त्रालय	-सदस्य
छ) सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य
ज) सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	-सदस्य
झ) महालेखा नियन्त्रक, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	-सदस्य
ञ) सह-सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य
ट) महानिर्देशक, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	-सदस्य

ठ) महानिर्देशक, स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग	-सदस्य
ड) अध्यक्ष, जि.वि.स महासंघ	-सदस्य
ढ) अध्यक्ष, गा.वि.स महासंघ	-सदस्य
ण) अध्यक्ष, नगरपालिका संघ	-सदस्य
त) परियोजना प्रमुख, द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजना	-सदस्य सचिव

- १०.२ केन्द्रीय निर्देशन तथा अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :
- क) द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकास कार्यका लागि आवश्यक कार्यनीति, रणनीति तय गर्ने ।
 - ख) पुनर्निर्माण कार्यको नियमित सुपरीवेक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र निर्देशन पठाउने ।
 - ग) पुनर्निर्माण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन राय सुझाव दिने ।
 - घ) निर्माण कार्यको अनुगमनका आधारमा आवश्यक देखिए खर्च गर्ने अख्तियारी फेरबदल गर्न सुझाव दिने ।
 - ङ) केन्द्रीय निर्देशन समितिले आवश्यकता अनुरूप उप-समितिहरु बनाउन सक्नेछ ।
 - च) जिल्ला स्तरीय अनुगमन जिल्ला पुनर्निर्माण समितिले गर्नेछ, र यसको प्रतिवेदन परियोजनामा पठाउनु पर्नेछ ।

१०.३ प्रगति समीक्षा

- १०.३.१ कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायले राष्ट्रिय योजना आयोगको निर्दिष्ट ढांचामा एवं परियोजनाले तोकेको ढांचामा प्रगति प्रतिवेदन एवं अन्य श्रेस्ताहरु तोकिएकै समयावधिमा परियोजनामा पठाउनु पर्नेछ ।
- १०.३.२ कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायले जिल्ला स्तरीय समीक्षा गोष्ठीमा आ-आफनो प्रगति प्रस्तुत गरी समीक्षा गराउनु पर्नेछ, र सो को जानकारी परियोजना र समितिलाई दिनुपर्नेछ ।
- १०.३.३ परियोजनाले क्षेत्रीयस्तर/केन्द्रीयस्तरमा समीक्षा गोष्ठी एवं कार्यक्रम प्रभाव मूल्याङ्कन गरी सोको प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

११) जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्व

- ११.१ योजना संचालन गर्ने, सम्पन्न गराउने, हस्तान्तरण गर्ने, लेखा परीक्षण लगायत विभिन्न भौतिक तथा वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने जिम्मेवारी, कर्तव्य र दायित्व अख्तियारी प्राप्त गर्ने अधिकारीमा हुनेछ । साथै यस सम्बन्धी व्यवस्था अनुसूची-१ मा रहेको छ ।
- ११.२ योजना सम्पन्न भए पश्चात सम्बन्धित निकायले कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन सहित उक्त योजना परियोजना वा समितिबाट हस्तान्तरण गरी बुझिलिनु पर्नेछ ।
- ११.३ योजना सम्पन्न भए पश्चात सो को मर्मत संभार गरी सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित प्रयोगकर्ता निकायको हुनेछ ।

११.४ द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सम्बन्धमा मन्त्रालयले समय-समयमा दिएका निर्देशनहरुको पालना गर्नु संबन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

१२) विविध

१२.१ यस कार्यविधिमा उल्लेख भएको व्यवस्था बाहेक मन्त्रालय/परियोजना/समितिले आवश्यक परेमा निर्देशन एवं सुझाव दिन सक्नेछ ।

१२.२ यस कार्यविधिको व्याख्या एवं परिमार्जन केन्द्रीय निर्देशन तथा अनुगमन समितिको स्वीकृति लिई शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले गर्नेछ ।

१२.३ परियोजनाको इकाई कार्यालय रहने स्थान केन्द्रीय निर्देशन समितिले तोक्नेछ ।

१२.४ नेपाल सरकारबाट २०६४।९।१३ मा स्वीकृत द्वन्द्वबाट क्षतिभएका भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६४ खारेज गरिएको छ । नेपाल सरकारबाट २०६४।९।१३ मा स्वीकृत द्वन्द्वबाट क्षतिभएका भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६४ अनुसार भए गरेका कार्यहरु “द्वन्द्वबाट क्षतिभएका भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६५” अनुसार भएको मानिनेछ ।

प्रथम संशोधनद्वारा संशोधित

नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी (प्रथम संशोधन, २०६८) कार्यविधि, २०६६

नेपाल सरकारले नागरिकलाई निश्चित अवस्थामा प्रदान गर्ने राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायताको व्यवस्थालाई पारदर्शी र न्यायोचित तुल्याउन आवश्यक भएकाले नेपाल सरकारले यो कार्यविधि बनाई लागु गरेको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यो कार्यविधिको नाम “नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी (प्रथम संशोधन, २०६८) कार्यविधि, २०६६” रहेको छ ।
(२) यो कार्यविधि मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भएको मिति २०६८ साल आश्विन १० देखि प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

परिच्छेद- १

द्वन्द्वपीडितहरूका लागि राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता

परिभाषा

- (क) **द्वन्द्वको अवधि**: यस कार्यविधिको प्रयोजनका लागि द्वन्द्वको अवधि भन्नाले २०५२ फागुन १ गतेदेखि विस्तृत शान्ति सम्झौता हुँदाको मिति अर्थात् २०६३ मंसिर ५ गतेसम्मको अवधिलाई बुझ्नु पर्दछ ।
(ख) **द्वन्द्वरत पक्ष**: यस कार्यविधिको प्रयोजनका लागि द्वन्द्वरत पक्ष भन्नाले द्वन्द्वको अवधिमा सशस्त्र द्वन्द्वमा रहेको एकीकृत ने.क.पा. (माओवादी) र तत्कालीन सरकारलाई बुझ्नु पर्दछ ।
(ग) **द्वन्द्वपीडित**: यस कार्यविधिको प्रयोजनका लागि द्वन्द्वपीडित भन्नाले द्वन्द्वको अवधिमा सोका कारणबाट मृत्यु भएका व्यक्तिका आश्रितहरू (पत्नी वा पति, छोराछोरी, बाबुआमा र सगोल परिवारका अन्य सदस्यहरू), द्वन्द्वको क्रममा अपाङ्ग, अङ्गभङ्ग वा घाइते भएका व्यक्तिहरू, द्वन्द्वका कारणबाट आफ्नो ठाउँ छोडी देशभित्रकै अन्य ठाउँमा आन्तरिक रूपमा विस्थापित भई बसेका व्यक्ति तथा परिवारहरू, द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरूले नियन्त्रणमा लिई हालसम्म पत्ता नलागेका वेपत्ता नागरिक तथा तिनका परिवारहरू, द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरूको अपहरणमा परेका व्यक्तिहरू र द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरूद्वारा सम्पति क्षति पुऱ्याइएका व्यक्ति, परिवार तथा संस्थाहरूलाई बुझ्नुपर्छ ।

१. मृत्यु भएकोमा मृतकका हकदारलाई राहत

१.१ मृतकका नजिकका हकदारलाई राहत:

- १.१.१. द्वन्द्वको कारण मृत्यु भएका मृतकका नजिकको हकदारलाई नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६४।१०।२७ को निर्णयका आधारमा मन्त्रिपरिषद्को

राजनैतिक समितिले मिति २०६४।११।२७ मा गरेको निर्णय अनुसार एकलाख रुपैयाँ राहत स्वरुप उपलब्ध गराइनेछ ।

- १.१.२. द्वन्द्वका कारणले मृत्यु भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जमीन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदि प्रक्रियाका आधारमा अनुसूची १ अनुसार सिफारिश गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- १.१.३. प्रकरण १.१.२ अनुसारको सिफारिश प्राप्त भएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले तोकिए बमोजिमको राहत सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा निकासमा पठाउनेछ ।
- १.१.४. प्रकरण १.१.३ बमोजिम शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट निकासमा भएको राहत रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयले मृतकका नजिकका हकदारलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

१.२. मृतकका सन्ततिहरुलाई उपलब्ध गराइने छात्रवृत्ति:

- १.२.१. द्वन्द्वका अवधिमा सोका कारण मृत्यु भई राज्यका तर्फबाट निजका हकदारलाई राहत उपलब्ध गराइएको भएमा मृतकका बढीमा तीनजना सन्तानहरु (छोरा वा छोरी) लाई राज्यद्वारा निःशुल्क छात्रवृत्तिको व्यवस्था मिलाइनेछ । द्वन्द्वका अवधिमा बेपत्ता भएका नागरिकका बढीमा तीनजना सन्तानहरु (छोरा वा छोरी) लाई समेत बेपत्ता अवधिभर यस्तो छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइनेछ ।

तर राज्यद्वारा यस प्रकारको निःशुल्क छात्रवृत्तिको व्यवस्था नभएसम्मको लागि मृतकका बढीमा ३ जनासम्म सन्तानलाई प्रत्येक वर्ष एकमुष्टरुपमा दोहोरो नपर्ने गरी देहायबमोजिमको रकम छात्रवृत्ति स्वरुप प्रदान गरिनेछ:-

- ◆ प्राथमिक विद्यालय तह.....रु. १०,०००।- (दश हजार रुपैया मात्र)
- ◆ निम्नमाध्यमिक तह.....रु. १२,०००।- (बाह्र हजार रुपैया मात्र)
- ◆ माध्यमिक विद्यालय तह.....रु. १४,०००।- (चौध हजार रुपैया मात्र)
- ◆ प्रमाणपत्र तह वा उच्च माध्यमिक तह.....रु. १६,०००।- (सोह्र हजार रुपैया मात्र)

१.२.२. उमेरको हदबन्दी:

यस्तो छात्रवृत्ति १८ (अठार) वर्षको उमेरसम्मका छात्र छात्रालाई मात्र उपलब्ध गराइनेछ ।

१.२.३. छात्रवृत्ति उपलब्ध हुने तरिका:

- छात्रवृत्तिको रकम शिक्षा मन्त्रालयले सम्बन्धित छात्र-छात्रा अध्ययनरत जिल्लाको जिल्ला शिक्षा कार्यालयमार्फत प्रत्येक वर्ष उपलब्ध गराउनेछ ।
- छात्रवृत्ति रकम एकमुष्ट रुपमा उपलब्ध हुनेछ ।

- छात्रवृत्ति रकम विद्यालय वा विश्वविद्यालयको औपचारिक शिक्षा बाहेक अन्य कुनै प्रकारको तालिम वा प्रशिक्षणका लागि उपलब्ध हुनेछैन ।

१.२.४. द्वन्द्वका कारण मृत्यु भएका र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका छोरा छोरीहरूलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि देहाय अनुसारको सिफारिस समिति रहनेछ:-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- अध्यक्ष
(ख) जिल्ला शिक्षा अधिकारी	- सदस्य
(ग) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
(घ) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
(ङ) जिल्ला शिक्षा अधिकारीले तोकेको अधिकृत	- सदस्य सचिव

यस समितिले जिल्लामा द्वन्द्वका कारण मृत्यु भई राज्यका तर्फबाट निजका हकदारलाई राहत उपलब्ध गराई सकिएको भएमा निज मृतकका बढीमा तीनजना छोराछोरीलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउन सिफारिश गरी शिक्षा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ । शिक्षा मन्त्रालयले सबै जिल्लास्थित जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूमा मृतकका बालबालिकाहरूले छात्रवृत्ति बापत प्राप्त गर्ने रकम वार्षिक एकमुष्ट रुपमा निकासा पठाउनेछ । जिल्ला शिक्षा कार्यालयले सम्बन्धित छात्रछात्रा वा निजका अभिभावकलाई उक्त छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनेछ ।

यस प्रयोजनका लागि जिल्ला शिक्षा अधिकारीले जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट द्वन्द्वका कारण मृत्यु भइ नजिकको हकदारलाई राहत उपलब्ध गराइएका मृतकको विवरण लिनु पर्नेछ । त्यसरी नै छात्रछात्राको नाता प्रमाणित, जन्म दर्ता र अध्ययनरत विद्यालयको सिफारिस समेत लिई माथि उल्लिखित समितिले छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनु पर्ने हो होइन एकीन गरी सिफारिस गर्नुपर्नेछ ।

१.२.५. छात्रवृत्तिको लागि रकम माग गर्दा जिल्ला शिक्षा अधिकारीले विचार गर्नुपर्ने विषयहरू:

- (क) हरेक वर्ष असार मसान्तसम्म जिल्ला शिक्षा अधिकारीले अनुसूची २ अनुसार मृतकका सन्तान (छोरा/छोरी) हरुको छात्रवृत्ति रकम निकासाको लागि सिफारिश सहित माग गरी पठाउनु पर्दछ । छात्रवृत्ति पाउने विद्यार्थी अन्य जिल्लाहरूमा अध्ययनरत भए ती विद्यार्थीहरूलाई प्रदान गर्नुपर्ने छात्रवृत्ति रकम पठाउनु पर्ने जिल्ला र विद्यार्थीको नाम तोकी पठाउनु पर्नेछ ।
- (ख) मृतकका हकदारले राहत प्राप्त गरेको विवरण जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट लिई सोही आधारमा मात्र रकम मागको सिफारिश गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) छात्रवृत्तिको लागि रकम माग गर्दा छात्र-छात्राले अध्ययनलाई निरन्तरता दिए नदिएको विषयमा अध्ययनरत शैक्षिक संस्थाबाट सिफारिस प्राप्त गरेर मात्र माग गर्नु पर्दछ । अघिल्लो वर्ष अध्ययन गरेको आधारमा माग गर्नु हुँदैन ।

यसैगरी तह दोहोन्याएको भए उक्त छात्र वा छात्राको लागि छात्रवृत्ति माग गर्नु हुँदैन ।

- (घ) उमेरको लागि जन्मदर्ता प्रमाणपत्र वा नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रलाई प्रमाणका रूपमा लिई सिफारिस गर्नु पर्दछ ।
- (ङ) जिल्ला शिक्षा कार्यालयले छात्रवृत्ति पाउने विद्यार्थीको जिल्लागत लगत राखी कुन व्यक्तिले कहिले देखि कहिलेसम्म सो रकम पाउने हो विवरण तयार गरी राख्नुपर्नेछ ।
- (च) सर्वसाधारण (सरकारी कोषबाट तलब सुविधा प्राप्त गर्ने व्यक्ति बाहेक) मृतकका छोराछोरी बाहेक अन्यको लागि छात्रवृत्ति रकमको निकास माग गर्नु हुँदैन । मृतकका हकदारले प्रकरण १.१.१ अनुसार राहत पाए नपाएको यकिन गरी साथै यस अघि राहत पाउने निर्णय भएका मृतकका छोराछोरीको लागि मात्र छात्रवृत्ति रकमको निकास माग गर्नुपर्दछ ।

१.२.६. विदेशमा अध्ययन गर्ने छात्रछात्राको हकमा यस्तो छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने छैन ।

१.२.७. यस प्रकरण बमोजिम उपलब्ध गराइने छात्रवृत्तिको व्यवस्था २०६५ साल बैशाख महिनादेखि लागु भएको छ । सो अवधिभन्दा अघि प्रकृत्यामा रही भुक्तानी लिन बाँकी भएको हकमा द्वन्द्व पीडितहरुलाई राहत प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६१ बमोजिम छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइनेछ ।

१.२.८. द्वन्द्वको कारण अपाङ्ग भएका छात्रछात्राहरु र द्वन्द्वको समयमा अपाङ्ग भएका व्यक्तिका छोराछोरीलाई समेत प्रकरण १.२.१ बमोजिमको छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने छ । अपाङ्ग छात्रछात्राको लागि छात्रवृत्तिको सिफारिश गर्न निम्नानुसारको एक समिति रहनेछ :-

क)	प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- अध्यक्ष
ख)	जिल्ला शिक्षा अधिकारी	- सदस्य
ग)	जिल्ला प्रहरी कार्यालयको प्रमुख	- सदस्य
घ)	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य
ङ)	स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
च)	स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
छ)	महिला विकास अधिकृत	- सदस्य

सचिव

माथिको समितिले अपाङ्गताको प्रतिशत ५०% भन्दा माथि भएकाको हकमा मात्र छात्रवृत्तिको लागि सिफारिश गर्नेछ । अपाङ्गताको प्रतिशतको हकमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले उपलब्ध गराएको परिचय पत्रमा उल्लेखित प्रतिशतलाई आधार मानिनेछ । समितिले सिफारिश गर्दा प्रकरण १.२.७ बमोजिम गर्नेछ ।

अपाङ्ग छात्रछात्राहरूलाई उपलब्ध गराइने यस्तो छात्रवृत्ति मृतकका सन्ततिहरूले पाउने छात्रवृत्तिकै प्रक्रिया र आधारमा उपलब्ध गराइनेछ । यस्तो छात्रवृत्तिको व्यवस्था २०६५ वैशाख महिनादेखि लागु भएको मानिनेछ ।

१.२.९. द्वन्द्वको समयमा अपाङ्ग भएका व्यक्तिका छोराछोरीलाई छात्रवृत्ति व्यवस्था:

सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा अपाङ्ग भएको भनी द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भएका र अपाङ्गता ५० प्रतिशत भन्दा बढी भएका व्यक्तिका छोराछोरीलाई प्रकरण १.२.८ अनुसार द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वका कारणबाट मृत्यु भएका व्यक्तिका छोराछोरीलाई उपलब्ध गराइने छात्रवृत्ति सरहकै रकम उपलब्ध गराइनेछ ।

यस प्रकारको छात्रवृत्ति रकम उपलब्ध गराउने प्रक्रिया, आधार, निकाय सम्बन्धी सम्पूर्ण व्यवस्था द्वन्द्वका कारण मृत्यु भएका व्यक्तिका छोराछोरीलाई उपलब्ध गराए बमोजिम हुनेछ ।

१.२.१०. कुनै छात्रछात्राले सरकारी वा गैरसरकारी संस्थाबाट छात्रवृत्ति रकम पाइरहेको भए त्यस्तो छात्रछात्रालाई दोहोरो पर्ने गरी सिफारिश गर्न वा छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउन सकिने छैन ।

१.३. विधवा र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका पत्नीका लागि आर्थिक सहायता:

१.३.१. द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वको कारण मृत्यु एवं वेपत्ता भई राज्यका तर्फबाट राहत उपलब्ध गराइएका सर्वसाधारण मृतकका विधवा पत्नीलाई र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका पत्नीलाई जीवन निर्वाहका लागि आर्थिक सहायता स्वरूप एकपटक एकमुष्ट रु. २५,०००/- (पच्चिस हजार मात्र) उपलब्ध गराइनेछ ।

मृतकका विधवाले पाउने यस्तो आर्थिक सहायता शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला विकास समितिको कार्यालयमा पठाउनेछ र जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले यसरी प्राप्त भएको आर्थिक सहायता वापतको रकम सम्बन्धित विधवालाई उपलब्ध गराउनेछ ।

वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका पत्नीको हकमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आवश्यक छानविन गरी त्यस्तो आर्थिक सहायता बैंक मार्फत् उपलब्ध गराइने छ । यो रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले पठाएको अख्तियारीबाट प्रदान गरिने छ ।

१.३.२. यस्तो रकम निकास माग गर्दा देहाय बमोजिमको समितिको निर्णयका आधारमा स्थानीय विकास अधिकारीले अनुसूची ३ अनुसारको सिफारिश गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- संयोजक
ख) जिल्ला प्रहरी कार्यालयको प्रमुख	- सदस्य
ग) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
घ) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
ङ) स्थानीय विकास अधिकारी	- सदस्य सचिव

१.३.३. बजेट निकास प्रक्रिया :

- (क) अर्थ मन्त्रालयबाट विधवाले पाउने आर्थिक सहायताको लागि बजेट खर्च गर्ने गराउने सम्बन्धी अख्तियारी पत्र प्राप्त भएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले स्वीकृत कार्यक्रम र खर्च गर्ने अख्तियारी पत्र जिल्ला विकास समितिको कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (ख) शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट खण्ड (क) बमोजिमको अख्तियारी प्राप्त भए पछि जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा बजेट निकास माग गरी प्राप्त निकास आम्दानी बाँध्नु पर्नेछ ।
- (ग) आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च नभई बाँकी रहेको रकम जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) विधवाका लागि आर्थिक सहायता दिने प्रयोजनका लागि स्वीकृत भएका शिर्षकको रकम अन्य शीर्षकमा रकमान्तर गर्न सकिने छैन ।

१.३.४. भुक्तानी प्रक्रिया :

- (क) उपदफा १.३.३ को खण्ड (क) बमोजिमको अख्तियारी प्राप्त भएपछि जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले द्वन्द्वको क्रममा मृत्यु भएका व्यक्तिका विधवा पत्नीलाई निजको नाममा रहेको स्थानीय बैंकमा रहेको खातामा र सो नभएमा शून्य मौज्जात रकमको बचत खाता खोल्ने व्यवस्था मिलाई नियमानुसार भौचर खडा गरी सम्बन्धित व्यक्तिको खातामा रकम जम्मा हुने गरी एकाउण्ट पेयी चेक स्थानीय बैंकमा पठाउनु पर्ने छ । र सो को जानकारी सम्बन्धित खातावालालाई समेत दिनु पर्नेछ ।
- (ख) कुनै मृतकको एक जना भन्दा बढी विधवा पत्नी भएमा सबै विधवा पत्नीले दामासाहीले रकम भुक्तानी पाउने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) सरोकारवालाहरुको जानकारीका लागि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले यो निर्देशिका बमोजिम विधवालाई प्रदान गरिएको आर्थिक सहायताको विवरण आफ्नो वेवसाइटमा र सम्बन्धित जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले आफ्नो सूचना पाटीमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

१.३.५. लेखा र लेखा परीक्षण :

- (क) जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले विनियोजित रकम र खर्चको लेखा महालेखा परीक्षकको कार्यालयको स्वीकृत ढाँचामा राख्नु पर्नेछ ।
- (ख) स्थानीय विकास अधिकारीले उल्लेखित कारोबारको लेखा अद्यावधिक भए नभएको विषयमा बराबर जाँच गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) कार्यालयमा राख्नु पर्ने लेखा ठीक दुरुस्तसंग राखे नराखेको विषयमा महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय र सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले आकस्मिक वा समय समयमा जाँच गर्न सक्ने छ । यसरी जाँच गर्दा कैफियत देखिएमा प्रचलित आर्थिक ऐन नियम बमोजिम हुनेछ ।
- (घ) यस निर्देशिका बमोजिम आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको आन्तरिक लेखा परीक्षण सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट हुनेछ ।
- (ङ) यस निर्देशिका बमोजिम आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हुनेछ । लेखा परीक्षणबाट कायम हुन आएको बेरुजुको लगत राखी फछ्यौट गराउने जिम्मेवारी सम्बन्धित स्थानीय विकास अधिकारीको हुनेछ ।

१.३.६. प्रतिवेदन

- (क) स्वीकृत कार्यक्रम र अख्तियारी अनुसार भएको आम्दानी खर्चको मासिक प्रतिवेदन जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले अनिवार्य रूपमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (ख) स्थानीय बैकले जिल्ला विकास समितिको कार्यालयबाट खातावालाहरुको नाममा जम्मा हुन आएको रकमको मासिक विवरण शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु:

- ◆ मृतकका हकदारलाई राहत उपलब्ध गराएको आधारमा मात्र यस्तो आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइनेछ । मृतकका हकदारले राहत प्राप्त गरेको जानकारी जिल्ला प्रशासन कार्यालयले जिल्ला विकास समितिको कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- ◆ मृतकका एकभन्दा बढी पत्नी भएको अवस्थामा उक्त सहायता रकम बराबर भागबन्डा गरी सबैलाई दामासाहीले वितरण गर्नुपर्नेछ ।
- ◆ मृतकका पत्नीले पुनर्विवाह गरिसकेको भएमा यस्तो सहायता रकम उपलब्ध गराइने छैन । यस्तो आर्थिक सहायताको लागि सिफारिश गर्दा उक्त व्यक्तिले पुनः विवाह गरे नगरेको एकिन गरेर मात्र सिफारिश गर्नुपर्नेछ ।

- ◆ स्थानीय विकास अधिकारीले मृतकका पत्नीको उमेर, पुनर्विवाह, मृत्यु, आदिको अवस्थाबारे यकिन गरी सोका आधारमा आफ्नो जिल्लामा वितरण गर्नुपर्ने विधवा वापतको रकम निकासामा माग गर्नु पर्नेछ ।
- ◆ सर्वसाधारण (सरकारी कोषबाट तलब सुविधा प्राप्त गर्ने व्यक्ति बाहेक) मृतकको पत्नी बाहेक अन्य व्यक्तिलाई यस्तो आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइने छैन ।

२. घाइतेहरूको औषधि उपचार

२.१. द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वका कारण घाइते भई उपचार गराई आर्थिक सहायता प्राप्त गर्न निवेदन दिई प्रक्रियामा रहेका घाइतेहरूलाई प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मार्फत् देहायबमोजिम औषधोपचारको व्यवस्था गरिनेछ:-

- (क) सरकारी वा सामुदायिक अस्पतालको विल भौचर बमोजिमको सम्पूर्ण खर्च,
- (ख) विरामी र कुरुवा गरी २ जनाको आतेजाते खर्च,
- (ग) चिकित्सकको सिफारिश बमोजिम किनिएको औषधिको खर्च,
- (घ) भर्ना भएकोमा अस्पतालमा बस्दासम्मको दैनिक रु. ७५१- का दरले एकजना कुरुवालाई कुरुवा खर्च,

२.२ औषधोपचार सिफारिश समिति :

२.२.१ औषधोपचार तथा आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने र घाइते, अङ्गभङ्ग वा अपाङ्गताको अवस्था वा प्रतिशत निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि जिल्लास्तरमा देहाय बमोजिमको एक औषधोपचार सिफारिश समिति रहनेछ :-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- अध्यक्ष
(ख) जिल्ला अस्पतालको वरिष्ठ चिकित्सक	- सदस्य
(ग) जिल्ला प्रहरी प्रमुख	- सदस्य
(घ) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
(ङ) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
(च) जिल्ला जनस्वास्थ्य अधिकृत	- सदस्य सचिव

समितिको सचिवालयको काम जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयले गर्नेछ ।

२.३. निम्न अवस्थामा मात्र उल्लिखित सुविधाको सिफारिश गरिनेछ:-

- (क) नेपालमा रहेका गैरनाफामूलक सामुदायिक र सरकारी अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाहरूमा उपचार गरेको भएमा मात्र यस्तो सुविधाको सिफारिश गरिनेछ ।
- (ख) द्वन्द्वको समयमा घाइते भई हालसम्म पनि उपचार गराइ रहेकाहरूको हकमा स्थानीय तहमा उक्त समितिको सिफारिशमा उपचारसम्बन्धी व्यवस्था मिलाइनेछ । स्थानीयस्तरमा उपचार हुन नसकी केन्द्रमा उपचार गर्नुपर्ने भएमा समितिको सिफारिशमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट उपचारसम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ ।

(ग) यो कार्यविधि लागु हुनु पूर्व साविकको प्रक्रिया अनुसार पेश भईसकेका तर विल अनुसारको उपचारको भुक्तानी लिन बाँकीको हकमा साविक बमोजिम नै मान्यता दिइनेछ ।

२.४. औषधि उपचार सुविधा प्राप्त गर्ने तरिका :-

घाइतेको अवस्था हेरी स्थानीय तहमा समितिले र केन्द्रमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले घाइतेको औषधोपचारको व्यवस्था मिलाउने कार्य गर्नेछ ।

२.४.१. समितिको निर्णयका आधारमा स्थानीयस्तरमा उपचारको सुविधा मिलाउँदा देहायबमोजिम गर्नु पर्दछ:-

- (क) द्वन्द्वका कारणले घाइते भएको हो होइन यकिन गरी स्थानीयस्तरमा उपचार हुन सक्ने भएमा अनुसूची ४ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई उपचार गराइदिने व्यवस्थाको लागि पत्र लेख्नु पर्नेछ ।
- (ख) केन्द्रमा पठाउनु पर्ने घाइतेको हकमा अनुसूची ५ बमोजिम सिफारिश गरी पठाउनु पर्नेछ ।
- (ग) स्थानीयस्तरमा उपचार भैसकेपछि निम्न कागजात सहित अनुसूची ६ बमोजिम स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा औषधि उपचार बापतको रकम माग गरी पठाउनु पर्नेछ:-
 - (१) स्वास्थ्य संस्थालाई उपचार गराउनको लागि लेखिएको पत्रको प्रतिलिपि,
 - (२) चिकित्सकको प्रेस्क्रिप्सन/भर्ना र डिस्चार्जको कागजात,
 - (३) चिकित्सकको प्रेस्क्रिप्सन अनुसार खरिद गरेका औषधिका विलहरु । यस्ता विलहरुको पछाडि सम्बन्धित अस्पतालबाट प्रमाणित गरिएको हुनुपर्नेछ ।
 - (४) अस्पतालका विलहरु ।

२.४.२. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट औषधिउपचार सुविधा पाउन सम्बन्धित पक्षले देहाय बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्नु पर्नेछ:-

- (क) केन्द्रबाट औषधि उपचार सुविधा प्राप्त गर्न सम्बन्धित जिल्लाबाट प्राप्त सिफारिस सहित अनुसूची ७ बमोजिम स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (ख) नं. (क) अनुसार निवेदन प्राप्त भएपछि स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थामा उपचारको व्यवस्था मिलाइ दिन अनुसूची ८ बमोजिमको पत्र लेख्नु पर्नेछ ।
- (ग) यसरी उपचार गराइसकेपछि सो बापत आर्थिक सहायता माग गर्दा चिकित्सकको परामर्श बमोजिम खरिद गरिएका औषधिका विलहरु सम्बन्धित अस्पतालबाट प्रमाणित गराई पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) आउँदा छिटो साधनद्वारा आएको २ जनाको भ्रमण खर्च देखिने प्रमाण, हवाई टिकट, बस टिकट आदि पेश गर्नुपर्नेछ ।

(ङ) जाँदा सतह मार्गबाट २ जनालाई जान लाग्ने खर्चको अनुमान सहित निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(च) कुरुवा खर्च प्राप्त गर्न भर्ना भई डिस्चार्ज भएको देखिने स्वास्थ्य संस्थाको प्रमाण पेश गर्नुपर्नेछ ।

२.५. प्रमुख जिल्ला अधिकारीहरूले घाइतेको उपचार सम्बन्धमा सिफारिस गर्दा विचार पुऱ्याउनु पर्ने विषयहरू:-

- माथि नं. २.३ (क) मा उल्लेख भएका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मात्र उपचारको लागि सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

- औषधि उपचार वापत रकम माग गर्दा बुँदा नं. २.४.१. (ग) बमोजिमका सम्पूर्ण कागजातहरू प्रमाणित गरेर मात्र पठाउनु पर्नेछ ।

- घटना द्वन्द्वरत पक्षबाट भएको हो होइन यकिन गरी द्वन्द्वमा परी घाइते भएकाहरूलाई मात्र औषधि उपचारको सुविधा उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्नुपर्नेछ ।

२.६. यो कार्यविधि लागु हुनु पूर्व साविकको प्रक्रिया अनुसार पेश भईसकेका कागजातहरूको प्रक्रिया पूरा गरेको भएमा यसै कार्यविधि बमोजिम मान्यता दिइनेछ ।

२.७. औषधि उपचारको लागि भुक्तानी दिन आवश्यक पर्ने रकम अर्थ मन्त्रालयले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई निकासो उपलब्ध गराउनेछ ।

२.८. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सम्बन्धित व्यक्तिले भुक्तानी पाउने गरी निकासो पठाउनेछ ।

२.९. अपाङ्गलाई आर्थिक सहायता सम्बन्धी व्यवस्था :

द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वका कारणबाट अपाङ्ग भएको प्रमाणित भई द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारको तर्फबाट निम्नानुसारको आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइनेछ:-

२.९.१ पूर्णरूपमा अपाङ्ग भएका व्यक्तिलाई एकपटक एकमुष्ट रु. २ लाख ।

२.९.२. अन्यको हकमा अपाङ्गताको प्रतिशतको आधारमा रु. २ लाखलाई पूर्णाङ्क मानी सोही अनुपातमा आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइनेछ । विस्तृत शान्ति सम्झौता पछि पनि विगत सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा विछुयाइएका बारुदी सुरुङ्ग वा अन्य विष्फोटक पदार्थ विष्फोटन भई अपाङ्ग भएको प्रमाणित भई आएमा प्रकरण २.९.१ बमोजिमको आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउन बाधा पर्ने छैन । यस्तो घटनामा परी घाइते हुनेलाई माथि प्रकरण २.१ मा उल्लेख भए अनुसारकै उपचार खर्च उपलब्ध गराइनेछ ।

२.९.३. प्रकरण २.९.१ र २.९.२ अनुसार अपाङ्गलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउन अपाङ्ग व्यक्तिको अपाङ्गतासम्बन्धी परिचय पत्रमा उल्लेख भएको अपाङ्गताको प्रतिशतको आधारमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सिफारिस गरी पठाउनु पर्नेछ । प्राप्त सिफारिसको आधारमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सो वापतको

रकम निकास पठाइनेछ । जिल्ला प्रशासन कार्यालयले यस्तो आर्थिक सहायता सम्बन्धित अपाङ्ग व्यक्तिलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

२.९.४ विस्तृत शान्ति सम्झौता पछि पनि सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा विछुयाइएका बारूदी सुरङ्ग वा अन्य विष्फोटक पदार्थ विष्फोट भई घाइते भएका व्यक्तिलाई सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीले घटना र कारण प्रमाणित गरी माथि प्रकरण २.१ मा उल्लेख भए अनुसार हुन आउने रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत सम्बन्धित व्यक्तिलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

२.९.५ यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि अपाङ्गताको प्रतिशत निर्धारण गर्दा जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपलब्ध गराइएको परिचयपत्रमा उल्लेखित प्रतिशतलाई आधार मानिनेछ । यस प्रयोजनको लागि स्वीकृत मापदण्ड बमोजिम जिल्ला औषधोपचार सिफारिश समितिले अपाङ्गताको प्रकृति स्पष्ट खुलाई कार्यदलमा पठाउने छ । उल्लेखित प्रकृतिको आधारमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले गठन गर्ने तीन सदस्यीय विशेषज्ञ चिकित्सक सम्मिलित अपाङ्गताको प्रतिशत निर्धारण समितिले अपाङ्गताको प्रतिशत निर्धारण गर्ने छ र उल्लेखित निर्धारित प्रतिशतको आधारमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले प्रतिशत निर्धारण भएको परिचय पत्र उपलब्ध गराउनेछ ।

३. सम्पत्ति क्षतिवापत क्षतिपूर्ति:

द्वन्द्वको अवधिमा सोका कारण व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षति भएकोमा नेपाल सरकारले निम्न बमोजिमको क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउनेछ:-

३.१. सरकारी कार्यालयहरूले भाडामा लिएको घर क्षति भएकोमा क्षतिपूर्ति

सरकारी कार्यालयहरूले भाडामा लिएको घर द्वन्द्वरत पक्षबाट क्षति भएकोमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले क्षतिपूर्ति स्वरूप क्षति बराबरको रकम उपलब्ध गराउनेछ ।

३.१.१. यस्तो क्षति मूल्याङ्कन गर्न जिल्लामा देहाय बमोजिमको क्षति मूल्याङ्कन समिति रहनेछ:-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- संयोजक
(ख) स्थानीय विकास अधिकारी	- सदस्य
(ग) कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य
(घ) शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालयका इन्जिनियर वा जिल्लास्थित प्राविधिक कार्यालयको इन्जिनियर	- सदस्य
(ङ) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
(च) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
(छ) घर भाडामा लिने कार्यालयको कार्यालय प्रमुख	- सदस्य सचिव

३.१.२. उल्लिखित समितिले देहाय बमोजिमको आधार र प्रक्रिया पुऱ्याएर क्षतिको मूल्याङ्कन गर्नु पर्दछः-

- (क) जिल्लास्थित शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालय वा जिल्ला प्राविधिक कार्यालयका प्राविधिकबाट क्षतिको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन लिनु पर्दछ । प्राविधिकले प्रतिवेदन तयार गर्दा मर्मत गर्न लाग्ने खर्चको मूल्याङ्कन गर्नु हुँदैन । भएको क्षतिको मात्र मूल्याङ्कन गर्नु पर्दछ । मूल्याङ्कन गर्दा अवशेष बचेको भएमा अवशेष मूल्य अनिवार्य रूपमा कटाई मूल्यांकन गर्नु पर्दछ ।
- (ख) माथि (क) अनुसार गरिएको मूल्याङ्कनमा घर बनेको वर्षको आधारमा वार्षिक ५% को दरले ह्रास कट्टी गर्नु पर्दछ । घर निर्माण वर्ष यकिन गर्न शहरी क्षेत्रमा नक्सा पासलाई आधार मानेर र अन्य अवस्थामा स्थानीय रूपमा बुझेर यकिन गर्नु पर्दछ ।
- (ग) क्षति भएको घर ज्यादै पुरानो भई ह्रास कट्टी गर्दा र अवशेष मूल्य घटाउँदा क्षति अङ्कको १५% भन्दा कम क्षति अङ्क कायम हुने भएमा विमा भएको अवस्थामा विमित मूल्यलाई क्षति अङ्क कायम गर्ने र विमा नभएको अवस्थामा प्राविधिकले मूल्याङ्कन गरेको क्षतिको १५% रकम खुद क्षति अङ्क कायम गरी पठाउनु पर्नेछ ।

३.१.३. प्राविधिकले मूल्यांकन गर्दा निम्नानुसार मूल्यांकन गर्नु पर्नेछः-

- (क) क्षतिग्रस्त भएको घरको क्षति अङ्क रु.
- (ख) क्षतिको अवशेष मूल्य रु.
- (ग) क्षति अङ्कबाट अवशेष मूल्य घटाउँदा हुन आउने रकम (P) . रु.....
- (घ) वार्षिक ५% का दरले ह्रासकट्टी गरेपछि हुनआउने रकम रु.....

ह्रास कट्टी गरेपछि हुन आउने रकम निकाल्ने सूत्र: $P \times (1-RD/100)^n$

जहाँ, P = नं. (ग) अनुसार हुन आउने हालको मूल्याङ्कन रुपैयामा,

RD = नं. (घ) अनुसारको ह्रास कट्टी दर (५%)

n = घर क्षति भएको वर्षबाट घर निर्माण भएको वर्ष घटाउने (क्षति भएको वर्ष - बनेको वर्ष)

- (ग) विमा भए नभएको एकिन गर्नु पर्दछ । विमा भएको अवस्थामा विमाबाट क्षति वापत रकम प्राप्त हुने हुनाले केन्द्रमा मूल्याङ्कनको जानकारी मात्र गराउनु पर्दछ । क्षति वापत क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन सिफारिश गर्नु हुँदैन ।
- (घ) सम्भव भएसम्म क्षतिग्रस्त घरको सबै भाग देखिने फोटो संलग्न गर्नु पर्दछ ।
- (ङ) क्षतिपूर्तिका लागि सिफारिश गर्दा घर निर्माण भएको वर्ष अनिवार्य रूपमा उल्लेख गरेको हुनु पर्दछ ।

३.१.४ माथि उल्लेख भए अनुसारको प्रक्रियाबाट क्षति मूल्याङ्कन समितिले मूल्याङ्कन गरिसकेपछि अनुसूची ९ वमोजिमको फाराममा समितिका सबै पदाधिकारीहरुले हस्ताक्षर गरी सो फारामको सक्कलै प्रति, समितिबाट भएको निर्णयको प्रमाणित

प्रतिलिपि र प्राविधिक मूल्यांकनको सक्कलै प्रति समेत संलग्न राखी प्रमुख जिल्ला अधिकारीले घर भाडामा लिने कार्यालयको केन्द्रीय निकायमा सिफारिश गरी पठाउनु पर्नेछ ।

३.१.५ यसरी क्षति मूल्याङ्कन भई आएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले मापदण्डअनुरूप उपलब्ध गराउनुपर्ने क्षतिपूर्ति रकम एकिकन गरेर जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत् सम्बन्धित घरधनीलाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

३.२. अन्य व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षति वापत क्षतिपूर्ति:

द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षबाट व्यक्तिगत चल, अचल सम्पत्ति क्षति पुऱ्याइएकोमा निर्धारित मापदण्ड बमोजिम क्षतिपूर्ति उपलब्ध हुनेछ ।

३.२.१. व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षतिको मूल्याङ्कन गर्न जिल्लास्तरमा देहाय बमोजिमको स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समिति रहनेछ-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- अध्यक्ष
(ख) कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य
(ग) शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालयका इन्जिनियर वा जिल्लास्थित प्राविधिक कार्यालयको इन्जिनियर	- सदस्य
(घ) जिल्ला प्रहरी कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य
(ङ) स्थानीय विकास अधिकारी	- सदस्य
(च) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
(छ) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य

३.२.२. स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समितिले निम्नलिखित आधार र प्रक्रिया पुऱ्याएर क्षतिको मूल्यांकन गर्नु पर्नेछ:-

- व्यक्तिगत सम्पत्तिको क्षति द्वन्द्वरत पक्षबाट भएको हो होइन यकिन गर्ने । द्वन्द्वरत पक्षबाट क्षति पुगेको अवस्थामा मात्र मूल्याङ्कनको प्रक्रिया अगाडि बढाउनु पर्दछ ।
- घर क्षति भएको अवस्थामा घरको माथि उल्लिखित प्रकरण ३.१.२. र प्रकरण ३.१.३ अनुसारकै सम्पूर्ण आधार र प्रक्रियाहरु पुरा गरी क्षतिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ ।
- चल सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गर्दा अनुसूची १० बमोजिम फाराम भरी क्षति भएका सामानहरुको विस्तृत विवरण तयार गर्नु पर्दछ ।
- चल सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गर्दा सम्बन्धित पीडितको सामाजिक र आर्थिक अवस्थालाई समेत राम्ररी विचार गर्नु पर्दछ ।

- (ड) उक्त सम्पत्तिहरु विमा भए नभएको र विमाबाट रकम प्राप्त गरे नगरेको कुरा यकिन गरी विमा भएको भए जानकारीको लागि र विमा नभएको भए मात्र क्षतिपूर्तिको लागि सिफारिश गरी पठाउनु पर्नेछ ।
- (च) स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले मूल्याङ्कन गरी क्षतिको यकिन गरी सकेपछि व्यक्तिगत घर क्षतिको मूल्याङ्कन भए अनुसूची ९ बमोजिम फाराम र अन्य व्यक्तिगत सम्पत्ति आदिको मूल्याङ्कन भए अनुसूची १० बमोजिम फाराम भरी क्षति मूल्यांकन समितिका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरुले हस्ताक्षर गरी उक्त फारामको सक्कलै प्रति संलग्न राखी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन लेखी पठाउनु पर्नेछ । फाराम साथ समितिबाट भएको निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि, स्थलगत सर्जिमिन मुचुल्काको प्रमाणित प्रतिलिपि र प्राविधिक मूल्यांकनको सक्कलै प्रति समेत संलग्न गर्नुपर्नेछ ।
- (छ) स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समितिबाट सिफारिस प्राप्त भएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले अनुसूची १४ बमोजिमको मापदण्ड अनुरूप क्षति अङ्क निर्धारण गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउनेछ ।
- (ज) व्यक्तिगत घर तथा सम्पत्ति क्षति वापत कुनै एक पटकको घटना वापत यस अघि क्षति मूल्यांकन भई राज्यको तर्फबाट क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइ सकेको भएमा पुनः सोही घटना वापत कुनै क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइने छैन । तर पहिले भुक्तानी पाइसकेको भए तापनि अनुसूची १४ अनुसार बृद्धि हुन गएको रकमको फरक रकम उपलब्ध गराउन बाधा पर्ने छैन ।

३.३. सुरक्षा व्यवस्थापनको क्रममा कृषि गतिविधि गर्न नपाएर भएको क्षतिपूर्ति:

द्वन्द्वको अवधिमा सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि राखिएका सुरक्षा निकायहरुले कायम गरेको सुरक्षा क्षेत्रभित्र कृषि गतिविधि सञ्चालन गर्न नपाई क्षति भएकोमा स्थानीय सुरक्षा समितिको निर्णयका आधारमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा सम्बन्धित जग्गाधनीलाई क्षति बराबरको रकम क्षतिपूर्तिको रूपमा जग्गा प्रयोग गर्ने सुरक्षा इकाइको केन्द्रीय निकायले उपलब्ध गराउनेछ ।

द्रष्टव्य:-

यहाँ केन्द्रीय निकाय भन्नाले सम्बन्धित सुरक्षा निकायको केन्द्रीय संगठनलाई सम्झनु पर्दछ । यदि यस्तो जग्गा संयुक्त सुरक्षा फौजले उपयोग गरेको रहेछ भने त्यस वापतको क्षतिपूर्ति उक्त संयुक्त सुरक्षा फौजको नेतृत्व गर्ने सुरक्षा निकायको केन्द्रीय संगठनले उपलब्ध गराउनेछ ।

- ३.३.१. उल्लिखित क्षतिको मूल्याङ्कन गर्दा जिल्ला सुरक्षा समितिले कृषि प्राविधिकको लिखित राय लिएर मात्र गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- ३.३.२. जिल्ला सुरक्षा समितिले मूल्याङ्कन गर्दा निम्न आधार र प्रक्रिया पुऱ्याएर गर्नु पर्दछ:-

- (क) कुन सुरक्षा इकाई राखिएको कारणले गर्दा कृषि गतिविधि सञ्चालन गर्न नपाएको हो र कहिलेदेखि कहिलेसम्म खेतीपाती गर्न निषेध गरिएको हो यकिन गर्नु पर्दछ ।

- (ख) निषेध गरिएको जग्गा सार्वजनिक वा व्यक्तिगत के हो यकिन गरी व्यक्तिगत जग्गाको क्षतिको मात्र क्षतिपूर्तिका लागि सिफारिश गर्नुपर्दछ । सार्वजनिक जग्गामा खेती गर्न नपाएको कारणबाट भएको क्षतिबापत क्षतिपूर्तिका लागि सिफारिश गर्न मिल्दैन ।
- (ग) जग्गाको किसिम अब्बल, दोयम, सीम, चाहार के हो यकिन गरी प्रति इकाई उत्पादनको मूल्यबाट उत्पादनको लागि लाग्ने लागत कटाई खुद क्षति यकिन गर्नुपर्दछ ।
- (घ) उपरोक्त बमोजिम यकिन गरेपछि अनुसूची-११ बमोजिमको फाराम भरी समितिको निर्णय संलग्न राखी जग्गा प्रयोग गर्ने सुरक्षा निकायको केन्द्रीय निकायमा आर्थिक सहायताको लागि सिफारिश गरी पठाउनु पर्नेछ ।
- ३.३.३. यसरी क्षति अङ्क निर्धारण भई आएकोमा जग्गा प्रयोग गर्ने सुरक्षा निकायको केन्द्रीय निकायबाट मापदण्ड अनुरूप क्षति अङ्क कायम भएको छ, छैन अध्ययन गरेर मापदण्ड अनुरूप क्षति अङ्क निर्धारण गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत् सम्बन्धित जग्गाधनीहरुलाई क्षति बराबरको रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- ३.३.४ यसरी उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्तिका लागि आवश्यक पर्ने रकम सम्बन्धित सुरक्षा सम्बन्धी केन्द्रीय निकायले वार्षिक बजेट र कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्नेछ ।

४. सवारी साधन क्षतिबापत क्षतिपूर्ति

४.१. सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेको भाडाका सवारी साधनको क्षतिपूर्ति:

द्वन्द्वको अवधिमा शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने सिलसिलामा सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेको भाडाका सवारी साधन द्वन्द्वरत पक्षबाट क्षति पुऱ्याइएकोमा श्रम तथा यातयात व्यवस्था मन्त्रालयले सवारी साधन प्रयोग गर्ने सुरक्षा इकाइको केन्द्रीय निकायको राय लिई क्षति भएको स्थानको जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा क्षति बराबरको रकम क्षतिपूर्ति स्वरूप सवारी धनीलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

४.१.१. यस प्रयोजनको लागि क्षति मूल्याङ्कन गर्न जिल्लामा देहाय बमोजिमको स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समिति रहनेछ:-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- संयोजक
(ख) जिल्ला प्रहरी कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य
(ग) सवारी साधन प्रयोग गर्ने सुरक्षा निकायको प्रमुख वा निजको प्रतिनिधि	- सदस्य
(घ) जिल्लामा उपलब्ध मेकानिकल इन्जिनियर वा मेकानिकल सुपरभाइजर	- सदस्य
(ङ) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
(च) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य

(छ) स्थानीय यातायात व्यवसायीको प्रतिनिधि - सदस्य

४.१.२. उल्लिखित समितिले देहाय बमोजिमको प्रक्रिया र आधारमा क्षतिको मूल्याङ्कन गर्नु पर्दछ:-

- (क) सवारी साधनको क्षतिको मूल्याङ्कन प्राविधिकबाट गराउनु पर्दछ। क्षतिको मूल्याङ्कन गर्दा मर्मत गर्न लाग्ने खर्चलाई क्षतिको रूपमा लिनु हुँदैन। भएको क्षतिलाई मात्र मूल्याङ्कनमा समावेश गर्नु पर्दछ। यस्तो मूल्यांकन अंक सम्बन्धित सवारी साधनको वा सम्बन्धित पार्टपुर्जाको तत्कालिन अवस्थामा खरीद गर्दाको समयको मूल्यभन्दा बढी हुनु हुँदैन। त्यस्तो विक्रेता वा डिलर उपलब्ध नभई मूल्यांकन प्राप्त हुन नसकेमा सम्बन्धित अंचलको यातायात व्यवस्था कार्यालयको राय लिई मूल्यांकन अंक किटानी गर्नुपर्नेछ।
- (ख) क्षति भएको सवारी साधनको अवशेष मूल्यलाई नं. (क) बाट घटाउनु पर्दछ।
- (ग) सवारी साधन बनेको वर्ष ब्लूबुकबाट यकिन गरेर नं. (ख) अनुसार हुन आएको रकमबाट वार्षिक ५% का दरले ह्रास कट्टी गरी मूल्याङ्कनको अन्तिम अङ्क किटान गर्नु पर्दछ।

४.१.३ प्राविधिक मूल्याङ्कनको तरिका:

- (क) क्षतिग्रस्त भएको सवारी साधनको क्षति अङ्क रु.
- (ख) क्षतिको अवशेष मूल्य रु.
- (ग) क्षति अङ्कबाट अवशेष मूल्य घटाउँदा हुन आउने रकम (P) = रु.
- (घ) वार्षिक ५% का दरले ह्रास कट्टी गरेपछि हुन आउने रकम रु.

ह्रास कट्टी गरेपछि हुन आउने रकम निकाल्ने सूत्र = $P \times (1 - RD/100)^n$

जहाँ, P = नं. (ग) अनुसार हुन आउने हालको मूल्याङ्कन रुपैयामा,

RD = नं. (घ) अनुसारको ह्रासकट्टी दर (५%)

n = सवारी क्षति भएको वर्षबाट - सवारी बनेको वर्ष घटाउँदा हुने (क्षति भएको वर्ष - बनेको वर्ष)

४.१.४ क्षति भएको सवारी साधन ज्यादै पुरानो भई ह्रास कट्टी गर्दा र अवशेष मूल्य घटाउँदा क्षति अङ्कको १५% भन्दा कम क्षति अङ्क कायम हुने भएमा विमा भएको अवस्थामा विमित मूल्यलाई क्षति अङ्क कायम गर्ने र विमा नभएको अवस्थामा प्राविधिकले मूल्याङ्कन गरेको क्षतिको १५% रकम खुद क्षति अङ्क कायम गरी पठाउनु पर्नेछ।

४.१.५. सवारी साधन विमा भए नभएको यकिन गरी विमा भएको अवस्थामा क्षतिको जानकारीको लागि र विमा नभएको अवस्थामा क्षति वापत क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन अनुसूची १२ बमोजिमको फाराम भरी प्राविधिक मूल्याङ्कनको सक्कलै प्रति, समितिको निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि, ब्लूबुकको प्रमाणित प्रतिलिपि, क्षतिग्रस्त सवारी साधनको फोटो र सवारी साधन भाडामा लिएको प्रमाणित कागजात संलग्न राखी क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयमा

पठाउनु पर्नेछ । यसरी क्षति मूल्याङ्कन भई आएपछि श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले निर्धारित प्रक्रिया पुगेको छ, छैन हेरेर क्षति वापत पाउनुपर्ने रकम निर्धारण गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत् सम्बन्धित सवारी धनीलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

४.२. बन्द वा नाकावन्दीको समयमा भएका सवारी साधन क्षति वापत क्षतिपूर्ति:

४.२.१. द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षले आयोजना गरेको बन्द वा नाकावन्दीको बेला सरकारले गरेको आवाहनअनुरूप सञ्चालन गरिएका सार्वजनिक प्रयोगका यात्रुवाहक तथा मालवाहक सवारी साधनहरु द्वन्द्वरत पक्षबाट क्षति पुऱ्याइएकोमा देहायबमोजिमको वर्गीकरण र मापदण्डअनुसार प्रमुख जिल्ला अधिकारीले बन्द वा नाकावन्दीको समयमा तत्कालीन सरकारले आवाहन गरेअनुरूप सञ्चालन गर्दा क्षति भएको भनी स्पष्ट किटान गरी पठाएको सिफरिशका आधारमा श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले सम्बन्धित सवारी धनीलाई क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउनेछ ।

४.२.२. सवारी साधनको इन्जिन, च्यासिससमेत काम नलाने भई पूर्णरूपले क्षति भएको अवस्थामा क्षतिको ९०% रकम क्षतिपूर्ति वापत उपलब्ध गराइनेछ ।

४.२.३. इन्जिन र च्यासिस नविग्रिएको तर बडी ध्वस्त भएको अवस्थामा खुद क्षतिको ७५% रकम क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइनेछ ।

४.२.४. सामान्य वा आंशिक क्षति भएको अवस्थामा प्राविधिकबाट मूल्याङ्कन गराएको आधारमा कूल क्षतिको ५०% रकम क्षतिपूर्ति वापत उपलब्ध गराइनेछ । यसमा विमा बुझ्नु जरुरी हुनेछैन ।

४.२.५. क्षति अंक निर्धारण गर्ने तरिका र प्राविधिक मूल्यांकनको तरिका

यस प्रकरण बमोजिम क्षतिपूर्ति दिने प्रयोजनका लागि क्षति अंक निर्धारण गर्ने तरिका र प्राविधिक मूल्यांकनको तरिका प्रकरण ४.१ बमोजिम हुनेछ ।

४.२.६. स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समिति

बन्द वा नाकावन्दीको समयमा सञ्चालन गरेका कारणबाट भएको सवारी साधनको क्षतिको मूल्याङ्कन गरी सिफारिस गर्न देहायबमोजिमको स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समिति रहनेछ:-

क)	प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- संयोजक
ख)	जिल्ला प्रहरी प्रमुख	- सदस्य
ग)	कोष तथा लेखा नियन्त्रक	- सदस्य
घ)	मेकानिकल इन्जिनियर/प्राविधिक	- सदस्य
ङ)	स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
च)	स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
ड)	स्थानीय यातायात व्यवसायीको प्रतिनिधि	- सदस्य

समितिले आफ्नो सीमाभिन्न घटेको घटनामा भएको क्षतिको मूल्याङ्कन गरी क्षतिपूर्ति रकम निर्धारण गर्ने कार्य गर्नेछ। समितिले मेकानिकल इन्जिनियर वा यस विषयसंग सम्बन्धित प्राविधिक यातायात व्यवस्था कार्यालयबाट प्राप्त गर्नेछ। प्राविधिक उपलब्ध हुने व्यवस्था श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयद्वारा मिलाइनेछ। तत्काल यातायात व्यवस्था कार्यालयबाट प्राविधिक उपलब्ध हुन नसकेमा नेपाल सरकारका कार्यालयहरु वा संस्थानमा कार्यरत सम्बन्धित विषयको प्राविधिकबाट पनि समितिले मूल्याङ्कनको काम गर्न गराउन सक्नेछ।

क्षतिपूर्ति वितरणको लागि समितिबाट निर्णय भैसकेपछि अनुसूची १२ फाराम भरी समितिको निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि, प्राविधिकको मूल्याङ्कनको सक्कलै प्रति, ब्लुबुकको प्रमाणित प्रतिलिपि लगायतका कागजात समेत संलग्न राखी श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ।

४.२.७. क्षतिपूर्ति वितरणको व्यवस्था

जिल्लाको स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले क्षतिपूर्ति रकम निर्धारण गरी श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयमा रकम माग गर्नु पर्नेछ। यस्तो रकम यकिन गरी श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत् सम्बन्धित सवारी धनीलाई उपलब्ध गराउनेछ। यस प्रयोजनको लागि अर्थ मन्त्रालयले श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयलाई आवश्यक रकम उपलब्ध गराउनेछ।

४.२.८. स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले ध्यान दिनुपर्ने विषयहरु:-

यस्तो क्षतिपूर्ति वितरण गर्दा स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिको निर्णय अनुसार गरिने हुनाले यस सम्बन्धी सम्पूर्ण जिम्मेवारी समितिमा रहने हुँदा यो कुरालाई विचार गरेर सबै प्रक्रिया पुऱ्याएर मात्र सहायताको निकास माग गर्नु पर्दछ। यस व्यवस्था बमोजिम श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले रकम निकासामा मात्र सहयोग गर्नेछ। स्थानीय स्तरमा गरिएका निर्णय र कार्यहरुको सम्पूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिमा रहनेछ। अतः सहायता रकम सिफारिश गर्दा देहायका कुराहरुमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्नेछ:-

- (क) द्वन्द्वरत पक्षबाट बन्दको कार्यक्रम राखिएको अवस्थामा सरकारको आह्वान अनुरूप सवारी साधन सञ्चालन गर्दा क्षति भएको सवारी साधनहरुको मात्र यस अनुसार मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ।
- (ख) द्वन्द्वरत पक्षबाट बन्दको आह्वान भएको हो होइन र सरकारी पक्षबाट उक्त दिन सवारी साधन सञ्चालन गर्न आह्वान भएको थियो, थिएन यकिन गरेर मात्र यस अनुसारको क्षतिको मूल्याङ्कन गर्नु पर्दछ।
- (ग) बन्दको आह्वान भएको र सरकारी पक्षबाट उक्त दिन सवारी साधन सञ्चालन गर्न आह्वान भएको पुष्टि नभएमा अन्य अवस्थामा सवारी साधन क्षति भएको मापदण्ड अनुरूप क्षतिको मूल्याङ्कन गर्नु पर्दछ।

४.३. अन्य अवस्थामा सवारी साधनहरु क्षति भएकोमा क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था:

द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षले आन्तान गरेको बन्द वा नाकाबन्दीको अवस्था बाहेक अन्य अवस्थामा द्वन्द्वरत पक्षबाट सवारी साधन क्षति पुऱ्याइएकोमा अन्य व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षति सरह क्षतिपूर्ति उपलब्ध हुनेछ ।

४.३.१. सवारी साधनको क्षतिको मूल्याङ्कन प्रकरण ४.२.६. मा उल्लेख भएको स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समितिबाट गराउनु पर्नेछ ।

४.३.२. क्षति अंक निर्धारण गर्ने तरिका र प्राविधिक मूल्यांकनको तरिका प्रकरण ४.१ वमोजिम हुनेछ ।

४.३.३. क्षतिग्रस्त सवारी साधन विमा भएको नभएको यकिन गरी विमा भएको अवस्थामा जानकारीको लागि र विमा नभएको अवस्थामा अनुसूची १२ वमोजिम फाराम भरी क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन प्रमुख जिल्ला अधिकारीले श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयमा सिफारिस गरी पठाउनु पर्नेछ ।

४.३.४. यसरी क्षतिमूल्याङ्कन भई आएपछि श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयबाट मापदण्डअनुरूप क्षतिमूल्याङ्कन भएको छ छैन हेरी अनुसूची १२ वमोजिमको मापदण्ड अनुसार गर्दा हुन आउने रकम क्षतिपूर्ति स्वरुप जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत सम्बन्धित सवारी धनीलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । यस प्रयोजनको लागि अर्थ मन्त्रालयले श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयलाई आवश्यक रकम उपलब्ध गराउनेछ ।

४.४. सुरक्षा कायम गर्ने सिलसिलामा सुरक्षा निकायले कसैको सवारी साधनलाई देहाय बमोजिमको समयसम्म भाडा नदिई प्रयोग गरेको भएमा सम्बन्धित सवारी धनीलाई देहाय बमोजिमको क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइनेछ :-

(क) ६ महिनासम्मको लागि एकमुष्ट	रु. १५,०००।-
(ख) ६ महिनादेखि १ वर्षसम्मको लागि एकमुष्ट	रु. ३०,०००।-
(ग) १ वर्षभन्दा बढी समयको लागि एकमुष्ट	रु. ४०,०००।-

तर, यो मापदण्ड प्रारम्भ भएपछि कसैको निजी स्वामित्वको सवारी साधन सवारी धनीको मञ्जुरी बेगर प्रयोग गर्न वा गराउन सकिने छैन ।

४.४.१. यस प्रयोजनको लागि क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने सिफारिश गर्न जिल्लास्तरमा देहाय बमोजिमको स्थानीय सिफारिश समिति रहनेछ:-

क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- संयोजक
ख) सवारी साधन प्रयोग गर्ने सुरक्षा निकायको प्रमुख वा निजको प्रतिनिधि	- सदस्य
ग) कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य
घ) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
ङ) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य

उक्त समितिले श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयमा सिफारिश गर्ने छ । सोको लागि आवश्यक पर्ने रकम अर्थ मन्त्रालयले श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयका नाममा निकासा पठाउनेछ । श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सम्बन्धित व्यक्तिले भुक्तानी पाउने गरी निकासा पठाउनेछ ।

५. अपहरण वा वेपत्ता भएका व्यक्ति वा निजका हकदारहरूलाई राहत

५.१. द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरूले कुनैपनि निर्दोष नागरिकलाई अपहरण गरी वा वेपत्ता पारी ३० दिनभन्दा बढी अवधिसम्म आफन्त तथा आम सञ्चार समेतको सम्पर्कभन्दा बाहिर अज्ञात स्थलमा राखेको भनी प्रहरी प्रतिवेदनबाट प्रमाणित हुन आएमा अपहरण वा वेपत्ता भएको त्यस्तो व्यक्ति वा निजका निजको हकदारलाई राज्यको तर्फबाट राहत स्वरूप एकमुष्ट रु. २५ हजार राहत उपलब्ध गराइनेछ

५.२. राहत उपलब्ध गराउने आधारहरू:

५.२.१. सिफारिशको व्यवस्था

द्वन्द्वको अवधिमा द्वन्द्वरत पक्षहरूबाट अपहरण वा वेपत्ता पारिएको कारणले राहत पाउँन कुनैपनि सर्वसाधारण नागरिकले निवेदन दिएमा निज अपहरण वा वेपत्ता भए नभएको यकिन गरी राहतको सिफारिश गर्न स्थानीय स्तरमा निम्नअनुसारको एक समिति रहनेछ:-

क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- संयोजक
ख) जिल्ला प्रहरी कार्यालय प्रमुख	- सदस्य
ग) स्थानीय मानव अधिकारकर्मी संगठनहरूको प्रतिनिधि	- सदस्य
घ) स्थानीय सञ्चारकर्मीहरूका संगठनको प्रतिनिधि	- सदस्य
ङ) स्थानीय नागरिक समाजका अगुवाहरूको प्रतिनिधि	- सदस्य
च) स्थानीय शान्ति समितिका अध्यक्ष वा निजले तोकेका समितिका सदस्य	- सदस्य
छ) स्थानीय शान्ति समितिका महिला सदस्य	- सदस्य
ज) कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयका प्रमुख	- सदस्य-सचिव

उल्लिखित समितिले अपहरण वा वेपत्ता भएको ठोस र यथेष्ट प्रमाणको आधारमा वास्तविक पीडितलाई राहत उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा निर्णय गर्नेछ । प्रमुख जिल्ला अधिकारीले उक्त समितिले निर्णय गरे बमोजिमको राहत रकम सिफारिश गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनुपर्नेछ । जिल्ला प्रशासन कार्यालयले यस्तो राहतका लागि सिफारिश गरी पठाउँदा सम्भव भएसम्म आफ्नो जिल्ला भरीका द्वन्द्वको अवधिमा अपहरणमा परेका सबै पीडितहरूको एकैपटक सिफारिश गरी पठाउनु पर्नेछ । शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले यसरी प्राप्त सिफारिशको प्रक्रिया, आधार एवं प्रमाणहरूलाई अध्ययन गरी राहत उपलब्ध गराउनुपर्ने ठहरिएमा मापदण्ड अनुसारको राहत रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत् सम्बन्धित पीडितलाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

५.२.२. प्रमाणित फाराम संलग्न हुनुपर्ने

अपहरण वा वेपत्ता भएका व्यक्तिहरूका लागि राहतको सिफारिश गर्दा माथि उल्लेख गरिए बमोजिमको समितिको निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि सहित अनुसूची १३ मा उल्लिखित फाराम भरी प्रमुख जिल्ला अधिकारी स्वयंले उक्त फाराम प्रमाणित गरेर सिफारिस गरी पठाउनुपर्नेछ। सिफारिसका साथ अपहरण वा वेपत्ता भएको कुराको पुष्ट्याई गर्ने प्रमाणहरूसमेत संलग्न राखी पठाउनुपर्नेछ।

६. द्वन्द्वपीडित व्यक्ति तथा परिवारका सदस्यहरूका लागि सीपमूलक तालिम तथा वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी व्यवस्था

६.१. सीपमूलक तालिमको व्यवस्था:

द्वन्द्वपीडित तथा विस्थापित र उनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई आय आर्जन हुनसक्ने, रोजगार/स्वरोजगार एवं वैदेशिक रोजगारमूलक अल्पकालीन तालिमको व्यवस्था मिलाइनेछ। यसको लागि उद्योग मन्त्रालय, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय र शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका प्रतिनिधि रहेको एक संयन्त्रले स्पष्ट धारणा, आधार र प्रक्रिया एवं तालिमका विषयहरू यकिन गरी आ-आफ्नो निकायबाट व्यवस्थित र प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयनमा ल्याउनेछन्। यस कार्यको अनुगमन शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट समेत हुनेछ।

६.२. वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी व्यवस्था:

वैदेशिक रोजगारमा द्वन्द्वपीडित तथा विस्थापितहरू र तिनका परिवारका सदस्यहरूको सहज पहुँच पुऱ्याउन निम्नानुसारको व्यवस्था मिलाइनेछ:-

- ६.२.१. वैदेशिक रोजगारमा द्वन्द्वपीडित तथा विस्थापितहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको लागि निश्चित सीट सुरक्षित गरिनेछ।
- ६.२.२. सुरक्षित सीटमा द्वन्द्वपीडित तथा विस्थापितहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई उनीहरूमा भएको योग्यता, सीप, दक्षता एवं क्षमताका आधारमा वैदेशिक रोजगारमा पठाउन प्राथमिकता दिइनेछ।
- ६.२.३. वैदेशिक रोजगारको लागि प्राप्त मागका आधारमा के कति सीट सुरक्षित राख्ने र सुरक्षित सीटमा कसरी, कुन प्रक्रिया, सेवा, शर्त एवं सिफारिस अनुरूप वैदेशिक रोजगार व्यवसायी कम्पनीहरूबाट सहज ढङ्गले रोजगारीको लागि विदेशमा पठाउन सकिन्छ भन्ने सम्बन्धमा श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय, वैदेशिक रोजगार व्यवसायी संघ एवं आवश्यकता अनुसार अन्य निकायका प्रतिनिधि समेत रहेको संयन्त्रले गृहकार्य गरी कार्ययोजना बनाउनेछ। श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले उक्त कार्ययोजनालाई प्रभावकारी र व्यवस्थित ढङ्गले कार्यान्वयनमा ल्याउनेछ। यस कार्यको अनुगमन शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय एवं श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय समेतले गर्नेछन्।

७. राहत सम्बन्धी अन्य व्यवस्था

७.१ राहत उपलब्ध गराइने समयावधि:

यस परिच्छेद बमोजिम उपलब्ध गराइने राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता २०६७ असार मसान्तसम्म उपलब्ध गराइने छ। तोकिएको अवधि समाप्त भएपछि तोकिएको समय भन्दा अगाडी देखिनै प्रक्रियामा रहेकाहरुको सम्बन्धमा नेपाल सरकारले छुट्टै निर्णय गर्न सक्नेछ।

७.२ कार्य सरलीकरणका लागि विशेष व्यवस्था:

७.२.१ पीडितहरुलाई छिटो छरितो सेवा उपलब्ध गराउन यस परिच्छेदमा उल्लिखित आधार, प्रक्रिया र कागजातहरु पूरा भएका विषयहरुमा निर्णय गर्ने अन्तिम अधिकार नेपाल सरकार (मा. मन्त्रीस्तर) मा निहित रहनेछ। सो स्तरबाट मातहतका अधिकृतलाई आवश्यकता अनुसार अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सकिनेछ।

७.२.२ यो मापदण्ड प्रारम्भ हुनु अघि नै द्वन्द्वको क्रममा मृत्यु भएका सुरक्षाकर्मीको हकमा तत्काल प्रचलित मापदण्ड वा नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम राहत सुविधा उपलब्ध गराइसकिएको वा उपलब्ध गराउने निर्णय भएकोमा त्यस्तो सुविधा यसै मापदण्ड बमोजिम उपलब्ध गराइएको मानिने छ। त्यस्तो सुविधा उपलब्ध गराउन बाँकी भएका मृतक सुरक्षाकर्मीको हकमा तत्काल प्रचलित मापदण्ड वा नेपाल सरकारको तत्कालीन निर्णय अनुसारको राहत रकम उपलब्ध गराइने छ।

परिच्छेद- २

विस्तृत शान्ति सम्झौता पछिको अवधिमा भएका घटनाको राहत तथा आर्थिक सहायता

८. मृत्यु वरण गरेका तथा शहिद र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको हकदारलाई प्रदान गरिने राहत :

८.१. विस्तृत शान्ति सम्झौता भन्दा पछिको अवधिका नागरिक आन्दोलनका क्रममा भएका बन्द, हडताल, नागरिक उपद्रव (अनियन्त्रित भीड वा हुलदंगा), सशस्त्र द्वन्द्व वा सोसँग सम्बन्धित घटनाका क्रममा कुनै व्यक्तिको हत्या वा मृत्यु वा कुनै व्यक्तिलाई वेपत्ता पारिएमा नेपाल सरकारले देहाय बमोजिमको रकममा नबढ्ने गरी त्यसरी मारिएको वा वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई राहत प्रदान गर्न सक्नेछ :-

(क) सुरक्षाकर्मीको कारवाहीमा परी सर्वसाधारणको मृत्यु भएमा- एक लाख पचास हजार रुपैयाँसम्म तर, सुरक्षाकर्मीमाथि आक्रमण गर्ने क्रममा सुरक्षाकर्मीको कारवाहीमा परी मृत्यु भएमा यस्तो राहत दिइनेछैन।

(ख) द्वन्द्वरत सशस्त्र समूह वा व्यक्तिको कारवाहीमा परी सर्वसाधारणको मृत्यु भएमा वा सुरक्षाकर्मी र सशस्त्र समूहबीचको भिडन्त वा झडप हुँदा निर्दोष सर्वसाधारणको मृत्यु भएमा वा बम विस्फोटन, बारुदी सुरुङ्ग वा विद्युतीय धरापमा परी सर्वसाधारणको मृत्यु भएमा वा बन्द, हडताल, मधेस/तराई आन्दोलन, जनजाति

आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलन, नागरिक उपद्रव वा राजनैतिक झडपमा परी सर्वसाधारणको मृत्यु भएमा- एक लाख पचास हजार रुपैयाँसम्म ।

(ग) खण्ड (क) र (ख) बमोजिमको घटनाको क्रममा वेपत्ता पारिएकोमा एक लाख पचास हजार रुपैयाँ सम्म ।

(घ) यस अधि राहत स्वरुप रकम प्राप्त गरिसकेका व्यक्तिका हकदारलाई माथि उल्लेख भए बमोजिमको रकम उपलब्ध गराइने छैन ।

८.२. मृतकका परिवारले अन्य प्रचलित कानून, मापदण्ड वा नीति अनुरूप कुनै राहत, आर्थिक सहायता वा क्षतिपूर्ति पाइसकेको भए त्यसरी प्राप्त गरेको कटाई बाँकी रकम मात्र यस कार्यविधि बमोजिम सम्बन्धित हकदारलाई राहत उपलब्ध गराइनेछ ।

८.३. राहत प्रदान गर्ने प्रक्रिया र तरिका देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) प्रकरण ८.१ को अवस्थाको क्रममा हत्या भएको वा मारिएका तथा शहिद र वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको हकमा त्यस्तो व्यक्तिको हकदारमध्ये सबैभन्दा नजिकका हकदारले यस कार्यविधि बमोजिम राहत प्राप्त गर्नका लागि सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष आफूसँग भएको प्रमाणहरु संलग्न राखी निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(ख) खण्ड (क) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन र तत्सम्बन्धी घटनाको अभिलेख समेत अध्ययन गरी प्रमुख जिल्ला अधिकारीले जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठकबाट प्रकरण ८.१ बमोजिमको कारणले मारिएका तथा शहिद र वेपत्ता पारिएको हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा पुनः जाँच गरी तथ्यगत छानविनका आधारमा किटानी निर्णय गराई सिफारिश साथ शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(ग) प्रकरण ८.१ मा उल्लेख भएबमोजिमको कारणको क्रममा हत्या भएको वा मारिएको व्यक्तिको हकदारले यस प्रकरण बमोजिमको प्रक्रिया पुऱ्याई सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दिएको निवेदन, सो निवेदनको तथ्यगत छानविन तथा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिश र पेश भएका अन्य प्रमाणहरु समेतको आधारमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा प्राप्त भएको निवेदन उपर मन्त्रालयस्तरमा थप परीक्षण तथा प्रक्रिया यकीन गर्न शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सचिवको अध्यक्षतामा एक स्थायी प्रकृतिको 'परीक्षण समिति' गठन गर्न सकिनेछ ।

(घ) खण्ड (ग) बमोजिमको समितिमा अर्थ मन्त्रालय, कानून तथा न्याय मन्त्रालय र शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सह-सचिव तहका प्रतिनिधि सदस्य रहने छन् र शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको उप-सचिवलाई सदस्य सचिव तोकिनेछ ।

(ङ) खण्ड (ग) र (घ) बमोजिम गठन भएको परीक्षण समितिले छानविन गर्दा कुनै थप प्रमाण, कागजात वा पुष्ट्याइको आवश्यकता देखेमा त्यस्ता कागजात प्रमाण वा पुष्ट्याइहरु माग गर्नेछ ।

(च) खण्ड (ङ) बमोजिम प्राप्त प्रमाण, कागजात वा पुष्ट्याई समेतको आधारमा परीक्षण समितिले छानविन गर्दा राहत दिन उपयुक्त देखेमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण

मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत मृत्युवरण गरेका तथा शहिद र वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई राहत उपलब्ध गराउनेछ । यस्तो रकम अर्थ मन्त्रालयले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका नाममा निकास दिनेछ ।

८.४. प्रकरण ८.१ मा उल्लिखित घटना बाहेक शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने कार्यसँग सम्बन्धित अन्य कुनै घटनाका क्रममा कुनै व्यक्तिको हत्या वा मृत्यु भएमा प्रकरण ८.१ बमोजिमको रकम प्रकरण ८.३ बमोजिमको प्रकृया र तरिका अपनाई गृह मन्त्रालयले उपलब्ध गराउने छ । सो प्रयोजनका लागि प्रकरण ८.३ को खण्ड (ग) मा उल्लिखित परीक्षण समिति शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको सचिवको सट्टा गृह मन्त्रालयको सचिवको अध्यक्षतामा र खण्ड (घ) मा उल्लिखित गृह मन्त्रालयको सह सचिव तहका प्रतिनिधिको सट्टा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सह सचिवतहका प्रतिनिधि सदस्य रहनेछन् । यसको लागि आवश्यक रकम गृह मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयबाट प्राप्त गर्नेछ ।

८.५. आफ्नो कर्तव्य पालनको सिलसिलामा खटिएको सरकारी कर्मचारीको प्रकरण ८.१ बमोजिमको अवस्था परी मृत्यु भएमा त्यस्तो कर्मचारीको नजिकको हकदारलाई नेपाल सरकारले तत्काल कार्यरत निकाय मार्फत सात लाख रुपैयाँ राहत उपलब्ध गराउनेछ ।

स्पष्टीकरण : (क) यस कार्यविधिको प्रयोजनका लागि “सरकारी कर्मचारी” भन्नाले स्वीकृत दरवन्दीका पदमा सरकारी कोषबाट तलब भत्ता पाउने गरी नियुक्त भएको कर्मचारी सम्भन्धित हुनेछ ।

(ख) खण्ड (क) मा उल्लेख भएदेखि बाहेक अन्य कर्मचारी भए त्यस्तो कर्मचारी बहाल रहेको संस्थालाई प्रकरण ८.५ बमोजिमको रकम उपलब्ध गराउन सम्बन्धित संस्थालाई निर्देशन दिनेछ, र त्यस्तो निर्देशन पालना गर्नु सम्बन्धित संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

८.६. नेपाल सरकारको निर्णयबाट कुनै सरकारी कर्मचारीलाई शहीद घोषणा गरिएको रहेछ भने त्यस्तो कर्मचारीको परिवारले शहीदका परिवारले पाउने राहत तथा अन्य सुविधा प्राप्त गर्नबाट बञ्चित गरिने छैन ।

तर शहीद घोषणा गर्दा पाउने राहतको रकम प्रकरण ८.५ मा उल्लेख भएको राहत रकमभन्दा बढी हुने रहेछ भने सोही बराबरको रकम राहत स्वरूप दिन सकिनेछ ।

८.७ प्रकरण ८.५ बमोजिमको अवस्था परी मृत्यु वा हत्या भएको हो वा होइन सो यकीन गरी रकम उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा निर्णय गर्न देहाय बमोजिमको एक समिति रहनेछ :-

(क) सचिव, गृह मन्त्रालय	- संयोजक
(ख) सचिव, सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	- सदस्य
(ग) सचिव, सम्बन्धित मन्त्रालय	- सदस्य
(ङ) सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- सदस्य
(च) सहसचिव, शान्ति सुरक्षा महाशाखा, गृह मन्त्रालय	-सदस्य सचिव

९. शहीदका परिवारलाई दिइने राहत तथा सुविधा :

नेपाल सरकारले शहीद घोषणा गरेका व्यक्तिको परिवारलाई दिइने राहत तथा अन्य सुविधा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेबमोजिम हुनेछ । एक पटक निर्धारण भएको राहतको रकम तथा अन्य सुविधामा हेरफेर गर्नु परेमा नेपाल सरकारले गर्न सक्नेछ ।

तर, यस्तो हेरफेर दुई वर्षमा एक पटकभन्दा बढी गर्न सकिने छैन ।

१०. घाइतेलाई राहत :

१०.१. तराई र मधेश आन्दोलन, जनजाती आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित र पिछडा वर्ग आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलन, बन्द, हडताल, नागरिक उपद्रव वा सोसँग सम्बन्धित घटनाको क्रममा घाइते भई अपाङ्ग वा अशक्त भएको व्यक्तिलाई देहाय बमोजिमको राहत प्रदान गर्न सकिनेछ :-

(क) पूर्ण रुपमा अपाङ्ग भएको व्यक्तिलाई एकमुष्ट दुई लाख रुपैयाँ,

(ख) आंशिक रुपमा अपाङ्ग भएका व्यक्तिलाई अपाङ्गताको स्वीकृत मापदण्ड बमोजिमको प्रतिशत वर्गीकरणका आधारमा सोही अनुपातमा खण्ड (क) बमोजिमको रकमलाई शत प्रतिशत मानी सोही आधारमा कम्तीमा २० प्रतिशतसम्मका लागि समानुपातिक आधारमा हुन आउने एकमुष्ट रकम,

(ग) विरामी भई औषधोपचार गराई रहेकाहरुलाई अस्पतालको बील बमोजिम लागेको औषधोपचारको खर्च र विरामी कुरुवाका हकमा एक जनासम्मलाई दैनिक एक सय पचास रुपैयाँका दरले बढीमा पैतालिस दिनसम्मको रकम दिइनेछ । तर यस्तो रकम खण्ड (क) मा उल्लेख भए भन्दा बढी हुने छैन ।

१०.२. घाइते व्यक्तिले प्रचलित कानून, मापदण्ड वा नीति अनुरूप कुनै राहत वा क्षतिपूर्ति पाइसकेको भए त्यसरी प्राप्त गरेको रकम कटाई बाँकी रकम मात्र यस कार्यविधि बमोजिम राहत उपलब्ध गराइनेछ ।

१०.३ यस प्रकरण बमोजिमको उपचार खर्च नेपालको गैरनाफामूलक सामुदायिक स्तरमा सञ्चालित वा सरकारी अस्पतालमा उपचार गराएको बील बमोजिमको खर्चको आधारमा प्रदान गरिनेछ ।

तर सरकारी वा सामुदायिक अस्पतालले आफूकहाँ उपचार हुन नसकी सिफारिश गरेको अवस्थामा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिई उपचार गराएको हकमा भने निजी अस्पताल वा नर्सिङ होममा गरिएको उपचार खर्चको ७५ प्रतिशतसम्म १०.१ को खण्ड (क), (ख) र (ग) को सीमाभित्र रही दिनलाई बाधा पर्ने छैन ।

१०.४ यस प्रकरण बमोजिम उपचार खर्च प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि जिल्लास्तरमा रहने औषधोपचार सिफारिश समितिको व्यवस्था, सिफारिश गर्दा विचार पुऱ्याउनु पर्ने विषयहरु,

औषधि उपचार सुविधा प्राप्त गर्ने तरिका र पुऱ्याउनु पर्ने प्रक्रिया प्रकरण २ बमोजिम हुनेछ ।

१०.५ प्रकरण १०.४ बमोजिमको समितिको सिफारिश बमोजिम जिल्लास्तरमा औषधोपचार गर्न जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयले र केन्द्रीयस्तरमा औषधोपचारको लागि स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयबाट एकमुष्ट बजेट प्राप्त गर्नेछ । यस कार्यविधि बमोजिमको औषधोपचारका लागि जिल्लास्तरमा जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयबाट बिल बमोजिम भुक्तानी हुने र केन्द्रीयस्तरमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रीस्तरको निर्णयबाट राहत वितरण गरिनेछ ।

१०.६ यस प्रकरणमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि सुरक्षाकर्मीको कुटपीट वा गोली प्रहारको कारण घाइते भई अपाङ्ग वा अशक्त भएको व्यक्तिलाई देहाय बमोजिमको राहत प्रदान गर्न सकिनेछः-

(क) पूर्ण रुपमा अपाङ्ग भएको व्यक्तिलाई एकमुष्ट तीन लाख रुपैयाँ,

(ख) आंशिक रुपमा अपाङ्ग भएका व्यक्तिलाई अपाङ्गताको स्वीकृत मापदण्ड बमोजिमको प्रतिशत वर्गीकरणका आधारमा सोही अनुपातमा खण्ड (क) बमोजिमको रकमलाई शत प्रतिशत मानी सोही आधारमा कम्तीमा २० प्रतिशतसम्मका लागि समानुपातिक आधारमा हुन आउने एकमुष्ट रकम,

१०.७ यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि अपाङ्गताको प्रतिशत निर्धारण गर्दा जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट उपलब्ध गराइएको परिचयपत्रमा उल्लेखित प्रतिशतलाई आधार मानिनेछ । यस प्रयोजनको लागि स्वीकृत मापदण्ड बमोजिम जिल्ला औषधोपचार सिफारिश समितिले अपाङ्गताको प्रतिशत निर्धारण गर्नेछ र उल्लेखित निर्धारित प्रतिशतको आधारमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले प्रतिशत निर्धारण भएको परिचय पत्र उपलब्ध गराउनेछ ।

१०.८ प्रकरण १०.१ र १०.६ बमोजिम राहत प्रदान गर्न आवश्यक रकम अर्थ मन्त्रालयले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउने छ ।

११. **जनयुद्ध, जनआन्दोलन तथा मधेश/तराई आन्दोलनका घाइतेहरूलाई उपचारको विशेष व्यवस्था :**

यो कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि जनयुद्ध, जनआन्दोलन तथा मधेश/तराई आन्दोलन र यस प्रकृतिका आन्दोलनको क्रममा घाइते भई अपाङ्ग वा अशक्त भएका व्यक्तिको उपचार गराउँदा लागेको बिल बमोजिमको उपचार खर्च बिरामी र कुरुवा गरी २ जनाको आतेजाते खर्च र भर्ना भएकोमा अस्पतालमा वस्दासम्मको दैनिक रु.७५ का दरले एक जना कुरुवालाई कुरुवा खर्च नेपाल सरकारले व्यहोर्नेछ । यसको लागि आवश्यक रकम अर्थ मन्त्रालयले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

परिच्छेद ३

राष्ट्रिय जीवनका महत्वपूर्ण व्यक्ति र विपन्न नागरिकलाई उपचार खर्च तथा आर्थिक सहायता

१२. राष्ट्रिय जीवनका महत्वपूर्ण व्यक्तिलाई औषधोपचारको आर्थिक सहायता :

१२.१. राष्ट्रिय जीवनका महत्वपूर्ण व्यक्ति तथा मुलुकलाई उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएका व्यक्ति वा आर्थिक रूपले अति विपन्न व्यक्तिलाई क्यान्सर, हृदय रोग, एल्जाइमर, पार्किन्सन्स वा मृगौला आदि जस्ता कडा रोग लागी आर्थिक अवस्था कमजोर भई आफैँ उपचार गराउन नसक्ने अवस्था भएमा स्वदेशमा वा विदेशमा गई उपचार गराउँदा मेडिकल बोर्डको सिफारिश बमोजिम देहायका व्यक्तिलाई सामान्यतया देहाय बमोजिमको रकममा नबढ्ने गरी औषधोपचार बापतको रकम स्वदेशको हकमा सम्बन्धित अस्पताललाई र विदेशको हकमा दुतावास मार्फत सम्बन्धित अस्पताललाई सोभै प्रदान गर्न सकिनेछ :-

(क) पूर्व राष्ट्रपति, पूर्व उपराष्ट्रपति तथा पूर्व प्रधानमन्त्रीलाई १५ लाख रुपैयाँसम्म,

(ख) पूर्व प्रधान न्यायाधीश, पूर्व सभामुखका लागि दश लाख रुपैयाँसम्म,

(ग) साहित्य, सङ्गीत, कला, राजनीति, सार्वजनिक प्रशासन लगायत राष्ट्रिय जीवनका अन्य क्षेत्रमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएका महत्वपूर्ण व्यक्तिलाई रोगको प्रकृति हेरी पाँच लाख रुपैयाँसम्म,

तर राष्ट्रिय जीवनमा अत्यन्तै उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएको महत्वपूर्ण व्यक्तिलाई विशिष्ट अवस्थामा नेपाल सरकारले उचित ठाने बमोजिम उपचार खर्च थप गर्न सक्नेछ ।

१२.२. प्रकरण १२.१ को खण्ड (ग) बमोजिमको औषधि उपचार खर्च उपलब्ध गराउन रकम निर्धारण गरी निर्णय गर्नका लागि स्वास्थ्य तथा जनसँख्या मन्त्रालयले मन्त्रिपरिषद्मा सिफारिश सहितको प्रस्ताव पेश गर्नेछ र यस्तो प्रस्ताव उपर अर्थमन्त्री, गृहमन्त्री र स्वास्थ्य तथा जनसँख्या मन्त्री रहेको एक समितिले निर्णय गर्नेछ ।

१२.३. औषधी उपचार बापतको रकम उपलब्ध गराउँदा स्वदेशमा उपचार गराएको भए सम्बन्धित अस्पतालको बील बमोजिमको रकमको आधारमा सम्बन्धित अस्पताललाई सोभै उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । तर यस्तो रकम प्रकरण १२.१ को सीमाभित्र मात्र उपलब्ध गराइनेछ ।

त्यस्तै, विदेशमा उपचार गराएको भए प्रकरण १२.१ बमोजिमको सीमा भित्रको रकम मात्र सम्बन्धित अस्पतालको बील बमोजिमको रकम सम्बन्धित देशमा रहेको नेपाली दुतावास मार्फत उपलब्ध गराइनेछ ।

१२.४. प्रकरण १२.१ बमोजिमको औषधी उपचार बापत सुविधा प्राप्त गर्न सरकारी वा गैरनाफामूलक सामुदायिक अस्पतालमा उपचार गराएको हुनुपर्नेछ । सरकारी वा सामुदायिक अस्पतालमा उपचार हुन नसक्ने भएमा सम्बन्धित सरकारी अस्पतालले कारण समेत खोली रिफर गरेमा नीजि अस्पतालमा उपचार गर्न सकिनेछ ।

१२.५. प्रकरण १२.१ बमोजिमको रकम अर्थ मन्त्रालयले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मार्फत उपलब्ध गराउनेछ ।

१३. **विपन्न नागरिकलाई औषधोपचार वापत आर्थिक सहायता**

१३.१. आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई क्यान्सर, हृदयरोग, एल्जाइमर, पार्केन्सन्स वा मृगौला आदि जस्ता कडा रोग लागि नेपाल वा विदेशमा गई उपचार गराउंदा मेडिकल बोर्डको सिफारिशमा बढीमा १ लाख रुपैयांसम्म औषधि उपचार खर्च प्रदान गर्न सकिनेछ ।

१३.२. नेपालमा उपचार गराउंदा सामुदायिक वा सरकारी अस्पतालमा उपचार गराएको बिलको आधारमा मात्र सम्बन्धित अस्पतालको नाममा सोभै यस्तो रकम उपलब्ध गराइनेछ ।

१३.३. आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई औषधोपचार खर्च उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि सिफारिश गर्न जिल्लास्तरमा देहायको समिति रहनेछ :

(क) जिल्ला विकास समितिका सभापति वा निज नभएको अवस्थामा प्रमुख जिल्ला अधिकारी	—अध्यक्ष
(ख) स्थानीय विकास अधिकारी	—सदस्य
(ग) जिल्ला अस्पतालका चिकित्सक	—सदस्य
(घ) कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयका प्रमुख	—सदस्य
(घ) जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख	—सदस्य सचिव

१३.४. प्रकरण १३.१ बमोजिमको आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा प्रकरण १३.३ बमोजिमको समितिको सिफारिसको आधारमा उपचार खर्च उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा रकम निर्धारण गरी निर्णय गर्न देहाय बमोजिम एक समिति रहनेछ:

(क) स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्री	— अध्यक्ष
(ख) सचिव, अर्थ मन्त्रालय	— सदस्य
(ग) सचिव, गृह मन्त्रालय	— सदस्य
(घ) सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	—सदस्य सचिव

१३.५. प्रकरण १३.१ बमोजिम आर्थिक रूपले विपन्न व्यक्तिलाई दिइने औषधि उपचार खर्चका लागि नेपाल सरकारले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय अन्तर्गत एउटा छुट्टै कोष स्थापना गर्न सक्नेछ । यस्तो कोष स्थापना नहुन्जेलसम्म स्वीकृत भएको रकम स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मार्फत उपलब्ध गराइनेछ ।

१३.६. प्रकरण १३.१ बमोजिमको रकम अर्थ मन्त्रालयले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मार्फत उपलब्ध गराउनेछ ।

१४. **विपन्न नागरिकलाई आर्थिक सहायता :**

१४.१. विभिन्न जिल्लाबाट काठमाण्डौं आई वेखर्ची भई घर फर्किन समस्या परेका, आकस्मिक सानो तिनो उपचार गराउन नसक्ने भई समस्यामा परेका व्यक्तिहरुले सक्कल नागरिकता

तथा जनप्रतिनिधि वा अन्य कुनै सिफारीश भए सो समेत राखी निवेदन दिनु पर्नेछ । उपर्युक्त कागजातका आधारमा प्रधानमन्त्रीले तोकेको पदाधिकारीले गृह मन्त्रालयमा सिफारीश गरी पठाउनेछ । यसरी प्राप्त सिफारीशका आधारमा व्यक्तिको हकमा प्रति निवेदक रु. ५,०००।- र संस्थाको हकमा रु. १०,०००।- मा नबढ्ने गरी आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउनेछ । यस प्रयोजनका लागि अर्थ मन्त्रालयले निश्चित रकम विनियोजन गर्नेछ ।

१४.२. प्रकरण १४.१ को प्रयोजनको लागि देहाय बमोजिमको छानविन समिति रहेनछ :

(क) सहसचिव, गृह मन्त्रालय	- संयोजक
(ख) उपसचिव (लेखा), प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	- सदस्य
(ग) उपसचिव (बजेट), अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
(घ) उपसचिव, शान्ति सुरक्षा शाखा, गृह मन्त्रालय	- सदस्य-सचिव

परिच्छेद- ४

वृहत शान्ति सम्झौता पछि भएको सम्पत्तिको क्षतिवापत क्षतिपूर्ति

१५. वृहत शान्ति सम्झौता पछि नागरिक आन्दोलनका क्रममा भएका बन्द, हडताल, नागरिक उपद्रव (सिभिल रायोट्स), सशस्त्र द्वन्द्व वा सो सँग सम्बन्धित घटनाका क्रममा कसैको निजी वा सार्वजनिक सम्पत्तिको हानी नोक्सानी भएमा सो वापत आर्थिक सहायता दिने प्रक्रिया र मापदण्ड यस परिच्छेद बमोजिम हुनेछ ।

१६. सवारी साधनको क्षतिपूर्ति :

१६.१. प्रकरण १५ मा उल्लेखित कारणबाट सार्वजनिक प्रयोगका यात्रुवाहक सवारीसाधन तथा मालवाहक सवारीसाधन र निजी वा भाडाका सवारी साधनहरू (कृषि कार्यमा प्रयोग हुने ट्रयाक्टर, मोटरसाईकल आदि समेत) क्षति हुन पुगेका अवस्थामा क्षतिवापत क्षतिपूर्ति दिने प्रक्रिया र मापदण्ड देहाय बमोजिम हुनेछ ।

१६.१.१. सवारी साधनको क्षति अंक निर्धारण गर्ने तरिका र प्राविधिक मूल्यांकन गर्ने तरिका प्रकरण ४.१ बमोजिम हुनेछ ।

१६.२. सवारी साधनको इन्जिन, च्यासिस समेत काम नलाग्ने भई पूर्ण क्षति भएको अवस्थामा मेकानिकल इन्जिनियर उपलब्ध भएको अवस्थामा निजवाट र निज उपलब्ध नभएको अवस्थामा मेकानिकल सुपरभाइजरबाट मूल्यांकन गराएको आधार र स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिको सिफारीशको आधारमा देहाय बमोजिमको रकम क्षतिपूर्ति वापत उपलब्ध गराइने छ ।

(क) रु ५०,०००।- (पचासहजार) सम्मको क्षति भएको अवस्थामा कूल क्षतिको ३०% क्षतिपूर्ति वापत दिने ।

(ख) रु ५०,०००।- (पचासहजार) भन्दा माथी १,०००००।- (एकलाख) सम्मको क्षति भएको

अवस्थामा कूल क्षतिको २०% वा रु.१५,०००/- (पन्ध्र हजार) जुन बढी हुन्छ सोही रकम क्षतिपूर्ति दिइनेछ ।

- (ग) रु १,०००००/- (एकलाख) भन्दा माथी रु. ५,०००००/- (पाँचलाख) सम्मको क्षति भएको अवस्थामा कूल क्षतिको १५% वा रु.२०,०००/- (बीस हजार) जुन बढी हुन्छ सोही रकम क्षतिपूर्ति दिइनेछ ।
- (घ) रु. ५,०००००/- (पाँचलाख) भन्दा माथिको क्षति भएको अवस्थामा कूल क्षतिको १०% वा रु.७५,०००/- (पचहत्तर हजार) जुन बढी हुन्छ सोही रकम क्षतिपूर्ति वापत दिइनेछ ।
- (ङ) यसमा रु २५०००/- (पच्चिसहजार) सम्मको सवारी साधन क्षतिको हकमा विमा समितिसँग विमा गरे नगरेको बुझिरहन नपर्ने र सो भन्दा माथिको क्षति भएको अवस्थामा स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले विमा समितिसँग बुझेर निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

१६.३. सवारी साधनको इन्जिन र च्यासिस नविग्रिएको तर बडि ध्वस्तभएको अवस्थामा मेकानिकल इन्जिनियर उपलब्ध भएको अवस्थामा निजवाट र निज उपलब्ध नभएको अवस्थामा मेकानिकल सुपरभाइजरवाट मूल्यांकन गराएको आधार र स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिको सिफारीसको आधारमा क्षतिको देहाय बमोजिम रकम उपलब्ध गराइने छ ।

(क) क्षतिको अंकको निर्धारण प्रकरण १६.१ मा उल्लेख भए अनुसार नै गराइनेछ ।

(ख) प्रकरण १६.१ को (ग) अनुसार हासकट्टी गर्दा कूल क्षतिको १०% भन्दा कम नहुने गरी क्षति अंक कायम गर्ने ।

(ग) रु. १०,०००/- (दशहजार) सम्मको सामान्य क्षति भएकोमा कूल क्षतिको पुरै रकम क्षतिपूर्ति दिइनेछ ।

(घ) सामान्य वा आंशिक क्षति रु. ५०,०००/- (पचासहजार) भन्दा बढी रु.५,००,०००/- (पाँचलाख) सम्मको क्षति भएको अवस्थामा कूल क्षतिको ३०% वा रु.१५,०००/- (पन्ध्र हजार) जुन बढी हुन्छ सोही रकम क्षतिपूर्ति वापत दिइनेछ ।

(ङ) यसमा रु २५०००/- (पच्चिसहजार) सम्मको सवारी साधन क्षतिको हकमा विमा समितिसँग विमा गरे नगरेको बुझिरहन नपर्ने र सो भन्दा माथिको क्षति भएको अवस्थामा स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले विमा समितिसँग बुझेर निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

(च) सवारी साधनको क्षतिका सम्बन्धमा क्षति मूल्याङ्कन गर्दा अनुसूची-१२ बमोजिम हिसाब गरि सिफारिश गर्नुपर्नेछ ।

१७. प्रकरण १५ मा उल्लेखित कारणबाट कसैको नीजी वा सार्वजनिक घर एवं चल अचल सम्पत्तिको हानी नोक्सानी भई क्षति भएमा सो क्षति वापत क्षतिपूर्ति दिने प्रक्रिया र मापदण्ड देहाय बमोजिम हुनेछ ।

१७.१. चल अचल सम्पत्तिको क्षति अंक निर्धारण देहाय वमोजिम गरिनेछ ।

प्रकरण १५ मा उल्लेखित कारणबाट कसैको निजी वा सार्वजनिक घर एवं चल अचल सम्पत्तिमा हानी नोक्सानी भएमा क्षति पुग्न गएका अवस्थामा स्थानिय क्षति मूल्यांकन समितिको सिफारिशको आधारमा क्षतिको देहाय वमोजिम रकम क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइनेछ ।

(क) रु १० हजार सम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा पुरै रकम,

(ख) रु १० हजार भन्दा वढी रु २५ हजार सम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा रु १० हजार एकमुष्ट दिने र त्यस पछिको बाँकी रकममा ३० % का हिसावले दिने,

(ग) रु २५ हजार भन्दा वढी रु ५० हजार सम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा रु १० हजार एकमुष्ट दिने र त्यस पछिको बाँकी रकममा २५ % का हिसावले दिने,

(घ) रु ५० हजार भन्दा वढी रु १ लाख सम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा रु १० हजार एकमुष्ट दिने र त्यस पछिको बाँकी रकममा २० % का हिसावले दिने,

(ङ) रु १ लाख भन्दा वढी रु ५ लाख सम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा १५ % वा रु.३०,०००/- (तीस हजार) मा जुन वढी हुन्छ सोही रकम का हिसावले दिने,

(च) रु ५ लाख भन्दा वढी रु ५० लाख सम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा १०% वा रु.७५,०००/- (पचहत्तर हजार) जुन वढी हुन्छ सोही रकम का हिसावले दिने,

(छ) रु ५० लाख भन्दा माथिको जतिसुकै क्षति भएपनि १० % वा रु.१०,००,०००/- (दशलाख) मध्ये जुन घटी हुन्छ सोही रकमका हिसावले उपलब्ध गराउने,

(ज) यसमा रु. २५०००/- सम्मको भवन क्षतिको हकमा विमा समितिसँग विमा गरे नगरेको बुझिरहन नपर्ने र सो भन्दा माथिको क्षति भएको अवस्थामा स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले विमा समितिसँग बुझेर निर्णय गर्ने ।

१७.२. सरकारी निकायले निजि वा सार्वजनिक सवारी साधन र घर भाडामा लिँदा उक्त कार्यालयले सम्भव भएसम्म सम्बन्धित धनीबाट सवारी साधन वा घरको विमा गराइएको सवारी साधन वा घर भाडामा लिने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

१८. सम्पति क्षतिको सम्बन्धमा क्षति मूल्याङ्कन गर्दा अनुसूची १५ को मापदण्ड वमोजिम हिसाव गरिनेछ, र अनुसूचि १० वमोजिम रकम सिफारिश गर्नुपर्नेछ । तर अनुसूची १५ मा उल्लेख भए वाहेकका अन्य सामानहरुका हकमा क्षति अंक निर्धारण गर्दा समावेश गरिने छैन ।

१९. कसैको घर क्षति भएकोमा शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालय वा जिल्ला प्राविधिक कार्यालयका प्राविधिकबाट क्षतिको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ । सो मूल्याङ्कन गर्दा मर्मत गर्न लाग्ने खर्चको मूल्याङ्कन नगर्ने र घर बनेको वर्षको आधारमा ५% दरले ट्रासकट्टी गरेर हिसाव गर्नुपर्नेछ । साथै बीमा भए नभएको यकीन गरी बीमा भएको भए सो वापत प्राप्त रकम कट्टा गरेर मात्र हिसाव गर्नुपर्नेछ । प्राविधिकले मूल्याङ्कन गर्दा अनुसूची ९ को फाराम वमोजिम गर्नुपर्नेछ ।

२०. कसैले सवारी साधन तथा चल अचल सम्पत्ती क्षतिको सम्बन्धमा आर्थिक सहायता माग गरी निवेदन दिएमा यस कार्यविधि वमोजिम मूल्याङ्कन गरी क्षतिपूर्ति रकम सिफारिश गर्नका लागि

जिल्लामा देहाय वमोजिमको एक स्थानीय क्षति मूल्याङ्कन समिति रहनेछ :

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	- अध्यक्ष
(ख) स्थानीय विकास अधिकारी (सवारी साधन क्षतिको मूल्याङ्कन समितिमा आवश्यक नपर्ने)	- सदस्य
(ग) कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय प्रमुख	- सदस्य
(घ) जिल्ला प्रहरी कार्यालय प्रमुख	- सदस्य
(ङ) जिल्ला प्राविधिक कार्यालय वा भवनकार्यालयको इन्जिनियर(सवारी साधन क्षतिको मूल्याङ्कन समितिमा आवश्यक नपर्ने)	- सदस्य
(च) नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त मेकानिकल इन्जिनियर वा मेकानिकल सुपरभाइजर (सवारी साधन क्षति मूल्याङ्कनका लागि मात्र)	- सदस्य
(छ) स्थानिय यातायात व्यावसायी संस्थाको प्रतिनिधि (सवारी साधन क्षतिको हकमा)	- सदस्य
(ज) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तोकेको जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अधिकृत	- सदस्य सचिव
२१. सार्वजनिक प्रयोगका यात्रुवाहक सवारीसाधन तथा मालवाहक सवारीसाधन र सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेका निजी वा भाडाका सवारी साधनहरू क्षति हुन पुगेका अवस्थामा उपरोक्त स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिको सिफारिसका आधारमा श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयबाट निर्णय भएको क्षतिपूर्तिको रकम अर्थ मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनेछ। यसरी उपलब्ध गराइएको रकम श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत सवारी धनीलाई उपलब्ध गराइनेछ।
२२. निजी तथा सार्वजनिक घर एवं चल अचल सम्पत्तिमा क्षति पुग्न गएका बखत स्थानिय क्षति मूल्यांकन समितिको सिफारिशका आधारमा गृह मन्त्रालयबाट निर्णय भएको क्षतिपूर्ति वापतको रकम अर्थ मन्त्रालयले गृह मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउनेछ। यसरी उपलब्ध गराइएको रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत पिडितलाई उपलब्ध गराइनेछ।

परिच्छेद-५

विविध

२३. क्षतिपूर्तिको दावी र अवधि

यो कार्यविधि कार्यान्वयन भएपछि घटना घटेको हकमा घटना घटेको मितिले ३० दिनभित्र जिल्ला प्रशासन कार्यालय क्षतिपूर्ति दावी गरिसक्नुपर्नेछ। तत्पश्चात्को दावी उपर कारवाही हुनेछैन। सवारी साधन वा सम्पत्तिको धनि वा प्रयोगकर्ताले पर्याप्त सावधानी नअपनाएको कारणले क्षति हुन

गएको तथा निजको लापर्वाहीको कारणले क्षति हुन पुगेको सवारी साधन वा सम्पत्तिको क्षति वापत आर्थिक सहायता दावी गर्न पाइने छैन र त्यसरी हुन गएको क्षति वापत क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइनेछैन ।

२४. बीमाको रकम घटाइने :

यो कार्यविधि बमोजिम सवारी साधन तथा चल अचल सम्पत्तिको क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउँदा सवारी साधन वा चल अचल सम्पत्तिको विमा गरिएको हकमा विमा कम्पनीबाट विमा रकम भुक्तानी लिइसकेको भए सो विमा रकम कटाई बाँकी रकम मात्र क्षतिपूर्ति दिइनेछ ।

२५. वार्ता गर्दा ध्यान दिनु पर्ने :

कुनै पनि दुर्घटनाको सिलसिलामा वा अन्य घटनाका कारण आर्थिक सहायता लगायत अन्य विषयमा वार्ता गर्न खटाइएका व्यक्ति वा समितिले वार्ता गर्दा यो कार्यविधिको सीमा भित्र रहेर मात्र वार्ता गर्नु पर्नेछ । उल्लिखित सीमाभन्दा बढी रकम दिने गरी कुनै पनि सम्झौता वा सहमति गर्न सकिने छैन ।

२६. कर्मचारीहरूलाई दिइने थप आर्थिक सहायता:

कर्मचारीहरूलाई उपलब्ध गराइने थप आर्थिक सहायताको हकमा सम्बन्धित ऐन, नियममा व्यवस्था भए बमोजिम गर्न सम्बन्धित मन्त्रालयले कारवाही चलाउने छ ।

२७. आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकमको सीमा:

यस कार्यविधि बमोजिमको आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकम विनियोजित रकमको सीमा भित्र रहेर उपलब्ध गराइनेछ । यस्तो सहायताको रकम नेपाल सरकारको वार्षिक बजेटको चालु खर्चतर्फ छुट्याइएको कूल रकमको ०.०५ प्रतिशत भन्दा बढी हुने छैन ।

२८. अन्य कुरामा नेपाल सरकारले निर्णय गरे बमोजिम हुने :

यस कार्यविधिमा उल्लेखित अवस्था परी कुनै व्यक्तिको मृत्यु वा हत्या भएकोमा त्यस्तो व्यक्तिको नजिकको हकदारलाई नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको यसै कार्यविधि बमोजिमको आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकम मात्र प्रदान गर्न सकिनेछ ।

२९. प्रचलित कानून बमोजिमको सुविधामा असर नपर्ने :

यस कार्यविधिमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रचलित कानून बमोजिम उपलब्ध हुने सुविधा वा सहूलियत प्राप्त गर्नमा यस कार्यविधिको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याउने छैन ।

३०. कानूनी कारवाई गर्न बाधा नपुग्ने :

यस कार्यविधिमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै व्यक्तिको हत्या गर्ने, बेपत्ता पार्ने, अपहरण गर्ने, घाइते बनाउने वा सार्वजनिक वा निजी सम्पत्तिको हानि नोक्सानी गराउने व्यक्ति उपर कानून बमोजिम कारवाही चलाउन र निजबाट कानून बमोजिमको क्षतिपूर्ति भराउन यस कार्यविधिमा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

३१. दोहोरो क्षतिपूर्ति स्वीकार गर्न नपाइने :

मन्त्रीपरिषदबाट वा अन्य निकायबाट यस्तै प्रकृतिमा आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकम दिने निर्णय भइसकेकोमा पुनः दिइने छैन । स्थानीय निकाय वा अन्य कुनै संस्थाले क्षतिपूर्ति दिएको हकमा सो उल्लेख गर्नुपर्नेछ । विवरण लुकाउन पाइने छैन र सो रकम कट्टा गरिसकेपछि हुन आउने बाँकी रकम मात्र आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकम स्वरूप उपलब्ध गराइनेछ ।

३२. अनुसूची फाराम अनुसार गर्नुपर्ने :

यस कार्यविधि अनुसारको कार्य सम्पादन गर्दा संलग्न अनुसूचिहरु बमोजिमको फाराम प्रयोग गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक निवेदकको र विषयको निर्णय प्रति र निर्णय फाराम अलग अलग पठाउनु पर्नेछ ।

३३. भुठो विवरण पेश गरी आर्थिक सहायता लिनेलाई कारवाही :

भुठो विवरण वा यथार्थ क्षतिभन्दा बढी क्षती देखाई स्वीकृत मापदण्डभन्दा बढी रकम क्षतिपूर्ति वा आर्थिक सहायता लिएको पाइएमा सम्बन्धित सहायता रकम लिने व्यक्तिबाट बढी बुझी लगेको रकम सरकारी बाँकीसरह असूल उपर गरिनेछ ।

३४. मापदण्ड भन्दा बढी राहत, क्षतिपूर्ति र आर्थिक सहायता दिने निर्णय गर्ने र खर्च गर्नेलाई सजाय:

कुनै पनि पदाधिकारिले यो कार्यविधिमा उल्लेखित सीमा भन्दा बढी हुने गरी कुनै व्यक्तिलाई राहत, क्षतिपूर्ति र आर्थिक सहायता दिने निर्णय गर्न वा खर्च गर्ने आदेश दिनु हुदैन । यदि कसैले मापदण्ड भन्दा बढी हुने गरी निर्णय गरेको वा खर्च गरेको पाइएमा त्यसरी बढी हुने रकम निजबाट सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गरिनेछ ।

३५. यसै कार्यविधि बमोजिम भएको मानिने :

यो कार्यविधि लागू हुनुपूर्व तत्कालीन नीति, निर्देशिका तथा मापदण्ड बमोजिम वितरण गरिएका आर्थिक सहायता एवं राहतहरु यसै कार्यविधि बमोजिम वितरण भएको मानिनेछ । त्यसरी आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकम पाइसकेको पीडितहरुलाई यस कार्यविधि

बमोजिम पुनः आर्थिक सहायता, क्षतिपूर्ति, औषधि उपचार खर्च तथा राहत रकम प्रदान गरिने छैन । तर मन्त्रिपरिषद् राजनैतिक समितिको मिति २०६४।११।२७ को निर्णयको हकमा सोही निर्णय बमोजिम हुनेछ ।

३६. संशोधन गर्न सकिने :

यस कार्यविधिको कार्यान्वयनको क्रममा आउने जटिलताहरुलाई फुकाउन तथा कार्य प्रक्रियालाई सरल तुल्याउन सरकारलाई थप आर्थिक व्ययभार नपर्ने गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय र स्वास्थ्य मन्त्रालयले आपसी समन्वयमा यस कार्यविधिमा सामान्य थपघट, संशोधन तथा परिवर्तन गर्न सक्नेछ । साथै यो 'कार्यविधि' कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित मन्त्रालय/निकायका प्रतिनिधिहरु सम्मिलित विभिन्न संयन्त्रको निर्माण समेत गर्न सकिनेछ ।

३७. खारेजी :

द्वन्द्वपिडितहरुलाई आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ र नेपाल सरकारबाट प्रदान हुने आर्थिक सहायता सम्बन्धी मापदण्ड, २०६५ खारेज गरिएको छ ।

(मृतकका नजिकको हकदारलाई राहतका लागि सिफारिश गर्न प्रयोग गर्ने पत्रको नमूना)

मिति : २० / /

श्री शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय,
राहत तथा पुनस्थापन शाखा,
बबरमहल, काठमाडौं ।

विषय: आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने बारे ।

..... जिल्ला..... गा.वि.स.वडा नं. बस्ने श्री
मिति २० / / गते द्वन्द्वमा परी मृत्यु हुने का नजिकका हकदार भएकोले
निजलाई राहत उपलब्ध गराइ दिन सिफारिश गर्दछु ।

.....
(प्रमुख जिल्ला अधिकारी)

मृतक वा बेपत्ता पारिएका व्यक्ति वा अपाङ्गता भएका व्यक्ति वा शहीद, जनआन्दोलनका घाईतेका छोरा/छोरीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्न रकम मागको सिफारिस गर्दा प्रयोग गर्ने नमुना फाराम

सि.नं.	मृतकको नाम	मृतकका हकदारले आर्थिक सहायता पाएको मिति	मृतकको छोरा/छोरीको नामथर	उमेर (वर्ष)	कक्षा/तह	शिक्षण संस्थाको नाम	शिक्षण संस्थाको ठेगाना	सिफारिस गरिएको रकम रु.
१.								
२.								
३.								
४.								
५.								
६.								
७.								
८.								

.....
जिल्ला शिक्षा अधिकारी

(विधुवाको लागि आर्थिक सहायताको सिफारिश गर्ने फारामको नमूना)

नेपाल सरकार
स्थानीय विकास मन्त्रालय
जिल्ला विकास समितिको कार्यालय,

सि.नं.	मृतकको नामथर	मृतकका हकदारले राहत प्राप्त गरेको मिति	विधुवाको नामथर	उमेर	सिफारिश गरिएको आर्थिक सहायता रकम रु.	कैफियत

.....
स्थानीय विकास अधिकारी

(द्वन्द्वबाट घाइते हुनेलाई स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा उपचारका लागि सिफारिश गर्ने पत्रको नमूना)

मिति : २० / /

श्री अस्पताल
..... ।

विषय : घाइतेको औषधि उपचार गरिदिने बारे ।

..... जिल्ला गा.वि.स. वडा नं. बस्ने श्री
मिति २० / / गते द्वन्द्वमा परी घाइते भएकोले निजको उपचारको व्यवस्था मिलाउनु हुन
सिफारिश गर्दछु ।

बोधार्थ:

श्री स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय,
काठमाडौं ।

.....
(प्रमुख जिल्ला अधिकारी)

अनुसूची ५

(द्वन्द्वका कारण भएका घाइतेहरुको स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा उपचार हुन नसकी स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा उपचारको व्यवस्था मिलाउन सिफारिश गर्ने पत्रको नमूना)

मिति : २० / /

श्री स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
काठमाडौं ।

विषय: औषधि उपचारको लागि पठाइएको बारे ।

..... जिल्ला गा.वि.स. वडा नं. बस्ने श्री

मिति २० / / गते द्वन्द्वमा परी घाइते भएको र स्थानीय अस्पतालमा उपचार हुन नसक्ने भनी चिकित्सकहरुबाट सिफारिस भई आएकोले निजको उपचारको व्यवस्था हुन सिफारिससाथ अनुरोध गर्दछु ।

.....
(प्रमुख जिल्ला अधिकारी)

(द्वन्द्वको क्रममा घाइते भई स्थानीय स्तरमा उपचार भएकोमा खर्च उपलब्ध गराइदिन स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई सिफारिश गर्दा प्रयोग गर्ने पत्रको ढाँचा)

मिति : २० / /

श्री स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
काठमाडौं ।

विषय: औषधि उपचारको खर्च उपलब्ध गराइ दिने बारे ।

..... जिल्ला गा.वि.स. वडा नं. बस्ने श्री
लाई यस कार्यालयको मिति २० / / को सिफारिश अनुसार अस्पतालमा उपचार
गराइएको थियो । उपचारको क्रममा रु. खर्च भएको भनी सम्बन्धित पक्षबाट निवेदन प्राप्त
हुन आएकोले निम्न कागजात सहित रु. सम्बन्धित व्यक्ति/कार्यालयलाई निकासा गरिदिन
सिफारिश गर्दछु ।

.....
(प्रमुख जिल्ला अधिकारी)

- क) चिकित्सकको सिफारिश प्रेस्क्रिप्सन
ख) नं. (क) अनुसार खरिद गरिएका औषधिका विल थान ।
ग) घटनास्थलबाट अस्पतालमा पुऱ्याउँदाको खर्च प्राप्त गर्ने कागजात ।
घ) अस्पतालको विल ।

द्रष्टव्य: चिकित्सकको प्रेस्क्रिप्सन अनुसार खरिद गरिएका औषधिको हरेक विल पछाडि सम्बन्धित
अस्पतालबाट प्रमाणित गरेको हुनुपर्दछ ।

(द्वन्द्वका क्रममा भएका घाइतेहरूले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा औषधि उपचारको लागि माग गर्ने निवेदन ढाँचा)

मिति : २० / /

श्री स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
काठमाडौं ।

विषय: औषधि उपचारको व्यवस्था गरी पाउँ ।

..... जिल्ला गा.वि.स. वडा नं. बस्ने श्री

मिति २० / / गते द्वन्द्वमा परी घाइते भएकोले प्रमुख जिल्ला अधिकारीको

मिति २० / / को पत्र सहित औषधि उपचारको व्यवस्था हुन यो निवेदन पेश गरेको छु ।

निवेदक

नाम:

ठेगाना: जिल्ला

न.पा./गा.वि.स. वडा नं.

घाइतेसंगको नाता :

अनुसूची ८

(स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले द्वन्द्वका घाइतेहरुलाई उपचार गरिदिन अनुरोध गर्दा लेख्ने पत्रको ढाँचा)

मिति : २० / /

श्री अस्पताल
..... ।

विषय: घाइतेको औषधि उपचारको व्यवस्था मिलाउने बारे ।

..... जिल्ला गा.वि.स. वडा नं. बस्ने श्री
मिति २० / / गते द्वन्द्वमा परी घाइते भएकोले निजको औषधि उपचारको व्यवस्था मिलाउनु हुन
आदेशानुसार अनुरोध गर्दछु ।

बोधार्थ:

श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय
..... ।

.....
(शाखा अधिकृत)

घर क्षति भएको अवस्थामा मूल्यांकन गर्ने फाराम

क. प्राविधिकले मूल्यांकन गर्दा निम्नानुसार मूल्यांकन गर्नु पर्नेछ :-

- (I) क्षतिग्रस्त भएको घरको क्षति अङ्क रु
- (II) क्षतिको अवशेष मूल्य रु
- (III) क्षति अङ्कबाट अवशेष मूल्य घटाउँदा हुन आउने रकम (P) रु
- (IV) वार्षिक ५% का दरले ह्यासकट्टी गरेपछि हुनआउने रकम रु

(ख) ह्यास कट्टी गरेपछि हुन आउने रकम निकाल्ने सूत्र = $P (1 - RD/100)^n$

जहाँ P= नं. (iii) अनुसार हुन आउने हालको मूल्याङ्कन रूपैयामा, RD = नं. (iv) अनुसारको ह्यास कट्टी दर (५%)

n = घर क्षति भएको बर्षबाट घर निर्माण भएको बर्ष घटाउने (क्षति भएको बर्ष (बनेको बर्ष)

(ग) सम्भव भएसम्म क्षतिग्रस्त घरको सबै भाग देखिने फोटो संलग्न गर्नु पर्दछ ।

(घ) क्षतिपूर्तिका लागि सिफारिश गर्दा घर निर्माण भएको बर्ष अनिवार्य रूपमा उल्लेख गरेको हुनु पर्दछ ।

क्षतिको विस्तृत विवरण देहाय बमोजिम उल्लेख गर्ने :-

१. घर धनीको नाम :
२. घर धनीको ठेगाना :
३. घर रहेको ठेगाना र जग्गाको कित्ता नं.
(कुनै सरकारी निकाय वा संघ संस्थाले भाडामा लिएको घर (अचल सम्पत्ति) मा क्षति पुग्न गएको हकमा
(क) भाडामा लिएको घर रहेको ठेगाना र जग्गा कित्ता नं
(ख) भाडामा लिने कार्यालयको नाम.....
(ग) भाडामा बस्न थालेको बर्ष.....
(घ) मासिक भाडा रकम.....
४. घरमा बस्न थालेको बर्ष
५. घटना घटेको मिति
६. क्षतिको प्राविधिक मूल्यांकन रु
७. प्राविधिकको नाम
८. पद:..... कार्यालय:
९. घरको संक्षिप्त विवरण : कच्ची पक्की १ तले २ तले ३ तले अन्य
कोठा संख्या : ट्वाइलेट/बाथरूमको संख्या :
१०. विमा भएका/नभएको: भएको भए विमा कम्पनीको नाम र ठेगाना:

११. विमा भएको भए विमाबाट प्राप्त रकम

१२. अवशेष मूल्य रु :

१३. घर निर्माण भएको वर्ष :

१४. नं. ६ बाट नं. १२ अङ्क घटाएर आएको खुद क्षति अङ्कमा वार्षिक ५% को दरले ह्यासकट्टी गर्दा हुन आउने रकम रु :

घरधनी श्री लाई क्षति वापत रु क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइ दिन सिफारिश गर्दछौ ।

(माथिको खाली ठाउँमा मूल्यांकन समितिका पदाधिकारीहरूले दस्तखत गरी पद र समितिको हैसियत उल्लेख गर्ने । जस्तै प्र.जि.अ., अध्यक्ष आदि)

- संलग्न : (क) प्राविधिकको मूल्यांकन,
(ख) घर निर्माण वर्ष खुल्ने कागज,
(ग) विमा भए नभएको यकिन गर्न सकिने प्रमाण,
(घ) सम्भव भएमा क्षतिग्रस्त घरको फोटो थान

चल सम्पत्ति क्षतिको मूल्यांकन गर्ने फाराम

१. पीडितको नाम, थर :
२. पीडितको ठेगाना :
३. घटना घटेको मिति :

क्र.सं.	सामानको नाम	सामानको विवरण	इकाई	परिमाण	पीडितको दावी रकम रु	समितिको मूल्यांकन र सिफारिस अङ्क रु
१	सुन र सुनका गहना					
२	चाँदी र चाँदीका गहना					
३	नगद					
४	भण्डारण गरेको खाद्यान्न					
५	लत्ता कपडा					
६	फर्निचर					
७	पशु-चौपाया/हाँस कुखुरा					
८	धातुका सामानहरु					
९	इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरु					
१०	डेकोरेसनका सामान					
११	भाँडाकुँडा					
१२	मेशीनरी औजारहरु					
१०	विविध	(.....)				
जम्मा						

श्रीको मूल्य रु बराबरको सम्पत्ति क्षति भएकोले क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन सिफारिश गरिएको छ ।

(माथिको खाली ठाउँमा मूल्याङ्कन समितिका पदाधिकारीहरुले दस्तखत गरी नाम थर पद हैसियत उल्लेख गर्ने । जस्तै प्र.जि.अ., अध्यक्ष आदि)

नोट : १. “सामानको विवरण” भन्ने महलमा सि.नं.१ को लागि सुन निर्मित सामान (जस्तै: तिलहरी,

औंठी, सिक्री आदि), सि.नं.४ मा भण्डारण गरिएको खाद्यान्न (जस्तै: धान, मकै, गहुँ आदि), सि.नं.५ मा प्रयोगमा आएका लत्ता कपडा (जस्तै: ओड्ने, ओछ्याउने, सर्ट, पेन्ट आदि), सि.नं.६ मा फर्निचर (जस्तै: टेबुल, कुर्सी, सोफा आदि), सि.नं.७ मा पशुपन्छी (जस्तै: गाई, भैसी, भेडा, च्याङ्गा, हाँस, कुखुरा आदि), सि.नं.८ मा धानुका सामान (जस्तै: फलाम, पित्तल, काँस, निर्मित सामान), सि.नं.९ मा इलेक्ट्रोनिक्स सामान (जस्तै: कम्प्यूटर, फ्रिज, रेडियो, टी.भी., सोलार प्यानल आदि), सि.नं.११ मा भाँडाकुँडा (जस्तै: घ्याम्पा, गाग्री, खंडकुला, थाल, कसौडी आदि), सि.नं.१२ मा घरेलु प्रयोगमा आउने मेशिनरी (जस्तै: मिक्सचर, पानी तान्ने पम्प, पानी तताउने मेशीन आदि) र सि.नं.१३ को विविधको महलमा नगदे-वाली (जस्तै: तोरी, अलैची, अदुवा आदि), काठपात, किताब, पराल आदि जस्ता अन्य महलमा नपर्ने सामानहरूलाई समावेश गरी सामानको नाम उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।

२. मूल्याकनं समावेश नहुने चिज वस्तुहरु :-

(क) तमसुक, भर्पाई ।

(ख) पुरातात्विक महत्वका किताब, मूर्ति, पूजाका सामान आदि ।

(ग) बहुमूल्य वस्तुहरु हिरा, मुगा आदि ।

(घ) नथन्क्याइएको बाली (जग्गाको आयस्ता) ।

कृषि गतिविधि गर्न नपाएर भएको क्षतिको मूल्यांकन फाराम

१. सुरक्षा इकाई रहेको स्थान :
२. सुरक्षा इकाईले कृषि गतिविधि गर्न निषेध गरेको मिति :
३. कृषि गतिविधि गर्न निषेध गरिएको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल :

कृषकको नाम	क्षेत्रफल	उब्जनीको किसिम	प्रति इकाई उत्पादन मूल्य	प्रति इकाई उत्पादन लागत	खुद क्षति	जग्गाको किसिम
१.						
२.						
३.						
४.						
५.						
६.						
७.						

(माथिको खाली ठाउँमा मूल्यांकन समितिका पदाधिकारीहरूले दस्तखत गरी सोभन्दा मुनि नामथर, पद र समितिको हैसियत उल्लेख गर्ने । जस्तै प्र.जि.अ., संयोजक आदि)

सवारी साधन क्षतिको मूल्यांकन गर्ने फाराम

(सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेको अवस्थामा/बन्द वा नाकाबन्दीको बेलामा/अन्य अवस्थामा सवारी साधन क्षति भएमा मूल्यांकनको लागि भर्ने फाराम)

१. सवारी साधनको नम्बर :
 २. धनीको नाम र ठेगाना :
 ३. सवारी साधन बनेको वर्ष:.....
 ४. क्षति भएको मिति:
 ५. अवस्था : (सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेको/बन्द वा नाकाबन्दी/अन्य अवस्था)
 ६. क्षतिको प्राविधिक मूल्यांकन रु. :
 ७. प्राविधिकको नाम:.....
 ८. पद.....
 ९. कार्यालय:
 १०. अवशेष मुल्य (कअचबउभख्वगिभ) रु.....
 ११. नं ६ बाट नं १० को अवशेष मुल्य घटाउदा हुने रकम रु :
 १२. वार्षिक ५ % का दरले ह्रासकटी गरेपछि हुन आउने रकम रु.:
 १३. विमा भएको/नभएको: भएको भए विमा कम्पनीको नाम,
ठेगाना :
 १४. विमा भएको भए विमाबाट प्राप्त रकम रु. :
- श्री को नं.....को सवारी साधन (सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेको अवस्थामा/बन्द वा नाकाबन्दीमा चलाएको अवस्थामा/अन्य अवस्थामा).....
(इन्जिन चेसिस सहित नस्ट भई पूर्णरूपमा/इन्जिन चेसिस बाहेक बडीमात्र पूर्णरूपमा/आंशिक रूपमा)
क्षति पुऱ्याएकोले रु.....क्षतिपूर्ति, राहत उपलब्ध गराइदिन सिफारिस गर्दछौं ।

(माथिको खाली ठाउँमा स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिका पदाधिकारीहरुले दस्तखत गरी पद र समितिको हैसियत उल्लेख गर्ने । जस्तै प्र.जि.अ., अध्यक्ष आदि)

- संलग्न : (क) क्षति मूल्यांकन समितिको निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि,
(ख) सवारी साधनको ब्लु बुकको प्रमाणित प्रतिलिपि,
(ग) प्राविधिकको मूल्यांकनको प्रमाणित प्रतिलिपि,
(घ) विमा भए नभएको यकिन गर्न सकिने प्रमाण,
(ङ.) सुरक्षा निकायले प्रयोग गरेको भए सोको आधार,
(च) सम्भव भएमा क्षतिग्रस्त सवारी साधनको फोटो,

(अपहरण वा वेपत्ता भएका व्यक्तिहरूलाई राहतको सिफारिश गर्न प्रयोग गर्ने नमुना फाराम)

द्वन्द्वका क्रममा अपहरण वा वेपत्ता भएका व्यक्तिको विवरण

क्र.सं.	अपहरित वा वेपत्ता व्यक्तिको नाम, थर	बाबु वा आमाको नाम, थर	ठेगाना			उमेर	लिङ्ग	पेशा/कार्यक्षेत्र	अपहरण वा वेपत्ता भएको		अपहरण वा वेपत्ता को द्वारा ?	अपहरण वा वेपत्तामा रहेको अवधि	कैफियत
			जिल्ला	गा.वि.स. /न.पा.	वडा नं.				मिति	स्थान			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४

द्रष्टव्य: १) महल नं. ७ मा उमेर जनाउँदा पूरा गरेको उमेर वर्षमा लेख्नु पर्दछ ।

२) महल नं. ९ मा अपहरण वा वेपत्ता भएको व्यक्तिले गर्ने गरेको मुख्य कार्य वा पेशा वा व्यवसाय लेख्नु पर्दछ । जस्तै: शिक्षण, व्यापार, कृषि, कानून व्यवसाय, राजनीति आदि

३) महल नं. १२ मा कसले अपहरण वा वेपत्ता पारेको हो खुलाउनु पर्दछ । जस्तै: राज्यपक्ष, विद्रोही पक्ष ।

४) महल नं. १३ मा अपहरण वा वेपत्ता भएको अवधिलाई दिनमा लेख्नु पर्दछ । जस्तै दुई महिना पन्ध्र दिन अपहरणमा परेको भए ७५ दिन लेख्ने ।

.....
प्रमुख जिल्ला अधिकार

व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षति बापत क्षतिपूर्ति दिन क्षति अङ्क निर्धारण गर्दा अपनाइने मापदण्ड

क) वस्तुगत सम्पत्ति मूल्यांकन सम्बन्धी मापदण्ड

सि.नं.	क्षति भएको वस्तु	मापदण्डको निर्धारित अधिकतम अङ्क रु.
१.	सुन र सुनका गहनाहरु	८०,०००।-
२.	चाँदी र चाँदीका गहनाहरु	२५,०००।-
३.	नगद	१०,०००।-
४.	भण्डारण गरेको खाद्यान्न (धान, गहुँ, मकै आदि)	७०,०००।-
५.	लत्ता कपडा (ओड्ने ओछ्याउने, लगाउने लुगा आदि)	२५,०००।-
६.	फर्निचर (टेबुल, कुर्सी, सोफा जस्ता काठका र अन्य सामानहरु आदि)	५०,०००।-
७.	पशुपंक्षी (गाई, भैसी, भेडा, च्याङ्गा, पंक्षी: कुखुरा, हाँस आदि)	२५,०००।-
८.	अन्य धातु (फलाम, पित्तल, काँस आदि)	२५,०००।-
९.	इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरु (कम्प्युटर, फ्रिज, रेडियो, स्टेरियो, डेक, सोलार प्यानल आदि)	५०,०००।-
१०.	डेकोरेशनका सामानहरु (विभिन्न किसिमका डेकोरेशनका सामानहरु)	१०,०००।-
११.	भाँडाकुँडा (थाल, कचौरा, कसौडी, डिक्ची आदि)	२०,०००।-
१२.	मेशिनरी औजारहरु	२०,०००।-
१३.	विविध	सिफारिस अङ्कको ४०% कायम गर्ने

नोट: क्षति कायम नहुने विषयहरु:

१. भरपाई, तमसुक, जग्गा धनी दर्ता प्रमाणपुर्जा वा यस्तै अन्य कागजातहरु
२. कितावहरु
३. बहुमूल्य पुरातात्विक वस्तुहरु, हिरा, मोती, मुगा आदि
४. मूर्तिहरु/पुजाका सामानहरु
५. जग्गाको आयस्ता व्यापारिक प्रयोजनका लागि सञ्चय गरिएका तर कुनै आधिकारिक निकायबाट प्रमाणित नभएको

ख) कूल रकममा अपनाइने मापदण्ड

१. रु. १० हजारसम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा पूरै रकम उपलब्ध गराउने ।

२. रु. १० हजारभन्दा बढी रु. २५ हजारसम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा रु. १० हजार पूरै उपलब्ध गराउने र त्यसपछिको बाँकी रकममा ५० प्रतिशतको हिसावले उपलब्ध गराउने ।
३. रु. २५ हजारभन्दा बढी रु. ५० हजारसम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा रु. १५ हजार पूरै उपलब्ध गराउने र त्यसपछिको बाँकी रकममा ४० प्रतिशतको हिसावले उपलब्ध गराउने ।
४. रु. ५० हजारभन्दा बढी रु. १ लाखसम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा रु. २० हजार पूरै उपलब्ध गराउने र बाँकी रकममा ३० प्रतिशतको हिसावले उपलब्ध गराउने ।
५. रु. १ लाखभन्दा बढी रु. ५० लाखसम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा २५ प्रतिशतको हिसावले उपलब्ध गराउने ।
६. रु. ५० लाखभन्दा बढी रु. १ करोडसम्म क्षति भएका व्यक्तिहरुको हकमा २० प्रतिशतका हिसावले उपलब्ध गराउने ।
७. रु. १ करोडभन्दा बढीको जतिसुकै क्षति भएको भए पनि १५ प्रतिशतको हिसावले उपलब्ध गराउने ।
८. क्र.सं. १ देखि ७ सम्मको मापदण्ड अनुसार रकम उपलब्ध गराउँदा लगत्तै माथिल्लो क्र.सं. को हदभन्दा बढी रकमको हकमा मात्र पछिल्लो प्रतिशतबाट हिसाव गरिनेछ ।

व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षति बापत क्षतिपूर्ति दिन क्षति अङ्क निर्धारण गर्दा अपनाईने मापदण्ड

(क) वस्तुगत सम्पत्ति मूल्याङ्कन सम्बन्धी मापदण्ड

सि.नं.	क्षति भएको वस्तु	मापदण्डको निर्धारित अधिकतम अङ्क रु.
१	सुन र सुनका गहना	४०,०००।-
२	चाँदी र चाँदीका गहना	२०,०००।-
३	नगद	१०,०००।-
४.	भण्डारण गरेको खाद्यान्न (धान, गहुँ, मकै, तोरी, अलैची आदि	२५,०००।-
५.	लत्ता कपडा (ओड्ने ओछ्याउने, लगाउने लुगा आदि	२५,०००।-
६.	पशुपंक्षी (गाई, भैसी, भेडा, च्याङ्गा, पंक्षी, कुखुरा, हाँस आदि)	२५,०००।-
७.	डेकोरेशनका सामानहरु (विभिन्न किसिमका डेकोरेशनका सामानहरु	१०,०००।-
८.	भाँडाकुँडा (थाल, कचौरा, कसौडी, डिक्ची आदि)	२०,०००।-
९	मेशिनरी औजारहरु	२०,०००।-
१०	विविध	सिफारिस अङ्कको २५ % कायम गर्ने

मेशिनरी औजारहरु घटना घटेको अघिल्लो आ.व. सम्म नेपाल सरकारको अभिलेखमा आवधिक तथा नवीकृत रही राजस्व तिरो वुझाइ आएका उद्योग व्यापारिक फर्म वा संख्याको हकमा माथि उल्लेखित मापदण्डको दोब्बर रकम आर्थिक सहायताको लागि मापदण्ड तोकिएको छ ।

नोट - क. मेकानिकल इन्जिनियर उपलब्ध नभएको अवस्थामा मेकानिकल सुपरभाइजरले सिफारिस गरेको मूल्यांकनलाई पनि आधार मानिनेछ ।

ख. क्षति कायम नहुने विषयहरु :

१. भरपाई, तमसुक, जग्गा धनी दर्ता प्रमाणपुर्जा वा यस्तै अन्य कागजातहरु
२. कितावहरु
३. बहुमूल्य पुरातात्विक वस्तुहरु, हिरा, मोती, मुगा आदि
४. मूर्तिहरु/पुजाका सामानहरु
५. जग्गाको आयस्ता
६. व्यापारिक प्रयोजनका लागि सञ्चय गरिएका तर कुनै आधिकारिक निकायबाट प्रमाणित नभएका माल वस्तुहरु ।

सवारी साधन र घर र अन्य चल अचल सम्पत्ति क्षति भएको अवस्थामा सम्बन्धित व्यक्तिले गर्ने
निवेदन फाराम

श्रीमान अध्यक्ष्यू,
स्थानीय क्षति मुल्यांकन समिति ।
जिल्ला प्रशासन कार्यालय.....

विषय :- सवारी साधन र घर र अन्य चल अचल सम्पत्ति क्षतिको आर्थिक सहायता पाउं ।

प्रस्तुत विषयमाजिल्ला.....गा.वि.स र न.पास्थित
.....स्थानमा मेरो सवारी साधन र घर र चल अचल सम्पत्ति क्षति भएको हुदा निम्नानुसारका
कागजातहरु संलग्न राखी क्षतिपूर्तिको लागि यो निवेदन पेश गरेको छु ।

आवश्यक कागजातहरु :-

- (१) नागरिकताको प्रमाणपत्र
- (२) घटना घटेको पुष्टि हुने प्रहरी र स्थानीय गा.वि.स र न.पा.को सिफारिस
- (३) घटना घटेको स्थानमा क्षति भएको फोटो
- (४) सवारी साधन भए सो को ब्लुबुक
- (५) स्थानीय क्षति मुल्यांकन समितिले माग गरेका कागजातहरु

निवेदकको दस्तखत

निवेदकको नाम थर :-

जिल्ला :

गा.वि.स./न. पा र गांउ, टोल

मिति २०६४।१।०।२७ को मं.प. को निर्णयका आधारमा मिति २०६४।१।२७ मा मं.प., राजनीतिक समितिबाट भएको निर्णयः

क) सात दलका शीर्ष नेताहरुबीच मिति २०६४।१।२७ मा भएको सहमति पत्र समेतका आधारमा प्रस्तावसाथ संलग्न 'द्वन्द्वपीडितहरुका लागि आर्थिक सहायता एवं राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४' मा प्रस्ताव गरिए बमोजिम देहायका आधारमा सशस्त्र द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई राहतस्वरूप प्रति मृतक एक लाख रुपैयाँ आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने-

१. द्वन्द्वका कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिहरु भन्नाले देहायका अवस्थामा मृत्यु भएको व्यक्तिहरुलाई जनाउनेछः-

- अ) द्वन्द्वरत पक्षहरुबाट चलेको गोली लागी मृत्यु भएका व्यक्तिहरु,
- आ) द्वन्द्वका सिलसिलामा विच्छ्याइएको बारुदी सुरुङ्ग ९:प्लभक०, विद्युतीय धराप आदिमा परी मृत्यु भएका व्यक्तिहरु,
- इ) द्वन्द्वका क्रममा भएको बम विष्फोटमा परी मृत्यु भएका व्यक्तिहरु,
- ई) द्वन्द्वका सिलसिलामा द्वन्द्वरत पक्षको अपहरणमा परी मारिएको पुष्टि भएका व्यक्तिहरु,
- उ) द्वन्द्वको समयमा द्वन्द्वरत पक्षबाट गोली वा अन्य हतियार प्रहार गरी वा कुटपिट गरी मृत्यु भएका व्यक्तिहरु,
- ऊ) द्वन्द्वपछि पनि द्वन्द्वका समयमा छाडिएका बेवारिसे बम विष्फोटमा परी वा बारुदी सुरुङ्ग वा विद्युतीय धरापमा परी मृत्यु भएका व्यक्तिहरु,
- ए) द्वन्द्वका क्रममा वेपत्ता पारिएकाहरु मध्ये मृत्यु भएको भनी पुष्टि भएका व्यक्तिहरु,
- ऐ) द्वन्द्वका समयमा आफ्नो कर्तव्य पालनामा खटिएको कुनै सुरक्षाकर्मी वा अन्य सरकारी कर्मचारी द्वन्द्वका कारणले मारिएको भनी पुष्टि भएमा त्यसरी मृत्यु भएका सुरक्षाकर्मी तथा सरकारी कर्मचारीहरु र
- ओ) द्वन्द्वका कारण घाइते भई अस्पतालमा उपचारको क्रममा मृत्यु भएका व्यक्तिहरु ।

२. राहत उपलब्ध गराउने तरिकाः-

- अ) द्वन्द्वको अवधिमा सोको कारणले मृत्यु भएका सर्वसाधारण मृतकका सवैभन्दा नजिकका हकदारलाई राहतस्वरूप उपलब्ध हुने एकमुष्ट एकलाख रुपैयाँ आर्थिक सहायता घटना घटेको जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिशमा उपलब्ध हुनेछ । सो प्रयोजनका लागि प्रमुख जिल्ला अधिकारीले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट तोकिएको ढाँचा बमोजिमको सिफारिश पत्र पठाउनु पर्नेछ ।
- आ) द्वन्द्वका कारणले मृत्यु भएको हो होइन भन्ने यकिन गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकता अनुसार स्थलगत सर्जमीन, जिल्ला सुरक्षा समितिको बैठक, सर्वदलीय वा सर्वपक्षीय बैठक आदि प्रक्रिया अपनाउन सक्नेछ ।

- इ) माथि बुँदा नं. अ) मा उल्लेख भएको सिफारिश पत्र प्रमुख जिल्ला अधिकारीले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ। यसरी प्रमुख जिल्ला अधिकारीबाट सिफारिश प्राप्त भएपछि शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले तोकिए बमोजिमको आर्थिक सहायता सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा पठाउनेछ। उपर्युक्त आर्थिक सहायता उपलब्धताको आधार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन विशेष कार्यक्रम, २०६४ अन्तर्गत गठित कार्यदलको सिफारिश हुनेछ। राहत उपलब्ध गराउने कार्य थप व्यवस्थित गर्न अन्य प्रक्रिया निर्धारण गर्न आवश्यक देखिएमा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले स्पष्ट गर्न सक्नेछ।
- ई) माथि बुँदा नं. इ) अनुसार प्राप्त राहत प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सम्बन्धित मृतकको नजिकको हकदारलाई उपलब्ध गराउनेछ।
- उ) द्वन्द्वको अवधिमा सोको कारण मृत्यु भएका सुरक्षाकर्मी र सरकारी कर्मचारीको लागि नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषद्बाट तत्कालीन समयमा भएका निर्णयहरुको हकमा सो राहत समेत उपलब्ध हुनेछ।
- ऊ) कर्तव्य पालनको सिलसिलामा हत्या गरिएका राष्ट्रसेवक (निजामती कर्मचारी, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरीबल, शिक्षक आदि) का परिवारलाई उपलब्ध गराइने राहत सम्बन्धमा नेपाल सरकारका मुख्य सचिवको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालय र सम्बन्धित मन्त्रालयका सचिव रहेको समितिले गरेको निर्णय बमोजिम हुनेछ।
- ख) उल्लिखित मापदण्डमा उल्लेख भएका अन्य विषयहरु अर्थ मन्त्रालय र गृह मन्त्रालयसंग समन्वय गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले परिमार्जन गर्ने र पुनः निर्णयका लागि यसै समिति समक्ष पेश गर्ने।

शांति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

राहत तथा पुनःस्थापन इकाई

नेपाल सरकार
राहत तथा पुनःस्थापन इकाई
पुनःस्थापन विभाग
संख्या: २०६१/०२०

सं - ०६६१६८ -

दि - १०८

द्वरमहल, काठमाडौं
नेपाल

विषय : द्वन्दको क्रममा अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई राहत उपलब्ध गराउने बारे ।

श्री गृह मन्त्रालय,
सिंहदरवार,

उपरोक्त विषयमा द्वन्द प्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको नाम नामेसी सहितको प्रतिवेदनको आधारमा सशस्त्र द्वन्दको क्रममा घाइते, अंगभंग, अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई परिचय-पत्र प्रदान गरी राहत उपलब्ध गराउने सन्दर्भमा तहाँ मन्त्रालयको समेत प्रतिनिधित्वमा भएको मिति २०६१/०१/१६ को बैठकको सिफारिश बमोजिम स्थानीय विकास मन्त्रालयद्वारा लागू गरिएको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६१ को अनुसूची-७ बमोजिमको परिचय-पत्र सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति मार्फत स्थानीय निकायले उपलब्ध गराउने र सोका आधारमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने गरी मिति २०६१/११/३ मा (माननीय मन्त्रीस्तर) बाट निर्णय भएको छ । यस अनुसार द्वन्दपीडित व्यक्ति तथा परिवारलाई राहत उपलब्ध गराउने तर्पशल बमोजिमको कार्य गरी दिगो शान्ति स्थापनाका लागि सहयोग पुऱ्याईदिनु हुन अपाङ्गताको नामावली सहित प्रतिशत खुलेको उल्लेखित प्रतिवेदन सलग्न राखी अनुरोध गरेको छु ।

तपशिल

शांति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय, राहत तथा पुनःस्थापन इकाईबाट प्राप्त द्वन्द प्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको नाम नामेसी सहितको प्रतिवेदनका आधारमा सम्बन्धित स्थानीय निकायबाट अपाङ्गताको परिचयपत्र प्राप्त व्यक्तिलाई सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले कार्यदलको प्रतिवेदनमा रहेको नाम, अपाङ्गताको प्रतिशत सहितका विवरण हेरी आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिदिनु हुन ।

शांति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय, राहत तथा पुनःस्थापन इकाईबाट कार्यदलको प्रतिवेदन अनुसारको नामावली विवरण अनुसूची-७ बमोजिम स्थानीय निकायबाट जारी हुने यस्ता अपाङ्ग व्यक्तिको परिचय पत्रमा लगाउने रबरस्ट्याम्प र आर्थिक सहायता रकम प्राप्त भए पछि सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आर्थिक सहायता प्राप्त गर्न योग्य परिचय पत्र प्राप्त व्यक्तिको परिचयपत्रको रकम बुझ्ने महलमा यस इकाईबाट जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा पठाईएको "सशस्त्र द्वन्दका क्रममा (२०५२/११/११ देखि २०६३/०२/१५ सम्म) घाइते, अंगभंग, अपाङ्ग भएका व्यक्तिले पाउने आर्थिक सहायता, अपाङ्गताको प्रतिशत..... पाउने आर्थिक सहायता रु..... दस्तखत....." अंकित रबरस्ट्याम्प र सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयको छाप परिचय पत्रको रकम बुझ्ने भित्रि पृष्ठमा लगाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने व्यवस्थाका लागि मनाङ्ग र मुस्ताङ्ग जिल्ला बाहेक ७३ वटै जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई निर्देशन सहित परिपत्र गरिदिनु हुन अनुरोध गरेको छु ।

बोधार्थ तथा कार्यार्थ
श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय

- द्वन्द प्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको जिल्लागत नामावली सहितको प्रतिवेदन र माथि उल्लेखित रबरस्ट्याम्प सलग्न छन् । परिपत्र बमोजिमको प्रक्रिया पुरा गरी आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइदिनु हुन अनुरोध छ ।

(सुरेश ज्ञेयपनि)
शाखा अधिकृत

नेपाल सरकार
शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

राहत तथा पुनःस्थापन इकाई

मिति : २०६१/०१/२०

भरतपुर, काठमाडौं

नेपाल

८६१३८

१७८५

विषय : परिचय-पत्र प्रदान गर्ने सम्बन्धमा

श्री स्थानीय विकास मन्त्रालय,
अटिहर भवन, ललितपुर

उपरोक्त विषयमा द्रुत प्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको नाम नामेसी सहित प्रतिवेदनको आधारमा सशस्त्र द्रुतको क्रममा द्रुतको कारण अंगभंग, अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई परिचय-पत्र प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि तँहा मन्त्रालयद्वारा लागू गरिएको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६५ को अनुसूची-७ बमोजिमको परिचय-पत्रलाई नै प्रयोग गर्ने र सो परिचय-पत्रका आधारमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने गरी तहाँ मन्त्रालयको समेत प्रतिनिधित्व भएको मिति २०६६/०८/१६ को बैठकको सिफारिश बमोजिम हुने गरी (माननीय मन्त्रीस्तर)बाट मिति २०६६/११/३ मा निर्णय भएको हुँदा तपशिल बमोजिम द्रुतपीडित व्यक्ति तथा परिवारलाई राहत उपलब्ध गराउने कार्यगरी दिगो शान्ति स्थापनाका लागि सहयोग पुऱ्याईदिनुहुन अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको उल्लेखित प्रतिवेदन समेत संलग्न राखी अनुरोध गरेको छु । साथै प्रतिवेदनमा नाम उल्लेख भई परिचय पत्र प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरूलाई सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूबाट तोकिए बमोजिमको एकपटक आर्थिक सहायता उपलब्ध हुने व्यवस्था रहेको छ ।

तपशिल

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय, राहत तथा पुनःस्थापन इकाईबाट प्राप्त द्रुतप्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको नाम नामेसी सहितको संलग्न प्रतिवेदन भिडाई द्रुतको क्रममा (द्रुत अवधि २०५२/११/१९ देखि २०६३/०८/१५ सम्म) अपाङ्ग अंगभंग भएका व्यक्तिलाई सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति माफत स्थानीय नगरपालिका, गाउँ विकास समितिबाट सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६५ को अनुसूची ७ बमोजिमको परिचय-पत्र उपलब्ध गराउने व्यवस्थाका लागि मनाङ्ग र मुस्ताङ्ग जिल्ला बाहेक ७३ वटै जिल्ला विकास समितिमा निर्देशन सहित परिपत्र गरिदिनु हुन ।

बोधार्थ तथा कार्यार्थ

श्री जिल्ला विकास समितिको कार्यालय

- द्रुत प्रभावित व्यक्ति परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको अपाङ्गताको प्रतिशत खुलेको जिल्लागत प्रतिवेदनका आधारमा यकिन गरी आएको रहेको नामावली विवरण संलग्न छ । परिचय-पत्र उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरी सहयोग गरिदिनुहुन अनुरोध छ ।

(सुरेश न्यौपाने)

शाखा अधिकृत

स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिका, २०६६

पृष्ठभूमि

नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६५ माघ २३ गतेको निर्णयबाट स्थानीय शान्ति समितिको कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू स्वीकृत भई लागु भएको र सो कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ८.८ मा आवश्यक निर्देशिका बनाई लागु गर्न सक्ने व्यवस्था भएकोले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले यो निर्देशिका बनाई लागु गरेको छ ।

१. नाम र प्रारम्भ

यस निर्देशिकाको नाम “स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिका, २०६६” रहेको छ । यो निर्देशिका नेपाल सरकार, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा :-

- (क) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ख) “कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू” भन्नाले नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६५।१०।२३ को निर्णय वमोजिम स्वीकृत स्थानीय शान्ति समितिको कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू, २०६५ सम्झनु पर्छ ।
- (ग) “समिति” भन्नाले कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू वमोजिम प्रत्येक जिल्लामा गठन हुने स्थानीय शान्ति समितिलाई सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति” भन्नाले कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.३ अनुसार गठित गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “सचिवालय” भन्नाले कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.६ वमोजिम समितिले खडा गरेको स्थानीय शान्ति सचिवलाई सम्झनु पर्छ ।
- (च) “संयोजक” भन्नाले समिति वा गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको संयोजकलाई सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “सदस्य” भन्नाले समिति वा गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको सदस्यलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “सचिव” भन्नाले समितिको सचिवलाई सम्झनु पर्छ । सो शब्दले गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको सचिवको हैसियतले काम गर्ने कर्मचारीलाई समेत जनाउनेछ ।

३. परामर्श बैठकको लागि सूचना गर्नु पर्ने :

- ३.१. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.१ वमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीले समिति गठनको लागि परामर्श बैठक आयोजना गर्दा सो बैठकका सहभागिहरूलाई यस्तो परामर्श बैठक वस्ने स्थान, समय र मिति समेत उल्लेख गरी बैठक वस्नु भन्दा कम्तिमा ३ दिन अगावै जानकारी दिनु पर्नेछ ।

- ३.२. प्रमुख जिल्ला अधिकारीले यस निर्देशिकाको बुँदा नं. ३.१ वमोजिम सहभागिहरूलाई बैठकको सूचना गर्दा स्थानीय संचार माध्यमबाट समेत जानकारी गराउन सक्नेछ ।
- ३.३. प्रमुख जिल्ला अधिकारीले परामर्श बैठकका सहभागिहरूलाई समितिको सैद्धान्तिक पक्ष, गठन प्रक्रिया, काम, कर्तव्य र अधिकार र मन्त्रालयसंग यसको सम्बन्धको बारेमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- ३.४. यस निर्देशिकाको बुँदा नं. ३.१ वमोजिम तोकिएको मिति, समय र स्थानमा सहभागीहरूको उपस्थिति समितिको गठनको लागि पर्याप्त भएको नलागेमा वा अन्य कारणले समिति गठन हुन नसकेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले यस निर्देशिकाको बुँदा नं. ३.१ को प्रक्रिया पूरा गरी १५ दिन भित्र पुनः अर्को परामर्श बैठकको आयोजना गर्नु पर्नेछ । यसरी थप समयमा समेत समिति गठन हुन नसकेमा सबै पक्षसंग छलफल गरी पुनः अर्को परामर्श बैठक बोलाउनु पर्नेछ ।
- ३.५. समिति गठन गर्ने प्रयोजनको लागि आवश्यक देखेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सहजकर्ताको सेव उपलब्ध गराउन मन्त्रालयलाई अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

४. समितिको गठन

- ४.१. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.२ को खण्ड (क) वमोजिम राजनैतिक दलहरूबाट समितिमा प्रतिनिधित्व गराउँदा संविधान सभामा प्रत्यक्ष निर्वाचन वा समानुपातिक तर्फबाट प्रतिनिधित्व भएका दलहरूका जिल्लाका जिल्ला कार्य समितिका सदस्यहरू मध्येबाट एक राजनैतिक दलबाट एक जना मात्र प्रतिनिधित्व गराइनेछ ।
- ४.२. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.५ वमोजिम समितिले ६/६ महिनाको आलोपालो हुने गरी आफू मध्येबाट संयोजकको चयन गर्नु पर्ने व्यवस्था भए वमोजिम चयन भएका संयोजकको कार्यकाल ६ महिना पुग्नु भन्दा कम्तिमा एक महिना अगावै समितिले अर्को ६ महिनाको लागि संयोजक चयन गरिसक्नु पर्नेछ । आफ्नो ६ महिनाको कार्यकाल पूरा भएपछि नयाँ आउने संयोजकलाई सम्पूर्ण जिम्मेवारी सुम्पिनु निजको कर्तव्य हुनेछ ।
- ४.३. समितिको निर्णय कार्यान्वयन तथा समितिले प्रत्यायोजन गरी तोकेको कार्यहरू सम्पन्न गर्ने कर्तव्य स्थानीय शान्ति सचिवालयको हुनेछ । सचिवालयले आफुले गरेको काम कारवाहीको जानकारी नियमित रूपमा समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- ४.४. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.१० वमोजिम विषयगत उपसमिति गठन गर्दा समितिको कुनै सदस्यको संयोजकत्वमा गठन गर्नु पर्नेछ । सो उपसमितिका सदस्य अतिरिक्त सम्बन्धित विषयका विज्ञ एवं कार्य अनुभव भएका अन्य व्यक्तिहरू समेत रहन सक्नेछन् । यसरी गठन हुने उपसमितिमा संयोजक सहित बढिमा पाँचजना सम्म सदस्य रहनेछन् ।
- ४.५. समितिले विषयगत उपसमिति गठन गर्दा त्यस्तो उपसमितिको काम, कर्तव्य, अधिकार र कार्य सम्पन्न गर्ने अवधि समेत तोक्नु पर्नेछ ।

५. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति

- ५.१. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.३ वमोजिम स्थानीय शान्ति समितिले आवश्यक ठानेका गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाहरूमा गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्न समितिले आफ्ना सदस्यहरू मध्येबाट एक वा एक भन्दा बढी सदस्यहरूलाई खटाउने ।

यसरी खटाईएका सदस्यले सम्बन्धित गाउँ विकास समितिका सचिव वा नगरपालिकाका कार्यकारी अधिकृतसंग समन्वय गरी सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकामा सक्रिय रहेका प्रमुख राजनीतिक दलहरु, महिला, दलित, आदिवासी/जनजाती, मधेशी, उत्पीडित, उपेक्षित र अल्पसंख्यक समुदाय, पिछडिएका क्षेत्र तथा द्वन्द्व प्रभावित विभिन्न पक्षहरुका प्रतिनिधिहरु, गाउँ वा नगरपालिकाका प्रमुख व्यक्तित्वहरु, शिक्षक, समाजसेवी, धार्मिक संस्थाका प्रमुखहरु आदिलाई आमन्त्रण गरी परामर्श बैठकको आयोजना गर्नु पर्नेछ ।

- ५.२. यस निर्देशिकाको वुंदा नं. ५.१ वमोजिमको परामर्श बैठक आयोजना गर्दा सो बैठकका सहभागिहरुलाई यस्तोपरामर्श बैठक वस्ने स्थान, समय र मिति समेत उल्लेख गरी बैठक वस्नु भन्दा कम्तिमा ३ दिन अगावै सहभागिताको लागि आमन्त्रण गर्नु पर्नेछ । यस्तो सूचनाको जानकारी सार्वजनिक संचार माध्यमद्वारा पनि दिन सकिनेछ ।
- ५.३. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्न खटिएका समितिका सदस्यले बैठकका सहभागिहरुलाई समितिको सैद्धान्तिक पक्ष, गठन प्रक्रिया, काम, कर्तव्य, अधिकार र स्थानीय शान्ति समितिसंग यसको सम्बन्धको बारे जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- ५.४. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्न तोकिएको मिति, समय र स्थानमा सहभागीहरुको उपस्थिति समिति गठनको लागि पर्याप्त भएको नलागेमा वा अन्य कारणले समिति गठन हुन नसकेमा यस कामका लागि खटिएका समितिका सदस्यले ७ दिन भित्र पुनः अर्को बैठकको आयोजना गर्नु पर्नेछ ।
- ५.५. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्न आवश्यक अन्य सहयोग समितिबाट उपलब्ध गराइने छ । सो कार्यका लागि समितिले आवश्यक देखेमा सहजकर्ताको सेवा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- ५.६. परामर्श बैठकका सहभागिहरुले आपसी सहमतिका आधारमा प्रमुख राजनीतिक दल, गाउँका प्रमुख व्यक्तित्वको साथै महिला, जनजाती, अल्पसंख्यक, दलितजस्ता समुदायका प्रतिनिधि समेतको सहभागिता हुन सक्ने गरी वढीमा ९ जना सम्म सदस्यहरु रहेको गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्नेछन् ।
- ५.७. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफूहरु मध्येबाट ६/६ महिनाको आलोपालो गरी संयोजक चयन गर्नेछ । संयोजकको कार्यकाल ६ महिना पुग्नु भन्दा कम्तिमा एक महिना अगावै अर्को ६ महिनाको लागि संयोजक चयन गरिसक्नु पर्नेछ । आफ्नो ६ महिनाको कार्यकाल पूरा भएपछि नयाँ आउने संयोजकलाई सम्पूर्ण जिम्मेवारी सुम्पिनु निजको कर्तव्य हुनेछ ।
- ५.८. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिमा गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाका प्रत्येक वडाबाट गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिबाट तोकिएका एक एक जना प्रतिनिधि आमन्त्रित सदस्य रहन सक्ने छन् ।
- ५.९. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको प्रमुख कार्य कार्यक्षेत्रगत शर्तहरुमा उल्लेख भएका स्थानीय शान्ति समितिका कार्यहरुलाई गाउँ/नगर स्तर सम्म पुऱ्याई सम्पादन गर्न सहयोग गर्नु गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति

समितिहरूको कर्तव्य हुनेछ। समितिका देहायका कार्यमा गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले सहयोग पुऱ्याउनु पर्नेछ।

- (क) स्थानीय स्तरमा शान्ति प्रवर्द्धन र शान्ति निर्माण तथा द्वन्द्व रुपान्तरणका प्रक्रियालाई सहजीकरण गरी विस्तृत शान्ति सम्झौताको सबल कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउने।
- (ख) आफ्नो क्षेत्रमा मन्त्रालयबाट संचालन भएका कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरी समितिलाई जानकारी गराउने।
- (ग) द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्ने कार्यमा समितिलाई सहयोग गर्ने।
- (घ) रचनात्मक एवं नविन ढङ्गले द्वन्द्व रुपान्तरणका प्रक्रियाहरूलाई अगाडी बढाउने कार्यमा समितिलाई सहयोग गर्ने।
- (ङ) स्थानीय स्तरमा मेलमिलाप, पीडासनमन र पारस्परिक विश्वास अभिवृद्धिमा जोड दिने।
- (च) स्थानिय तहमा हुने राजनीतिक एवं सामाजिक विकासक्रमलाई निरन्तर पर्यवेक्षण गर्ने र राजनीतिक गतिरोध वा सम्भावित हिंसाको स्थिति आईपरेमा स्थितिलाई सामान्यीकरण तर्फ उन्मुख गराउन हर सम्भव प्रयत्न गर्ने र समितिलाई समय मै जानकारी गराउने।
- (छ) राष्ट्रिय वा स्थानीय स्तरमा शान्ति प्रक्रियालाई प्रभावित तुल्याउने विषयहरूमा प्राप्त जानकारीका बारेमा आफ्ना सदस्यहरू, जनसाधारणम तथा समितिलाई सुसूचित गर्ने।

५.१०. गाउँ विकास मिति/नगरपालिकामा आइपर्ने द्वन्द्व, हिंसा, मतभेद आदि घटनाहरूलाई तुरुन्त सम्बोधन गर्न गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफ्नो सदस्यहरूमध्ये बाट आवश्यकता अनुसार कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ।

५.११. यस निर्देशिकाको वुँदा नं. ५.१० वमोजिम गठीत कार्यदलको काम, कर्तव्य, अधिकार र कार्यविधि गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले तोक्नेछ। कार्यदलले आफ्नो कार्य सम्पन्न गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ। प्रतिवेदनको नमूना अनुसूची १ मा उल्लेख गरिएकोछ।

५.१२. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफ्ना क्रियाकलापहरूको मासिक प्रतिवेदन अनुसूची २ को ढाँचामा समितिमा पठाउनु पर्नेछ।

५.१३. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्न गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको मद्दत लिन सक्नेछ। यस कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको कर्तव्य हुनेछ।

५.१४. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको कार्यकाल एवं कर्मचारी व्यवस्था सम्बन्धित गाउँ विकास समिति/नगरपालिकामा गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको कार्यालय रहनेछ। स्रोतको प्राप्यता र उपलब्धता हेरी प्रत्येक गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिहरूमा एक जना सहायक कर्मचारी (नगर स्तरमा नायव सुब्बा स्तरको र गाउँ स्तरमा खरीदार स्तरको) को व्यवस्था मन्त्रालयले गर्न सक्नेछ। यी कर्मचारीहरूले गाउँ विकास समितिहरूमा गाउँ विकास समितिको सचिवको अन्तरगत र

नगरपालिकाहरुमा नगरपालिकाको कार्यकारी अधिकृत अन्तर्गत रही शान्ति समिति सम्बन्धी कार्य गर्ने छन् ।

- ५.१५. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लेखा व्यवस्था गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाले गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लागि भएको खर्चको बेग्लै विवरण राख्नु पर्नेछ । गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाबाट प्राप्त हुने स्रोत गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाबाट प्राप्त हुने स्रोत गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको शान्ति प्रक्रियाका लागि पर्याप्त भएको छ भन्ने मन्त्रालयलाई लागेमा थप वजेट तथा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- ५.१६. यस निर्देशिकाको वुँदा नं. ५.१५ बमोजिम कुनै गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिलाई मन्त्रालयबाट वजेट तथा कार्यक्रमको व्यवस्था गरिएकोमा त्यस्तो वजेट तथा कार्यक्रमको लेखा छुट्टै राख्नु पर्नेछ र त्यस्तो वजेट कार्यक्रमको खर्चको विवरण समिति मार्फत् मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ । यसको लेखा परीक्षण गराउने कर्तव्य गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको हुनेछ ।
- ५.१७. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था :
गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिहरु स्थानीय शान्ति समितिको एक अंगको रूपमा रहने भएकोले गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको बैठक गर्ने तरिका लगायतका विषयहरु स्थानीय शान्ति समितिमा लागु भए सरह लागु हुनेछन् ।

६. समितिको काम र कर्तव्य

समितिले कार्यक्षेत्रगत शर्तहरुको दफा ४ मा तोकिएका कार्यहरुका अतिरिक्त देहायका कार्यहरु समेत गर्नेछ ।

- ६.१. विस्तृत शान्ति सम्झौता एवं त्यस पछि विभिन्न पक्षसंग भएका सम्झौता एवं समझदारीको कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउनुका साथै त्यस्ता सम्झौता एवं समझदारीका कार्यान्वयन स्थितिका बारेमा समय समयमा मन्त्रालयलाई जानकारी उपलब्ध गराउने ।
- ६.२. द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्ने कार्यको लागि नेपाल सरकारले गठन गरेको तथा द्वन्द्व समाधानको प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारबाट गठन हुने कार्यदल/आयोग/समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- ६.३. राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरमा शान्ति प्रक्रियालाई प्रभावित तुल्याउने विषयहरुमा प्राप्त जानकारी मन्त्रालयलाई समयमै उपलब्ध गराउने ।
- ६.४. समितिको काम कर्तव्य सम्पादनको लागि आवश्यक परेमा विषेशज्ञ तथा सहजकर्ताहरुको सेवा लिने । आवश्यकता अनुसार यस्ता सेवाको लागि मन्त्रालयमा अनुरोध गर्ने ।
- ६.५. मन्त्रालयले समितिबाट संचालन गरिने कार्यक्रमको लागि उपलब्ध गराउने रकमको सीमा भित्र रही द्वन्द्व निवारण एवं शान्ति स्थापनाको कार्यमा सघाउ पुग्ने कार्यक्रमहरु तय गरी स्वीकृतिको लागि मन्त्रालयमा पठाउने र मन्त्रालयबाट स्वीकृत भए बमोजिम कार्यान्वयन गर्ने ।

७. समितिको कार्य प्रक्रिया

- ७.१. समितिले आफ्नो बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि आफैले निर्धारण गरे वमोजिम हुनेछ। बैठक सम्बन्धी कार्यविधि निर्धारण गर्दा कम्तिमा महिनाको एक पटक समितिको बैठक बस्ने गरि निर्धारण गर्नु पर्नेछ। समस्याको गाम्भिर्यता हेरी छोटो अवधिको सूचना द्वारा आकस्मिक रुपमा बैठक बस्न सक्नेछ।
- ७.२. समितिको बैठक समितिका संयोजकले बोलाउने छन्।
- ७.३. समितिको सचिवले संयोजकसंग परामर्श गरी बैठकको एजेण्डा तयार गरी संभव भए सम्म बैठक हुने दिनभन्दा अगावै सदस्यहरुलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।
- ७.४. समितिमा तत्काल कायम रहेको सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत उपस्थित नभई समितिको बैठक बस्ने छैन।
- ७.५. समितिका प्रत्येक सदस्यहरुलाई समितिको बैठकमा आफुलाई उचित लागेका विचार/सुभाव राख्ने तथा प्रतिक्रिया दिने मौका प्रदान गर्नु पर्दछ। संभव भएसम्म समस्या समाधानका उपायहरु समेत समितिमा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ।
- ७.६. महिला/दलित/अपाङ्ग र द्वन्द्व पीडित, अल्पसंख्यक समुहबाट प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरुलाई समितिका क्रियाकलापहरुमा बढि भन्दा बढि संलग्न गराउनु पर्नेछ।
- ७.७. समितिले गर्ने निर्णय सर्वसम्मत तरिकाले हुनेछ। सर्वसम्मत हुन नसकेमा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतको आधारमा निर्णय गर्नु पर्दछ। मत वरावर भएमा संयोजकलाई निर्णायक मत दिने अधिकार हुनेछ।
- ७.८. समितिको प्रत्येक बैठकको अभिलेख राख्नु पर्नेछ। बैठकका निर्णयहरु निर्णय पुस्तिकामा लेखि समितिको संयोजकबाट प्रमाणित गराउनु पर्नेछ। निर्णय पुस्तिका समितिका प्रत्येक सदस्यहरुलाई समितिको निर्णय पुस्तिका हेर्ने अधिकार हुनेछ।
- ७.९. समितिको निर्णयको कार्यान्वयन सचिवालयबाट हुनेछ। सचिवालयबाट मात्र निर्णय कार्यान्वयन हुन नसक्ने स्थिति देखिएमा समितिले आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गरी सो मार्फत निर्णय कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्नेछ।
- ७.१०. समिति र स्थानीय निकायहरुले स्थानीय स्तरको द्वन्द्व निवारण गर्न आपसमा सहयोग आदान प्रदान गर्न सक्ने छन्। स्थानीय स्तरमा उत्पन्न विवाद/द्वन्द्वलाई समितिले आफ्नो अभिन्न कार्यको रुपमा लिई मध्यस्थता तथा सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गरी समाधान गर्ने प्रयास गर्नेछ।

द. समितिको संयोजकको काम कर्तव्य

कार्यक्षेत्रगत शर्तहरुकसो दफा ३.५ वमोजिम चयन भएका समितिका संयोजकको काम कर्तव्य देहाय वमोजिम हुनेछ :

- द.१. समितिको बैठकको अध्यक्षता गर्ने।
- द.२. जिल्ला भित्र शान्ति खलल हुने, द्वन्द्व एवं हिंसा उत्पन्न हुने परिस्थिति विचार गरी सो को निराकरण गर्न समय मै मध्यस्थता वा सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गरी मेलमिलाप एवं शान्ति स्थापनाको वातावरण स्थापित गर्न प्रयास गर्ने।

- ८.३. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको मर्म र भावना बमोजिम समितिको संचालनमा नेतृत्व प्रदान गर्ने ।
- ८.४. स्थानीय शान्ति सचिवालयको गठन गरी काम कर्तव्य तोकि अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने ।
- ८.५. समितिका सदस्यहरू र अन्य सरोकारवालाहरू बीच वसमन्वय गरी शान्ति स्थापना एवं द्वन्द्व निवारणका कार्यहरू अगाडी बढाउने ।
- ८.६. महिला, दलित एवं पिछडिएका समूहबाट प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई समितिका क्रियाकलापहरूमा सके सम्म बढि सहभागि गराउने र उनीहरूलाई आफ्ना विचार सुभाब समितिमा राख्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- ८.७. समितिको लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकास एवं प्राविधिक विषयहरू र समितिले संचालन गर्ने कार्यक्रम तथा बजेट माग गर्ने विषय समितिको बैठकबाट स्वीकृति गराई प्रमाणित गरी पठाउने ।
- ८.८. मन्त्रालयबाट संचालित द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्ने कार्य एवं समय समयमा मन्त्रालयबाट अनुरोध भई आएका विषयहरूमा सहयोग गर्ने ।

९. समितिका सदस्यहरूको काम कर्तव्य

- ९.१. जिल्लामा शान्ति प्रवर्द्धन तथा मेलमिलाप कायम गर्न वार्ताको वातावरण निर्माण गर्ने ।
- ९.२. जिल्लामा शान्ति खलल हुने वा हिंसा वा संभावित हिंसाको अवस्था देखि स्थितिलाई सहज बनाउन समितिले जिम्मेवारी प्रदान गरेमा मध्यस्थकर्ता एवं सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- ९.३. आफूले प्रतिनिधित्व गरेको समूह/संस्था/राजनैतिक दलको र समिति बीच पुलको काम गर्ने ।

१०. सूचना/जानकारी दर्ताको व्यवस्था :

- १०.१. कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाले आफ्नो क्षेत्रमा घटेका घटना, संभावित दुर्घटना/द्वन्द्व र सो वाट हुन सक्ने क्षतीका बारेमा लिखित वा मौखिक सूचना समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिलाई दिन सक्नेछ । यस्तो सूचना वा जानकारी दिने फारामको नमूना अनुसूची ३ मा उल्लेख गरे बमोजिम हुनेछ ।
- १०.२. यस निर्देशिकाको बुँदा नं. १०.१ बमोजिम समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले कुनै पनि द्वन्द्व वा घटना वा द्वन्द्वका कारणबाट हुन सक्ने संभावित घटना वा चासोका बारेमा समितिलाई सूचना वा जानकारी प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउने छ ।
- १०.३. यस निर्देशिकाको बुँदा नं. १०.२ बमोजिम सूचना गर्ने व्यक्तिले आफ्नो नाम गोप्य राख्नु चाहेमा निजको नाम गोप्य राख्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- १०.४. यस निर्देशिकाको बुँदा नं. १०.१ को अतिरिक्त समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफ्नो सदस्य वा अन्य कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा समूह मार्फत् सूचना संकलन गर्न सक्नेछ ।
- १०.५. समितिको सचिवले गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिबाट प्राप्त मासिक प्रतिवेदन समेतलाई समितिको बैठकमा जानकारीको लागि प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।
- १०.६. समितिले गरेको कामको विवरण अनुसूची ४ को ढाँचामा मासिक रूपमा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ । यसरी मासिक प्रतिवेदन पठाउँदा यस निर्देशिकाको बुँदा नं. १०.५ बमोजिम समितिमा

पेश भएका गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको प्रतिवेदनमा औल्याइएका मुख्य-मुख्य विषयहरूलाई समेत समावेश गर्नु पर्नेछ ।

११. समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लोगो, छाप र लेटरप्याड :

- ११.१. समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफ्नो कार्य संचालनका लागि अनुसूची ५ बमोजिमको लोगो प्रयोग गर्नेछन् ।
- ११.२. समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले आफ्नो कार्य संचालनका लागि अनुसूची ६ बमोजिमको छाप प्रयोग गर्नेछन् ।
- ११.३. स्थानीय शान्ति समिति, गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समिति र नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले क्रमशः अनुसूची ७, ८ र ९ बमोजिमको लेटर प्याडको प्रयोग गर्नेछन् ।

१२. समितिको सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार

- १२.१. समितिको आर्थिक क्रियाकलाप सम्बन्धी सम्पूर्ण जिम्मेवारी सचिवको हुनेछ । मन्त्रालयबाट खर्च गर्ने अख्तियारी पत्र प्राप्त गर्ने, समयमा नै कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट निकासी प्राप्त गर्ने, प्रचलित कानूनको रीत पुऱ्याई खर्च गर्ने, खर्चको लेखा राख्ने, निर्धारित समयमा आर्थिक विवरण तयार गरी पेश गर्ने, लेखा परीक्षण गराउने, लेखा परीक्षणबाट औल्याइएको बेरुजुको लगत खडा गरी फछ्यौट गर्ने गराउने, जिन्सी खाता लगायतको व्यवस्था गरी भण्डार दुरुस्त राख्ने जिम्मेवारी सचिवको हुनेछ ।

तर, मन्त्रालयले समितिको आर्थिक कारोवारका सम्बन्धमा वैकल्पिक व्यवस्था गर्न सक्नेछ । सो अवस्थामा खर्चको लेखा राख्ने एवं आन्तरिक एवं अन्तिम लेखा परीक्षण गराउने कर्तव्य त्यसरी अख्तियारी पाउने पदाधिकारीको हुनेछ ।

- १२.२. कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ७.३ बमोजिम मन्त्रालयको निर्देशनमा प्रचलित ऐन, नियम, स्वीकृत दरवन्दी र वजेटको परिधि भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्ने दायित्व सचिवको हुनेछ । समितिलाई जिल्लाका अन्य सरकारी निकायहरूसंग समन्वय गर्ने कार्यमा सचिवले मद्दत गर्नेछ । समितिको लागि केन्द्रीय स्तरबाट हुने अभिमुखिकरण, तालिम, कार्यशाला, स्थलगत भ्रमण, अनुगमन जस्ता क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सचिवले सहयोग गर्नेछन् ।
- १२.३. संयोजकको निकट सम्पर्कमा रही समितिको बैठकको एजेण्डा तयार गर्नु र त्यस्ता एजेण्डाहरु सबै सदस्यहरूलाई समय मै पुऱ्याउनु, बैठक हुने समय र स्थानका बारेमा जानकारी गराउनु सचिवको कर्तव्य हुनेछ । बैठकको निर्णय पुस्तिका तथा कार्यालयका कागजातहरु व्यवस्थित तथा त्यसलाई सुरक्षित राख्ने कार्य सचिवको हुनेछ ।
- १२.४. सचिवले मन्त्रालय र सम्बन्धित निकायहरूमा आवधिक/मासिक रूपमा प्रगति तथा वित्तिय प्रतिवेदनहरु पेश गर्नु पर्नेछ तथा सो को जानकारी कार्यालयको सूचना पाटीमा समेत टाँस गर्नु पर्नेछ । निजले पेश गर्नु पर्ने प्रतिवेदनहरु अनुसूची १० मा उल्लेख गरिएको छ ।
- १२.५. मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने विषयको लगत संकलन गर्ने, द्वन्द्व पीडितलाई राहत उपलब्ध गराउने जस्ता कार्यमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी लाई सहयोग पुऱ्याउनु पर्नेछ ।

१२.६. सचिवले निजामती सेवा ऐन, २०४९ र निजामति सेवा नियमावली, २०५० वमोजिमको आचरणको पालना गर्नु पर्नेछ ।

१३. कार्यान्वयनका निर्देशक सिद्धान्तहरू

कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ९ वमोजिमका सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरी आफ्नो कार्य सम्पन्न गर्ने दायित्व समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको हुनेछ ।

१४. कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाईको गठन

स्थानीय स्तरमा गठन हुने शान्ति समितिहरूको कार्यक्रम तर्जुमा, संचालन, अनुगमन, क्षमता विकास, सरोकारवालाहरूसंग समन्वय तथा जनशक्ति एवं साधन स्रोतको व्यवस्थामा सहयोग पुऱ्याउन मन्त्रालयमा एक कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाई गठन गर्न सकिनेछ ।

१५. प्रतिवेदन

समितिले यस निर्देशिकामा तोकिएको अनुसूची ४ को ढाँचामा मासिक प्रतिवेदन र अनुसूची १० मा उल्लिखित विवरण/प्रतिवेदन नियमित रूपमा तयार गरी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय तथा सम्बन्धित निकायमा पठाउनु पर्ने छ । प्रतिवेदन अवधिमा सम्पन्न भएका कार्यहरूको लागत-उपलब्धी तथा परिमाण उल्लेख गर्नुको साथै सामना गर्नु परेका समस्या र चुनौती एवं आगामी दिनमा गर्नुपर्ने कामका बारेमा सुझावहरू समेत समावेश गर्नु पर्नेछ । यसै गरी गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले अनुसूची २ को ढाँचामा मासिक रूपमा समितिलाई प्रतिवेदन पठाउनु पर्नेछ ।

१६. व्याख्या गर्ने अधिकार :

कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू वा यो निर्देशिका कार्यान्वयन गर्दा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा सो विषयमा मन्त्रालयले गरेको व्याख्या अन्तिम हुनेछ ।

१७. वचाउ :

यो निर्देशिका स्वीकृत हुनु अघि भए गरेका कार्यहरू समेत यसै निर्देशिका अनुसार भएको मानिनेछ ।

(निर्देशिकाको वुँदा नं. ५.११ संग सम्बन्धित)

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिबाट गठित कार्यदलले कार्य सम्पन्न गरी प्रतिवेदन गर्ने नमुना

स्थनीय शान्ति समिति

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति

गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको नाम, जिल्ला

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको कार्यदल :

क) नाम :

कार्यदलका संयोजक :

ख) नाम :

सदस्य

सहजकर्ताको नाम (कुनै भए) :

१. विषय :

२. द्वन्द्व वा घटनाको स्थान :

क) वार्ड नं. :

ख) गाउँ वा बस्ती/टोलको नाम :

३. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिबाट अधिकार प्रदान गरिएको मिति :

४. कार्य/अध्ययन सुरु गरेको मिति :

५. कार्य/अध्ययन पूरा भएको मिति :

६. घटनाको विवरण (कृपया विस्तृत रूपमा व्याख्या गर्नु होस्; द्वन्द्वमा संलग्न पक्षहरू, (महिला एवं पुरुषको संख्या उल्लेख गर्नुहोस्) उनीहरूको सम्बन्ध, घटनाको पृष्ठभूमि, द्वन्द्वरत पक्षका मागहरू (कुनै भए) र भएको घटना) :

७. अन्तरवार्ता लिइएका वा सोधपूछ गरिएका व्यक्तिहरूको विवरण :

क) नाम, ठेगाना र पेशा :

ख) नाम, ठेगाना र पेशा :

८. कार्यदल/अध्ययनकर्ताको समस्या सम्बन्धमा धारणा :

९. समस्या समाधानको लागि चालिएका कदमहरू (महिला एवं पुरुषको संख्या उल्लेख गर्नुहोस्) :

१०. कार्य/अध्ययनको परिणाम

११. अध्ययनको निष्कर्ष र अर्को चरणको लागि सिफारिस

(निर्देशिकाको वुँदा नं. ५.१२ संग सम्बन्धित)

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको सूचना जानकारीको व्यवस्था/प्रतिवेदन

स्थानीय शान्ति समिति

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति

गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको नाम, जिल्ला

श्री स्थानीय शान्ति समिति,

..... जिल्ला ।

प्रगति प्रतिवेदन अवधि महिना

१. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको बैठक बसेको संख्या

२. बैठक भएको मिति : बैठक नं. १

बैठक नं. २

बैठक नं. ३

३. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिमा दर्ता भएको द्वन्द्व/हिंसा/घटनाको संख्या

...

४. घटनामा संलग्न महिलाको संख्या :

सि.नं.	विवादको किसिम	घटना घटेको स्थान	घटना भएको मिति	कैफियत	महिलाको संलग्नता

५. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले गरेका प्रमुख निर्णयहरू

सि.नं.	विवादको किसिम	गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको निर्णय	गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको निर्णयको कार्यान्वयन अवस्था	कैफियत

६. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले प्रतिवेदन अवधिमा गरेका प्रमुख गतिविधिहरू

सि.नं.	विवादको किसिम/कार्य विवरण	गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले सम्पादन गरेका कार्यहरू	परिणाम	कैफियत

७. गाउँ विका समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले भोग्नु परेको समस्या र चुनौतीहरु

क) समस्याहरु

ख) चुनौतिहरु

८. कार्य सम्पन्न गर्न लागेको खर्च कुनै भए रु

९. खर्चको स्रोत

क) नेपाल सरकार रु

ख) स्थानीय निकाय रु

ग) नागरिक समाज रु

घ) विकासका सहयोगी (वैदेशिक) रु

१०. सहजकर्ताको प्राविधिक सहयोग प्राप्त गरेको भए व्याख्या गर्नुहोस् ।

११. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिलाई बढी प्रभावकारी बनाउन कुनै सुझाव भए दिनुहोस् ।

नाम

(संयोजक)

गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति

मिति :

(निर्देशिकाको बुँदा नं. १०.१ सूचना/जानकारी दर्ताको व्यवस्थासंग सम्बन्धीत)
सूचना/जानकारी दर्ता फाराम

स्थानीय शान्ति समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति

..... जिल्ला, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका (कुनै पनि द्वन्द्व, घटना वा चासोका विषयमा यो फाराम भरी सम्बन्धित स्थानीय शान्ति समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिमा बुझाउन/रेकर्ड गर्न सकिने छ)

१. द्वन्द्व/घटना घटेको स्थान :

- क) गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको नाम :
- ख) वार्ड नं. :
- ग) गाउँ वा बस्ती/टोलको नाम :

२. द्वन्द्व/घटनामा संलग्न पक्षहरु/व्यक्तिहरु/समूहहरुको नाम (संभव भएसम्म महिला एवं पुरुषको संख्या उल्लेख गर्नुहोस्) :

३. घटनाको समय तथा मिति :

४. द्वन्द्व/घटना/चासोको विस्तृत विवरण :

५. द्वन्द्व/चासो/घटनाको परिणाम वा प्रभाव :

६. यसबारे विस्तृत जानकारीको लागि आवश्यक भएमा सम्पर्क व्यक्ति :

७. उजुरीकर्ता वा सूचनाकर्ताको विस्तृत विवरण (स्वेच्छिक) :

- क) नाम :
- ख) ठेगाना :
- ग) फोन नं.
- घ) उजुरीकर्ता वा सूचनाकर्ताको घटनासंगको सम्बन्ध (कुनै भए) :

(निर्देशिकाको बुँदा नं. १०.६ सँग सम्बन्धित)

स्थानीय शान्ति समितिको सुचना/जानकारीको व्यवस्था/प्रतिवेदन स्थानीय शान्ति समिति
..... जिल्ला

श्री शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
सिंहदरवार ।

१ स्थानीय शान्ति समितिको बैठक बसेको संख्या

२ बैठक भएको मिति : बैठक नं. १
बैठक नं. २
बैठक नं. ३
अन्य

३. स्थानीय शान्ति समितिमा दर्ता भएको द्वन्द्व/हिंसा/घटनाको उजुरी संख्या

४. घटनामा संलग्न महिलाको संख्या :

सि.नं.	विवादको किसिम	घटना घटेको स्थान	घटना भएको मिति	कैफियत	महिला संलग्नता

५. स्थानीय शान्ति समितिले गरेका प्रमुख निर्णयहरु :

सि.नं.	विवादको किसिम	स्थानीय शान्ति समितिको निर्णय	स्थानीय शान्ति समितिको निर्णयको कार्यान्वयन अवस्था	कैफियत

६. स्थानीय शान्ति समितिले प्रतिवेदन अवधिमा गरेका प्रमुख गतिविधिहरु

सि.नं.	विवादको किसिम/कामको विवरण	स्थानीय शान्ति समितिले सम्पादन गरेका कार्यहरु	परिणाम	कैफियत

७. स्थानीय शान्ति समितिले भोग्नु परेको समस्या र चुनौतीहरु

क) समस्याहरु

ख) चुनौतीहरु

८. कार्य सम्पन्न गर्न लागेको खर्च कुनै भए रु.

९. खर्चको श्रोत	(क) नेपाल सरकार	रु.
	(ख) स्थानीय निकाय	रु.
	(ग) नागरिक समाज	रु.
	(घ) विकासका सहयोगी (वैदेशिक)	रु.

१०. सहजकर्ताको प्राविधिक सहयोग प्राप्त गरेको भए व्याख्या गर्नुहोस् ।

११. स्थानीय शान्ति समितिलाई बढी प्रभावकारी बनाउन कुनै सुझाव भए दिनुहोस् ।

नाम

(संयोजक)

स्थानीय शान्ति समिति

मिति :

(निर्देशिका बंदा नं. ११.१ समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लोगोसँग सम्बन्धित)

स्थानीय शान्ति समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लोगो

(निर्देशिका वुंदा नं. ११.२ समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको छापसँग सम्बन्धित)

स्थानीय शान्ति समिति, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको छाप

स्थानीय शान्ति समिति, जिल्ला, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति

(निर्देशिका बुँदा नं. ११.३ समितिको लेटर प्याडसँग सम्बन्धित)

स्थानीय शान्ति समितिको लेटर प्याड

स्थानीय शान्ति समिति
..... जिल्ला

पत्रसंख्या :

स्थान :
मिति :

अनुसूची ८

(निर्देशिका बुँदा नं. ११.३ गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समितिको लेटर प्याडसँग सम्बन्धित)

गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समितिको लेटर प्याड

स्थानीय शान्ति समिति
गाउँ विकास समिति/स्थानीय शान्ति समिति
..... गा.वि.स./..... जिल्ला

स्थान :

मिति :

पत्रसंख्या :

अनुसूची ९

(निर्देशिका वुँदा नं. ११.३ नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लेटर प्याडसँग सम्बन्धित)

नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लेर प्याड

स्थानीय शान्ति समिति
नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति
..... नगरपालिका जिल्ला

स्थान :

मिति :

पत्रसंख्या :

(निर्देशिकाको बुँदा नं. १२.४ सँग सम्बन्धित)

समितिका सचिवले प्रस्तुत गर्नु पर्ने आवधिक प्रगति प्रतिवेदनहरु (प्रशासनिक एवं वित्तीय/आर्थिक)

१. कार्यक्रमको प्रगति विवरण ।
२. समितिको मासिक प्रगति विवरण ।
३. खर्चको विवरण ।
४. अन्य विवरण ।

सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्ने निर्देशिका, २०६७

प्रस्तावना:

सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिहरूको स्थिति सामान्य तुल्याउन, त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई समाजमा पुनःस्थापन गरी सम्मानपूर्वक जीवन यापन गर्न सक्ने वातावरण बनाउनका लागि व्यवस्थित तथा प्रभावकारी रूपमा रोजगार/स्वरोजगार सेवा कार्यक्रम संचालन गर्न आवश्यक भएकाले, नेपाल सरकारले यो निर्देशिका बनाई लागू गरेको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस निर्देशिकाको नाम “सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्ने निर्देशिका, २०६७” रहेको छ।
(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागू हुनेछ।
२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:-
 - (क) “सशस्त्र द्वन्द्व” भन्नाले सम्बत् २०५२ साल फागुन १ गते देखि सम्बत् २०६३ साल मंसिर ५ गतेसम्म राज्य पक्ष र तत्कालिन नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको सशस्त्र द्वन्द्व सम्झनु पर्दछ।
 - (ख) “द्वन्द्व पीडित” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मृत्यु भएका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवारका सदस्य वा अपाङ्ग भएका वा आन्तरिक रूपले विस्थापित भएका, व्यक्ति तथा निजको परिवारको सदस्यलाई सम्झनु पर्दछ।
 - (ग) “बालबालिका” भन्नाले कार्यदलको प्रतिवेदनमा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मृत्यु भएका, वेपत्ता पारिएका, अपाङ्ग भएका वा आन्तरिक रूपले विस्थापित भनि उल्लेख भएका व्यक्तिका १८ वर्ष पुरा नभएका प्रचलित श्रम कानुनले काममा लगाउन बाधा नपर्ने बालबालिका सम्झनु पर्दछ।
 - (घ) “विधवा” भन्नाले कार्यदलको प्रतिवेदनमा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा द्वन्द्वको कारणले मृत्यु भएका व्यक्तिको सूचीमा नाम समावेश भएका मृतकका विधवा पत्नी सम्झनु पर्दछ।
 - (ङ) “वेपत्ता पारिएका व्यक्ति” भन्नाले कार्यदलको प्रतिवेदनमा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको सूचीमा नाम समावेश भएका व्यक्ति सम्झनु पर्दछ।
 - (च) “विस्थापित व्यक्ति वा परिवार” भन्नाले कार्यदलको प्रतिवेदनमा आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्ति, परिवारको सूचीमा नाम समावेश भएका व्यक्ति, परिवार सम्झनु पर्दछ।
 - (छ) “अपाङ्गता भएका व्यक्ति” भन्नाले कार्यदलको प्रतिवेदनमा अङ्ग अङ्ग भई अपाङ्ग भएका व्यक्तिको विवरणको सूचीमा नाम समावेश भएका व्यक्ति सम्झनु पर्दछ।
 - (ज) “मृतकका परिवार” भन्नाले कार्यदलको प्रतिवेदनमा मृत्यु भएका व्यक्तिको सूचीमा नाम समावेश भएका मृतक व्यक्तिका परिवार सम्झनु पर्दछ।

- (झ) “रोजगार/स्वरोजगार सेवा” भन्नाले प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम, रोजगार परामर्श सेवा, साना व्यवसाय/उद्यम सहयोग सेवा (जस्तै:इन्कुबेटर, लघुऋण) सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ञ) “कार्यदल” भन्नाले नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६४/२/२७ को निर्णयानुसार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्न गठित कार्यदल सम्भन्नु पर्छ । सो शब्दले यसै प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारबाट समय समयमा गठन हुने अन्य कार्यदललाई समेत जनाउनेछ ।
- (ट) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ठ) “परिवार” भन्नाले द्वन्द्वपीडित व्यक्तिका सगोलका पति/पत्नी, सम्बन्ध विच्छेद गरेको पती/पत्नी, छोरा, छोरी, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री,आमा, बाबु, सौतेनी आमा, भड्केलो बाबु, बाजे, बज्यै तथा सगोलका दाजु, भाई, दिदी, बहिनी, नाती,नातिनी र बुहारी समेतलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ड) “सेवा प्रदायक” भन्नाले पुनस्थापन सेवा संचालन गर्नका लागि छनौट भई कार्यादेश प्राप्त गरेका सरकारी, गैरसरकारी वा निजी संस्थाहरूलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ढ) “रोजगार” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम सीपमुलक तालिम प्राप्त गरेपछि तालिम प्राप्त व्यक्तिले तालिम पुरा गरेको नब्बे दिन भित्र कुनै पनि क्षेत्रमा स्थायी वा अस्थायी किसिमको काममा लागेको वा आफ्नै उद्यम व्यवसाय संचालन गरेको अवस्थालाई जनाउनेछ ।
- (ण) “थप अध्ययन” भन्नाले यो निर्देशिका बमोजिम सीपमुलक तालिम पुरा गरी माथिल्लो स्तरको अध्ययनमा सम्लग्न रहेको अवस्था संभन्नु पर्दछ ।
- (त) “आयोजना” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको शान्ति प्रकृया सहयोग आयोजना (IDA Grant H367–NEP) सम्भन्नु पर्दछ ।
- (थ) “फिल्ड म्यानुअल” भन्नाले रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्न तयार गरिएको Field implementation Manual सम्भन्नु पर्दछ ।

३. द्वन्द्व पीडित व्यक्तिको विवरण तयार गर्ने (१) कार्यदलले तयार गरी पेश गरेको प्रतिवेदनका आधारमा मन्त्रालयले पीडितको नाम, थर, ठेगाना, लिंग, उमेर समेतको संख्या एकिन गरी देहाय बमोजिमका फरक फरक तथा एकीकृत विवरण तयार गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

- (क) अपाङ्ग व्यक्ति र निजको परिवार
- (ख) विस्थापित व्यक्ति वा परिवार
- (ग) बालबालिका/टुहुरा बालबालिका
- (घ) विधवा र निजको परिवार
- (ङ) मृतक, वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवार र अपहरणमा परेका व्यक्ति र निजको परिवार
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको विवरण तयार गर्दा मन्त्रालयले पीडित व्यक्तिको लागि आवश्यक पर्ने अन्य थप विवरण समेत संकलन गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) मा उल्लेख भएका समूहका व्यक्तिहरू एक वा एक भन्दा बढी समूहसंग सम्बन्धित देखिएमा निजले रोजेको सम्बन्धित कुनै एक समूहको रोजगार/स्वरोजगार सेवा लिन पाउने छ ।

४. रोजगार/स्वरोजगार सेवाको संचालन : दफा ३ मा उल्लेखित द्वन्द्व पीडित व्यक्तिहरूलाई मन्त्रालयले आवश्यकतानुसार कुनै एक वा एक भन्दा बढी रोजगार/स्वरोजगार सम्बन्धी सेवा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
५. मासिक भत्ता र यातायात खर्च: (१) दफा ३ उल्लेखित द्वन्द्वपीडित व्यक्तिहरूलाई रोजगार/स्वरोजगारमुलक सेवा, प्रदान गर्दा प्रदान गरिने त्यस्ता सेवा अबधिभरको लागि Field Manual मा तोकिए बमोजिमको दैनिक भत्ता, मासिक भत्ता तथा यातायात खर्च उपलब्ध गराइने छ ।
- (२) महिना पुरा नभएको सेवा अबधिको मासिक भत्ता र दैनिक यातायात खर्च उपलब्ध गराउँदा यस उपदफा बमोजिमको मासिक भत्ता र यातायात खर्चलाई दामासाहीले हिसाव गरी हुन आउने रकम उपलब्ध गराइनेछ ।
६. निर्देशक समिति: (१) यस निर्देशिका बमोजिम संचालन हुने सेवाको समन्वय एवं निर्देशन गर्ने सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको एक निर्देशक समिति रहने छ ।
(क) सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-संयोजक
(ख) सह सचिव/प्रतिनिधि, गृह मन्त्रालय	-सदस्य
(ग) सह सचिव/प्रतिनिधि, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
(घ) सह सचिव/प्रतिनिधि, उद्योग मन्त्रालय	-सदस्य
(ङ) सह सचिव/प्रतिनिधि, शिक्षा मन्त्रालय	-सदस्य
(च) सह सचिव/प्रतिनिधि, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	-सदस्य
(छ) सह सचिव/प्रतिनिधि, श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	-सदस्य
(ज) सह सचिव/प्रतिनिधि, महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय	- सदस्य
(झ) सह सचिव/प्रतिनिधि, राष्ट्रिय योजना आयोग	-सदस्य
(ञ) प्रतिनिधि, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	-सदस्य
(ट) प्रतिनिधि, गैर सरकारी संस्था महासंघ	-सदस्य
(ठ) प्रतिनिधि, साना तथा घरेलु उद्योग महासंघ	-सदस्य
(ड) प्रोजेक्ट कोअर्डिनेटर, शान्ति प्रकृया सहयोग आयोजना, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय,	-सदस्य सचिव
- (२) उप-दफा (१) बमोजिमको निर्देशक समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-
- (क) सेवा संचालन गर्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई निर्देशन दिने तथा समन्वय गर्ने ।
- (ख) सेवाको कार्य प्रगतिको समीक्षा गरी आवश्यक परामर्श दिने ।
- (ग) सेवा संचालनमा कुनै बाधा अड्चन आई परेमा सो को समाधानका लागि सिफारिस गर्ने ।
- (३) निर्देशक समितिको बैठकमा आवश्यकतानुसार मन्त्रालयको अधिकृत वा कुनै विषयको विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

- (४) निर्देशक समितिको बैठक आवश्यकतानुसार बस्नेछ ।
 (५) समितिको बैठकमा उपस्थित सदस्यहरूलाई प्रति बैठक रु ६००/- भत्ता उपलब्ध गराईने छ ।

७. **समन्वय तथा अनुगमन समिति:** (१) कार्यक्रम संचालन भएका जिल्लाहरूमा निम्न बमोजिमको जिल्लास्तरीय समन्वय तथा अनुगमन समिति रहनेछ :-

(क)	प्रमुख जिल्ला अधिकारी	-संयोजक
(ख)	स्थानीय शान्ति समितिको संयोजक वा संयोजकले तोकेको सो समितिको सदस्य एक जना	-सदस्य
(ग)	स्थानीय शान्ति समितिले तोकेको सो समितिको महिला सदस्य एक जना	-सदस्य
(घ)	महिला तथा बालबालिका कार्यालयको प्रमुख	-सदस्य
(ङ)	सेवा प्रदायक संस्थाको प्रमुख	- सदस्य सचिव

- (२) उप-दफा (१) बमोजिमको समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-
 (क) रोजगार/स्वरोजगार सेवा लिनको लागि निवेदन दिएका निवेदकहरूको छनौट गर्ने ।
 (ख) सेवा प्रदायक संस्थाले संचालन गरेको सेवाको आवश्यकतानुसार अनुगमन गर्ने ।
 (ग) सेवा प्रदायक संस्थाले तालिम पुरा गरेका व्यक्तिहरूलाई उपलब्ध गराएको रोजगारको विवरण आयोजनामा पठाउने ।
 (घ) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।
 (ङ) समितिले आवश्यकतानुसार अन्य सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

उपदफा (३) उपदफा (२) (क) बमोजिम निवेदकहरूको छनौट गर्ने सन्दर्भमा कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भएको द्वन्द्वपीडितलाई पहिलो प्राथमिकता दिनुपर्नेछ । तत्पश्चात दफा २ को खण्ड (ठ) बमोजिमको व्यवस्थालाई आधार मानी द्वन्द्वपीडितको परिवारलाई क्रमशः प्राथमिकता दिईनेछ ।

८. **कार्यक्रमको कार्यान्वयन:** यस निर्देशिका बमोजिम शान्ति प्रक्रिया सहयोग आयोजना अन्तरगत संचालन हुने रोजगार/स्वरोजगार सेवा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन मन्त्रालयबाट तोकिएको महाशाखाबाट हुनेछ ।

९. **रोजगार/स्वरोजगार सेवा सञ्चालन** (१) दफा ८ बमोजिम संचालन हुने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा मन्त्रालयले सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित जिल्लाहरू मध्ये सामान्यतया प्रत्येक विकास क्षेत्रमा २ वटा जिल्ला भन्दा कम नहुने गरी परीक्षणकोरूपमा संचालन गर्नेछ ।
 (२) उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालन गरिएको सेवाको प्रभावकारिताको आधारमा आवश्यक परिमार्जन गरी अन्य जिल्लामा समेत त्यस्तो सेवा क्रमशः सञ्चालन गरिनेछ ।

१०. **निवेदन सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) सेवा संचालन गर्न छनौट भएका जिल्ला भित्रका प्रशिक्षार्थीको निवेदन सम्बन्धी व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) मन्त्रालयले सेवा संचालन गर्ने जिल्ला पहिचान गर्नेछ ।
- (ख) सेवा प्रदायकले सेवाको आवश्यकता पहिचान गर्नका लागि जिल्लास्थित सरोकारवाला संस्थाहरु, स्थानीय शान्ति समिति लगायतका निकायहरुको समेत परामर्श लिनुपर्नेछ ।
- (ग) यसरी सम्बन्धित जिल्लाको आवश्यकता पहिचान भैसकेपछि सेवा प्रदायकले सेवाको प्रकार सो को अबधि, दरखास्त दिने स्थान, दरखास्त दिने अन्तिम मिति, सेवाको लागि चाहिने योग्यता समेत उल्लेख गरी निवेदनका लागि सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गर्नेछ ।
- (२) प्रशिक्षार्थीले तालिम लिनको लागि दिने निवेदनको ढाँचा अनुसूची-१ अनुसार हुनेछ ।
- (३) प्रशिक्षार्थी छनौट सम्बन्धी काम साधारणतया दरखास्त दिने अन्तिम मिति समाप्त भएको १५ दिन भित्र सकिसक्नु पर्नेछ ।
११. **सेवा खरिद:** यस निर्देशिका बमोजिम सेवा संचालन गर्न मन्त्रालयले सेवा प्रदायक संस्थाबाट कार्य गराउन वा सेवा प्राप्त गर्नका लागि सार्वजनिक खरीद ऐन, २०६३, सार्वजनिक खरीद नियमावली, २०६४ वा विश्व बैंक र नेपाल सरकारका विच शान्ति प्रक्रिया सहयोग आयोजना सम्बन्धमा भएको Financing agreement मा उल्लेख भए बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नेछ ।
१२. **सेवा प्रदायकको छनौट:** (१) आयोजनाले सेवा संचालन गर्न सेवा प्रदायकको छनौट गर्दा सेवा प्रदायकको क्षमता, योग्यता लगायतका विषयहरु खोली सूचना प्रकाशित गर्नेछ ।
- (२) उपदफा उपदफा (१) बमोजिम प्रकाशित सूचनाको आधारमा प्रस्ताव पेश गर्दा सेवा प्रदायक संस्थाले सेवा संचालन गर्नको लागि प्रतिस्पर्धा गर्दा सो संस्थाबाट दिइने सेवा पुरा गरिसकेपछि प्रशिक्षार्थीहरुको लागि सो संस्थाले उपलब्ध गराउन सक्ने रोजगार योजना समेत पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) सेवा संचालनका लागि सेवा प्रदायक संस्थाहरुको छनौट गर्दा सम्बन्धित संस्थाबाट सेवा प्राप्त प्रशिक्षार्थी मध्ये कम्तिमा Field Manual मा तोकिए बमोजिमको प्रतिशत प्रशिक्षार्थीलाई रोजगारीको प्रत्याभुति दिने संस्था मात्र योग्य ठहरिने छ ।
१३. **सेवाको स्वरूप:** यस निर्देशिका बमोजिम प्रदान गरिने सेवा अबधि Field Manual मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ । यसरी दिइने तालिम सामान्यतया तीस प्रतिशत कक्षागत तालिम (In house training) र सत्तरी प्रतिशत कार्यगत तालिम (On the job training) सम्बन्धी विषय पठ्यक्रममा समावेश भएको हुनु पर्नेछ ।
१४. **सेवा प्रदायकलाई प्रोत्साहन:** आफूले संचालन गरेका सेवा कार्यक्रमका सहभागी प्रशिक्षार्थीहरु मध्ये Field Manual तोकिएको प्रतिशत बमोजिमका प्रशिक्षार्थीलाई रोजगारी वा माथिल्लो तहको अध्ययनको अवसर प्रदान गर्ने सेवा प्रदायक संस्थालाई सो संस्थाले संचालन गरेको सम्बन्धित सेवा संचालन गर्दा लागेको सेवा खर्चको आधारमा Field Manual मा तोकिए अनुसार प्रोत्साहन स्वरूपको (बोनस) रकम उपलब्ध गराईनेछ ।
१५. **अर्को जिल्लामा सहभागी गराउन सकिने:** कुनै जिल्लामा तालिम दिने उपयुक्त संस्था नभएमा वा प्रशिक्षार्थीको संख्या कम भएमा त्यस्ता जिल्लाका प्रशिक्षार्थीहरुको हकमा अर्को नजिकको जिल्लामा तालिमको व्यवस्था सेवा प्रदायकले मिलाउन सक्नेछ ।

१६. **बैठक भत्ता:** यस निर्देशिकामा व्यवस्था भएका कुराहरुको कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा आयोजना व्यवस्थापन समुह को बैठक कार्यालय समय भन्दा अघि पछि वसेको अवस्थामा प्रति बैठक बैठकमा सहभागी प्रत्येक सदस्यलाई रु ५००/- भत्ता उपलब्ध गराइनेछ ।
१७. **लेखा तथा लेखा परीक्षण:** (१) सेवा सञ्चालन गर्ने सरकारी कार्यालय वा सरकारी वा गैर सरकारी वा निजी संस्थाले कार्यक्रमको नगदी वा जिन्सी लेखा प्रचलित कानून बमोजिम दुरुस्त र पारदर्शी रूपमा राख्नु पर्नेछ । मन्त्रालयले यस्तो अभिलेख जुनसुकै बखत निरिक्षण वा जाँचबुझ गर्न गराउन सक्नेछ ।
(२) यस निर्देशिकाको कार्यक्रममा भएको खर्चको प्रचलित कानून बमोजिम लेखा राख्ने र लेखा परीक्षण गराउने जिम्मेवारी मन्त्रालयको हुनेछ ।
१८. **प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने:** (१) सेवा सञ्चालन गर्ने सेवा प्रदायकले आफूले सञ्चालन गरेको कार्यको मासिक प्रगति विवरण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
(२) सेवा सञ्चालन गर्ने सेवा प्रदायकले संभौता बमोजिम सम्पन्न गरिएको कार्यको प्रतिवेदन र कार्य प्रगति विवरण कार्य सम्पन्न भएको एक महिना भित्र मन्त्रालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
(३) उपदफा (२) बमोजिमको प्रतिवेदनमा त्यस्तो सेवा प्रदायकले मन्त्रालयबाट प्राप्त गरेको रकम, सञ्चालन गरेको सेवाको प्रकार, सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिको नाम, ठेगाना समेतको विवरण, सेवा सञ्चालनको लागि लागेको खर्च र रोजगारीको अवस्था समेतको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
१९. **अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था:** यस निर्देशिका बमोजिम संचालन भएका सेवा सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्यांकन मन्त्रालय र आयोजना व्यवस्थापन समूहबाट हुनेछ । स्थानीय स्तरमा यस्तो कार्यको अनुगमन जिल्लास्तरिय स्थानीय शान्ति समिति एवं दफा ७ बमोजिमको समितिले गर्नेछ । साथै उक्त कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्यमा तेश्रो पक्षलाई समेत सम्मिलन गराउन सकिनेछ ।
२०. **उजुरी:** यस निर्देशिका बमोजिम संचालन हुने सेवा प्रदान गर्ने क्रममा विभिन्न निकायबाट भएका निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो काम भए गरेको मितिले ३५ दिन भित्र आफ्नो व्यहोरा खुलाई शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सचिव समक्ष उजुरी गर्न सक्नेछ । मन्त्रालयले उक्त उजुरीको टुङ्गे १५ दिन भित्र लगाउने छ ।
२१. **बाधा अड्काउ फुकाउन सक्ने:** यस निर्देशिका कार्यान्वयनको सन्दर्भमा कुनै द्विविधा/अस्पष्टता भएमा प्रचलित कानून प्रतिकूल नहुने गरी मन्त्रालयले बाधा अड्काउ फुकाउन सक्नेछ ।

अनुसूची-१

(दफा १० को उप-दफा २ संग सम्बन्धित)

(सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिहरुले सेवा प्राप्त गर्न दिने निवेदनको ढाँचा)

मिति: २० / /

श्री

विषय:-सेवा उपलब्ध गराई पाऊँ ।

.....जिल्ला न.पा./गा.वि.स.वडा नं..... वस्ने म निवेदक द्वन्द्व पीडित भएकोले देहायको विवरण सहित विषयको तालिम लिने प्रयोजनका लागि यो निवेदन पेश गरेको छु ।

विवरणहरु :

१) नाम थर

२) ठेगाना

३) कार्यदलको प्रतिवेदनमा द्वन्द्व पीडित भनी उल्लेख भएको प्रतिवेदनको नाम र सो प्रतिवेदनमा निवेदकको नाम रहेको क्रम संख्या (यो विवरण निवेदन लिने संस्थाले समेत भर्न सक्नेछ)

४) शैक्षिक योग्यताको प्रमाण/तालिमको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि

५) नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र /नाता प्रमाणित प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि

(सेवा संचालन गर्ने संस्थाले आवश्यकतानुसार थप विवरण माग गर्न सक्ने छ ।)

माथिको विवरण ठिक सत्य हो फरक परे सँहुला बुझाउला ।

निवेदकको दस्तखत :-

नमुनाको रूपमा: तालिमका विषयहरु

१) ढकी, मुढा, कुचो बनाउने	२२) जुनीयर बाव्रर
२) कागजका समान बनाउने	२३) ह्याण्ड इम्बोरीडरी
३) गार्डेन डिजाइनर	२४) नेपाली हाते कागज निर्माण
४) स्टोव, ग्यास चुलो मर्मत	२५) टेलर माष्टर
५) ढाका बुनाई बासको तान	२६) पम्प सेट मर्मत
६) मेटल ग्रील सटर	२७) मौरी पालन
७) मोवाइल मर्मत	२८) सु मेकर
८) सिलाई कटाई	२९) फेब्रिक पेन्टर
९) उनी सल बुनाई	३०) मोटर साइकल मर्मत
१०) पेल्टीक सेट जडान	३१) छाला बस्तु उत्पादन
११) चिया खेती तथा व्यवस्थापन	३२) डकर्मी
१२) वेमौसमी तरकारी उत्पादन	३३) ड्राभर (लाइट/हेभी)
१३) सटरिड कारपेन्टर	३४) खाद्य प्रशोधन सम्बन्धी (जाम, जेली, स्वास आदी)
१४) प्लम्बिड	३५) जडिबुटी प्रशोधन
१५) फर्निचर मेकर	३६) कुक, वेटर,
१६) कम्प्युटर सर्विस टेक्निसियन	३७) वारम्यान,
१७) सोलार पीभि टेक्निसियन	३८) हाउसकिपर
१८) साइकल तथा रिक्सा मेकानिक्स	३९) टुरिस्ट गाइड
१९) अटो मेकानिक्स	४०) कुखुरा पालन
२०) हेयर एण्ड व्युटि कल्चर	४१) जिल्लाको माग र सम्भाव्यता अनुसार तालिमको विषय थप गर्न सकिने छ ।
२१) फोटाग्राफी	

माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, नियन्त्रण, निर्देशन प्रक्रिया र आचारसंहिता सम्बन्धी निर्देशिका, २०६७

माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, समायोजन र पुनःस्थापनका लागि गठित विशेष समिति संयोजक एवं सदस्यहरुबाट मिति २०६७ भदौ ३१ गते स्वीकृत भएको -

सम्माननीय प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल
संयोजक

माननीय डा. मिनेन्द्रप्रसाद रिजाल
सङ्घीय मामिला, संविधानसभा,
संसदीयव्यवस्था तथा संस्कृति मन्त्री

माननीय महेन्द्रप्रसाद यादव
उद्योग मन्त्री
सदस्य

श्री ईश्वर पोखरले
सदस्य

माननीय डा. रामशरण महत
सदस्य

माननीय वर्षमान पुन
सदस्य

माननीय जनार्दन शर्मा (प्रभाकर)
सदस्य

माननीय जयप्रकाश प्रसाद गुप्ता
सदस्य

श्री जितेन्द्रनारायण देव
सदस्य

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १४६ बमोजिम माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, समायोजन र पुनःस्थापनका लागि गठित विशेष समितिको मिति २०६७।५।३१ को निर्णयानुसार माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, नियन्त्रण, निर्देशन प्रक्रिया र आचारसंहिता देहायबमोजिम तोकिएको छ। माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, नियन्त्रण, निर्देशन प्रक्रिया र आचारसंहिता सम्बन्धी निर्देशिका, २०६७ असोज १, २०६७ देखि विशेष समिति आफैले वा आफू अन्तर्गत गठित सचिवालय वा टोलीहरु मार्फत यस निर्देशिका बमोजिम लडाकुहरुको रेखदेख, नियन्त्रण, निर्देशन तथा आचारसंहिताको पालना गराउने छ।

१. रेखदेख

- क. अभिलेखमा उल्लिखित तथ्याङ्क अनुसारका लडाकुहरुको विवरण अद्यावधिक गर्ने।
- ख. शिविरको व्यवस्थापन पक्ष, भौतिक संरचनालगायतका विविध पक्षको अवस्था बारे जानकारी लिने तथा आवश्यकता अनुसार निरीक्षण गर्ने।
- ग. लडाकुहरुको रेखदेखसम्बन्धमा शिविरमा रहेका अनमिन प्रतिनिधिसँग समन्वय गरी कार्य-सम्पादन गर्ने।
- घ. मासिक भत्ता, भरणपोषण, औषधि उपचार, खानेपानी, बिजुली आदिको नियमितताबारे अनुगमन गर्ने।
- ङ. शिविरभित्रको जिन्सी मालसामानको अभिलेख राख्न लगाउने।
- च. अनमिनसँग समन्वय गरी अभिलेखमा उल्लेख भएअनुसार हातहतियार, गोलीगठ्ठाहरु ठीक अवस्थामा रहे नरहेको अनुगमन गर्ने।
- छ. शिविरभित्र र बाहिर व्यक्ति प्रवेशमा प्रक्रिया/नियन्त्रण कस्तो छ सोको अनुगमन गर्ने।
- ज. शान्ति सम्भौता विपरीत शिविरभित्र वा बाहिर कुनै कार्य हुन नदिने।
- झ. लडाकुहरुको समस्या, स्थिति तथा सुविधाको जानकारी लिने र व्यवस्थापन गर्ने।
- ञ. शिविरभित्र भइरहेका विभिन्न तालिम तथा प्रशिक्षणको जानकारी लिने।
- ट. देहायका कार्यहरुको अनुगमन गर्ने।
 - (क) दैनिक तालिका निर्धारण गरी दैनिक कार्यसञ्चालन।
 - (ख) १२ प्रतिशत विदा छाड्दाको अभिलेख र विदाको किसिम।
 - (ग) हाजिर/गयल/बिरामी/अन्य।

२. नियन्त्रण

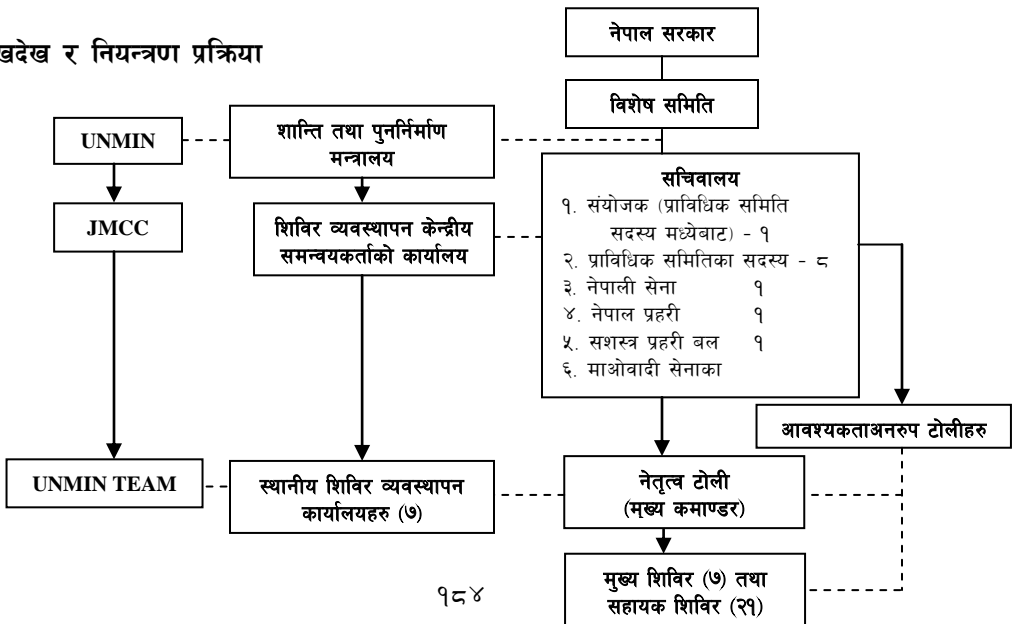
- क. अनमिन (UNMIN) द्वारा प्रमाणित सबै लडाकुहरु विशेष समितिअन्तर्गतको रेखदेख र नियन्त्रणमा रहेको स्पष्टरूपमा सम्बन्धित व्यक्ति एवं संस्थाहरुलाई जानकारी गराउने।
- ख. अनुसूचीमा उल्लेख भएको ढाँचामा शिविर, लडाकुहरु तथा हातहतियारका बारेमा दैनिक, साप्ताहिक, पाक्षिक तथा मासिक रूपमा यथार्थ प्रतिवेदन विशेष समितिमा पठाउने।
- ग. शिविर कमाण्डरहरुको काज र सरुवा लडाकुहरुको मुख्य कमाण्डरको सिफारिसमा विशेष समितिको स्वीकृतिले मात्र गर्ने।

- घ. लडाकुहरुको समायोजन तथा पुनःस्थापन कार्य प्रारम्भ भई सम्पन्न नभएसम्म शिविर सह-कमाण्डर, सहायक शिविर कमाण्डर र तलका लडाकुहरुको काज र सरुवा अर्को आदेश नहुन्जेलसम्म नगर्ने ।
- ङ. एकै पटकमा कुल संख्याको १२ प्रतिशतसम्मलाई मात्र कमाण्डरले बिदा छाड्न सक्नेछन् र सोको जानकारी विशेष समितिलाई दिनुपर्नेछ । कुनै विशेष कार्यका लागि सोभन्दा बढी लडाकुहरु शिविर बाहिर पठाउनु परेको खण्डमा विशेष समितिको पूर्वस्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- च. विशेष समितिको नियन्त्रणमा रही कमाण्डरहरुले शिविरको दैनिक कार्यसञ्चालन गर्ने ।
- छ. शिविरभित्र वा बाहिर लडाकुहरु संलग्न कुनै घटना वा दुर्घटना भएमा सम्बन्धित कमाण्डरले तत्काल विशेष समितिलाई जानकारी गराई घटनाको प्रारम्भिक जाँचबुझ गरी प्रतिवेदन पठाउने ।
- ज. सम्भौतामा उल्लेख भएको र तोकिएको ठाउँमा रहेको हातहतियार, गोलीगठ्ठाहरु कुनै कारणवश अर्को ठाउँमा लैजानु परेमा विशेष समितिको स्वीकृति लिएर मात्र कार्यान्वयन गर्ने ।

३. निर्देशन

- क. लडाकुहरुले विशेष समिति र सचिवालयले तोकेको निकाय, टोली र व्यक्तिबाट प्राप्त निर्देशनलाई पालना गर्ने ।
- ख. निर्देशनको प्रक्रिया (Chain of Command) र आचारसहिता विपरीत कुनै कार्य नगर्ने/गर्न नदिने ।
- ग. रेखदेख, समायोजन र पुनःस्थापनका क्रममा विशेष समितिको कार्यमा सहयोग गर्ने ।
- घ. नेपालको अन्तरिम संविधान, विस्तृत शान्ति सम्भौता, राजनैतिक दलहरुबीच सम्पन्न ७ बुँदे सहमति तथा हतियार तथा सेना व्यवस्थापन सम्बन्धी सम्भौतालगायत अन्य सहमतिहरुको पालन गर्ने ।

४. रेखदेख र नियन्त्रण प्रक्रिया

- क. यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनको लागि प्राविधिक समितिले सचिवालयको रूपमा कार्य गर्ने छ। यस सचिवालयमा नेपाली सेना, सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल प्रहरी र माओवादी सेनाका लडाकुका प्रतिनिधिहरू सदस्य हुने छन्।
- ख. शिविर व्यवस्थापन केन्द्रीय समन्वयकर्ताको कार्यालय र स्थानीय शिविर व्यवस्थापन कार्यालयहरूले सचिवालय तथा टोलीहरूको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने छन्। सचिवालयको सचिवको कार्य समन्वयकर्ताको कार्यालयको प्रतिनिधिले गर्ने छन्।
- ग. मुख्य शिविर र सहायक शिविरमा सचिवालयको मातहतमा रहने गरी आवश्यकताअनुसार टोलीहरू गठन गरिने छन्। यी टोलीहरूले शिविरहरूको रेखदेख, नियन्त्रण र अनुगमनको कार्य गर्ने छन्।

५. आचारसंहिता

- क. शिविरमा बस्ने लडाकुहरूले निर्देशनको प्रक्रिया (Chain of Command) र अनुशासनलाई आत्मसात गरी तोकिएको जिम्मेवारी वहन गर्ने।
- ख. अन्तरिम संविधान र शान्ति सम्झौतामा प्रतिकूल असर पर्ने वा विवाद सिर्जना हुने कुनै पनि अभिव्यक्ति नदिने।
- ग. जनसमुदायमा नकारात्मक असर पर्ने कुनै प्रदर्शन वा क्रियाकलाप नगर्ने/गर्न नदिने।
- घ. रेखदेख, समायोजन, पुनःस्थापना तथा शान्ति प्रक्रियालाई प्रतिकूल असर पर्ने खालको अभिव्यक्ति सञ्चार माध्यमबाट नदिने।
- ङ. चन्दा, आर्थिक सहयोगको रूपमा नगदी, जिन्सी नउठाउने तथा कुनै पनि पेशा वा आय-आर्जनका काममा पनि नलाग्ने।
- च. शिविरभित्र वा बाहिर कुनै पनि किसिमको राजनैतिक प्रशिक्षण नगर्ने/नगराउने।
- छ. देशको विद्यमान कानून (संविधान, ऐन, नियम) लाई अक्षरशः पालना गर्ने तथा शिविरभित्र वा बाहिर लडाकुहरू संलग्न भएको कुनै घटना, दुर्घटना भएमा तत्काल नजिकको प्रहरी कार्यालयलाई जानकारी गराउने।
- ज. शिविरको साइन बोर्डलगायत अन्य लेखौट, चार्ट निसाना आदि विशेष समितिको निर्देशनअनुरूप मात्र हुने।
- झ. मानव अधिकार संरक्षणको लागि अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय मापदण्डअनुरूप क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने/गराउने।
- ञ. स्थानीय बासिन्दाको सार्वजनिक सम्पत्ति वा निजहरूले उपभोग गर्ने साधनस्रोतमा कुनै किसिमको दखल पुग्ने क्रियाकलापहरू नगर्ने/गर्न नदिने।
- ट. शिविरभित्र वा शिविरवरिपरि प्राकृतिक स्रोतसाधन वा पर्यावरणमा प्रतिकूल असर वा सन्तुलन विग्रने खालको कुनै कार्य नगर्ने, गर्न नदिने।
- ठ. शिविरभित्र आउन वा शिविरबाहिर जान तोकिएका द्वार वा स्थानहरू मात्र प्रयोगमा ल्याउने र बाहिर-भित्र गर्नेहरूको अभिलेख राख्ने।
- ड. अनमिनद्वारा प्रमाणित हातहतियार र गोलीगठ्ठाको अतिरिक्त अन्य हतियार र गोलीगठ्ठामाथि लडाकुहरूको पहुँच तथा नियन्त्रण हुन नदिने।

परिस्थिति प्रतिवेदन-दैनिक/साप्ताहिक/पाक्षिक/मासिक

मिति २०६७ । । देखि २०६७ । । सम्म

बाट : एम्.सी.एस.
लाई : सचिवालय
बोधार्थ : विशेष समिति

यस शिविरको उपर्युक्त अवधिमा लडाकु, हतियार र अन्य विवरण देहायबमोजिम भएकाले जानकारी गराउँदछु -

१. लडाकुहरु :

- (क) हुनुपर्ने
- (ख) विदा
- (ग) बिरामी
- (घ) काज
- (ङ) अनुपस्थित
- (च) अन्य
- (छ) हाजिर

२. हतियारको विवरण :

क्र.सं		शिविर सुरक्षा		कन्टेनर		शिविरबाहिर		कैफियत
		हतियार	गोली	हतियार	गोली	हतियार	गोली	
१.	हुनुपर्ने							
२.	भएको							
३.	थपघट							
४.	अन्य							

३. अन्य गतिविधिहरु :

- (क) तालिम : कति जनाले कुनकुन स्तरको तालिम प्राप्त गरे :-
कुनकुन तालिम कतिको संख्यामा :-
कहाँकहाँ सञ्चालन भैरहेका छन् :-
कहिले सकिन्छन् :-

(ख) भ्रमण : प्रत्येक शिविरको छुट्टाछुट्टै देखिने गरी :-
कसबाट कहिले :-
कति सङ्ख्यामा :-
के प्रयोजनको निमित्त भ्रमण भयो :-

(ग) नयाँ निर्माण :
नयाँ निर्माण के के भए :-
सो बारे स्रोतसाधनको व्यवस्था :-

(घ) बन्दोबस्त :रुटीनमा परेको बाहेक थप केही भए लेख्ने :-

४. थप विषयहरु : माथि उल्लेख नभएका तर विशेष समितिलाई जानकारी दिन उपयुक्त ठहर्‍याइएका विषयहरु ।

टोली प्रमुख.....शिविर.....मिति.....

माओवादी सेनाका लडाकुहरुको पुनर्स्थापन सम्बन्धी निर्देशिका, २०६८

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस निर्देशिकाको नाम “माओवादी सेनाका लडाकुहरुको पुनर्स्थापन सम्बन्धी निर्देशिका, २०६८” रहेको छ।
(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागू हुने छ।
२. **परिभाषा: विषय** वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,
 - (क) “**माओवादी सेनाका लडाकु**” भन्नाले सम्बत् २०५२ साल फागुन १ गते देखि सम्बत् २०६३ साल मंसिर ५ गतेसम्म राज्यपक्ष र तत्कालिन नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको सशस्त्र द्वन्द्वमा संलग्न भै माओवादी सेनाको रेखदेख, समायोजन, एवं पुनर्स्थापन गर्ने विशेष समितिको सचिवालय मार्फत् पुनर्वर्गीकरणबाट प्रमाणित भएका माओवादी सेनाका लडाकुहरु सम्भन्नु पर्दछ।
 - (ख) “**पुनर्स्थापन कार्यक्रम**” भन्नाले माओवादी सेनाका लडाकुहरुको पुनर्स्थापनको लागि औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा, प्राविधिक, व्यावसायिक तथा सिपमूलक तालिम, रोजगार/स्वरोजगार तालिम एवं साना तथा लघु उध्यम व्यवसाय संचालन गर्नको लागि प्रदान गरिने प्राविधिक सेवा कार्यक्रमलाई सम्भन्नु पर्छ।
 - (ग) “**मन्त्रालय**” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय भन्ने सम्भन्नु पर्छ।
३. **पुनर्स्थापन कार्यक्रम संचालन :** पुनर्स्थापन कार्यक्रम संचालनमा सहभागी हुन इच्छा गरेका लडाकुहरुको नाम सहितको विवरण मन्त्रालयमा प्राप्त भएपछि निजहरुको चाहना बमोजिम एक वा एक भन्दा बढी पुनर्स्थापन कार्यक्रमहरु मन्त्रालय मार्फत् संचालन गरिने छ।
४. **कार्यक्रम अवधि :** पुनर्स्थापन कार्यक्रमको अवधि कार्यक्रमको प्रकृति बमोजिम कम्तिमा ६ महिना देखि बढीमा ४ वर्षसम्मको हुनेछ।
५. **पुनर्स्थापन कार्यक्रमका किसिम :** (१) पुनर्स्थापन कार्यक्रममा सहभागी हुने लडाकुहरुको आवश्यकतानुसार निम्न अनुसारका कार्यक्रमहरु रहने छन् :
 - क. औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा
 - ख. प्राविधिक, व्यावसायिक तथा सिपमूलक तालिम, रोजगार/स्वरोजगारमूलक तालिम
 - ग. साना तथा लघु उध्यम व्यावसाय संचालन गर्नको लागि प्राविधिक सेवा(२) मन्त्रालयले बजारको माग बमोजिमका क्षेत्र एवं विषयमा पुनर्स्थापन कार्यक्रमको लागि सहभागी हुन लडाकुहरुलाई आवश्यक प्रोत्साहन गर्नेछ।

- (३) पुनर्स्थापन कार्यक्रमको विवरण, स्वरूप, समयावधि, खर्च विवरण र भुक्तानी प्रक्रिया अनुसूची १ मा उल्लेख भए अनुसार हुने छ ।
- (४) पुनर्स्थापन कार्यक्रममा सहभागी हुने माओवादी सेनाका लडाकुहरुका लागि कार्यक्रममा लाग्ने खर्चको भुक्तानी बैंक मार्फत गराईने छ ।

६. **पुनर्स्थापन कार्यक्रमको खर्च :** (१) माओवादी सेनाका लडाकुहरुलाई नेपाल सरकारले उपलब्ध गराएको रकम मध्येबाट पुनर्स्थापन कार्यको लागि देहायका विषयमा खर्च हुन सक्नेछ :

- (क) शिविर छोडेपछि पुनर्स्थापन कार्यक्रम सुरु हुनु अघिसम्मको अवधिको लागि माओवादी सेनाका लडाकुहरुले रोजेको अनुसूची १ बमोजिमको प्याकेज अनुसारको रकम मध्ये पुनर्स्थापन कार्यक्रममा लाग्ने खर्च खटाएर हुन आउने रकमको ३० प्रतिशत अग्रिम भुक्तानी दिइने रकम ।
- (ख) पुनर्स्थापन कार्यक्रम अवधिभरका लागि सहभागी लडाकुहरुको ईच्छा बमोजिम प्रति लडाकु प्रति महिना रु. दश हजारसम्मका दरले पाउने मासिक भत्ता ।
- (ग) पुनर्स्थापन कार्यक्रममा भाग लिए बापत सम्बन्धित संस्थालाई तिर्नु पर्ने शुल्क ।
तर यस्तो शुल्क संस्थालाई तिरे पछि छुट्टै प्रशिक्षकको खर्च भने संस्थालाई तिर्नु पर्ने छैन ।

७. अनुसूची १ बमोजिम औपचारिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, व्यवसाहिक तथा अन्य रोजगार/स्वरोजगारमुलक तालिमहरु, कृषी उत्पादन तथा स्वरोजगार/रोजगार तालिम एवम् लघु उद्योग मध्ये रुची अनुसार पुनर्स्थापन कार्यक्रममा सहभागी हुने लडाकुहरुले सो कार्यक्रमको समयावधिको आधारमा देहाय बमोजिमको हिसाबले पुनर्स्थापन खर्च पाउनेछन् :

- (क) छ महिना देखि एक वर्षसम्मको लागि छ लाख
- (ख) एक वर्ष भन्दा वढी र दुई वर्षसम्मको लागि सात लाख
- (ग) दुई वर्षभन्दा वढी र चार वर्षसम्मको लागि आठ लाख
- (घ) तीन वर्षभन्दा वढी र चार वर्षसम्मको लागि नौ लाख

८. माथिको बुँदा ६ बमोजिम खर्च भई बाँकी रहेको रकम सम्बन्धित माओवादी लडाकुहरुले पुनर्स्थापन कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि एकमुष्ट प्राप्त गर्नेछन् । तर पुनर्स्थापन कार्यक्रममा भाग लिई बिचमै कार्यक्रम छोड्ने लडाकुहरु र सो कार्यक्रम पुरा नगर्नेहरुको हकमा कार्यक्रममा सरिक हुँदाको अवधिमा लागेको खर्च कटाएर स्वेच्छिक अबकासमा प्रदान गरिएको रकमलाई मात्र आधार बनाई सोही बमोजिम दुई किस्तामा उपलब्ध गराईनेछ ।

९. **अनुगमन र मूल्याङ्कन :** पुनर्स्थापन कार्यक्रम संचालनको अवधिमा आईपर्ने सक्ने समस्याको समाधानको लागि अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट प्राप्त सिफारिशको आधारमा पुनर्स्थापन कार्यक्रममा सहभागी हुने माओवादी सेनाका लडाकुहरुको लागि मन्त्रालयले आवश्यक प्राविधिक एवं परामर्श सहयोग सेवा उपलब्ध गराउनेछ ।

१०. **केन्द्रीय समिति** : (१) पुनस्थापन कार्यक्रमसंग सम्बन्धित नीतिगत व्यवस्थागर्न, आवश्यक स्रोतहरुको पहिचान र परिचालन गर्न, विभिन्न राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय सरकारी एवं गैर-सरकारी निकायहरुको परिचालन एवं समन्वय गर्नको लागि देहाय बमोजिमको एक केन्द्रीय समिति रहनेछ :
क. मन्त्री, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-संयोजक
ख. सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य
ग. सचिव, अर्थ मन्त्रालय	-सदस्य
घ. सचिव, गृह मन्त्रालय	-सदस्य
ङ. सचिव, श्रम मन्त्रालय	-सदस्य
च. सचिव, उद्योग मन्त्रालय	-सदस्य
छ. सह सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य सचिव

११. **निर्देशिका बमोजिम हुने** : यस निर्देशिकामा लेखिए बमोजिमका विषयहरुको हकमा यसै निर्देशिका बमोजिम हुनेछ र यसमा उल्लेख नभएका विषयहरुको हकमा प्रचलित कानून अनुसार हुनेछ ।

माओवादी सेनाका गर्भवती तथा पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकुहरुको लागि विशेष सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६८

माओवादी सेनाको पुनर्वर्गीकरणका बखत स्वैच्छिक अवकाश र पुनर्स्थापन कार्यक्रममा सहभागी हुन ईच्छुक महिला लडाकुहरु मध्ये गर्भवती तथा पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकुहरु एवं निजका बालबालिकाहरुलाई विशेष स्वास्थ्य सुविधा उपलब्ध गराउन र त्यस्ता महिला लडाकुहरुलाई व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम प्रदान गरी रोजगार/स्वरोजगार हुने अवस्था सिर्जना गर्न आवश्यक भएकोले नेपाल सरकारले यो निर्देशिका बनाई लागू गरेको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस निर्देशिकाको नाम माओवादी सेनाका गर्भवती तथा पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकुहरुको लागि विशेष सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६८ रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा :** बिषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा :

(क) **“महिला लडाकु”** भन्नाले माओवादी सेनाको पुनर्वर्गीकरणका बखत स्वैच्छिक अवकाश वा पुनर्स्थापन कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छुक गर्भवती महिला लडाकुहरु र पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकुहरु सम्भन्नु पर्दछ ।

(ख) **“गर्भवती महिला लडाकु”** भन्नाले माओवादी सेनाको पुनर्वर्गीकरणबाट गर्भवती भनी विवरणमा समावेश भएका माओवादी सेनाका गर्भवती महिलाहरु सम्भन्नु पर्दछ ।

(ग) **“पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकु”** भन्नाले माओवादी सेनाको पुनर्वर्गीकरण वा मन्त्रालयबाट पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरु भएको यकिन भएका माओवादी सेनाका महिला लडाकुहरु सम्भन्नु पर्दछ ।

(घ) **“विशेष सुविधा”** भन्नाले माओवादी सेनाका गर्भवती महिला लडाकुहरुलाई र निजका पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरुलाई मात्र प्रदान गरिने पौष्टिक आहार तथा स्वास्थ्य उपचार खर्च एवं व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम कार्यक्रम समेतलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

(ङ) **“मन्त्रालय”** भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्भन्नु पर्दछ ।

३. **विशेष सुविधा कार्यक्रमको संचालन :** विशेष सुविधा कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छा गरेका त्यस्ता महिला लडाकुहरुको नाम तथा विवरण माओवादी सेनाको रेखदेख, समायोजन एवं पुनर्स्थापन सम्बन्धी विशेष समितिको सचिवालयबाट प्राप्त भएपछि निजहरुको आवश्यकता र चाहना वमोजिमका विशेष सुविधाका कार्यक्रमहरु मन्त्रालयले संचालन गर्नेछ ।

४. **व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम कार्यक्रममा सहभागी :** महिला लडाकुले बालबालिकाको उमेर छ महिना पुरा भई पाँच वर्ष उमेर नपुगेसम्म मात्र यो कार्यक्रममा सहभागी हुन पाउने छन् ।

५. व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम कार्यक्रम संचालन हुने स्थान : यो कार्यक्रम आवश्यकतानुसार मन्त्रालयले तोकेको स्थानमा संचालन गर्नेछ ।

६. विशेष सुविधा कार्यक्रममा गरीने खर्च : (१) गर्भवती महिला लडाकुहरुको हकमा सुत्केरी नहुन्जेलसम्मको अवधिको साथै बालबालिकाको उमेर एक वर्ष पूरा नहुन्जेल र बालबालिका भएका महिला लडाकुहरुको हकमा बालबालिकाको उमेर एक वर्ष नपुगुन्जेलसम्मको अवधिको पौष्टिक आहार तथा स्वास्थ्य परीक्षण सम्बन्धी कार्यको लागि प्रति महिला लडाकुलाई प्रति महिना तीन हजार एक सय रुपैयाका दरले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत् रकम उपलब्ध गराइने छ ।
(२) बालबालिकाको उमेर पाँच वर्ष पूरा नहुन्जेलसम्म सरकारी तथा सामुदायिक अस्पतालमा महिला लडाकु आमा र तिनका बालबालिकाको निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । यसको आवश्यक व्यवस्था स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले मिलाउनेछ ।
(३) महिला लडाकुहरुलाई बढीमा छ महिनाको अवधिसम्म रोजगार/स्वरोजगार हुने किसिमका व्यावसायिक सीप एवं तालिम कार्यक्रममा सहभागी हुन पाउने व्यवस्था गरिनेछ । त्यस्तो कार्यक्रम “सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्ने निर्देशिका, २०६७” मा उल्लेखित प्रावधान बमोजिम हुनेछ ।

७. केन्द्रीय समिति : (१) विशेष सुविधा कार्यक्रम संचालनको क्रममा आइपर्ने विभिन्न नीतिगत र अन्य समस्याहरुको समाधान गर्न, आवश्यक श्रोतको व्यवस्था गर्न, कार्यक्रम सफलताको लागि विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सरकारी एवं गैर-सरकारी निकायहरुको सहयोग जुटाउन तथा कार्यक्रमको समन्वय समेत गर्नको लागि देहाय बमोजिमको एक केन्द्रीय समिति रहनेछ :

(क) मन्त्री, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- संयोजक
(ख) सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- सदस्य
(ग) सचिव, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
(घ) सचिव, गृह मन्त्रालय	- सदस्य
(ङ) सचिव, स्वास्थ्य मन्त्रालय	- सदस्य
(च) सचिव, उद्योग मन्त्रालय	- सदस्य
(छ) माओवादी सेनाका रेखदेख, समायोजन एवं पुनर्स्थापन सम्बन्धी विशेष समितिको सचिवालयबाट-संयोजकले तोकेको तीनजना सदस्य	- सदस्य
(ज) सह-सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	-सदस्य सचिव
(२) केन्द्रीय समितिको बैठकमा आवश्यकतानुसार अन्य निकायबाट प्रतिनिधिहरु आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।	

८. निर्देशिका बमोजिम हुने : यस निर्देशिकामा लेखिएका विषयहरुको हकमा यसै निर्देशिका बमोजिम र यसमा उल्लेख नभएका विषयहरुको हकमा प्रचलित कानून अनुसार हुनेछ ।

शान्तिको लागि विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८

१. पृष्ठभूमि :

नेपालमा विगत एक दशकभन्दा लामो समयसम्म भएको सशस्त्र द्वन्द्व, ऐतिहासिक जनआन्दोलन एवं तत्पश्चात्का मधेश आन्दोलन लगायत विभिन्न घटनाहरूका कारण राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक एवं सांस्कृतिक क्षेत्रहरू प्रभावित हुन पुगे। नेपाल सरकार र ने.क.पा. माओवादी बीच २०६३।५ मा सम्पन्न विस्तृत शान्ति सम्झौता पश्चात् एक दशक लामो हिंसात्मक द्वन्द्वको विधिवत अन्त्य भई संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका रूपमा रूपान्तरित नेपाल अहिले संविधानसभा मार्फत संविधान लेखनको प्रकृत्यामा रहेको छ। संक्रमणकालिन यस समयमा विगतका द्वन्द्वका घाउहरूमा मलमपट्टी लगाउँदै मेलमिलाप र आपसी सद्भावको वातावरण निर्माण गर्नु आजको प्रमुख चुनौतीहरू मध्ये एक हो। देशमा दिगो शान्ति स्थापनार्थ द्वन्द्व व्यवस्थापन, द्वन्द्वपीडितहरूको राहत तथा पुनर्स्थापना, शान्ति संयन्त्रहरूको निर्माण एवं व्यवस्थापन, पूर्वाधार पुनर्निर्माण, संक्रमणकालिन न्याय, शान्ति अभियान एवं स्रोत परिचालन जस्ता महत्वपूर्ण कार्यहरू सम्पन्न गर्न शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको स्थापना भएको छ। मन्त्रालयले नेपाल सरकारबाट प्राप्त स्रोत एवं वैदेशिक सहायता समेत परिचालन गरी शान्ति प्रक्रिया सम्बद्ध विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै आएको छ।

तिव्र आर्थिक विकासबाट दिगो शान्ति हासिल गर्न सकिने भएकोले गाउँ स्तर सम्म विकास निर्माण संचालन गर्ने उद्देश्य सहित आ.व. ०६८/०६९ को बजेट मार्फत शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय अन्तर्गत नयाँ कार्यक्रमका रूपमा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको छ। यस कार्यक्रमको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन एवं मूल्यांकन प्रकृत्याहरूलाई सरल एवं व्यवस्थित बनाई कार्यक्रमको प्रतिफललाई नतिजामूलक बनाउन यो निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

२. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

यस निर्देशिकाको नाम “शान्तिको लागि विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८” रहेको छ। यो निर्देशिका मिति ०६८/८/१५ मा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट स्वीकृत भई तदनु रूप कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

३. परिभाषा :

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा

क) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयलाई जनाउनेछ।

ख) “महाशाखा” भन्नाले मन्त्रालय अन्तर्गतको पूर्वाधार पुनर्निर्माण महाशाखालाई जनाउनेछ।

- ग) “विभाग” भन्नाले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभागलाई जनाउनेछ ।
- घ) “परियोजना” भन्नाले मन्त्रालय अन्तर्गतको द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजनालाई जनाउने छ ।
- ङ) “कार्यक्रम” भन्नाले “शान्तिको लागि विकास कार्यक्रमलाई जनाउनेछ ।
- च) “आयोजना” भन्नाले कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुने यस निर्देशिकाको बूँदा नं. ५.१ मा उल्लेखित आयोजनाहरूलाई जनाउनेछ ।
- छ) “बजेट” भन्नाले “शान्तिको लागि विकास कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने बजेटलाई जनाउनेछ ।
- ज) “जिल्ला पुनर्निर्माण समिति” भन्नाले द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६५ बमोजिम गठित समितिलाई जनाउनेछ ।
- झ) “स्थानीय शान्ति समिति” भन्नाले नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषद्को मिति २०६५ माघ २३ गतेको निर्णयले स्वीकृत कार्य क्षेत्रगत शर्त बमोजिमका समितिहरूलाई जनाउनेछ ।
- ञ) “जि.वि.स.” भन्नाले जिल्ला विकास समितिलाई जनाउनेछ ।
- ट) “जि.प्रा.का.” भन्नाले जिल्ला प्राविधिक कार्यालयलाई जनाउनेछ ।
- ठ) “द्वन्द्व प्रभावित” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको अवधिका शहिद परिवार, मृतक र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवार, घाइते, अपांग एवं द्वन्द्वको कारणले आफ्नो थातथलामा बस्न जोखिममा परेका व्यक्ति तथा तिनका परिवारलाई सम्भन्नु पर्छ ।
- ड) “सशस्त्र द्वन्द्व” भन्नाले मिति २०५२।१।१ देखि २०६३।८।५ सम्मको द्वन्द्वको अवधिलाई जनाउने छ ।

४. कार्यक्रम तथा निर्देशिकाको उद्देश्य

- ४.१. तिव्र आर्थिक विकासको माध्यमबाट दिगो शान्ति हासिल गर्न सकिने भएकोले गाउँस्तर सम्म विकास निर्माणका कार्यहरू संचालन गर्नु /गराउनु यस कार्यक्रमको मुल उद्देश्य हुने छ ।
- ४.२. “शान्तिको लागि विकास कार्यक्रम” का योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन एवं मूल्यांकन प्रकृयाहरूलाई सरल एवं व्यवस्थित बनाई कार्यक्रमको प्रतिफललाई नतिजामूलक बनाउनु यस निर्देशिकाको मूल उद्देश्य हुनेछ ।

५. कार्यक्रमका क्षेत्रहरू :

- ५.१. यस कार्यक्रम अन्तर्गत तिव्र आर्थिक विकासको माध्यमबाट दिगो शान्ति प्रवर्धन गर्ने खालको निम्न प्रकारका भौतिक संरचनाहरू आयोजनाका रुपमा विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
 - क) सडक, भोलुङ्गे पुल, पुलपुलेसा निर्माण तथा मर्मत संभार सम्बन्धि आयोजना ।

- ख) विभिन्न सेवाकेन्द्रहरु र सामुदायीक भवन निर्माण तथा मर्मत सम्भार सम्बन्धि आयोजना ।
 - ग) विभिन्न खानेपानी तथा सिचाईका संरचनाहरु निर्माण तथा मर्मत सम्भार सम्बन्धि आयोजना ।
 - घ) ग्रामिण विद्युतिकरण सम्बन्धि आयोजना ।
 - ङ) विमानस्थल एवं संचारका भवन तथा संरचनाहरुको निर्माण तथा मर्मत संभार सम्बन्धि आयोजना ।
 - च) द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्रमा संचालन गरिने वाटिका, पार्क, उद्यान जस्ता वातावरणसंग सम्बन्धी कार्यक्रम/आयोजना ।
 - छ) मंत्रालयले तिव्र आर्थिक विकासवाट दिगो शान्ति प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक ठानेका अन्य भौतिक संरचना सम्बन्धि आयोजनाहरु ।
- ५.२. यस कार्यक्रम अन्तर्गतको विनियोजित बजेट रकम बुँदा नं. ५.१ मा उल्लेखित आयोजना संचालन गर्न बाहेक अन्य कार्यमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

६. योजना तर्जुमा, छनौट तथा स्वीकृतिको व्यवस्था

- ६.१. यस कार्यक्रम अन्तर्गत आयोजनाको माग गर्दा जिल्ला विकास समिति, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, स्थानीय शान्ति समिति, जिल्ला पुनर्निर्माण समिति वा सम्बन्धित जिल्लाका जनप्रतिनिधिको सिफारिश सहित मन्त्रालयमा मागपत्र पेश गर्नुपर्नेछ ।
- ६.२. सिफारिस गर्ने निकाय वा जनप्रतिनिधिले समाजमा शान्ति, सद्भाव एवं मेलमिलाप प्रवर्द्धन गर्ने यस निर्देशिकाको बुँदा ५.१ मा उल्लेखित प्रकृतिका आयोजना मात्र सिफारिस गर्नुपर्नेछ ।
- ६.३. माग भएका आयोजनाहरुमध्ये महाशाखाले निम्न आधारमा प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी वार्षिक कार्यक्रम तयार गर्नेछ ।
 - क) द्वन्द्वको प्रभाव बढी परेका क्षेत्रमा प्रस्तावित आयोजना ।
 - ख) द्वन्द्वका क्रममा विशेष घटना घटी मानवीय/भौतिक क्षति भएका स्थानविशेषमा प्रस्तावित आयोजना ।
 - ग) शहीद एवं राष्ट्रिय विभूति सम्बन्धी आयोजना ।
 - घ) द्वन्द्वपीडितका परिवार र खासगरी बालबालिका र महिलालाई प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने प्रकृतिका आयोजना ।
 - ङ) कम लगानीमा बढी शान्तिको प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुऱ्याउने प्रकृतिका आयोजना ।
 - च) निजी, सहकारी, NGO/INGO, स्थानीय निकाय र अन्य सरकारी निकाय संग मिलेर संचालन हुने आयोजनाहरु ।
- ६.४. बुँदा ६.३ बमोजिम तयार भएको वार्षिक कार्यक्रम मन्त्रालयले राष्ट्रिय योजना आयोगवाट स्वीकृत गराई यस निर्देशिका बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७. कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था

- ७.१. यस कार्यक्रम अन्तर्गत स्वीकृत आयोजनाहरुको कार्यान्वयनका लागि मन्त्रालयले स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभागलाई अख्तियारी दिनेछ ।
- ७.२. स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभागले सम्बन्धित जिल्ला प्राविधिक कार्यालयलाई अख्तियारी दिई कार्यान्वयन गराउनेछ ।
- ७.३. यस कार्यक्रम अन्तर्गतका सम्पूर्ण आयोजनाहरु लागत सहभागिता सहित उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।
- ७.४. आयोजनाको कूल लागतको १०% व्यहोर्ने दायित्व सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको हुनेछ ।
- ७.५. उपभोक्ता समितिको गठन, सम्झौता लगायतका कार्यहरु प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- ७.६. सम्बन्धित जि.प्रा.का. ले कूल लागत अनुमानको ५% मा नबढ्ने गरी कन्टिन्जेन्सी वापत रकम कट्टा गरी सो रकमबाट प्रचलित कानून बमोजिम थप प्राविधिक जनशक्तिको खटनपटन गर्न सक्नेछ ।

८. रकम प्रवाह, खर्च एवं लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था

- ८.१. जिल्लास्थित अख्तियारी प्राप्त गर्ने कार्यालयले प्राप्त कार्यक्रम, अख्तियारी र अख्तियारीपत्रमा प्राप्त निर्देशन बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।
- ८.२. अख्तियारी बमोजिमको रकम सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट निकासालिने, छुट्टै श्रेस्ता राखी कार्यान्वयन गर्ने गराउनुपर्नेछ ।
- ८.३. भौतिक एवं वित्तीय प्रगति नियमानुसार मासिक/चौमासिक/वार्षिक रुपमा विभाग मार्फत मन्त्रालयमा पठाउनुपर्नेछ ।
- ८.४. आर्थिक वर्षभित्र खर्च नभई बाँकी हुन आएको रकम आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ मा व्यवस्था भए बमोजिम सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा फिर्ता गरी फ्रिज गराउनुपर्नेछ ।
- ८.५. सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हुनेछ ।
- ८.६. रकम प्रवाह, खर्च एवं लेखा परीक्षणसम्बन्धी अन्य व्यवस्था आर्थिक कार्यविधि ऐन २०५६ तथा नियमावली, २०६४ र सार्वजनिक खरीद ऐन, २०६३ एवं सार्वजनिक खरीद नियमावली, २०६४ बमोजिम हुनेछ ।

९. कार्यक्रमको अनुगमन, समीक्षा र प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

- ९.१. द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरुको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६५ को बुँदा १०.१ मा प्रावधान भए बमोजिमको केन्द्रिय निर्देशन तथा अनुगमन समितिले यस कार्यक्रमको समेत केन्द्र स्तरीय अनुगमन एवं समीक्षा गरी निर्देशन दिनेछ ।

- ९.२. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले प्रत्येक विकास क्षेत्रमा एकजना सहसचिवको नेतृत्वमा अनुगमन टोली गठन गरी यस कार्यक्रमको अनुगमन गर्नेछ ।
- ९.३. जिल्ला स्तरीय अनुगमन सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति, स्थानीय शान्ति समिति र जिल्ला पुनर्निर्माण समितिले गर्नेछन् ।
- ९.४. कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायले राष्ट्रिय योजना आयोगको निर्दिष्ट ढाँचामा एवं मन्त्रालयले तोकेको ढाँचामा प्रगति प्रतिवेदन तथा अन्य श्रेस्ताहरु तोकिएको समयावधिमा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- ९.५. कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने कार्यालयले जिल्ला स्तरीय समीक्षा गोष्ठीमा प्रगति प्रस्तुत गरी समीक्षा गराउनुपर्नेछ र सोको जानकारी सम्बन्धित निकाय मार्फत मन्त्रालयलाई दिनुपर्नेछ ।
- ९.६. कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने कार्यालयले यस कार्यक्रम अन्तर्गतका योजना सम्पन्न भए पछि सार्वजनिक सुनुवाई गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- ९.७. मन्त्रालयले क्षेत्रिय/केन्द्रियस्तरमा आवश्यकतानुसार समीक्षा गोष्ठी एवं कार्यक्रम प्रभाव मूल्यांकन गर्न/गराउन सक्नेछ ।

१०. जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्व

- १०.१. योजना संचालन गर्ने, सम्पन्न गराउने, हस्तान्तरण गर्ने, लेखापरीक्षण लगायत विभिन्न भौतिक तथा वित्तीय प्रतिवेदन गर्ने जिम्मेवारी, कर्तव्य र दायित्व अख्तियारी प्राप्त गर्ने अधिकारीमा हुनेछ ।
- १०.२. आयोजना सम्पन्न भइसकेपछि जिल्ला प्राविधिक कार्यालयले उक्त आयोजना मर्मत सम्भार एवं संचालनको जिम्मेवारीसहित उपभोक्ता समिति, स्थानीय निकाय वा अन्य उपयुक्त निकायलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्नेछ ।

११. विविध

- ११.१. यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा कुनै समस्या आई परेमा त्यसको व्याख्या एवं परिमार्जन शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले गर्नेछ ।
- ११.२. यस निर्देशिकाको व्यवस्था प्रचलित कानूनसँग बाझिएमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६८

१. पृष्ठभूमि :

नेपालमा विगत एक दशकभन्दा लामो समयसम्म भएको सशस्त्र द्वन्द्व ऐतिहासिक जनआन्दोलन एवं तत्पश्चात्का मधेश आन्दोलन लगायत विभिन्न घटनाहरूका कारण राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक एवं सांस्कृतिक क्षेत्रहरू प्रभावित हुन पुगे। नेपाल सरकार र ने.क.पा. माओवादी २०६३।८।१५ मा सम्पन्न विस्तृत शान्ति सम्झौता पश्चात् एक दशक लामो हिंसात्मक द्वन्द्वको विधिवत अन्त्य भई नेपाल संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका रूपमा रूपान्तरित भएको छ। संक्रमणकालिन यस समयमा विगतका द्वन्द्वका घाउहरूमा मलमपट्टी लगाउँदै मेलमिलाप र आपसी सद्भावको वातावरण निर्माण गर्नु आजको प्रमुख चुनौतीमध्ये एक हो। देशमा दिगो शान्ति स्थापनार्थ द्वन्द्व व्यवस्थापन, द्वन्द्वपीडितहरूको राहत तथा पुनर्स्थापना, शान्ति संयन्त्रहरूको निर्माण एवं व्यवस्थापन, पूर्वाधार पुनर्निर्माण, संक्रमणकालिन न्याय, शान्ति अभियान एवं स्रोत परिचालन जस्ता महत्वपूर्ण कार्यहरू सम्पन्न गर्न शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको स्थापना भएको छ। मन्त्रालयले नेपाल सरकारबाट प्राप्त स्रोत एवं वैदेशिक सहायता समेत परिचालन गरी शान्ति प्रक्रिया सम्बद्ध विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै आएको छ।

चालु आ.व. ०६८।०६९ को बजेट तथा कार्यक्रममा विगतको द्वन्द्वमा बढी प्रभावित मध्य तथा सुदुर पश्चिमको जिल्लाहरूमा विशेष कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने उद्देश्यसहित शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय अन्तर्गत नयाँ कार्यक्रमका रूपमा 'द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रम' प्रस्ताव गरिएको छ। यस कार्यक्रमको योजना तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमन एवं मूल्यांकन प्रकृयाहरूलाई सरल एवं व्यवस्थित बनाई कार्यक्रमको प्रतिफललाई नतिजामूलक बनाउन यो कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

२. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

यस कार्यविधिको नाम "द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६८" रहेको छ। यो कार्यविधि मिति २०६८।८।२० मा शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट स्वीकृत भई मिति २०६९।११।१७ मा प्रथम संसोधनसहित कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

३. परिभाषा :

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा

- क) "मन्त्रालय" भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयलाई जनाउनेछ।
- ख) "महाशाखा" भन्नाले मन्त्रालय अन्तर्गतको भौतिक पूर्वाधार, पुनर्निर्माण महाशाखालाई जनाउनेछ।
- ग) "परियोजना" भन्नाले मन्त्रालय अन्तर्गतको द्वन्द्वोत्तर शान्ति तथा पुनर्निर्माण परियोजनालाई जनाउनेछ।
- घ) "कार्यक्रम" भन्नाले द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रमलाई जनाउनेछ।

- ड) “आयोजना” भन्नाले कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुने यस कार्यविधिको बूँदा नं. ५.१ मा उल्लेखित आयोजनाहरूलाई जनाउनेछ ।
- च) “बजेट” भन्नाले द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने बजेटलाई जनाउनेछ ।
- छ) “जिल्ला पुनर्निर्माण समिति” भन्नाले द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६५ बमोजिम गठित समितिलाई जनाउनेछ ।
- ज) “स्थानीय शान्ति समिति” भन्नाले नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६५ माघ २३ गतेको निर्णयले स्वीकृत कार्य क्षेत्रगत शर्त बमोजिमका समितिहरूलाई जनाउनेछ ।
- झ) “जि.वि.स.” भन्नाले जिल्ला विकास समितिलाई जनाउनेछ ।
- ञ) “जि.प्रा.का.” भन्नाले जिल्ला प्राविधिक कार्यालयलाई जनाउनेछ ।
- ट) “द्वन्द्व प्रभावित” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको अवधिका शहيد परिवार, मृतक र वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवार, घाइते, अपांग एवं द्वन्द्वको कारणले आफ्नो थातथलोमा बस्न जोखिममा परेका व्यक्ति तथा तिनका परिवारलाई सम्भन्नु पर्छ ।
- ठ) “सशस्त्र द्वन्द्व” भन्नाले मिति २०५२।११।१ देखि २०६३।८।५ सम्मको द्वन्द्वको अवधिलाई जनाउने छ ।

४. कार्यक्रम तथा कार्यविधिको उद्देश्य

- ४.१. द्वन्द्वका क्रममा बढी प्रभावित भएका मध्य पश्चिमाञ्चल र सुदुर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत जिल्लाहरू एवं विशेष प्रकृतिको पिडा भोगेको चितवनको बाँदरमुढे घटनाका द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्रहरूमा लक्षित गरी सम्बन्धित क्षेत्रका विभिन्न स्थानलाई विशेष प्राथमिकता दिई खासगरी कृषिक्षेत्रको व्यवसायिकरण एवं बजारीकरण गर्ने संरचनाहरूको निर्माण एवं मर्मत सम्भार गर्नु/गराउनु यस कार्यक्रमको मूल उद्देश्य हुनेछ ।
- ४.२. “द्वन्द्व प्रभावित विशेष क्षेत्र कार्यक्रम” का योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन एवं मूल्यांकन प्रकृयाहरूलाई सरल एवं व्यवस्थित बनाई कार्यक्रमको प्रतिफललाई नजितजामूलक बनाउनु यस कार्यविधिको मूल उद्देश्य हुनेछ ।

५. कार्यक्रमका क्षेत्रहरू :

- ५.१. यस कार्यक्रम अन्तर्गत मध्य पश्चिमाञ्चल एवं सुदुर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत जिल्लाहरू एवं विशेष प्रकृतिको पिडा भोगेको चितवनको बाँदरमुढे घटनाका द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्रहरूमा प्राथमिकताका साथ विशेषत कृषि क्षेत्रको व्यवसायिकरण एवं बजारीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने निम्न प्रकारका भौतिक संरचनाहरू आयोजनाका रूपमा विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- क) कृषि उत्पादकत्व प्रवर्द्धन गर्ने भौतिक संरचनाहरूको निर्माण एवं मर्मत सम्भार सम्बन्धी आयोजनाहरू,
- ख) द्वन्द्व प्रभावितहरूलाई लक्षित गरी संचालन गरिने कृषि, पशुपालन, बागवानी, नर्सरी, जडिबुटी सम्बन्धी आयोजनाहरू,

- ग) कृषि, पशुपालन लगायतका उत्पादनहरुको सहज आपूर्ति एवं भण्डारणका लागि बजार केन्द्र, स्टोरेज भवन, प्रशोधन केन्द्र लगायतका पूर्वाधारहरुको निर्माण एवं मर्मत सम्भारसम्बन्धी आयोजनाहरु,
- घ) मन्त्रालयले कृषिक्षेत्रको ब्यवसायिकरण एवं बजारीकरण प्रबर्द्धन गर्न आवश्यक ठानेका अन्य भौतिक संरचना सम्बन्धी आयोजनाहरु आदि ।

५.२. यस कार्यक्रम अन्तर्गतको विनियोजित बजेट रकम बुँदा नं. ५.१ मा उल्लेखित आयोजना संचालन गर्न बाहेक अन्य कार्यमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

६. योजना तर्जुमा, छनौट तथा स्वीकृतिको व्यवस्था

- ६.१. यस कार्यक्रम अन्तर्गत आयोजनाको माग गर्दा जि.वि.स., स्थानीय शान्ति समिति, जिल्ला पुनर्निर्माण समिति वा सम्बन्धित जिल्लाका जनप्रतिनिधिको सिफारिश सहित मन्त्रालयमा मागपत्र पेश गर्नुपर्नेछ ।
- ६.२. सिफारिस गर्ने निकाय वा जनप्रतिनिधिले यस कार्यविधिको बुँदा ५.१ मा उल्लेखित प्रकृतिका आयोजना मात्र सिफारिस गर्नुपर्नेछ ।
- ६.३. माग भएका आयोजनाहरुमध्ये महाशाखाले निम्न आधारमा प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी वार्षिक कार्यक्रम तयार गर्नेछ ।
 - क) द्वन्द्वको प्रभाव बढी परेका क्षेत्रमा प्रस्तावित आयोजना,
 - ख) द्वन्द्वका क्रममा विशेष घटना घटी मानवीय/भौतिक क्षति भएका स्थान विशेषमा प्रस्तावित आयोजना,
 - ग) द्वन्द्वपीडितका परिवार र खासगरी बालबालिकालाई प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने प्रकृतिका आयोजना,
 - घ) कम लगानीमा बढी उपलब्धी हाशिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने प्रकृतिका आयोजना आदि ।
- ६.४. बुँदा ६.३ बमोजिम तयार भएको वार्षिक कार्यक्रम राष्ट्रिय योजना आयोगबाट स्वीकृत गरी यस कार्यविधि बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७. कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था

- ७.१. यस कार्यक्रम अन्तर्गत स्वीकृत आयोजनाहरुको कार्यान्वयनका लागि मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्ला विकास समितिलाइ अख्तियारी दिनेछ ।
- ७.२. जिल्ला विकास समितिले सम्बन्धित जि.प्रा.का. लाई अख्तियारी दिई कार्यान्वयन गराउनेछ ।
- ७.३. यस कार्यक्रम अन्तर्गतका सम्पूर्ण आयोजनाहरु लागत सहभागिता सहित उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।
- ७.४. आयोजनाको कूल लागतको २०% व्यहोर्ने दायित्व सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको हुनेछ ।
- ७.५. उपभोक्ता समितिको गठन, सम्झौता लगायतका कार्यहरु प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।
- ७.६. सम्बन्धित जि.प्रा.का. ले कूल लागत अनुमानको ५% मा नबढ्ने गरी कन्टिन्जेन्सी वापत रकम कट्टा गरी सो रकमबाट प्रचलित कानुन बमोजिम थप प्राविधिक जनशक्तिको खटनपटन गर्न सक्नेछ ।

८. रकम प्रवाह, खर्च एवं लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था

- ८.१. जिल्लास्थित अख्तियारी प्राप्त गर्ने कार्यालयले प्राप्त कार्यक्रम, अख्तियारी र अख्तियारीपत्रमा प्राप्त निर्देशन बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।
- ८.२. अख्तियारी बमोजिमको रकम सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट निकासालिने, छुट्टै श्रेस्ता राखी कार्यान्वयन गर्ने गराउनुपर्नेछ ।
- ८.३. भौतिक एवं वित्तिय प्रगति नियमानुसार मासिक/चौमासिक/वार्षिक रुपमा जिल्ला विकास समिति मार्फत मन्त्रालयमा पठाउनुपर्नेछ ।
- ८.४. आर्थिक वर्षभित्र खर्च नभई बाँकी हुन आएको रकम आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ मा व्यवस्था भए बमोजिम सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा फिर्ता गरी फ्रिज गराउनुपर्नेछ ।
- ८.५. सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हुनेछ ।
- ८.६. रकम प्रवाह, खर्च एवं लेखा परीक्षणसम्बन्धी अन्य व्यवस्था आर्थिक कार्यविधि ऐन २०५६ तथा नियमावली, २०६४ र सार्वजनिक खरीद ऐन, २०६३ एवं नियमावली, २०६४ बमोजिम हुनेछ ।

९. कार्यक्रमको अनुगमन, समीक्षा र प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

- ९.१. द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६५ को बुँदा १०.१ मा प्रावधान भए बमोजिमको केन्द्रिय निर्देशन तथा अनुगमन समितिले यस कार्यक्रमको समेत केन्द्र स्तरीय अनुगमन एवं समीक्षा गरी निर्देशन दिनेछ ।
- ९.२. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले प्रत्येक विकास क्षेत्रमा एकजना सहसचिवको नेतृत्वमा अनुगमन टोली गठन गरी यस कार्यक्रमको अनुगमन गर्नेछ ।
- ९.३. जिल्ला स्तरीय अनुगमन सम्बन्धित जि.वि.स., स्थानीय शान्ति समिति र जिल्ला पुनर्निर्माण समितिले गर्नेछन् ।
- ९.४. कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायले राष्ट्रिय योजना आयोगको निर्दिष्ट ढाँचामा एवं मन्त्रालयले तोकेको ढाँचामा प्रगति प्रतिवेदन तथा अन्य श्रेस्ताहरू तोकिएकै समयमा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- ९.५. कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने कार्यालयले जिल्ला स्तरीय समीक्षा गोष्ठीमा प्रगति प्रस्तुत गरी समीक्षा गराउनुपर्नेछ र सोको जानकारी जिल्ला विकास समिति मार्फत मन्त्रालयलाई दिनुपर्नेछ ।
- ९.६. मन्त्रालयले क्षेत्रिय/केन्द्रियस्तरमा आवश्यकतानुसार समीक्षा गोष्ठी एवं कार्यक्रम प्रभाव मूल्यांकन गर्न/गराउन सक्नेछ ।

१०. जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्व

- १०.१. योजना संचालन गर्ने, सम्पन्न गराउने, हस्तान्तरण गर्ने, लेखा परीक्षण लगायत विभिन्न भौतिक तथा वित्तिय प्रतिवेदन गर्ने जिम्मेवारी, कर्तव्य र दायित्व अख्तियारी प्राप्त गर्ने अधिकारीमा हुनेछ ।

१०.२. आयोजना सम्पन्न भइसकेपछि जिल्ला प्राविधिक कार्यालयले उक्त आयोजना मर्मत सम्भार एवं संचालनको जिम्मेवारीसहित उपभोक्ता समिति, स्थानीय निकाय वा अन्य उपयुक्त निकायलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्नेछ ।

११. **विविध**

- ११.१. यस कार्यविधिको कार्यान्वयनमा कुनै समस्या आई परेमा त्यसको व्याख्या एवं परिमार्जन शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले गर्नेछ ।
- ११.२. यस कार्यविधिको व्यवस्था प्रचलित कानूनसँग बाझिएमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरु, सशस्त्र द्वन्द्व, ऐतिहासिक जनआन्दोलन र मधेश आन्दोलनका घाइते अपाङ्गहरुका लागि पुनर्स्थापन एवं हेरचाह निर्देशिका, २०६८

माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, समायोजन एवं पुनर्स्थापना सम्बन्धी विशेष समितिले माओवादी सेनाका लडाकुहरुको समायोजना, पुनर्स्थापन एवं स्वैच्छिक अवकासको सिलसिलामा माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरु लगायत अन्य घाइते अपाङ्गहरुका लागि विशेष राहत कार्यक्रमको संचालन गर्न समय समयमा मन्त्रालयलाई दिएको सुझावलाई दृष्टिगत गरी माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरु एवं ऐतिहासिक जनआन्दोलन, सशस्त्र द्वन्द्वकाल र मधेश आन्दोलनका घाइते अपाङ्गहरु समेतका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने भएकोले नेपाल सरकारले यो निर्देशिका बनाई लागू गरेको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस निर्देशिकाको नाम **माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरु, सशस्त्र द्वन्द्व, ऐतिहासिक जनआन्दोलन र मधेश आन्दोलनका घाइते अपाङ्गहरुका लागि पुनर्स्थापन एवं हेरचाह निर्देशिका, २०६८** रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,

(क) **“कार्यदल”** भन्नाले नेपाल सरकारको मिति २०६८ साल मंसिर ६ गतेको निर्णयबाट गठित “माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरुको तथ्याङ्क संकलन, वर्गीकरण एवं पुनर्स्थापन सम्बन्धी कार्यदल”, नेपाल सरकारको मिति २०६३ साल जेष्ठ १९ गतेको निर्णयबाट गठित “जन आन्दोलनका घाइतेको उपचार, निर्देशन तथा व्यवस्थापन समिति” र मिति २०६४ साल जेष्ठ २७ गतेको निर्णयबाट गठित “द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति, परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदल समेत” समेत सम्झनु पर्दछ ।

(ख) **“पुनर्स्थापन केन्द्र”** भन्नाले घाइते अपाङ्गहरुलाई शारीरिकरूपले सक्षम बनाई समाजमा पुनर्स्थापित हुन सक्ने किसिमको व्यवस्था गरी उपभार गर्ने संस्था वा निकाय सम्झनु पर्छ ।

(ग) **“हेरचाह केन्द्र”** भन्नाले घाइते अपाङ्गको वर्गीकरणमा पूर्ण अशक्त वर्गमा परेका र दैनिक व्यवहारमा पनि अरु व्यक्तिहरुको सहारा आवश्यक पर्ने घाइते अपाङ्गहरुका लागि खान, वस्न, स्वास्थ्य उपचार जस्ता सेवा उपलब्ध गराउने गरी मन्त्रालयले स्थापना गर्ने केन्द्र सम्झनु पर्दछ ।

(घ) **“सशस्त्र द्वन्द्व”** भन्नाले सम्वत् २०५२ साल फागुन १ गते देखि सम्वत् २०६३ साल मंसिर ५ गते सम्म राज्य पक्ष र तत्कालिन नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको सशस्त्र द्वन्द्व सम्झनु पर्दछ ।

(ङ) **“माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरु”** भन्नाले माओवादी सेनाका लडाकुहरु रहेका अस्थायी शिविरहरुमा विशेष समितिबाट प्रमाणिकरण भएका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरु सम्झनु पर्दछ ।

(च) **“घाइते अपाङ्गहरु”** भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्दछ ।

(छ) **“मन्त्रालय”** भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्दछ ।

३. घाइते अपाङ्गताको वर्गीकरण : कार्यदलहरूले पेश गरेको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको घाइते अपाङ्गताको देहायबमोजिमको वर्गीकरणलाई घाइते अपाङ्गताको वर्गीकरणको आधार मानिनेछ :

- (क) विशिष्ट अवस्थाका घाइते अपाङ्गहरू : अरुको सहारा विना जीवनयापन गर्न असमर्थ घाइते अपाङ्गहरू वा कार्यदलहरूको प्रतिवेदनमा ७६ प्रतिशत देखि १०० प्रतिशतसम्म वर्गीकृत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू ।
- (ख) प्रथम श्रेणीका घाइते अपाङ्गहरू : जीवनयापनका सामान्य क्रियाकलापहरू जस्तै उठबस, खानपीन, दिशापिसाव लगायतका कार्यहरू गर्न सक्ने तर अन्य कार्यहरू गर्न नसक्ने घाइते अपाङ्गहरू वा कार्यदलहरूको प्रतिवेदनमा ५१ प्रतिशत भन्दा माथि ७५ प्रतिशतसम्म वर्गीकृत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू ।
- (ग) दोश्रो श्रेणीका घाइते अपाङ्गहरू : कुनै शारीरिक अंग गुमाएका तर सामान्य क्रियाकलापहरू गर्न सक्ने घाइते अपाङ्गहरू वा कार्यदलहरूको प्रतिवेदनमा २६ प्रतिशत भन्दा माथि ५० प्रतिशतसम्म वर्गीकृत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू ।
- (घ) तेश्रो श्रेणीका घाइते अपाङ्गहरू : बम, गोली छर्छार्न लागि घाइते भएका व्यक्तिहरू वा कार्यदलहरूको प्रतिवेदनमा २५ प्रतिशतसम्म वर्गीकृत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू ।

४. पुनर्स्थापन केन्द्रको स्थापना र संचालन : माथि दफा ३ को खण्ड (क) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरूको पुनर्स्थापन गर्नको लागि आवश्यकतानुसार मन्त्रालयले पुनर्स्थापन केन्द्रको स्थापना गरी उपचार समेतको व्यवस्थागर्ने छ । त्यस्ता घाइते अपाङ्गहरूले सो केन्द्रको सेवा सुविधा निःशुल्क प्राप्त गर्नेछन् ।

५. हेरचाह केन्द्रको स्थापना र संचालन : (१) दफा ३ मा उल्लिखित विशिष्ट अवस्थाका घाइते अपाङ्गहरूको वर्गमा परी हेरचाह केन्द्रमा बस्न इच्छा गरेका व्यक्तिहरूको लागि मात्र खान, बस्न, स्वास्थ्य उपचार जस्ता सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यकता अनुसारको संख्यामा मन्त्रालयले हेरचाह केन्द्रको स्थापना गर्ने छ । त्यस्ता घाइते अपाङ्गहरूले सो केन्द्रको सेवा सुविधा निःशुल्क प्राप्त गर्ने छन् ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनार्थ हालका लागि एउटा कार्यालय सहितको हेरचाह केन्द्रको स्थापना गरिने छ । केन्द्रको रेखदेख, व्यवस्थापन र संचालनको लागि एक कार्यालय रहनेछ । त्यस्तो कार्यालयलाई “हेरचाह केन्द्र संचालन कार्यालय” भनिनेछ ।

(३) मन्त्रालयले हेरचाह केन्द्र संचालनका लागि कार्यालय स्थापना गर्दा लाग्ने आवश्यक बजेट, भौतिक सुविधा, कर्मचारीहरू समेत व्यवस्था गरी कार्यालय संचालन गर्नेछ । उक्त केन्द्र तत्काल संचालन गर्न कार्यालयको लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारीहरू मध्ये नेपाल निजामती सेवाका राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको शाखा अधिकृतस्तरको कार्यालय प्रमुख, राजपत्र अनङ्कित प्रथम श्रेणीको लेखापाल कर्मचारी रहने छन् । सार्थ केन्द्रको कामकारवाही सुचारु गर्न हालको लागि देहायका पदहरू करारबाट पदपूर्ति गरिनेछ ।

(क) परिचारिका, राजपत्र अनङ्कित प्रथम श्रेणीस्तरको एक जना

(ख) भान्से, सुसारे (महिला/पुरुष) कार्यालय सहयोगी स्तरको दश जना

(ग) कार्यालय सहयोगी एकजना

(४) हेरचाह केन्द्रको सरसफाइ सम्बन्धी काम वाह्य संघ, संस्था, व्यक्तिबाट (outsourcing) गराइने छ ।

- (५) हेरचाह केन्द्रमा बस्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि रासनको व्यवस्था हेरचाह केन्द्र रहेको जिल्लामा नेपाल प्रहरीका कर्मचारीहरुका लागि जुन दरमा रासन ठेक्का बन्दोवस्त गरेको हुन्छ, सोही दरले रासनको व्यवस्था गराइनेछ । रासनको गुणस्तर र मात्रा पनि सोही प्रहरी कर्मचारीको सरह हुनेछ ।
- (६) मौसम अनुसारको लगाउने लुगा, ओढ्ने ओछ्याउने कपडाको हकमा नेपाल प्रहरीका कर्मचारीलाई उपलब्ध गराईएको सुविधा सरह उपलब्ध गराइनेछ ।
- (७) हेरचाह केन्द्रका कार्यालय प्रमुखको संयोजकत्वमा हेरचाह केन्द्रको दैनिक काम कारवाई संचालनमा सहयोग पुऱ्याउन देहाय बमोजिम एक कार्यालय संचालन सहयोग समितिको गठन गरिनेछ ।
(क) हेरचाह केन्द्र संचालन कार्यालयका प्रमुख	- संयोजक
(ख) हेरचाह केन्द्रमा बसेका घाइते अपाङ्गहरु मध्येबाट निजहरुले छानेका दुई जना महिला सहितका चार जना अपाङ्ग व्यक्तिहरु	- सदस्य

६. **जीवन निर्वाह भत्ता :** (१) दफा ३ को खण्ड (क) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्गहरु मध्ये हेरचाह केन्द्रमा बस्न नचाहनेहरुको लागि घाइते अपाङ्गहरुको हेरचाह गर्ने व्यक्तिको खर्च वापत प्रति महिना छ हजार दुई सय र त्यस्ता हेरचाह केन्द्रमा बस्न नचाहने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई जीवन निर्वाहका लागि प्रति महिना छ हजार दुई सय रुपैयाका दरले जीवन निर्वाह भत्ता प्रदान गरिनेछ ।
- (२) दफा ३ खण्ड (ख) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्गहरुका लागि प्रति महिना छ हजार दुई सय रुपैयाका दरले जीवन निर्वाह भत्ता प्रदान गरिनेछ ।
- (३) त्यस्तो जीवन निर्वाह भत्ता सम्बन्धित जिल्लाको जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत् उपलब्ध गराइने छ ।

७. **स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था :** (१) दफा ३ को खण्ड (क) र (ख) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्गहरुले नेपालका सरकारी तथा सामुदायिक अस्पतालमा उपलब्ध हुने सम्पूर्ण स्वास्थ्य सेवाहरु निःशुल्क प्राप्त गर्ने छन् ।
- (२) दफा ३ को खण्ड (ग) र (घ) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्गहरुले नेपालका सरकारी तथा सामुदायिक अस्पतालमा उपलब्ध हुने औषधि, शल्यक्रिया तथा यन्त्र उपकरण किन्न लाग्ने खर्च बाहेकका अन्य सेवाहरु निःशुल्क प्राप्त गर्ने छन् ।
- (३) माथि उल्लिखित सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।

८. **शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) दफा ३ को खण्ड (क) र (ख) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्गहरुले अध्ययनको सन्दर्भमा स्वदेशभित्र सरकारी शिक्षण संस्थामा अध्ययन गर्दा संस्थालाई तिर्नु पर्ने मासिक शुल्क निजहरुको कक्षा वा तह उत्तिर्ण भएको आधारमा नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउनेछ । यस्तो सुविधा निजहरुको उमेर पच्चिस वर्ष उमेर पुरा नभएसम्म प्राप्त गर्ने छन् ।
- (२) दफा ३ को खण्ड (क) र (ख) वर्गीकरणमा परेका घाइते अपाङ्गहरुका सन्ततिहरुलाई “नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०६८” मा व्यवस्था भएको मृतकका सन्तानहरुलाई उपलब्ध गराइने छात्रवृत्ति सरहको सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
- (३) शिक्षा सम्बन्धी उल्लिखित व्यवस्था दोहोरो नपर्ने गरी शिक्षा मन्त्रालयले मिलाउनेछ ।

९. **सीपमूलक तालिम** : (१) घाइते अपाङ्गहरुको लागि उनीहरुको योग्यता र क्षमता अनुसारको सीपमूलक तालिम लिन पाउने व्यवस्था मन्त्रालयले मिलाउने छ। यस्तो सीपमूलक तालिम कार्यक्रमको अवधि बढीमा छ महिनासम्मको हुनेछ।

(२) यस दफा बमोजिमको सीपमूलक तालिम “सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्ने निर्देशिका, २०६७” बमोजिम संचालन हुनेछ।

१०. **केन्द्रीय समिति** : (१) कार्यक्रम संचालनको क्रममा आइपर्ने विभिन्न नीतिगत र अन्य समस्याहरुको समाधान गर्न, आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्न, विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सरकारी एवं गैर-सरकारी निकायहरुको सहयोग जुटाउन तथा कार्यक्रमको समन्वय समेत गर्नको लागि देहाय बमोजिमको एक केन्द्रीय समिति रहनेछ।

क. मन्त्री, शान्ति तथा पुनर्निर्माण - संयोजक

ख. सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय - सदस्य

ग. सचिव, अर्थ मन्त्रालय - सदस्य

घ. सचिव, गृह मन्त्रालय - सदस्य

ङ. सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय - सदस्य

च. घाइते अपाङ्गहरु मध्येबाट मन्त्रालयले तोकेको एक जना महिला सहित दुई जना व्यक्तिहरु - सदस्य

छ. सह-सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय - सदस्य सचिव

(२) केन्द्रीय समितिको बैठकमा आवश्यकता अनुसार अन्य निकायबाट प्रतिनिधिहरु आमन्त्रण गर्न सकिनेछ।

(३) केन्द्रीय समितिले बैठक बस्ने समय, स्थान र बैठक संचालन कार्य प्रक्रिया आदि आफै निर्धारण गर्नेछ।

११. **निर्देशिका बमोजिम हुने** : यस निर्देशिकामा लेखिएका विषयहरुको हकमा यसै निर्देशिका बमोजिम र यसमा उल्लेख नभएका विषयहरुको हकमा प्रचलित कानून अनुसार हुनेछ।

आमा बाबु गुमाएका बालबालिका पुनःस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६८

(नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्को मिति २०६८।०२।११ को निर्णय बमोजिम)
(मन्त्रपरिषद् सामाजिक समितिको मिति २०६८।०३।२६ को बैठकबाट पारित)

प्रस्तावना :

द्वन्द्वको क्रममा आमाबाबु दुवै गुमाएका बालबालिका(टुहुरा)को पुनःस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम व्यवस्थित तथा प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न आवश्यक भएकोले, “आमाबाबु गुमाएका बालबालिका पुनःस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६८” बनाई लागू गरिएको छ ।

१. नाम र प्रारम्भ :

- (१) यो कार्यविधिको नाम “आमा बाबु गुमाएका बालबालिका पुनःस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६८” रहेको छ ।
- (२) यो कार्यविधि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

- क) “बालबालिका” भन्नाले दफा ३ बमोजिमको अवस्थाका १८ वर्ष उमेर पुरा नगरेको बालबालिकालाई सम्झनु पर्छ ।
- ख) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- ग) “राहत तथा पुनःस्थापन इकाई” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय अन्तर्गतको राहत तथा पुनःस्थापन इकाई सम्झनु पर्छ ।
- घ) “पुनःस्थापन समिति” भन्नाले यस कार्यविधिको दफा ५ बमोजिम गठित समिति सम्झनु पर्छ ।
- ङ) “स्थानीय अनुगमन समिति” भन्नाले दफा ६ बमोजिम गठित गाउँ/नगर स्तरको समिति सम्झनु पर्छ ।

३. पुनःस्थापन कार्यक्रममा सेवा पाउने बालबालिका :

संवत् २०५२ साल फागुन १ गते देखि २०६३ साल मंसिर ५ गते सम्मको सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा आमाबाबु दुवैको मृत्यु भई टुहुरा भएका, बेपत्ता पारिएका वा द्वन्द्वको क्रममा बाबु वा आमाको मृत्यु कुनै एकाको मृत्यु भएको वा बेपत्ता पारिएको र बाबु वा आमाको मृत्यु कुनै कारणले मृत्यु वा बेपत्ता भई दुवै नभएको वा बाबुको द्वन्द्वको क्रममा मृत्यु वा बेपत्ता पारिएको र आमाले अर्को विवाह गरी आमा बाबु दुवै नभएको अवस्थाको १८ वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालबालिकालाई लक्षित गरी यो पुनःस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

४. बालबालिकालाई प्रदान गरिने आर्थिक सहायता :

पुनःस्थापनको लागि संचालन हुने संरक्षण कार्यक्रम अन्तरगत आवास, खाद्यान्न भरणपोषण, औषधोपचार, लत्ताकपडा, स्टेशनरी र आकस्मिक खर्च जस्ता प्रयोजनका लागि यस्ता प्रत्येक बालबालिकालाई मासिक रु.५,०००/- (पाँच हजार रुपैया) का दरले आर्थिक सहायता प्रदान गरिनेछ ।

५. बालबालिका पुनःस्थापन समिति :

- (१) बालबालिकाको पुनःस्थापनको लागि एक जिल्लास्तरीय पुनःस्थापन समिति रहनेछ ।
- (२) बालबालिका र निजका संरक्षकको यकिन गरी बालबालिका संरक्षण कार्यक्रम संचालन गर्न देहाय बमोजिमको पुनःस्थापन समिति रहनेछ ।
(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	संयोजक
(ख) स्थानीय विकास अधिकारी	सदस्य
(ग) जिल्ला शिक्षा अधिकारी	सदस्य
(घ) जिल्ला बालकल्याण समितिको अध्यक्ष वा निजले तोकेको समितिको सदस्य	सदस्य
(ङ) स्थानीय शान्ति समितिको संयोजक वा निजले तोकेको स्थानीय शान्ति समितिको सदस्य	सदस्य
(च) स्थानीय शान्ति समितिको महिला सदस्य	सदस्य
(छ) महिला तथा बालबालिका अधिकृत	सदस्य
(ज) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तोकेको अधिकृत	सदस्य सचिव
- (३) यस समितिले पुनःस्थापन कार्यक्रम संचालन, व्यवस्थापन, समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायतका कार्य गर्नेछ ।

६. स्थानीय अनुगमन समिति :

- (१) बालबालिका पुनःस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमको कार्यान्वयन स्थितिको स्थानीयस्तरको अनुगमन गरी बालबालिका पुनःस्थापन समितिमा पेश गर्न यस्ता बालबालिका पुनःस्थापन हुने गाउँ विकास समिति/नगरपालिकामा देहाय बमोजिमको स्थानीय अनुगमन समिति रहने छ ।
(क) सम्बन्धित गाउँ विकास समितिका अध्यक्ष वा नगरपालिकाका प्रमुख	-संयोजक
(ख) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तोकेको मानव अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने संस्था/व्यक्ति वा समाजसेवी मध्येबाट एक जना	- सदस्य
(ग) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तोकेको स्थानीय शान्ति समिति (गाउँ/नगर), स्थानीय गैह्रसरकारी संस्था, वा नागरिक समाजको प्रतिनिधि मध्येबाट एकजना	- सदस्य
- (२) यस समितिले दफा ४ अनुसारको संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गतको बालबालिकाले सेवा प्राप्त गरे नगरेको बारे अनुगमन गरी पुनःस्थापन समितिमा समय समयमा विवरण सहित प्रतिवेदन पेश गर्नेछ ।

७. स्थानीय अनुगमन समितिको काम कर्तव्य :

- (क) बालबालिकाले संरक्षण कार्यक्रम अन्तरगतको सेवा प्राप्त गरे नगरेको नियमित अनुगमन गर्ने ।

- (ख) खण्ड (क) बमोजिम सेवा प्राप्त गरे नगरेको यकिन गरी चौमासिक रुपमा बालबालिका पुनःस्थापन समितिमा प्रतिवेदन गर्ने ।
- (ग) अनुगमन समितिले नियमित अनुगमन गर्दा सम्बन्धित बालबालिका, छरछिमेकी, बालबालिका अध्ययनरत विद्यालयका शिक्षक समेत संग सोधपूछ गर्नेछ ।

८. बालबालिकाको लगत तयार गर्ने :

जिल्ला प्रशासन कार्यालयले संलग्न अनुसूची १ बमोजिम बालबालिकाहरुको विस्तृत विवरण तयार गरी पुनःस्थापन समितिबाट यकिन गराई शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा पठाउनेछ । यसरी प्राप्त लगतका आधारमा मन्त्रालयले विवरण तयार गरी कार्यान्वयन गर्नेछ ।

९. बालबालिका र संरक्षक यकिन गर्ने :

आमा बाबु गुमाएका बालबालिका र निजको संरक्षक पहिचान एवं यकिन गर्न (प्राप्त निवेदनहरुको छानबिन गर्न) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आवश्यकतानुसार स्थलगत सर्जमिन, सर्वपक्षीय वा सर्वदलीय बैठक आदि प्रकृया अबलम्बन गर्न सक्नेछ ।

१०. बजेट निकास प्रकृया :

(१) राहत तथा पुनःस्थापन इकाईले उल्लेखित कार्यक्रम संचालनका लागि प्रति बालबालिका मासिक रु.५०००/- (पाँच हजार रुपैया) को दरले बाह्र महिनाको हुन आउने आर्थिक सहायता रकम सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा अख्तियारी पठाउने छ ।

(२) मन्त्रालयले तयार गरेको दफा ८ बमोजिमको विवरणलाई आधारमानी बालबालिका र निजका संरक्षक यकिन भइसकेपछि निजहरुलाई रकम उपलब्ध गराउन जिल्ला प्रशासन कार्यालयले अनुसूची-२ बमोजिम को ढाँचामा फुकुवाको लागि राहत तथा पुनःस्थापन इकाईमा अनुरोध गर्नु पर्नेछ । यसरी प्राप्त विवरणका आधारमा राहत तथा पुनःस्थापन इकाईले रकम निकास फुकुवा पठाउने छ ।

(३) यस कार्यक्रमलाई व्यवस्थित ढंगले संचालन गर्ने कार्यको लागि संचार, मसलन्द, ईन्धन, बैठक, अनुगमन तथा विविध खर्च समेतको निमित्त कूल बजेटको पाँच प्रतिशतले हुने रकम व्यवस्थापन खर्चको रुपमा छुट्याइनेछ ।

(४) अख्तियारी पठाउँदा कार्यक्रम संचालन हुने प्रत्येक जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई यस प्रकारको व्यवस्थापन खर्च वापत (मसलन्द, ईन्धन, बैठक, अनुगमन, संचार तथा विविध खर्च आदि) कार्य बोझको आधारमा रकम निकास पठाइनेछ, बाँकी रकम राहत तथा पुनःस्थापन इकाईबाट यस सम्बन्धी व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरिनेछ ।

११. भुक्तानी प्रकृया :

बालबालिका पुनःस्थापन समितिबाट संलग्न अनुसूची-२ बमोजिम यकिन भएका बालबालिकाहरुका निमित्त निजका संरक्षकका नाममा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले यस प्रयोजनका निमित्त शुन्य मौज्दातमा बैङ्क खाता खोली मासिक रुपमा रकम /आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने छ । यस प्रकारको कार्यक्रम संचालन गर्दा कुनै बालबालिकाले दोहोरो सुविधा प्राप्त नगर्ने गरी संचालन गर्नुपर्नेछ ।

१२. लेखा र लेखा परीक्षण :

स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी बमोजिम भएको आम्दानी खर्चको आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सम्बन्धित निकायहरुबाट गराउने छ ।

१३. विविध :

(१) स्वीकृत कार्यक्रम र अख्तियारी अनुसार भएको खर्चको मासिक प्रतिवेदन र सम्पादित कार्यको मासिक प्रगति जिल्ला प्रशासन कार्यालयले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयमा नियमित रूपमा पठाउने छ ।

(२) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट अन्य उपशीर्षकमा रकमान्तर गर्न सकिने छैन ।

(३) यस कार्यविधिमा उल्लेख नभएका आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी अन्य विषयका हकमा प्रचलित आर्थिक ऐन, नियम बमोजिम हुनेछ ।

(४) उल्लेखित कार्यक्रम संचालन व्यवस्थापन सम्बन्धमा कुनै द्विविधा परेमा सो को स्पष्ट निर्देशन शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट प्राप्त गर्न सकिनेछ ।

(कार्यविधिको दफा ८ संग सम्बन्धित)

द्वन्द्वका क्रममा आमा बाबु गुमाएका बालबालिकाका परिवारको लगत विवरण ।

क्र.सं.	आमा बाबु गुमाएका बालबालिकाको नाम थर	ठेगाना			उमेर	लिङ्ग	द्वन्द्वका कारण मृत्यु वा बेपत्ता हुने आमा वा बाबु वा दुवैको नाम थर	कसद्वारा मृत्यु वा बेपत्ता भएको १) राज्य पक्ष २) विद्रोहिपक्ष	मृत्यु वा बेपत्ता भएको स्थान	मृत्यु वा बेपत्ता मिति	द्वन्द्वका कारण बाहेक मृत्यु वा बेपत्ता हुने बाबु वा आमाको नामथर	हाल संरक्षकत्व कसले गरेको छ। (व्यक्ति वा संस्था)	कैफियत
		जिल्ला	गा.वि.स./न.पा	वडा नं.									
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४

नोट : यस फारम बमोजिमको विवरण बालबालिका पुनःस्थापन समितिबाट स्वीकृत गरी प्रविष्ट गर्नुपर्नेछ ।

तयार गर्ने

प्रमाणित गर्ने

(कार्यविधिको दफा १०.२ संग सम्बन्धित)

आमा बाबु गुमाएका बालबालिका र निजका नजिकको संरक्षक यकिन गरी पुनस्थापन कार्यक्रम संचालन गर्न तयार गरिएको अद्यावधिक विवरण

विषय:- विवरण पठाएको ।

श्री शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
राहत तथा पुनस्थापन इकाई,
ववरमहल, काठमाण्डौ ।

आमा बाबु दुवै गुमाएका बालबालिका पुनःस्थापनाका लागि संचालित संरक्षण कार्यक्रम अनुसारको सुविधा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि यकिन भएका बालबालिका र संरक्षकको विवरण देहाय बमोजिम तयार गरी पठाइएको हुँदा रकम निकास/फुकुवाको लागि अनुरोध गर्दछु ।

आमा बाबु गुमाएका बालबालिकाको								आमा बाबु गुमाएका बालबालिकाको संरक्षकको										
सि. नं.	नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	ठेगाना		फोटो	आमा बाबु गुमाएको मिति	नाम, थर	उमेर	लिङ्ग	पेशा	बालबालिका संगको नाता	ठेगाना		फोटो	पाउने रकम जम्मा	कैफियत
					जिल्ला	गा.वि.स./ न.पा.वडा नं								जिल्ला	गा.वि.स./ न.पा.वडा नं			

नोट : यस फारम बमोजिमको विवरण बालबालिका पुनःस्थापन समितिबाट स्वीकृत गरी प्रविष्ट गर्नुपर्नेछ ।

तयार गर्ने

.....
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

राजनीतिक द्वन्द्वको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्ति तथा परिवारलाई प्रदान गरिने परिचय पत्र निर्देशिका २०६९

१. नाम र प्रारम्भ : (१) यस निर्देशिकाको नाम “राजनीतिक द्वन्द्वको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्ति तथा परिवारलाई प्रदान गरिने परिचय पत्र निर्देशिका २०६९” रहेको छ ।
(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकार बाट स्वीकृत भएको मिति देखी लागू हुनेछ ।
२. परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,
(क) “राजनीतिक द्वन्द्व” भन्नाले माओवादी जनयुद्ध, ऐतिहासिक जनआन्दोलन, मधेश/तराई आन्दोलन, जनजाति आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन, चुरेभावर आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलनलाई जनाउनेछ ।
(ख) “परिचय पत्र” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम माओवादी जनयुद्ध, ऐतिहासिक जनआन्दोलन, मधेश/तराई आन्दोलन, जनजाति आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन, चुरेभावर आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलनको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई उपलब्ध गराइने परिचय पत्रलाई जनाउनेछ ।
(ग) “कार्यदल” भन्नाले नेपाल सरकार शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय मातहतमा गठित व्यक्ति, परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदललाई जनाउनेछ ।
(घ) “आर्थिक सहयोग तथा राहत” भन्नाले माओवादी जनयुद्ध, ऐतिहासिक जनआन्दोलन, मधेश/तराई आन्दोलन, जनजाति आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन, चुरेभावर आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलनमा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदारलाई “नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०६६ (संशोधन सहित)” अनुरूप प्राप्त रकमलाई जनाउनेछ ।
३. परिचय पत्र प्रदान गरिने
(१) माओवादी जनयुद्ध, ऐतिहासिक जनआन्दोलन, मधेश/तराई आन्दोलन, जनजाति आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन, चुरेभावर आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलनका क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका सबैभन्दा नजिकका हकदारलाई नेपाल सरकारले सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत अनुसूची-१ मा तोकिएको ढाँचा बमोजिम परिचय पत्र उपलब्ध गराइने छ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिचय पत्र प्राप्त गर्न कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भई “नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०६६ (संशोधन सहित)” अनुसार जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट आर्थिक सहायता वा राहत प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ ।
(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि मधेश/तराई आन्दोलनको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई नेपाल सरकार गृह मन्त्रालयबाट उपलब्ध गराइएको आर्थिक सहयोगको विवरणको आधारमा परिचय पत्र उपलब्ध गराइने छ । यस्तो विवरण नेपाल सरकार गृह मन्त्रालयबाट सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई उपलब्ध गराइनेछ ।
४. परिचय पत्र प्राप्त गर्न निवेदन दिनुपर्ने :

- (१) यस निर्देशिका बमोजिम परिचय पत्र प्राप्त गर्न राजनीतिक आन्दोलनको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका सबैभन्दा नजिकको ईच्छुक हकदार सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा स्वयं उपस्थित भई अनुसूची-२ बमोजिमको निवेदनको ढाँचामा नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र र तीन प्रति फोटो संलग्न राखी निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) जिल्ला प्रशासन कार्यालयले उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएपछि कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम उल्लेख भई मृत्युवरण वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका नजिकका हकदारले आर्थिक सहयोग वा राहत प्राप्त गरे नगरेको विवरण यकिन गरी आर्थिक सहयोग तथा राहत प्राप्त गरेको व्यक्तिलाई मात्र यस निर्देशिका बमोजिम परिचय पत्र उपलब्ध गराउने छ ।
- (३) जिल्ला प्रशासन कार्यालयले माथि दफा (२) बमोजिम उपलब्ध गराईएको परिचय पत्रको अभिलेख राख्नुपर्नेछ । अभिलेखको ढाँचा अनुसूची-३ बमोजिम हुनेछ ।

५. **राजनीतिक द्वन्द्वसंग भएको मानिने :** यस निर्देशिका बमोजिम उपलब्ध गराइएको परिचय पत्र राजनीतिक द्वन्द्वसंग मात्र सम्बन्धित भएको मानिने छ ।

६. **परिचय पत्रको उपादयता :**

- (१) यो परिचय पत्र माओवादी जनयुद्ध, ऐतिहासिक जनआन्दोलन, मधेश/तराई आन्दोलन, जनजाति आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन, चुरेभावर आन्दोलन र अन्य समुदायका न्यायोचित मागका लागि भएका आन्दोलनका क्रममा मृत्युवरण गरेका व्यक्तिका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको सम्मान तथा निजको सबैभन्दा नजिकका हकदारको पहिचान गर्दै निजका परिवारहरूलाई नेपाल सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न सेवा सुविधा प्राप्त गर्न सहज होस भन्ने उद्देश्यले वितरण गरिएको छ ।

७. **परिचय पत्र भर्ने कार्यविधि:**

- (१) यस निर्देशिका बमोजिम वितरण गरिने परिचय पत्रमा भरिने कार्यविधि यसै निर्देशिकाको अनुसूची-४ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

८. **वाधा अड्काउ फुकाउ :**

- (१) यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा कुनै वाधाअड्चन परेमा वा द्विविधा भएमा त्यस्तो वाधा अड्चन र द्विविधा फुकाउने कार्य शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयले गर्नेछ ।

अनुसूची-१
(निर्देशिकाको दफा ३ संग सम्बन्धित) परिचय पत्रको नमूना

नेपाल सरकार
शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
परिचय पत्र

(राजनीतिक द्वन्द्वको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्ति तथा परिवार)

परिचय पत्र नं

१. मृत्युवरण गरेका /वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको

(क) नाम थर

२. राजनीतिक आन्दोलनको विवरण :

३. घटना मिति :

४. परिचय पत्र वाहकको :

(क) नाम थर:

(ख) ठेगाना:

अञ्चल: जिल्ला:

नगरपालिका/गा.वि.स.: वडा नं.:

(ग) नाता सम्बन्ध:

(घ) नागरिकता नं:

५. परिचय पत्र प्राप्त गर्नेको हस्ताक्षर :

परिचय पत्र
वाहकको फोटो

कार्यालयको
छाप

परिचय पत्र प्रदान गर्ने,

हस्ताक्षर:

मिति :

नाम थर:

दर्जा: प्रमुख जिल्ला अधिकारी

जिल्ला प्रशासन कार्यालय,

अनुसूची २
(निर्देशिकाको दफा ४(१) संग सम्बन्धित) निवेदनको ढाँचा

मिति :

श्रीमान् प्रमुख जिल्ला अधिकारीज्यू
जिल्ला प्रशासन कार्यालय

विषय : परिचय पत्र उपलब्ध गराई पाउँ ।

महोदय,

नेपाल सरकार शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयबाट राजनीतिक द्वन्द्वको क्रममा मृत्युवरण गरेका वा वेपत्ता पारिएका व्यक्ति तथा परिवारलाई प्रदान गरिने परिचय पत्र प्राप्त गर्न मेरो नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि र दुईप्रति फोटो संलग्न गरी निम्न विवरण भरी निवेदन गर्दछु ।

पासपोर्ट
साईजको
फोटो

१. मृत्युवरण गरेका / वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नाम थर
२. राजनीतिक आन्दोलनको विवरण (सम्बन्धित आन्दोलनमा मात्र चिन्ह (√) लगाउने)
(क) माओवादी जनयुद्ध, (ख) ऐतिहासिक जनआन्दोलन,
(ग) मधेश/तराई आन्दोलन, (घ) जनजाति आन्दोलन,
(ङ) थरुहट आन्दोलन (च) दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन
(छ) चुरेभावर आन्दोलन (ज) अन्य
३. घटना मिति :
४. निवेदकको नाम थर
(माथि प्रकरण नं १ मा उल्लिखित व्यक्तिको सबैभन्दा नजिकको आर्थिक सहयोग तथा राहत प्राप्त गरिसकेको व्यक्ति)
५. ठेगाना :
अंचल जिल्ला
नगरपालिका/गा.वि.स. वडा नं.
६. नाता सम्बन्ध :
(माथि बुदां नं १ मा उल्लिखित व्यक्तिसंगको नाता सम्बन्ध उल्लेख गर्ने)
७. नागरिकता नं.
८. माथि लेखिएको व्यहोरा ठीक छ भुठा ठहरे कानुन बमोजिम सजाय भोग्न तयार छु ।

निवेदकको हस्ताक्षर

अनुसूची-३
(निर्देशिकाको दफा ४(३) संग सम्बन्धित) परिचय पत्र वितरणको अभिलेख

परिचय पत्र वितरण नं	मृत्युवरण/ वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नाम थर	राजनीतिक आन्दोलनको नाम	घटना मिति	परिचय पत्र वाहकको नाम, थर	ठेगाना	नाता सम्बन्ध	परिचय पत्र वाहकको ना.प्र. नं.	परिचय पत्र वाहकको फोटो	परिचय पत्र प्रदान गर्ने अधिकारीको नाम	कैफियत

अनुसूची ४
(निर्देशिकाको दफा ७(१) संग सम्बन्धित) परिचय पत्र भर्ने कार्यविधि

यस निर्देशिका बमोजिम वितरण गरिने परिचय पत्रको कार्यविधि देहाय बमोजिम हुनेछ ।

१. परिचय पत्र नं यस महलमा वितरण गरिने परिचय पत्रको सिलसिलेवार नं १ देखि क्रमशः अगाडिका संख्याहरु लेख्दै जानुपर्नेछ ।
२. मृत्युवरण गरेका /वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको नाम थरको महलमा मृत्युवरण गरेको वा वेपत्ता पारिएको के हो सम्बन्धित वाक्यशंमा चिन्ह लगाई मृत्युवरण वा वेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नाम थर लेख्ने । उदाहरणको लागि मृत्युवरण भएकोमा मृत्युवरणमा √ चिन्ह लगाउने । यसै गरी वेपत्ता पारिएको भए वेपत्ता शब्दमा √ चिन्ह लगाउने
३. राजनीतिक आन्दोलनको विवरण यस महलमा माओवादी जनयुद्ध / ऐतिहासिक जनआन्दोलन/ मधेश/तराई आन्दोलन/जनजाति आन्दोलन/ थरुहट आन्दोलन/ दलित तथा पिछडावर्ग आन्दोलन/ चुरेभावर आन्दोलन र अन्य आन्दोलनका मध्ये कुन आन्दोलनसंग सम्बन्धित हो सो आन्दोलनको नाम लेख्ने । जस्तै कुनै व्यक्ति माओवादी जनयुद्धसंग सम्बन्धित भए माओवादी जनयुद्धको नाम मात्र लेख्ने ।
४. घटना मिति: यस महलमा संभव भएसम्म घटना घटेको साल महिना र गते उल्लेख गर्ने । महिना र गते उल्लेख गर्न नसकिने भएमा साल मात्र उल्लेख गर्ने । जस्तै २०५८ साल
५. परिचय पत्र वाहकको परिचय पत्र वाहकको नाम, थर र ठेगानाको महलमा निवेदकको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रमा उल्लिखित नाम, थर र ठेगाना लेख्ने
६. नाता सम्बन्ध : यस महलमा मृत्युवरण गरेका/वेपत्ता पारिएका व्यक्ति र परिचय पत्र पाउँ भनी निवेदन दिएका व्यक्ति विच के नाता सम्बन्ध पर्छ सो उल्लेख गर्ने । जस्तै राम प्रसाद भन्ने व्यक्तिको मृत्यु भएको रहेछ र निजको श्रीमतिले परिचय पत्र पाउनको लागि निवेदन दिएको अवस्थामा निजको नाता पति लेख्ने ।
७. नागरिकता नं: यस महलमा परिचय पत्र पदान गरिने व्यक्तिको नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्रमा उल्लिखित नागरिकता नं लेख्ने ।

मनोसामाजिक परामर्श सेवा सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७०

प्रस्तावना

सशस्त्र द्वन्द्वका कारण सर्वसाधारणमा पर्न गएको मनोसामाजिक असरलाई पुनर्स्थापनको माध्यमबाट न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले मानसिक रूपमा प्रभावित भएका व्यक्तिलाई मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गर्न नेपाल सरकारले यो निर्देशिका तयार गरेको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यो निर्देशिकाको नाम “मनोसामाजिक परामर्श सेवा सञ्चालन निर्देशिका, २०७०” रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,

(क) “सशस्त्र द्वन्द्व” भन्नाले विक्रम सम्वत् २०५२ साल फाल्गुण १ गतेदेखि २०६३ साल मङ्सिर ५ गतेसम्म तत्कालीन राज्य पक्ष र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको सशस्त्र द्वन्द्वलाई सम्झनु पर्छ।

(ख) “पीडित व्यक्ति” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वका कारण सिर्जना भएका विभिन्न प्रकृतिका पीडा, चिन्ता, भय, त्रास आदि कारणले मानसिक रूपमा असर पुगेका कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भएका व्यक्ति वा निजका परिवारका सदस्य समेतलाई सम्झनु पर्छ।

ग) “मनोसामाजिक परामर्श सेवा” भन्नाले यस निर्देशिकाको दफा ५, ६ र ७ मा उल्लेख भए बमोजिमको सेवा सम्झनु पर्छ।

घ) “कार्यदल” भन्नाले नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०६४/२/२७ को निर्णयानुसार द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्न गठित कार्यदल सम्झनु पर्छ र सो शब्दले यसै प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारबाट समय-समयमा गठन हुने अन्य कार्यदललाई समेत जनाउनेछ।

ङ) “आयोजना” भन्नाले मन्त्रालयको शान्ति प्रकृया सहयोग आयोजना (IDA Grant H367-NEP) लाई सम्झनु पर्छ। यस आयोजना अन्तर्गत राहत, रोजगार/स्वरोजगार तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा आदि पर्दछन्।

च) “परिवार” भन्नाले द्वन्द्वपीडित व्यक्तिका संगोलका पति/पत्नी, छोरा/छोरी, धर्मपुत्र/पुत्री, आमा/बाबु, सौतेनी आमा, भड्केलो बाबु/छोरा/छोरी, बाजे/बज्यै, सासु/ससुरा, दाजु/भाई/दिदी/बहिनी, भाउजु, बुहारी र भिन्न बसेका पति/पत्नी समेतलाई सम्झनु पर्छ।

छ) “सेवा प्रदायक” भन्नाले मनोसामाजिक परामर्श सेवा संचालन गर्नका लागि छनौट भई कार्यदिश प्राप्त गरेका सरकारी, गैह्रसरकारी वा निजी संस्थाहरूलाई समेत सम्झनु पर्छ।

ज) “समिति” भन्नाले दफा १० बमोजिमको सिफारिस एवं अनुगमन समितिलाई सम्झनु पर्छ।

झ) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

३. **द्वन्द्वपीडित व्यक्तिको पहिचान :** (१) द्वन्द्वका कारण मनोसामाजिक अवस्थामा आघात पुगेका पीडित व्यक्तिको पहिचानका लागि तथ्यांक संकलन गरिने छ ।
 (२) उपदफा (१) बमोजिम तथ्यांक संकलन गर्दा सरकारबाट गठित द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति, परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भएका व्यक्ति वा निजका परिवारका सदस्यहरु मध्येबाट पीडित व्यक्तिको छनौट गरिने छ ।
४. **मनोसामाजिक परामर्श सेवाको संचालन:** (१) मनोसामाजिक परामर्श सेवा आवश्यक पर्ने द्वन्द्वपीडित व्यक्तिहरुका लागि देहाय बमोजिमका सेवा संचालन गरिने छ ।
 (क) सामान्य सेवा,
 (ख) मध्यम सेवा,
 (ग) विशेष सेवा,
 (२) समायोजन सम्बन्धी समस्या (Adjustment Problem) बाट पीडित भएको व्यक्तिलाई सामान्य सेवा उपलब्ध गराइने छ ।
स्पष्टिकरण:- समायोजन सम्बन्धी समस्या भन्नाले कुनै व्यक्ति असान्दर्भिक भ्रै-भगडा गर्ने, वास्तविकताको अर्थपूर्ण प्रयोग गर्न वा मूल्याङ्कन गर्न नसक्ने आदि समस्याबाट पीडित भएमा समायोजन सम्बन्धी समस्या भएको सम्झनु पर्छ ।
 (३) कुनै पीडित व्यक्तिलाई उपदफा (२) बमोजिमको सामान्य सेवा मात्र पर्याप्त नभई मध्यम सेवा वा विशेष सेवा उपलब्ध गराउनु पर्ने भनी समितिबाट सिफारिस भई आएमा उक्त सेवा उपलब्ध गराउन मन्त्रालयले तोकेको सेवा प्रदायक निकाय वा संस्थामा पठाउन सकिनेछ ।
 (४) समितिबाट उपदफा (३) बमोजिम मध्यम सेवा वा विशेष सेवाको लागि सिफारिस गर्दा देहायको अवस्थाको व्यक्तिलाई देहाय बमोजिमको सेवाको लागि सिफारिस गर्न सकिने छः
 (क) अतार्किक डर (Phobia), दुश्चिन्ता (Anxiety), अवसाद (Mild Depression), तथा आत्महत्या (Suicide) का सोंच आदिबाट पीडित भएको व्यक्तिलाई मध्यम सेवा ।
 (ख) Schizophrenia, Paranoid, Severe Depression, Obsession, Compulsion, Manic depressive dis-order भएका वा Suicidal Attempt गरेका आदि पीडित व्यक्तिलाई विशेष सेवा ।
५. **पीडित व्यक्तिलाई उपलब्ध हुने सामान्य सेवा:** सामान्य सेवाको आवश्यकता पर्ने पीडित व्यक्तिलाई आवश्यकतानुसार देहायका सबै वा कुनै सेवा उपलब्ध गराउन सकिने छ ।
 (क) प्रारम्भिक तहको मनोसामाजिक परामर्श सेवा,
 (ख) मनोसामाजिक परामर्शदाताद्वारा प्रदान गरिने विभिन्न चक्रमा आधारित परामर्श सेवा,
 (ग) विशेषज्ञको सिफारिसमा दिइने सामान्य उपचार सेवा ।
६. **पीडित व्यक्तिलाई उपलब्ध हुने मध्यम सेवा:** दफा ४ को उपदफा (३) बमोजिम मध्यम सेवा आवश्यकता पर्ने भनी सिफारिस भएका पीडित व्यक्तिहरुका लागि आवश्यकता अनुसार देहायका सबै वा कुनै सेवा उपलब्ध गराउन सकिने छ ।
 (क) मनोसामाजिक परामर्श विज्ञद्वारा प्रदान गरिने चक्रमा आधारित परामर्श सेवा,
 (ख) औषधी उपचार सेवा,

- (ग) फिजीयोथेरापी लगायतका व्यायामका सेवा,
- (घ) पीडासमन सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापका सेवा,
- (ङ) रोजगार/स्वरोजगार लगायतका अन्य पुनर्स्थापना सेवाहरु ।

७. **पीडित व्यक्तिलाई उपलब्ध हुने विशेष सेवा:** दफा ४ को उपदफा (३) बमोजिम विशेष सेवाको आवश्यकता पर्ने भनी सिफारिस भएका पीडित व्यक्तिहरुका लागि आवश्यकता अनुसार देहायका सबै वा कुनै सेवा उपलब्ध गराउन सकिने छ ।

- (क) मनोसामाजिक परामर्श विज्ञद्वारा प्रदान गरिने चक्रमा आधारित सेवा,
- (ख) औषधी उपचार सेवा,
- (ग) फिजीयोथेरापी लगायतका व्यायामका सेवा,
- (घ) पीडासमन सम्बन्धी सघन एवं विस्तारित क्रियाकलापका सेवा,
- (च) शल्यक्रिया लगायतका चिकित्सा सेवा,
- (ङ) मानसिक उपचार सेवा ।

८. **सेवा खरिद गर्न सकिने:** (१) यस निर्देशिका बमोजिम सेवा सञ्चालन गर्न गराउनका लागि आयोजनाले सेवा प्रदायक संस्थाको सेवा खरिद गर्न सक्नेछ ।

(२) सेवा प्रदायक संस्थाको छनौट र संस्थाको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरु सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३, सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ तथा विश्व बैंक र नेपाल सरकारका बीच शान्ति प्रक्रिया सहयोग आयोजना सम्बन्धमा भएको सम्झौतामा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।

९. **पीडित व्यक्तिले प्राप्त गर्ने सुविधा:** (१) दफा ६ बमोजिमको मध्यम सेवा उपलब्ध गराउंदा पीडित व्यक्तिलाई आवश्यकता अनुसार देहाय बमोजिम सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

- (क) सेवा उपलब्ध हुने स्थान सम्म जाँदा आउँदा लाग्ने यातायात खर्च बापत जिल्ला भित्र भएमा एकमुष्ट रु ५००।- र जिल्ला बाहिर भएमा एकमुष्ट रु १५००।-,
- (ख) दैनिक खाना र खाजा खर्च बापत प्रतिदिन रु ३००।- का दरले एकपटकमा बढिमा ५ दिन सम्मको लागि बढिमा रु.१५००।-,
- (ग) सेवा उपलब्ध हुने स्थानमा बसोबासको सुविधा उपलब्ध नभएको अवस्थामा बासखर्च बापत प्रतिदिन रु ३००।- का दरले एकपटकमा बढिमा ४ दिन सम्मको लागि जम्मा रु. १२००।-,
- (घ) मनोसामाजिक परामर्श विज्ञ (Psychiatrist) वा चिकित्सक को सिफारिस बमोजिमको औषधी उपचार खर्च बढिमा रु. ५०००।-

(२) दफा ७ बमोजिमको विशेष सेवा उपलब्ध गराउंदा पीडित व्यक्तिलाई आवश्यकतानुसार देहाय बमोजिम सुविधा प्रदान गरिनेछ:

- (क) सेवा उपलब्ध हुने स्थान सम्म जाँदा आउँदा लाग्ने यातायात खर्च बापत जिल्ला भित्र भएमा एकमुष्ट रु ५००।- र जिल्ला बाहिर भएमा एकमुष्ट रु १५००।-,
- (ख) दैनिक खाना र खाजा खर्च बापत प्रतिदिन रु ३०० का दरले एकपटकमा बढिमा ५ दिनसम्मको लागि, रु. १५००।-,

- (ग) सेवा उपलब्ध हुने स्थानमा बसोवासको सुविधा उपलब्ध नभएको अवस्थामा बास खर्च बापत प्रतिदिन रु ३००/- का दरले एकपटकमा वढीमा ४ दिन सम्मको लागि रु. १२००/-,
- (घ) मनोसामाजिक परामर्श विज्ञ (Psychiatrist) वा चिकित्सकको सिफारिस बमोजिमको औषधी उपचार खर्च,
- (ङ) चिकित्सकको सिफारीस बमोजिम सरकारी वा सामुदायिक अस्पतालमा औषधी उपचार तथा शल्यक्रिया गर्दा लाग्ने खर्च ।
- (३) विशेष सेवा प्राप्त गर्ने पीडित व्यक्तिले एक जना सहयोगी राख्न पाउनेछन् । त्यस्तो सहयोगका लागि समेत उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिमको सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

१०. सिफारिस एवं अनुगमन समितिको व्यवस्था: (१) मनोसामाजिक परामर्श सेवा संचालन हुने जिल्लामा देहाय बमोजिमको सिफारिस एवं अनुगमन समिति रहने छ ।

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	– संयोजक
(ख) स्थानीय विकास अधिकारी	– सदस्य
(ग) संयोजक, स्थानीय शान्ति समिति	– सदस्य
(घ) प्रमुख, जिल्ला अस्पताल वा निजले तोकेको चिकित्सक प्रतिनिधि	– सदस्य
(ङ) प्रमुख, जिल्ला प्रहरी कार्यालय	– सदस्य
(च) महिला विकास अधिकृत	– सदस्य
(छ) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तोकेको अधिकृत	–सदस्यसचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस एवं अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) तथ्यांक संकलनबाट प्राप्त विवरणका आधारमा पीडित व्यक्तिहरुलाई आवश्यक पर्ने सेवाका लागि सिफारिस गर्ने,
- (ख) मनोसामाजिक परामर्श सेवा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने,
- (ग) जिल्लामा सञ्चालित मनोसामाजिक परामर्श सेवा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक निर्देशन दिने ।
- (३) समितिले पीडित व्यक्तिलाई उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिम सेवाको लागि सिफारिस गर्दा मनोसामाजिक परामर्शदाताको परामर्श लिनु पर्नेछ ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको बैठक संयोजकले उपयुक्त ठानेको मिति, समय र स्थानमा बोलाउन सक्नेछन् । बैठकमा समितिले आवश्यक ठानेका व्यक्ति वा प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।
- (५) समितिको बैठक महिनामा कम्तीमा एक पटक र आवश्यकतानुसार थप बैठक राख्न सकिनेछ । तर यस्तो बैठक वर्षभरीमा १८ वटा भन्दा बढि हुने छैन ।
- (६) कुनैपनि बैठकमा पचास प्रतिशत भन्दा बढि सदस्यहरु उपस्थित भएमा समितिको गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।
- (७) बैठकमा उपस्थित सदस्यहरुलाई प्रचलित मापदण्ड बमोजिम बैठक भत्ता उपलब्ध गराईने छ ।

११. निर्देशक समिति: (१) यस निर्देशिका बमोजिम संचालन हुने सेवाको समन्वय एवं नीतिगत व्यवस्था गर्न देहाय बमोजिमको निर्देशक समिति रहने छ ।

(क) सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	—संयोजक
(ख) सह सचिव/प्रतिनिधि, गृह मन्त्रालय	—सदस्य
(ग) सह सचिव/प्रतिनिधि, अर्थ मन्त्रालय	—सदस्य
(घ) सह सचिव/प्रतिनिधि, संघिय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	—सदस्य
(ङ) सह सचिव/प्रतिनिधि, शिक्षा मन्त्रालय	—सदस्य
(च) सह सचिव/प्रतिनिधि, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	—सदस्य
(छ) सह सचिव/प्रतिनिधि, महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	—सदस्य
(ज) सह सचिव/प्रतिनिधि, राष्ट्रिय योजना आयोग	—सदस्य
(झ) प्रोजेक्ट कोअर्डिनेटर, शान्ति प्रकृया सहयोग आयोजना, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	—सदस्य सचिव
- (२) उप-दफा (१) बमोजिमको निर्देशक समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः
- (क) सेवा संचालन गर्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायहरु बिच समन्वय गर्ने,
- (ख) सेवा सम्बन्धी क्रियाकलापको कार्य प्रगतिको समीक्षा गरी आवश्यक सुझाव दिने,
- (ग) सेवा संचालनमा कुनै बाधा अड्चन आई परेमा सो को समाधानका लागि सिफारिस गर्ने ।
- (३) निर्देशक समितिको बैठकमा आवश्यकतानुसार मन्त्रालयको अधिकृत वा कुनै विषयको विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।
- (४) निर्देशक समितिको बैठक आवश्यकतानुसार बस्नेछ ।
- (५) समितिको बैठकमा उपस्थित सदस्यहरुलाई प्रचलित मापदण्ड बमोजिम भत्ता उपलब्ध गराइने छ ।

१२. रकम प्रवाह, खर्च तथा लेखा परीक्षण गराउनु पर्ने: (१) यस निर्देशिका बमोजिमको सेवा प्रदान गर्दा सेवाग्राहीले प्राप्त गर्ने सुविधा बापतको खर्चको अख्तियारी सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई उपलब्ध गराइने छ । आफूले प्राप्त गरेको अख्तियारी बमोजिमको कार्यक्रमको नगदी तथा जिन्सीको लेखा राख्ने र कानून बमोजिम खर्च गरी लेखापरीक्षण गराउने जिम्मेवारी अख्तियार प्राप्त गर्ने अधिकारीको हुनेछ ।

(२) यस निर्देशिका बमोजिमको सेवा संचालन गर्दा सेवा प्रदायकले प्राप्त गर्ने सेवा खर्च रकमको भुक्तानी आयोजनाले सेवा प्रदायकसंग गरेको संभौता बमोजिम हुनेछ ।

१३. प्रतिवेदन पठाउनु पर्ने: (१) यस कार्यक्रम अन्तर्गत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सरकारी निकायले सञ्चालित गतिविधिहरुको प्रचलित व्यवस्था अनुसार मासिक, चौमासिक, अर्धवार्षिक, अष्टमासिक तथा वार्षिक समीक्षा गरी सोको प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) सेवा सञ्चालन गर्ने सेवा प्रदायकले आफूले सञ्चालन गरेको कार्यको मासिक प्रगति विवरण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) सेवा सञ्चालन गर्ने सेवा प्रदायकले सम्भौता बमोजिम सम्पन्न गरिएको कार्यको प्रतिवेदन र कार्य प्रगति विवरण कार्य सम्पन्न भएको एक महिनाभित्र मन्त्रालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको प्रतिवेदनमा त्यस्तो सेवा प्रदायकले मन्त्रालयबाट प्राप्त गरेको रकम, सञ्चालन गरेको सेवाको प्रकार, सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिको नाम, ठेगाना, सेवा सञ्चालनको लागि लागेको खर्च समेतको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

१४. **अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था:** यस निर्देशिका बमोजिम संचालन भएका सेवा सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्यांकन मन्त्रालयबाट समेत हुनेछ । स्थानीय स्तरमा यस्तो कार्यको अनुगमन दफा १० बमोजिमको समितिले गर्नेछ । साथै उक्त कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्यमा तेश्रो पक्षलाई समेत संलग्न गराउन सकिनेछ ।
१५. **कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि (Field Implementation Manual) बनाउन सकिने:** यस निर्देशिकालाई थप प्रभावकारी बनाउन तथा व्यवस्थित र सेवामा एकरूपकता ल्याउन यसै निर्देशिका अन्तर्गत कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि (Training Manual/Field Implementation Manual) बनाउन सकिने छ ।
१६. **बैठक भत्ता:** यस निर्देशिकामा व्यवस्था भएका कुराहरुको कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा आयोजना व्यवस्थापन समूह (Project management team) को बैठक कार्यालय समय भन्दा अघि पछि बसेको अवस्थामा प्रति बैठक बैठकमा सहभागि प्रत्येक सदस्यलाई प्रचलित मापदण्ड बमोजिम बैठक भत्ता उपलब्ध गराइने छ ।
१७. **गोपनियता:** यस सम्बन्धी सेवा उपभोग गर्ने सेवाग्राहीले सेवा प्रदायकसंग परामर्शका क्रममा उपलब्ध गराएका तथ्यांक तथा अन्य विवरणहरु सम्बन्धित सेवाग्राहीको सहमति बिना सेवासंग सम्बन्धित व्यक्ति बाहेक अरुलाई उपलब्ध गराइने छैन ।
१८. **विविध:** सेवा सञ्चालनको अवधि आयोजना रहुन्जेल आयोजना अवधि भर र आयोजना सम्पन्न भएपछि मन्त्रालयले तोकेबमोजिम हुनेछ ।
१९. **उजुरी:** यस निर्देशिका बमोजिमका सेवा प्रदान गर्ने क्रममा विभिन्न निकायबाट भएका निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो काम भए गरेको मितिले ३५ दिन भित्र आफ्नो व्यहोरा खुलाई सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयका सचिव समक्ष उजुरी गर्न सक्नेछ । मन्त्रालयले उक्त उजुरीको टुङ्गो १५ दिन भित्र लगाउनेछ ।
२०. **बाधा अड्काउ फुकाउन सक्ने:** यस निर्देशिका कार्यान्वयनको सन्दर्भमा कुनै द्विविधा/अस्पष्टता भएमा प्रचलित कानून प्रतिकुल नहुने गरी मन्त्रालयले बाधा अड्काउ फुकाउन सक्नेछ ।

स्थानीयस्तरका शान्ति समितिको कार्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७०

प्रस्तावना

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र बमोजिम स्थानीयस्तरबाट शान्ति प्रवर्द्धनका कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउन नेपाल सरकारले स्थानीय शान्ति समितिका कार्यक्षेत्रगत शर्त एवं स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिकाबमोजिम स्थानीय शान्ति समिति गठन गरी ती समिति क्रियाशिल रहँदै आएका छन् ।

स्थानीयस्तरमा संचालन हुने कार्यक्रमलाई पारदर्शी, व्यवस्थित, जवाफदेही, गुणस्तरयुक्त बनाउन र दिगो शान्ति प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउनसमेत आवश्यक भएकोले स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिका, २०६६ को बुँदा नं. १२.१ को अधिनमा रही मन्त्रालयले यो मार्गदर्शन बनाई लागू गरेको छ ।

१. नाम र प्रारम्भ: (१) यी मार्गदर्शनको नाम “स्थानीयस्तरका शान्ति समितिको कार्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७०” रहेको छ ।

(२) यो मार्गदर्शन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस मार्गदर्शनमा:-

- (क) “कार्यक्षेत्रगत शर्त” भन्नाले स्थानीय शान्ति समितिको कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू, २०६५ सम्भन्नु पर्छ ।
- (ख) “निर्देशिका ” भन्नाले स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिका, २०६६ सम्भन्नु पर्छ ।
- (ग) “आर्थिक कार्यविधि नियमावली” भन्नाले आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ सम्भन्नु पर्छ ।
- (घ) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ ।
- (ङ) “स्थानीयस्तर शान्ति समिति” भन्नाले कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको दफा ३.३ अनुसार गठित जिल्लास्तरीय, नगरपालिकास्तरीय र गाउँ विकास स्तरीय शान्ति समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- (च) “अख्तियारी प्राप्त निकाय” भन्नाले जिल्लास्तरीय शान्ति समितिको हकमा सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारी, गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिको हकमा सम्बन्धित जिल्लाको स्थानीय विकास अधिकारी र नगरपालिकास्तरीय शान्ति समितिको हकमा सम्बन्धित नगरपालिकाको कार्यकारी अधिकृत सम्भन्नु पर्छ ।
- (छ) “योजना” भन्नाले स्थानीयस्तरका शान्ति समितिबाट शान्ति प्रवर्द्धन सम्बन्धी तयार पारिएको आवधिक वा वार्षिक योजना सम्भन्नु पर्छ ।
- (ज) “कार्यक्रम” भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएको कार्यक्रम सम्भन्नु पर्छ ।

३. स्थानीयस्तरका शान्ति समितिको कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) शान्ति स्थापना कार्यमा सहजीकरण गर्ने;
- (ख) समाजमा मेलमिलाप, पिडासमन तथा सामाजिक सद्भाव कायम राख्ने;
- (ग) समाजमा द्वन्द्व न्यूनीकरण तथा सहअस्तित्वको वातावरण स्थापना गर्नमा टेवा पुऱ्याउने;
- (घ) मन्त्रालयका कार्यक्रम संचालनमा सहयोग गर्ने;
- (ङ) द्वन्द्व पीडितहरूलाई राहतको महशुस हुने गरी कार्यक्रम संचालन गर्न गराउन सहयोग पुऱ्याउने ।

४. जिल्लास्तरीय शान्ति समितिको कार्यक्रम संचालन सम्बन्धी व्यवस्था:

- (क) निर्देशिकाको बुँदा नं. १२ मा उल्लेख भए बमोजिम प्रशासनिक कार्यको लागि मन्त्रालयबाट विभिन्न शीर्षकमा रकम विनियोजन गरी अख्तियारी पठाईनेछ । कार्यक्रमको अख्तियारी प्राप्त हुनासाथ सोको जानकारी सम्बन्धित जिल्लास्तरीय शान्ति समितिलाई दिने कर्तव्य अख्तियारी प्राप्त

- गर्ने अधिकारीको हुनेछ । प्रशासनिक बजेटको व्यवस्थापन एवं कार्यान्वयन जिल्लास्तरीय शान्ति समितिसँगको समन्वयमा हुनेछ । कार्यक्रम बजेटको हकमा जिल्लास्तरीय शान्ति समितिबाट वार्षिक कार्यक्रम प्रस्ताव भै मन्त्रालयबाट स्वीकृत भईसकेपछि जिल्लास्तरीय शान्ति समितिले अख्तियारी प्राप्त निकायसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन कार्यतालिका अनुसार कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।
- (ख) उल्लिखित कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि सोको वील भरपाई समेत अख्तियारी प्राप्त निकायमा पेश गर्नु जिल्लास्तरीय शान्ति समितिको कर्तव्य हुनेछ । यस प्रयोजनको लागि अर्को व्यवस्था नभएसम्म मन्त्रालयले सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई अख्तियारी प्रदान गर्न सक्नेछ ।

५. नगरपालिका/गाउँ विकास स्तरीय शान्ति समितिको कार्यक्रम संचालन सम्बन्धी व्यवस्था:

मन्त्रालयबाट प्राप्त रकमबाट गाउँ विकास स्तरीय तथा नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले देहाय वमोजिमको कार्यक्रम संचालन गर्न सक्नेछन:-

- (अ) शान्ति समितिले शान्ति प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी निकायसँगको सहकार्यमा संचालन गर्ने कार्यक्रम;
- (आ) गाउँ विकास स्तरीय/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिका सदस्यहरुको क्षमता अभिवृद्धि, गोष्ठी, सेमिनार र तालिम सम्बन्धी कार्यक्रम;
- (इ) गाउँ तथा नगरपालिकास्तरमा शान्ति प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा भए गरेका कार्यको संचार माध्यमबाट प्रचार प्रसार सम्बन्धी कार्यक्रम;
- (ई) द्वन्द्वपीडित सम्बन्धित लक्षित कार्यक्रम;
- (उ) मन्त्रालयबाट स्थानीयस्तरमा संचालित कार्यक्रमको अनुगमन;
- (ऊ) शान्ति प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा समितिले आवश्यक ठानेका अन्य कार्यहरु ।

६. नगरपालिका/गाउँ विकास स्तरीय शान्ति समितिको प्रशासनिक तथा लेखा संचालन सम्बन्धी व्यवस्था:

- (क) मन्त्रालयबाट गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिको लागि प्रशासनिक तथा कार्यक्रमको खर्च गर्ने अख्तियारी सम्बन्धित जिल्लाको स्थानीय विकास अधिकारीलाई पठाईनेछ । अख्तियारी प्राप्त हुनासाथ सोको जानकारी सम्बन्धित जिल्लास्तरीय शान्ति समिति र गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिलाई अख्तियारी प्राप्त गर्ने अधिकारीले दिनुपर्नेछ । गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिले प्राप्त अख्तियारीको ५० प्रतिशत सम्म रकम प्रशासनिक कार्यको लागि खर्च गर्न सक्नेछन् ।
- (ख) अख्तियारी प्राप्त हुनासाथ सम्बन्धित गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिले वार्षिक कार्यक्रम प्रस्ताव गरी समितिको बैठकबाट निर्णय गराई सोको प्रतिलिपि सहित स्वीकृतिका लागि अख्तियारी प्राप्त अधिकारी समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ र सोको जानकारी जिल्लास्तरीय शान्ति समितिलाई समेत दिनुपर्नेछ ।
- (ग) अख्तियारी प्राप्त अधिकारीबाट वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत भईसकेपछि कार्यान्वयन कार्यतालिका अनुसार कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।
- (घ) गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिका लागि मन्त्रालयबाट पठाईएको रकम अख्तियारी प्राप्त अधिकारीबाट सिधै गाउँ विकास समितिको खातामा रकम जम्मा गर्नुपर्नेछ । त्यस्तो कार्यक्रम तथा बजेटको लेखा व्यवस्थापन निर्देशिकाको बुँदा नं. ५.१६ वमोजिम हुनेछ ।
- (ङ) नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको लागि प्रशासनिक तथा कार्यक्रम खर्चको अख्तियारी मन्त्रालयले सम्बन्धित नगरपालिकाको कार्यकारी अधिकृतलाई पठाउनेछ । नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले प्राप्त अख्तियारीको ४० प्रतिशत सम्म रकम प्रशासनिक कार्यको लागि खर्च गर्न सक्नेछ । नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिले कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता अनुसार जिल्लास्तरीय शान्ति समितिको सहयोग लिन सक्नेछ ।

- (च) गाउँ विकासस्तरीय तथा नगरपालिकास्तरीय शान्ति समितिको लागि प्रशासनिक खर्च अन्तरगत आवश्यक पर्ने स्टेशनरी, मसलन्द, समितिको बैठक बस्दा लाग्ने चियापान खर्च समेत समावेश हुनेछन् । मन्त्रालयबाट व्यवस्था गरिएको बजेट कार्यक्रमको लेखा व्यवस्थापन निर्देशिकाको बुँदा नं. ५.१६ वमोजिम हुनेछ ।

७. प्रतिवेदन :-

कार्यक्रम सम्पन्न भईसकेपछि स्थानीयस्तरका शान्ति समितिले निर्धारित ढाँचामा कार्य सम्पन्न गरेको प्रतिवेदन तयार गरी देहायको निकायमा पेश गर्नुपर्नेछ :-

- (क) गाउँ विकासस्तरीय शान्ति समितिले जिल्लास्तरीय शान्ति समिति र जिल्ला विकास समितिको कार्यालय;
- (ख) नगरपालिकास्तरीय शान्ति समितिले जिल्लास्तरीय शान्ति समिति र मन्त्रालय;
- (ग) जिल्लास्तरीय शान्ति समितिले शान्ति समितिबाट प्राप्त प्रगति प्रतिवेदनको विश्लेषण सहित समष्टिगत प्रतिवेदन मन्त्रालय;
- (घ) अख्तियारी प्राप्त निकायले प्राप्त अख्तियारी अनुसार भएको खर्च एवं सम्पन्न भएको कार्यक्रमको भौतिक तथा वित्तीय प्रतिवेदन समय-समयमा मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (ङ) स्थानीयस्तरका शान्ति समितिलाई प्राप्त कार्यक्रमको प्रगति विवरण जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले आयोजना गर्ने प्रगति समिक्षामा जिल्लास्तरीय शान्ति समितिले प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ ।

८. अन्य व्यवस्था:-

- (क) जिल्लास्तरीय शान्ति समितिले गाउँ विकासस्तरीय/नगरपालिकास्तरीय शान्ति समितिको कार्यक्रममा आवश्यक सहयोग, समन्वय तथा अनुगमन गर्न सक्नेछ ।
- (ख) स्थानीयस्तरका शान्ति समितिले कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा लागत साभेदारीमा गर्ने गरी योजना बनाउन सक्नेछन् ।
- (ग) अख्तियारी प्राप्त निकायबाट कार्यक्रम सन्चालनको लागि पेशकी प्राप्त गरी सम्बन्धित शीर्षकमा खर्च गरेको अवस्थामा सोको विल भरपाई समेत सम्बन्धित निकायमा पठाउने र अख्तियारी प्राप्त निकायले दिएको पेशकी समयमा नै फर्छ्यौट गराउनु पेशकी प्राप्त गर्ने निकायको कर्तव्य हुनेछ ।
- (घ) मन्त्रालयबाट प्राप्त अख्तियारी वमोजिमको प्रशासनिक तथा कार्यक्रम बजेट प्रचलित कानूनको रीत पुऱ्याई खर्च गर्ने, खर्चको लेखा राख्ने, निर्धारित समयमा आर्थिक विवरण तयार गरी पेश गर्ने, लेखा परीक्षण गराउने, लेखा परीक्षणबाट औल्याइएको बेरुजुको लगत खडा गरी फर्छ्यौट गर्ने गराउने समेतको कर्तव्य अख्तियारी प्राप्त अधिकारीको हुनेछ ।

९. व्याख्या गर्ने अधिकार :

मार्गदर्शनमा उल्लेख गरिएका व्यवस्था कार्यान्वयन गर्दा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा सो विषयमा मन्त्रालयले गरेको व्याख्या अन्तिम हुनेछ ।

१०. बचाउ :

यो मार्गदर्शन स्वीकृत हुनु अघि भए गरेका कार्यहरु समेत यसै मार्गदर्शन अनुसार भएको मानिनेछ ।

अन्तरिम संविधान र सङ्क्रमणकालीन व्यवस्थापन

काशीराज दाहाल^१

विषय-प्रवेश

“शान्ति” सुख समृद्धि र विकासको मुख्य आधार हो । यो थाहा हुँदा-हुँदै पनि शान्ति भङ्ग भइरहेको छ । शक्ति प्राप्ति, स्वार्थ पूर्ति, मान र सम्मानका खातिर, अस्तित्वको रक्षा, आफ्नो प्रभाव र वर्चस्व राख्न चाहाने इच्छा जस्ता कारणहरू विश्वका विभिन्न भागमा संघर्ष, द्वन्द्व, हिंसा र युद्धका घटना भइ नै रहेका छन् । इतिहासको विभिन्न कालखण्डमा शान्ति विथोली त्यसले पुऱ्याएको अपुरणीय क्षतिबाट पनि मानव समाजले पाठ सिक्न सकिरहेको छैन । युद्ध र हिंसा नगर्ने वाचा गरिए पनि त्यसको पालना नगर्ने प्रवृत्तिले शान्तिलाई संस्थागत गर्न सकिएको छैन । आज पनि विश्वका विभिन्न मुलुकमा कुनै न कुनै किसिमको हिंसा, आतङ्क, अराजक स्थिति रहिरहेकै छ । शान्ति कायम गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघको पहलले समेत पूर्ण सार्थकता प्राप्त गर्न सकिरहेको छैन । आधुनिक युगमा कतिपय मुलुकहरूमा राजनीति प्रदुषित हुँदै गएको छ, नैतिकता खस्किएको छ, अभाव, दबाव र प्रभावमा रही मानव प्राणिले कष्टप्रद जीवन विताउन बाध्य हुनु परेको छ । एकातर्फ गरिबीको चपेटा, भौगोलिक विकटता, संघर्ष र द्वन्द्वको भुँवरीभित्र जीवन निर्वाह गर्नुपर्ने बाध्यता छ भने अर्कोतर्फ शक्ति हत्याउन गरिने हिंसा र आतङ्कले मानव सभ्यतामा गहिरो प्रहार गरिरहेको छ । धर्म र पाप, न्याय र अन्यायको बीचको संघर्ष सदियौँदेखि चलिरहेको छ । यस्तो अवस्थाबाट मानव समाज गुञ्जिरहेको छ ।

उन्नत आर्थिक अवस्था, गुणस्तरीय शिक्षा, विधिको शासन, लोकतान्त्रिक मान्यता, सुशासनको अवधारणा, मानव अधिकारप्रतिको सम्मान जस्ता व्यवस्थालाई व्यवहारमा रुपान्तरण गर्न केही हदसम्म सफल भएका अमेरिका, युरोप लगायतका कतिपय मुलुकहरूमा शान्तिको स्थिति अफ्रिका, एशियाका विभिन्न मुलुकको अवस्थाभन्दा केही राम्रो नै रहेको मान्नु पर्ने हुन्छ । जहाँ सन्तुलित विकास छैन, त्यहाँ शान्ति खलबलिरहेकै छ । द्वन्द्वग्रस्त मुलुकहरू द्वन्द्व पश्चात् जसले नयाँ लोकतान्त्रिक व्यवस्थालाई आत्मसात गरी दीगो शान्ति स्थापना गर्ने लक्ष्य लिएको भए पनि व्यवहारमा ती मुलुकहरूमा दीगो शान्ति स्थापना हुन सकिरहेको छैन । यस्ता मुलुकहरूमा आन्तरिक शक्तिहरू कमजोर हुँदै जाने, वाह्य प्रभाव र चासो बढिरहने र शासन व्यवस्थामा आम नागरिकको पकड नरहने कारण लोकतन्त्र निरिह जस्तो बन्ने अवस्था देखिएको छ । राज्यको वैधानिक शक्तिमा क्षयीकरण हुने, कानुनी शासनप्रति अवज्ञा गरिरहने, नैतिकतामा खडेरी पर्ने, दण्डहीनता बढिरहने, राज्य सम्पत्तिको अनुचित दोहन गरी शोषण गर्ने, राज्यका संरचनाहरू कमजोर रुपमा रहने, राज्य बाहिरका शक्तिहरू निर्णायक हुने स्थिति भइरहेमा दीगो शान्ति कायम हुन सक्दैन ।

नेपाल संक्रमणकालबाट गुञ्जिरहेको छ । २००७ सालदेखि मुलुकमा विभिन्न किसिमको शासन प्रयोग भइरहेको छ । मुलुक कतै कसैको त प्रयोगशाला भइरहेको त छैन ? भन्ने जस्ता सङ्काहरू पनि उब्जिरहेको छ । नेपाली जनताले वि.सं. २००७ साल पहिलेदेखि हालसम्म पटक-पटक गर्दै आएका ऐतिहासिक संघर्ष र जनआन्दोलनमार्फत लोकतन्त्र, शान्ति र अग्रगमनका पक्षमा प्रकट भएको जनादेशलाई

¹ वरिष्ठ संविधान विश्लेषक

सम्मान गर्दै परिवर्तनलाई संस्थागत गर्ने अन्तरिम संविधान, २०६३ को अठोट भए पनि त्यसलाई परिचालन गर्ने शक्तिहरूले अभिसम्म परिवर्तनका उपलब्धिहरूलाई संवैधानिक प्रत्याभूति गर्न सकेको देखिन्छ । राजनीतिक व्यवस्थापनको कुशलता समयमा नै देखाउन नसक्दा मुलुकमा दीगो शान्ति स्थापना गर्ने चाहना अर्थपूर्ण हुन सकिरहेको छैन । समयमा नै राजनीतिक व्यवस्थापन गर्न सकिएन भने प्राप्त भएको उपलब्धिहरू गुम्न सक्ने खतराहरू रहिरहन्छ । यस सम्बन्धमा सम्बन्धित सबैलाई हेक्का हुनै पर्छ ।

अन्तरिम संविधान र शान्तिप्रतिको प्रतिबद्धता

अधिकारको प्रभावकारी प्रचलनका लागि राज्य बलियो हुनु पर्दछ । अन्यथा अधिकारको घोषणा केवल वाचा मात्र हुन्छ । राज्य बलियो हुन- *प्रथमतः* राज्यको वैधानिक एकाधिकारमा क्षयीकरण हुन नहुने, *दोस्रो*, स्रोत साधनको उचित परिचालन, *तेस्रो*, जनताको सहभागिताद्वारा राज्यको काम कारवाहीको वैधता र *चौथो*, न्याय र विधिको शासनको स्थापना जस्ता कुराहरू आवश्यक हुन्छ । समृद्ध मुलुक निर्माणमा शान्ति महत्वपूर्ण पक्ष हो । द्वन्द्वपछिको समाजमा दीगो शान्ति स्थापनाका लागि - (क) शासन व्यवस्था उत्तरदायीपूर्ण हुनुपर्छ, (ख) नयाँ राजनीतिक प्रणालीले जनताबाट वैधता प्राप्त गर्नुपर्छ, (ग) मेलमिलाप र पुनरमिलनको संस्कृतिको विकास हुनुपर्छ, (घ) अपराध गर्नेहरूलाई हतोत्साही गर्न विधिको शासन लागू हुनुपर्छ, (ङ) राज्य व्यवस्थाप्रति विश्वास जगाउन प्रशासनयन्त्रको क्षमता वृद्धिका साथै संस्थागत विकासका पूर्वाधार निर्माण हुनुपर्छ, (च) राज्यको वैधानिक एकाधिकारप्रतिको विश्वास र राज्यप्रतिको वफादारिता जगाउनुपर्छ, (छ) भविष्यमा हुनसक्ने द्वन्द्वको पहिचान गरी समयमा नै त्यसको रोकथाम र निवारणको विशेष व्यवस्था हुनुपर्छ, (ज) आर्थिक-सामाजिक रूपान्तरणद्वारा शान्तिको संस्कृति निर्माण गर्नुपर्छ । यस्ता कुराहरूको सुनिश्चितता गर्न सकिएन भने द्वन्द्वका चक्रहरू घुमिरहन्छन् । यसैले सङ्क्रमणकालबाट मुलुकलाई निकास दिन चुस्त राजनीतिक व्यवस्थापन आवश्यक पर्दछ ।

संयुक्त राष्ट्रसंघ विश्व *सहस्राब्दी घोषणा (Millennium Declaration)* ले मुलुकमा दीगो शान्ति र सुशासनका निमित्त लोकतन्त्रप्रतिको प्रतिबद्धता, कानुनी शासनको सुदृढीकरण, मानवअधिकारप्रतिको सम्मानमा जोड दिएको छ । अर्थात् लोकतन्त्र, मानवअधिकार र सुशासनप्रतिको प्रतिबद्धताबाट नै समृद्ध मुलुक निर्माण हुनसक्छ । कुनै पनि मुलुकको विकास सफल हुन त्यसलाई मूलतः चार वटा कुराले प्रभाव पारेको हुन्छ - (१) राज्यको साङ्गठनिक ढाँचा र व्यवस्थापन, (२) राजनीतिक प्रणाली, (३) वैधताका आधार, र (४) सांस्कृतिक र संरचनागत पक्षहरू । यस्ता पक्षहरूमा सुधार नभएसम्म बलियो राज्य निर्माण हुन सक्दैन । यसैले बलियो राज्य निर्माणका निमित्त सुशासन, नयाँ सार्वजनिक व्यवस्थापन र अधिकारको निक्षेपण आवश्यक मानिन्छ ।

नेपालमा वि.सं. २०६२/०६३ को जनआन्दोलनले मुलुकमा संविधानसभाद्वारा नयाँ संविधान निर्माण गरी दीगो शान्ति स्थापना गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्‍यो । संविधानसभामार्फत नेपाली जनताको सार्वभौमसत्ताको सुनिश्चितता, अग्रगामी राजनीतिक विकास, राज्यको लोकतान्त्रिक पुनरसंरचना र आर्थिक-सामाजिक-सांस्कृतिक रूपान्तरण गर्न राज्य पक्ष र विद्रोही पक्षबीच भएको राजनीतिक सहमतिका आधारमा मुलुकमा २०५२ सालदेखि चल्दै आएको सशस्त्र द्वन्द्वलाई अन्त्य गरी शान्तिपूर्ण सहकार्यको नयाँ अध्याय प्रारम्भ भएको घोषणा गर्दै २०६३ मङ्सिर ५ गते विस्तृत शान्ति संझौता गरियो । यस संझौताले अन्तरिम संविधानमा समावेश गर्ने अन्तर्वस्तु, राजनीतिक-आर्थिक-सामाजिक रूपान्तरण र द्वन्द्व व्यवस्थापन, सेना र हतियार व्यवस्थापन, युद्ध समाप्ति, मानवअधिकार, मौलिक अधिकार र मानवीय कानूनको परिपालना, मतभेद निरूपण तथा कार्यान्वयन संयन्त्र, संझौताको कार्यान्वयन र अनुगमन जस्ता विषयमा विभिन्न व्यवस्था गर्‍यो । विस्तृत शान्ति संझौता पश्चात् संझौतामा अन्तर्निहित सिद्धान्तलाई आत्मसात गरी अन्तरिम संविधानको निर्माण, युद्धको समाप्ति, संविधानसभाको गठन, सेना र हतियार व्यवस्थापन जस्ता केही सकारात्मक उपलब्धिहरू हासिल गर्न सकिएको भए पनि अन्तरिम संविधानले निर्धारण गरेको समय सीमाभित्र नयाँ संविधान बनाउन सकिएन । शान्ति संझौता र अन्तरिम संविधानमा उल्लेख भए बमोजिम संक्रमणकालीन न्यायको मान्यतालाई समयमा नै लागू गरिएन । दीगो शान्तिका लागि समानता, भेदभाव

रहित सम्मानजनक व्यवहार, समान अवसरको सुनिश्चितता गर्न सकिएको छैन । अझै पनि पुनः निर्माण र पुनः स्थापनाका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी बनाउन सकेको देखिन्छ । शान्ति प्रक्रियालाई स्थानीयस्तरसम्म संस्थागत गर्ने सम्बन्धमा विभिन्न समस्या र चुनौतीहरू रहरहेकै छन् ।

मुलुक कमजोर भइरहेको छ । मुलुकमा दीगो शान्ति स्थापना गर्ने अन्तरिम संविधानको लक्ष्य पूरा गर्न अनेकौं समस्याहरूसँग भेल्लु पर्ने अवस्था श्रृजना भएका छन् । समस्याहरू जटिल बन्दैछन् । संक्रमणकालको व्यवस्थापन सहमतिको संस्कृतिबाट गर्नुपर्नेमा त्यसो हुन नसक्दा अन्तरिम संविधान र शान्ति संझौताको उद्देश्य र प्रतिबद्धताले मूर्तरूप लिन सकेको छैन । अन्तरिम संविधानको प्रतिबद्धतालाई समयमा नै लागू गर्न नसक्नुको मुख्य कारण कमजोर राजनीतिक व्यवस्थापन नै हो भन्ने मान्नु पर्दछ । संक्रमणकालमा राजनीतिक व्यवस्थापन सहमतिको आधारमा गर्नुपर्ने र परिवर्तनकारी शक्तिहरूको बीच बलियो एकता र सहकार्यबाट मुलुकलाई निकास दिनुपर्ने हुन्छ । यसका निम्ति राष्ट्रिय सरकार, समयमा नै संविधान निर्माण, संक्रमणकालीन न्यायको कार्यान्वयन, आर्थिक र भौतिक पुनर्निर्माण, विधिको शासनप्रति प्रतिबद्धता, राज्यका संरचनाहरूमा सुधार जस्ता व्यवस्था हुनु पर्दछ । बलियो राज्य निर्माणको आधार खोज्न सोचमा राष्ट्रियकरण र दवावमा सामूहिकीकरण आवश्यक हुन्छ ।

अन्तरिम संविधान अन्तरकालीन व्यवस्थापनका निम्ति जारी भएको भए पनि स्थायी संविधान जस्तो गरी त्यसमा नै पटक-पटक संशोधन गर्दा समस्याहरू भन्नु बल्किरह्यो । यतिमात्र होइन दलहरूभित्र एक अर्काप्रतिको अविश्वासले बाधा अड्काउ फुकाउने नाममा संविधानको आधारभूत मान्यतामा नै क्षति पुऱ्याइयो । संक्रमणकाल बढिरहेको सन्दर्भमा तत्काल सहमति र सहकार्यको संस्कृतिद्वारा अन्तरिम व्यवस्थापन चुस्त बनाई मुलुकलाई नयाँ संवैधानिक पद्धतिमा रुपान्तरण गर्न अब पनि ढिला गर्नु हुन्न । अब पनि ढिलाई भएमा मुलुक भन्नु सङ्कटमा फस्ने खतरा रहन्छ ।

रस्साकस्सीमा संविधानसभा

पहिलो संविधानसभा असफल भयो । दोस्रो संविधानसभाले पनि २०७१ माघ ८ भित्र संविधान बनाउन सकेन । त्यस मितिभित्र संविधान बनाउने भनिए पनि बन्ने अवस्थै थिएन । त्यो राजनीतिक दलहरूको केवल वाचा थियो । संविधान बनाउने राजनीतिक दलहरूको वाचा र कबुल अर्थहीन बन्यो । संवैधानिक वाचा त पहिलो संविधानसभाले पूरा नगरेको अवस्थामा दोस्रो संविधानसभाको निम्ति यो त नैतिक वाचा मात्र थियो । राजनीतिको आधार नैतिकता नै हो भन्ने मान्यतालाई स्वीकार्दा नैतिकता खस्किएको छ । संवैधानिक बाध्यतात्मक व्यवस्था त पालना नभएको अवस्थामा नैतिकता परकै कुरा भयो । दलहरूले एक वर्षभित्र संविधान बनाउन जनतासमक्ष प्रतिबद्धता गरेको भए पनि त्यो पूरा हुने अवस्थै थिएन । किनकि पहिलो र दोस्रो संविधानसभाको प्रतिनिधित्वको स्थिति दलहरूको संख्यात्मक दृष्टिले केही तलमाथि भए पनि पात्र, प्रवृत्ति, सोच र शैलीका हिसाबले कुनै तात्विक अन्तर थिएन । जबसम्म सोच र व्यवहारमा परिवर्तन हुँदैन तबसम्म उही प्रवृत्तिबाट संविधान बन्न सहज हुने अवस्था हुन्न । दलहरूका बीच दोस्रो संविधानसभा पूर्वदेखि नै गम्भीर मतभेद र अविश्वास छ । यदि विश्वासको स्थिति र परिपक्व दलीय संस्कार हुँदो हो त अन्तरिम संविधानलाई त्यति ठूलो क्षति पुऱ्याई बाधा अड्काउ फुकाउको नाममा संवैधानिक मान्यताको प्रतिकूल हुने गरी प्रधानन्याधीशको अध्यक्षतामा चुनावी सरकार गठन गरिँदैन थियो होला । लोकतान्त्रिक मान्यता अनुसार दलहरूभित्रैबाट सरकार बन्न सक्थ्यो । तर त्यसो भएन ।

अन्तरिम संविधान जारी गर्दाका बखत दुईवर्ष पनि संविधान बनाउन समय लाग्दैन भन्ने सोच बनाइयो । यसैकारण सहमतिबाट राष्ट्रिय सरकार र सहमतिबाटै अन्तरिम व्यवस्थापन गर्ने सिद्धान्त स्वीकार गरियो । तर विभिन्न कारणले सहमतीय व्यवस्था बहुमतीयमा परिणत गरियो । यसैबाट सहमतीय व्यवस्था भत्ताभुङ्ग हुँदै गयो । जसका कारण तोकिएको समयभित्र संविधान बनाउने कार्यले अर्कै मोड लियो । दलहरूबीचको आपसी विश्वास र एकता हुँदा मुलुकमा गणतन्त्र स्थापना सहज भयो । तर दलहरूको बीचमा

एकता र एकअर्काप्रति बलियो विश्वास श्रृजना हुन नसक्दा प्राप्त उपलब्धिहरु संस्थागत हुन सकेको छैन । जसको परिणाम संविधान निर्माणको कार्य जोखिममा नै छ । संविधान निर्माण गर्न जति-जति ढिलो हुन्छ त्यति-त्यति नै मुलुकमा भन्नु जोखिमता बढ्दै जान्छ । यो कुरा नेपालकै २००७ साल पछिको घटनाक्रमले देखाएको छ । दलहरु पुनः एकपटक उदार र लचिलो भई नयाँ ऊर्जाका साथ बलियो एकता कायम गरी संविधान लेखनप्रतिको प्रतिबद्धता व्यवहारबाट देखाउन सक्ने हो भने समयमा नै संविधान सम्भव हुन्छ । अन्यथा अहिलेकै प्रवृत्ति र सोचबाट सर्वसम्मतको संविधान लेखन कठिन देखिन्छ । अहिलेको अवस्थामा दलहरुको बीचको रस्साकसी र संवादहीनताको स्थिति अन्त्य गरी विवेकपूर्ण व्यवहार आवश्यक छ ।

अस्पष्ट गन्तव्य र कमजोर व्यवस्थापन

सङ्क्रमणकालबाट मुलुकलाई निकास दिन राजनीतिक गन्तव्य स्पष्ट गरी सोही अनुरूपको प्रभावकारी राजनीतिक व्यवस्थापन जरुरी हुन्छ । संविधानसभाबाट संविधान बनाउने साभा सहमतिको विषय बने पनि संविधान बनाउने प्रक्रिया भने परिपक्वताबाट प्रारम्भ गरिएन । राजनीतिक प्रश्न टुङ्ग्याएपछि त्यसलाई औपचारिक वैधता दिने माध्यम संविधानसभा हो । संविधानसभा खाली चेक हुन सक्दैन भन्ने कुरा विश्व-अनुभवले देखाउँदा देखाउँदै त्यसलाई ध्यान दिइएन । संविधानका महत्वपूर्ण राजनीतिक प्रश्नहरु नटुङ्ग्याइकन संविधान बन्न सक्दैन । गणतन्त्रको प्रश्नमा दलहरुबीच सहमति भएकाले त्यो संविधानसभाबाट सहज रुपमा कार्यान्वयन भयो । तर अन्य कतिपय महत्वपूर्ण राजनीतिक प्रश्नहरु अनिर्णित अवस्थामा रहेकाले त्यो समयमै संविधानसभाबाट टुङ्गिएन । संविधानसभाको विश्व अनुभवको अध्ययन गर्दा दक्षिण अफ्रिका लगायत केही मुलुकहरुले पहिले नै संवैधानिक प्रश्नहरु निरूपण गरी त्यसलाई वैधता दिने सन्दर्भमा संविधानसभाको प्रयोग गरियो । कोलम्बिया, युगाण्डा लगायतका मुलुकहरुले विज्ञहरु रहेको संविधान मस्यौदा आयोग गठन गरी त्यस आयोगले तयार गरेको संविधानको मस्यौदा सरकारले अनुमोदन गरी त्यसलाई संविधानसभाद्वारा वैधताको औपचारिकता प्रदान गरे । इटाली लगायतका मुलुकहरुले राजनीतिक प्रश्नहरुको छिनोफानो जनमत संग्रहबाट टुङ्ग्याई संविधानसभाबाट संविधान बनाए ।

नेपालको सन्दर्भमा संविधानमा रहने आधारभूत प्रश्नहरु राजनीतिक तहबाट अनिर्णित रहेको अवस्थामा संविधानसभाले सर्वसम्मत किसिमबाट निकास दिने भन्ने कुरा सहजको विषय होइन । यसैले राजनीतिक प्रश्नहरुलाई थातिराखी संविधान बनाउन संविधानसभा गठन भए पनि संविधानसभालाई व्यवस्थापिकाको जस्तो भूमिकामा केन्द्रित गरियो । संविधानसभालाई गौण मान्ने र दलीय नेतृत्वको विचारको वर्चस्व रहने व्यवहारले संविधानसभा निर्णायक बन्न सकेन । यस्तै गन्तव्य पहिले नै स्पष्ट नगरिँदा अन्तरिम संविधानको पटक-पटकको संशोधनले विषयवस्तु जटिल बनाउँदै लग्यो । यस सन्दर्भमा राजनीतिक दलहरु प्राथमिकताका साथ संविधान निर्माणमा केन्द्रित हुनु भन्दा सत्ता राजनीतिमा बढि अलमलिने स्थितिको विकास भयो ।

अमेरिकाले संविधान बनाउँदा विश्वमा कतै पनि लिखित संविधान थिएन । बेलायतको संवैधानिक अभ्यासको अनुभव र आफ्नै आवश्यकताको सन्दर्भमा संविधान बनाउन गठन भएको *फिलाडेल्फिया* सम्मेलनमा विभिन्न प्रस्तावहरु प्रस्तुत गरी त्यस उपरको छलफल र सम्वादद्वारा बहुमत (५५ जना प्रतिनिधि भएकोमा ३९ जनाले हस्ताक्षर गरेको) ले संविधान पारित गर्‍यो । राज्य सरकारहरुबाट अनुमोदन भएपछि लागू हुने शर्त राखी नौ वटा राज्यहरुबाट अनुमोदन भएपछि अमेरिकी संविधान लागू भयो । दक्षिण अफ्रिकाले पूर्व निर्धारित संवैधानिक सिद्धान्तको सीमाभित्र संविधानको मस्यौदा बन्यो बनेन भनी त्यसको परीक्षण र प्रमाणीकरण गर्न पहिले नै संवैधानिक अदालत स्थापना गर्‍यो । दुई वर्ष भित्र संविधान बनाइसक्ने संवैधानिक सीमा निर्धारण गरी सो सीमाभित्रै संविधानको मस्यौदा संवैधानिक अदालतले प्रमाणीकरण गरेको आधारमा संविधान बनाई लागू गर्‍यो । यस्तै भेनेजुएलाले सन् १९९९ मा संविधानसभा गठन गरी त्यसले पारित गरेको संविधान सोही वर्षको डिसेम्बरमा जनमत संग्रहबाट अनुमोदन गराई लागू गर्‍यो ।

भारतले दुई वर्ष एघार महिना अठार दिन लगाई संविधानसभाबाट संविधान बनायो । विभिन्न समस्याहरूका बाबजुद संविधानसभाको बैठकबाट पारित प्रस्ताव अनुरूपको प्रारम्भिक मस्यौदा गर्ने जिम्मा संविधान विज्ञ *पि.एन राव* (जो पछि अन्तराष्ट्रिय न्यायालयका न्यायाधीश पनि भए) लाई सुम्पियो । निजले विभिन्न मुलुकको अनुभव र संविधानसभाबाट पूर्व पारित प्रस्तावको पृष्ठभूमिमा प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरी संविधान मस्यौदा समिति जसको नेतृत्व *डा. अम्बेडकर*ले गरेको थिए, त्यहाँ प्रस्तुत गरियो । मस्यौदा समितिले त्यसमा परिमार्जन गरी मस्यौदा विधेयक सभामा पेश गरे पछि छलफलद्वारा पारित गरी संविधान जारी गरियो ।

युगाण्डामा संविधासभाले संविधान बनाउनु पूर्व नै संविधान मस्यौदा आयोग गठन गरियो । आयोगलाई मस्यौदा गर्न केही शर्तहरू निर्धारण गरी कार्यानिर्देश तोकियो । जसमा राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, क्षेत्रीय अखण्डता र मुलुकको सार्वभौमसत्ताको संरक्षण, लोकतान्त्रिक सरकार प्रणालीको स्थापना, नागरिकको अधिकार र स्वतन्त्रताको प्रत्याभूति, शक्तिको नियन्त्रण र सन्तुलनको व्यवस्था, जनताको शासन प्रणालीमा सहभागिताको सुनिश्चितता, सार्वजनिक जवाफदेहिता र स्वतन्त्र न्यायपालिकाको प्रत्याभूति जस्ता विषयहरू संविधानमा हुनुपर्ने कुरा उल्लेख गरियो । यसका आधारमा मस्यौदा आयोगले मस्यौदा तयार गरी सो मस्यौदा सन् १९९४ मा संविधानसभा गठन भई त्यसमा पेश गरियो । सो मस्यौदामा छलफल भई सन् १९९५ मा संविधानसभाबाट संविधान जारी गरियो । यसरी विभिन्न मुलुकको अध्ययनबाट औसतरूपमा बढिमा दुई वर्षभित्र जनताको सहभागितामा संविधानसभाबाट संविधान बनाएको दृष्टान्त देखिन्छ ।

शासकीय स्वरूप लगायतका विषयहरू पहिले नै स्पष्ट गर्न नसक्दा अष्ट्रेलियाको संविधानसभाको तीन वर्षको काम कारवाही अर्थहीन बन्यो । अष्ट्रेलियामा सन् १९९७ मा १५२ जना सदस्य रहेको संविधानसभा गठन भयो । संविधानसभाका सदस्यमध्ये ८९ ले गणतन्त्रको पक्षमा, ५२ जनाले राजतन्त्रको पक्षमा र ११ तटस्थ रहने गरी मत व्यक्त भएकोमा बहुमतबाट गणतन्त्रात्मक स्वरूपको संविधान बनाउने प्रस्ताव पारित भयो । गणतन्त्रको पक्षमा प्रस्ताव पारित भए पनि राष्ट्र प्रमुखको निर्वाचन व्यवस्थापिकाले गर्ने वा प्रत्यक्ष निर्वाचनबाट हुने भन्ने विषय संविधानसभाले निक्यौल गर्न नसक्दा तत्सम्बन्धी प्रश्नको निरूपणका लागि जनमतसंग्रहमा जाने निर्णय गरियो । न्यूनतम ५५ प्रतिशतको मत प्राप्त गर्नुपर्ने शर्त राखी जनमतसङ्ग्रहमा लिएको सो प्रस्तावले तोकिएको न्यूनतम प्रतिशत मत प्राप्त गर्नु पर्ने शर्त पूरा गर्न नसक्दा त्यस संविधानसभाले संविधान निर्माण गर्न नसकी असफल भयो । यस उदाहरणले समेत स्पष्ट गर्दछ कि संविधान निर्माण राजनीतिक कार्य भएकाले संविधान निर्माणको राजनीतिक गन्तव्य स्पष्ट र राजनीति प्रश्नको पहिले नै छिनोफानो हुनुपर्दछ । दुरदृष्टिको अभाव र कमजोर व्यवस्थापनले सहज निकास दिन सक्दैन ।

खस्किदो शासन व्यवस्था र निकासको उपाय

राज्य ज्यादै कमजोर अवस्थाबाट गुज्रिएको छ । शासन व्यवस्थाका आधारभूत मूल्य मान्यताहरू खस्किदो अवस्थामा छ । सार्वजनिक नैतिकताको सङ्कट, अविश्वासको स्थिति, कानूनको कमजोर कार्यान्वयन, राज्यका संवेदनशील निकायहरू समेत बेकम्मा बनाउने किसिमको व्यवहार, शिक्षा, स्वास्थ्य, न्याय, धर्म सबै क्षेत्रमा बढ्दो अनियमितता र भ्रष्टाचार जस्ता कुराले मुलुक सङ्कटबाट गुज्रिंदो छ । संविधान बन्दैमा पनि रातारात त्यो सुधिन सक्दैन । सोच र प्रवृत्ति नसुधिएसम्म बलियो राज्य बन्न सक्ने अवस्था छैन । आन्तरिक शक्तिहरू कमजोर हुँदै गएको, वाह्य चासो र स्वार्थ बढ्दै गएको, राष्ट्रियता कमजोर भएको, राज्यको सार्वभौमसत्तामा क्षयीकरण भइरहेको, डन र धनको प्रभावमा राज्य व्यवस्था चल्ने संस्कारको विकास हुँदै गएको जस्ता स्थितिले मुलुकको राज्य व्यवस्था बलियो हुन सकिरहेको छैन ।

सार्वजनिक नैतिकता जुन किसिमले खस्किएको छ, त्यसमा तत्कालै सुधार गर्न सकिने अवस्था देखिन्छ । यसका निम्ति गलत कार्य गर्ने जो सुकैलाई पनि कारवाहीको दायरामा ल्याउने राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको कार्य नहुने हो भने संविधान मात्र बनाउनुको कुनै अर्थ रहन्न । यसैले मुलुकलाई सम्बद्ध बनाउन सहकार्यको माध्यमबाट कार्यगत एकता बलियो बनाई नयाँ परम्परा र राम्रो नजिर बसाल्नु आवश्यक छ ।

संविधानसभालाई सधैं अनिर्णयको अवस्था र दलीय रस्साकसी भित्र राखी राख्नु स्वस्थकर अभ्यास होइन । मुलुकलाई निकास दिनु पर्छ । संविधान बनाउन राजनीतिक दल र सभासदहरु विवेकशील हुनुपर्छ । किनकि संविधान राज्यको मूल कानून र मुलुकको मार्गचित्र हो, जनताको आस्था र भरोसाको वडापत्र हो । यसैले अब सोच र शैलीमा सुधार नगर्ने हो भने दोस्रो संविधानसभाबाट पनि संविधान जारी गर्न कठिन हुन सक्छ । यसको निम्ति अहिले खस्किएको नैतिकता, गुमेको विश्वास पुनः जगाउन नयाँ सोचका साथ एकताको व्यवस्थापन आवश्यक छ । छोटो समय निर्धारण गरी सर्वसम्मति वा बढी संख्याको बहुमतीय वा जनमत संग्रह जस्ता कुनै न कुनै विकल्पबाट निकास दिन यथाशीघ्र विमति भित्र सहमति बनाउनु जरुरी छ । संविधान जारी हुँदा त्यो सदाका लागि पूर्ण हुन्छ भन्ने पनि होइन । त्यसमा संशोधन गरी थप फिक्ने अधिकार रहिरहन्छ । अहिलेकै अवस्थामा संविधान नबन्ने हो भने संविधान जारी गर्ने अर्को विकल्प खोज्नुपर्ने छ । अर्को विकल्प खोज्दा सहमतिबाट राष्ट्रिय सरकार, राजनीतिज्ञ र विज्ञहरु रहेको मस्यौदा समिति निर्माण, त्यस्तो मस्यौदा समितिले पेश गरेको मस्यौदा सरकारबाट अनुमोदन र संविधानसभाबाट पारित गरी संविधान लागू गर्ने प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु निकासको लागि अर्को विकल्प हुन सक्छ । अहिले अर्को विकल्प नसोची यही राजनीतिक शक्तिहरुले नयाँ विश्वासका साथ संविधान जारी गर्दा नै दलहरुप्रतिको विश्वास बढ्ने छ । अन्तरिम संविधान र विस्तृत शान्ति संभौताले निर्दिष्ट गरेको सीमाभित्र राजनीतिक व्यवस्थापन गर्ने कुशलता प्रदर्शन गर्न दलहरुको निम्ति एकातर्फ चुनौती छ भने अर्कोतर्फ यो एउटा अवसर पनि हो । यसैले विभिन्न चुनौतीहरुका बीच कुशल राजनीतिक व्यवस्थापनद्वारा मुलुकलाई चाँडो नयाँ संवैधानिक व्यवस्था हस्तान्तरण गर्नु दीगो शान्ति र सुशासनको निम्ति आवश्यक छ ।

सन्दर्भ सामग्री

- काशीराज दाहाल, **संविधान लेखन, अभ्यास र अनुभव** (पुस्तक), २०७१
- Francis Fukuyama, **State Building**, London: Profile Books, 2004
- Hagen Schulze, **States, Nations and Nationalism**, Blackwell Publishers, 1998
- Hugh Miall (Ed), **Contemporary Conflict Resolution : The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts**, Cambridge, UK : Polity Press, 2007
- Immanuel Kant, **The Moral Law**, Routledge, 2005
- John Ferejohn(Ed), **Constitutional Culture and Democratic Rule**, Cambridge University Press, 2001
- Neil Parpworth, **Constitutional and Administrative Law**, Oxford University Press, 2010
- Ram Mudambi(Ed), **Rules & Reason**, Cambridge University Press, 2001
- Ronald Dworkin, **Taking Rights Seriously**, Universal Law Publishing Co. Pvt. Ltd. 2010.
- काशीराज दाहाल **“संविधानमा रस्साकस्सी”** कान्तीपुर, २३ माघ, २०७१

सहभागीतामूलक विकास : शान्ति र सुशासनको आधार

✍ गोपीनाथ मैनाली*

विषय प्रवेश

विकासको अन्तिम उद्देश्य विकास प्रक्रियालाई स्वचालित, आत्मनिर्भर र दिगो बनाउनु हो । विकास आफै चाहि मानव आवश्यकता पूरा भएको अवस्था हो भने योजना विकास प्राप्त गर्ने (मानव आवश्यकता पूरा गर्ने) प्रक्रिया हो । गरिबी न्यूनीकरण, आर्थिक वृद्धि, मानव विकास, असमानता न्यूनीकरण, शिक्षा, सीप, प्रविधि स्वास्थ्य स्थितिजस्ता सूचकबाट विकास भयो कि भएन भन्ने मापन गर्ने गरिन्छ । सहभागीताले विकास प्रक्रियालाई स्वचालित, आत्मनिर्भर र दिगो बनाउने गर्दछ । सहभागीताले स्थानीय ज्ञान, सीप, संभावना र स्रोतको उपयोग हुने आदर्श अवस्था सिर्जना गर्दछ । त्यसैले सहभागीतामूलक विकास समकालीन विकासको एउटा रणनीति हो ।

सहभागीताको अर्थ र बुझाई

सामान्य बुझाईमा सहभागीता भनेको आफूसँग सम्बन्धित विषयमा सरिक हुनु हो । शब्दकोशीय अर्थमा सहभागीता भनेको बराबरी हुनु, भाग लिनु, सरिक हुनु, हातेमालो गर्नु, सँगसँगै रहनु, बराबर लाभ र अवसर पाउनु, बराबरी उपयोग गर्नु हो । आधुनिक प्रजातन्त्रको शुरुवात नै सहभागीता प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले भएकोले प्रजातन्त्र र सहभागीता परिपूरक देखिन्छन् । सहभागीताका धेरै तरिका र विधिहरू छन्, जस्तो कि निर्वाचनमा भाग लिनु, कर तिर्नु, बैठक, भेला, छलफल, अभियान, आन्दोलन आदिमा संलग्न हुनु आदि । सहभागिताको प्रक्रिया जति सरल र सार्थक हुन्छ, राज्य प्रक्रिया त्यतिनै वैध र प्रभावकारी हुन्छ । सहभागीताका विभिन्न पक्ष छन् र यो सधैं चलिरहेने प्रक्रिया हो । संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम अनुसार सहभागीता त्यस्तो प्रक्रिया हो जहा सर्वसाधारण आफूलाई असर पर्ने आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक प्रक्रियामा संलग्न हुन्छन् (Participation is a process, not an event, that closely involve people in the economic, social, cultural and political process that effect their lives)

विकासका सन्दर्भमा सहभागीता भन्नाले त्यस्तो प्रक्रिया हो, जहाँ समुदायका सदस्य र सामुदायिक सङ्गठनहरू विकासका क्रियाकलापमा कि त आफै संलग्न हुन्छन् वा यस सम्बन्धी निर्णय प्रक्रियालाई प्रभाव पार्दछन् (participation, in development context is a process through which all members of a community or organizations are involved in and have influence on decision related to development activities that will affect them) । विकासको प्रक्रिया भन्नासाथ स्रोत, साधन, पूजी र प्रविधिको अभ्यास हो । यस अभ्यासलाई जनमुखी, मितव्ययी, पारदर्शी र प्रभावकारी पार्न सहभागीता एक सशक्त उपाय हो ।

* श्री मैनाली नेपाल सरकारका सहसचिव हुनुहुन्छ ।

त्यसैले सहभागीतामुलक योजना/विकास प्रक्रियालाई महत्व दिइदै आएको छ । रिक् बार्टोनले भनेका छन् : 'जनताको प्रणाली निर्माण गर्नु छ भने उनीहरूलाई नै त्यस प्रणालीमा संलग्न गराउन कति पनि ढिला गर्नु हुन्न' (If you are ever going to get to a system of the people, by the people, and for the people then you'd better engage the people as early as you can." Rick Barton) । सहभागीतामुलक योजना विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहमा स्वयम् जनतालाई संलग्न गराउने, जनताकै सहमति निर्माण गर्ने र जनतालाई विकासका प्रतिफलहरू वितरण गर्ने पद्धति हो । सर्वसाधारण जनता (सरोकारवाला) विकास प्रक्रियामा समाहित हुँदा उनीहरूका लागि गरिने काममा उनीहरूको अपनत्व रहने, विकास निर्माणका कार्य प्रभावकारी र कार्यकुशल हुने भएकोले यसले दिगो र स्वाभाविक विकासलाई संस्थागत गर्दछ । यो विकासमा सामुदायिक स्रोत र संभावना उपयोग गर्ने प्रक्रिया हो । समुदायका सबै सदस्यहरू आफूलाई सरोकार भएको विषयमा समेटिने भएकोले यसलाई समावेशी विकासको बैकल्पिक रणनीतिका रूपमा पनि लिने गरिन्छ (Participatory Planning Approach As An Alternative Strategy for Building a Harmonious Society - UNCHS 1994) ।

सहभागीतामुलक विकासका सन्दर्भमा प्रमुख दुई अवधारणा रहेका छन् । पहिलो सामाजिक व्यवस्थापन दृष्टिकोण (Social management Perspective) र दोस्रो संस्थागत अवधारणा (Institutional Perspective) । सामाजिक व्यवस्थापन अवधारणाले सर्वसाधारण विकास प्रक्रियामा परिचालित हुँदा समाजमा विद्यमान ज्ञान, शक्ति, ओहदा, आन्तरिक आर्थिक अवस्थाजन्य सामाजिक पदसोपान (Hierarchy) हटाई समावेशी र सशक्तीकृत समाज निर्माणमा सहयोग पुग्दछ भन्ने मान्यता राखिन्छ । विकासका सन्दर्भमा सर्वसाधारण समान छन्, आवश्यकता समान छन्, जसले उनीहरूलाई आआफ्नै योग्यता, क्षमता र सीप अनुसार समान रूपमा संलग्न हुने अवसर दिन्छ । दोस्रो धारले सर्वसाधारणहरू आफ्नै आवश्यकता पूरा गर्न विकास प्रक्रियामा समावेश हुँदा साधन र सहयोग प्राप्त हुन्छ भन्ने मान्यता राखिन्छ । विकासमा सरोकारवाला समावेश हुँदा आयोजनाले राखेको उद्देश्य सहजै पूरा गर्न सकिन्छ, अतिरिक्त साधन, स्रोतको परिचालन सम्भव हुन्छ । यसर्थ सहभागीतामुलक विकास विकासमा सामाजिक स्वामत्व स्थापना गर्ने प्रक्रिया हो ।

सहभागीतामुलक विकासका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू (Guiding Principles)

सहभागीतामुलक विकास विकास प्रक्रियालाई वास्तविक, स्वचालित र दिगो बनाउने रणनीति हो । यो विकासका लाभ लागतको समान विनियोजन प्रक्रिया पनि हो । सर्वसाधारणका अनुभूत आवश्यकतालाई नीति/कार्यक्रममा reflect गराउने विधि हो । सहभागीतामुलक विकास यी मार्गदर्शक सिद्धान्तबाट निर्दिष्ट हुन्छ :

- जनकेन्द्रीत विकास (People centered development) : विकासको केन्द्रविन्दुमा जनाता रहनु पर्दछ, न कि जनताले विकासलाई खोज्दै जाने हो भन्ने मान्यता ।
- सामाजिक परिचालन (Social Mobilization) : सर्वसाधारण जनता विकासका उपभोक्त मात्र होइनन्, स्वयम् परिचालित भै विकासमा योगदान दिन सक्छन् भन्ने मान्यता ।
- सार्थक सामुदायिक सहभागीता (Meaningful Participation) : सहभागीताको अर्थ औपचारिकता होइन, विकासलाई सान्दर्भिक र प्रभावकारिता देखाउनु पर्दछ भन्ने मान्यता ।

- समानता र न्याय (Equity and justice) : विविध कारणले असमान हुनु सामाजिक यथार्थता हो तर विकास प्रक्रियामा सहभागीता, लाभ अवसरका उपयोगमा समन्यायिक दृष्टिकोण राख्नु पर्दछ, भन्ने मान्यता ।
- सामाजिक समावेशिता (Social Inclusion) : विकास प्रक्रियाका विभिन्न चरणमा सरोकारवाला सर्वसाधारणलाई जातीय, भाषिक, वर्गीय, लैङ्गिक, भौगोलिक वा अन्य यस्तो भावनाबाट आग्रही नभै विभिन्न वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र मुदायको सहभागीता सुनिश्चित गर्नु पर्दछ, भन्ने मान्यता ।
- क्षमता विकास (Capacity development) सहभागीताको प्रक्रिया सवै पात्रहरुको सिक्ने सिकाउने प्रक्रिया हो, यसले सवै पात्रको क्षमता विकास गरी विकासलाई संस्थागत गराउछ, भन्ने मान्यता ।
- स्वामित्व विकास (Ownership Development) : सर्वसाधारणको आवश्यकता उनीहरुसँगको संलग्नता र सहयोगलाई सुनिश्चित गरी पूरा गर्दा प्रक्रियाप्रति जनताको अपनत्वभाव रहन्छ, भन्ने मान्यता ।
- वातावरणीय न्याय (Environmental Justice) : सामाजिक न्यायको अभिन्न भागका रूपमा वातावरणीय न्याय स्थापित भएको छ । सहभागीतामुलक विकास प्रक्रियामा स्थानीय सर्वसाधारणको संलग्नता रहने भएकाले आफ्नो वातावरण र प्राकृतिक सम्पदाप्रति न्यायिक दृष्टिकोण राख्छ, भन्ने मान्यता ।

सहभागीतामुलक विकासका फाइदा -

प्रसिद्ध विकासविदहरु चीमा तथा रोन्डेनेलीले सहभागीतामुलक विकासले स्थानीय आवश्यकतालाई प्रत्यक्ष संबोधन गर्ने, विकास प्रक्रियामा रहने कर्मचारीतन्त्रीय विधि न्यून हुने, सामाजिक गतिशीलतालाई बढावा पुग्ने, विकास व्यवस्थापन लचिलो र परिवर्तनमुखी हुने भनी सहभागीताका फाइदालाई उल्लेख गरेका छन् । वास्तवमा सहभागीतामुलक विकासका धेरै फाइदा छन् । जसमध्ये प्रमुखलाई निम्न वुंदामा उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- समस्याको वास्तविक पहिचान
- विकासका लागि सहमति निर्माण
- विकास क्रियाकलापको लागत लागत न्यूनीकरण र स्रोत परिचालन
- क्रियाकलापको प्राथमिकीकरणमा सहजता
- सीमान्तीकृत तथा स्थानीवासी (रैथाने) को सशक्तीकरण
- स्थानीय संभावनाको उपयोग
- स्थानीय नेतृत्व निर्माण, नेतृत्व विकासमुखी हुन्छ
- दोहोरो अन्तरत्रिलया र सिक्ने सिकाउने वातावरण
- विकासमा स्थानीय प्रतिबद्धता र समर्थन प्रवर्द्धन
- स्थानीय विवाद समाधान भै शान्ति संवेदनशील विकास प्रवर्द्धन
- जवाफदेहिता र सुशासन अभिवृद्धि

सहभागीतामूलक विकासले विकास जनताद्वारा नै गरिनु पर्दछ, जनताका लागि होइन भन्ने भावना स्थापित गर्छ । जनताका लागि गरिने विकासमा जनता object, subject, consumer, audience हुन् भन्ने सोचिन्छ तर सहभागीताको सिद्धान्तले जनता नै विकासका Actor, master, expert, producer, investor हुन् भन्ने मान्यता राख्दछ । यसर्थ सहभागीतामूलक विकास विकासको साध्य हो, सार्थक र सक्रिय सहभागीताबाट नै विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

सहभागीता कहा ?

कतिपय सन्दर्भमा सहभागीतालाई आंशिक र निस्क्रिय सहभागीताका अर्थमा बुझ्ने गरिन्छ । जस अनुसार आयोजना कार्यान्वयनका चरणमा लाभग्राही/समूहलाई संलग्न गराउदा सहभागीता भैहाल्छ, नि भन्ने दृष्टिकोण राखिएको देखिन्छ । तर विकास प्रक्रियामा सहभागीताको अर्थ विकास (आयोजना, कार्यक्रम र नीति) व्यवस्थापनका सबै चरणमा लाभग्राहीलाई संलग्न गराउनुमा रहन्छ । यसर्थ यी सबै चरणमा सहभागीता सुनिश्चित हुनु सहभागीतामूलक विकास हो :

- आयोजना/समस्या पहिचान (Identification) मा
- विश्लेषण र कार्यान्वयन निर्माण (Decision making) मा
- कार्यान्वयन चरण (Implementation) मा
- अनुगमन तथा मूल्यांकन (monitoring and evaluation) मा
- अवसर तथा लाभ उपयोग (Benefit sharing and operation) मा

सहभागीतामूलक विकासका पूर्वशर्त (Precondition)

सहभागीता आग्रह गरेर वा चाहेर मात्र प्राप्त गर्न सकिदैन । यसलाई सहभागीताका पात्रहरु (सर्वसाधारण र उनीहरुको सङ्गठन) औपचारिक/अनौपचारिक संस्थाहरु (कानून, नीति, साङ्गठनिक संरचना, प्रशासनिक परिपाटी र व्यावहारिक कार्यप्रणाली) र शासकीय संरचना (विकेन्द्रीकरण, अधिकार र जिम्मेवारीको विभाजन, सहयोग सम्बन्ध प्रक्रिया) ले निर्धारण गर्दछ । यसर्थ कुनै स्थानमा प्रभावकारी देखिएको सहभागीता अर्को परिवेशमा त्यै रूपमा प्रभावकारी नदेखिन सक्छ । सहभागीतामूलक विकास प्रक्रियालाई संस्थागत गर्न केही नीतिगत र केही व्यवस्थापकीय आधारहरु पूरा हुनु आवश्यक मानिन्छ ।

क) नीतिगत पूर्वशर्त

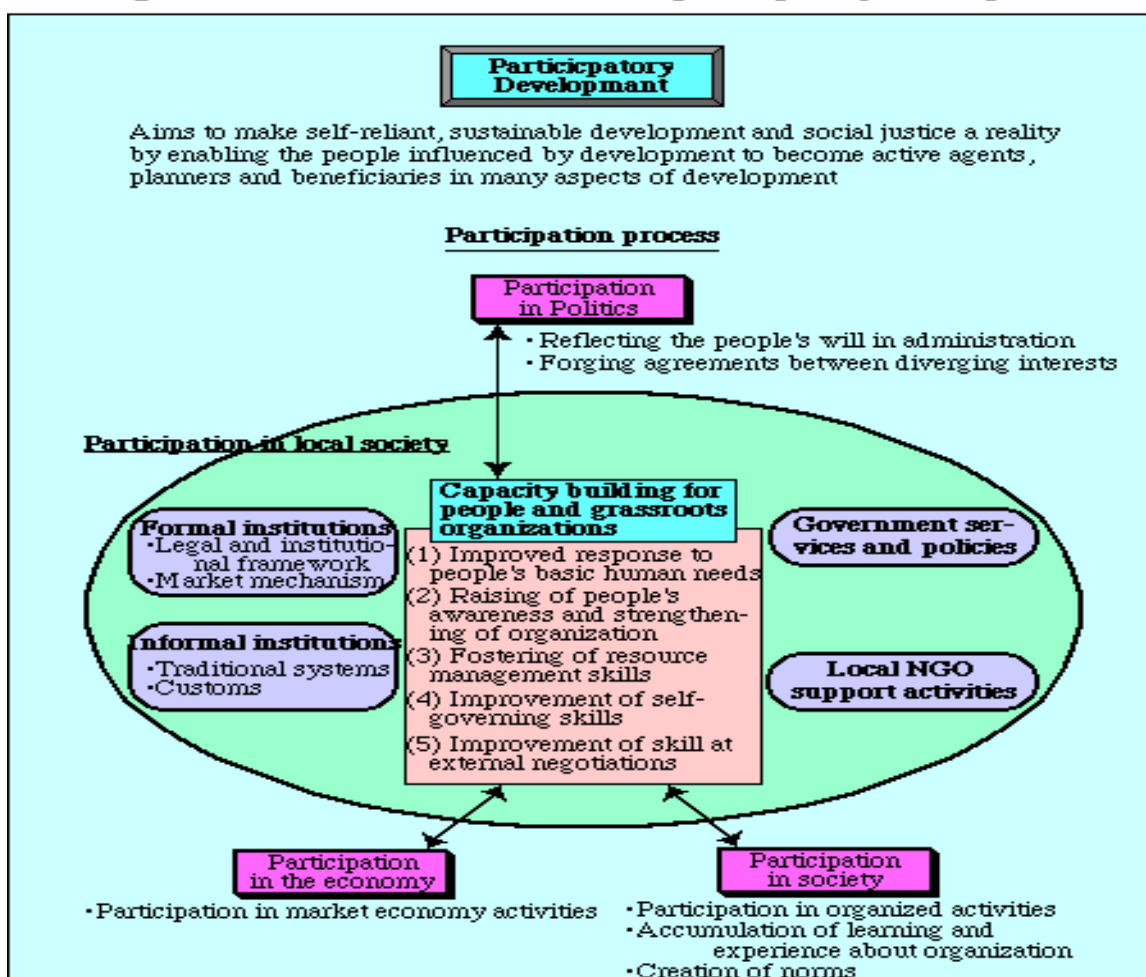
- उपयुक्त नीति वातावरण
- साङ्गठनिक क्षमता
- सुसूचित सहभागी

ख) व्यवस्थापकीय पूर्वशर्त

- विश्वास र समझदारी (Understanding and belief)
- प्रक्रियाको पारदर्शिता (Process transparency)
- सान्दर्भिकता (Social need identification)
- कुशल स्योजक (Good leadership)
- सहयोगी भावना (willingness to cooperate)
- राम्रो सञ्चार र प्रतिवेदन प्रणाली (Communication and reporting)

- संयमता (Patience in terms of time delay)
- समस्या समाधान सीप (Problem solving skills)
- स्पष्ट दृष्टिकोण (Vision and strategy)
- जीत जीतको मानसिकता (Win win mentality with no hidden agenda)

Figure 2-1 Schematic illustration of participatory development

सहभागीताका प्रकार

सहभागीताको अवस्था र स्वरूप कुनै पनि समाज विकासको अवस्था, शासकीय प्रणालीको स्तर एवम् सामाजिक सांस्कृतिक मूल्यप्रणाली निर्धारण गर्दछ। सहभागीताको स्वरूपलाई यी सात वर्गमा राखेर उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- निष्क्रिय सहभागीता (Passive participation) : कुनै पनि आयोजना वा कार्यक्रममा के भैरहेको छ भनी उपभोक्ता सर्वसाधारणबाट सोधनी गरिने र व्यवस्थापनबाट जानकारी दिइने विधि। यस श्वरूपमा जनताका सुनुवाईको अर्थ राखिन्छ।

- सूचना साभेदारी (Participation in information giving) : वाह्य विकास विज्ञ वा व्यवस्थापनबाट विकास आयोजनाका विषयमा सर्वसाधारणलाई जानकारी दिने प्रक्रिया । यस प्रक्रियामा सोधिएको विषयमा मात्र जवाफ दिने र जवाफ पाउने कुरा सुनिश्चित हुन्छ ।
- कार्यमुलक सहभागीता (Functional Participation) : यो यस्तो श्वरुपगत सहभागीता हो, जहा खास उद्देश्य पूरा गर्न लाभग्राही सङ्गठन बनाइ परिचालन गरिन्छ । जस्तो कि उपभोक्ता समिति ।
- छलफलमार्फत सहभागीता (Participation by consultation) : यस विधि अनुरूप आयोजनाका पदाधिकारीसँग छलफल गरी कार्य गरिन्छ । यो सहभागीताको आंशिक र निस्क्रिय विधि हो ।
- योगदानमुलक सहभागीता (Participation by Contribution) : योगदान पद्धतिका आधारमा सहभागीता सुनिश्चित गर्ने विधि । जस्तो कि जनश्रमदान परिचालनका कार्यक्रम, सहलगानी आयोजनाहरु ।
- अन्तरक्रियामुलक सहभागीता (Interaction based Participation) : लाभग्राहीहरु सक्रियताकासाथ अन्तरक्रियामा सहभागी भै संयुक्त कार्य गर्दछन् । यो सक्रिय सहभागीताको श्वरुप हो ।
- स्वयम परिचालन (Self mobilization) : आफ्नो सरोकार रहने सवै प्रकारका कार्यमा स्वतः परिचालित हुने अवस्था । यो सक्रिय सहभागीताको विधि हो र प्रायजसो विकसित लोकतान्त्रिक मुलुकहरुमा यो स्वरुप देख्न सकिन्छ । सहभागीताको अन्तिम उद्देश्य स्वयम् परिचालन हो ।

नेपालमा सहभागीतामुलक योजना/विकास

विकासको मूलधारमा जनतालाई समाहित गर्ने कार्यसूची नेपालको लागि धेरै पुरानो होइन । पञ्चायतको निर्देशित शासन व्यवस्थामा जनताहरु स्वाभाविक भन्दा पनि निर्देशित रुपमा आयोजनामा संलग्न हुन्थे, जुन सक्रिय र पूर्ण सहभागीता थिएन । नीति व्यवस्थापनका कुनै पक्षमा सर्वसाधारणको सामान्य पहुँच पनि थिएन । कार्यक्रम/आयोजना तर्जुमा र व्यवस्थापन Top down development approach अनुरूप थियो । सत्तरीको दशकबाट विपन्न मुलुकका सहयोगका लागि सहयोग एजेन्सी (विशेषतः आइ एल ओ) हरुले विकसित गरेको आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने रणनीतिका अभिन्न भागका रुपमा नेपालमा पनि निर्देशित रुपमा भए पनि जनसहभागिताका कार्यहरु हुनथाले । विभिन्न अञ्चलहरुमा एकीकृत विकास आयोजनाहरु यसै ढाँचामा सञ्चालित थिए । Bottom up approach को भावना अनुशरण नगरिए पनि सर्वसाधारणका पृष्ठपोषण र गुनासाहरुलाई तलबाट माथि पुऱ्याउने निस्क्रिय विधि थियो । त्यस पछिका दिनमा सहभागिताका पक्षमा आन्तरिक जनमत र वाह्य प्रभावहरु पर्न थाले । विकेन्द्रीकरणको अवधारणाले राज्य व्यवस्थामा प्रवेश पाएपछि स्थानीय सरोकारका विषयमा स्थानीय सर्वसाधारणलाई आयोजना व्यवस्थापन (विशेषतः कार्यान्वयन) मा समावेश गर्ने नीति/कार्यप्रारुपण भयो । मुलुकले उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरेपछि सरकारको भूमिका कार्यदर्शन परिवर्तन भयो र विकासमा स्थानीयवासीहरुको संभावना, सीप, स्रोत र क्षमताको उन्नयन गर्न थालियो । त्यसैको अभिन्न भागका रुपमा कार्यनिक्षेपण कार्यान्वयन समेत गरियो । यी विकासक्रममलाई यसरी उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- जनश्रमदानमा आधारित कार्यक्रम (Labor & material Contribution)
- एकीकृत कार्ययोजना (Integrated Action Plan)
- निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम (Guided Land Development)
- जग्गा विकास (Land Pooling Projects)

- उपभोक्ता समिति (User Committee)
- सार्वजनिक निजी साभेदारी (Public Private People)
- लागत साभेदारी कार्यक्रम (Cost sharing Programme)
- आवधिक योजना (Periodic Planning)

आवधिक योजना तर्जुमा र सहभागीता

नेपालमा आवधिक योजना तर्जुमा (त्रिवर्षीय, पञ्चवर्षीय र दीर्घकालीन) योजना तर्जुमा गर्दा विभिन्न तहमा सरोकारवालाको सहभागीता रहने कार्यप्रक्रिया अवलम्बन गरिन्छ। जस्तो कि :

- चालू योजनाको मध्यावधि समीक्षामा विषयगत मन्त्रालय/सचिवालय तहमा छलफल हुन्छ।
- चालू योजनाको मध्यावधि समीक्षा पश्चात आगामी योजनाका लागि अवधारणा विकास गरिन्छ, जहा सरोकारवाला, विज्ञ तथा सम्बद्ध पदाधिकारीसँग छलफल र अन्तरक्रियामार्फत सहभागीता सुनिश्चित गरिन्छ।
- अवधारणाको आधारमा आधार पत्रको मस्यौदा तयार गरिन्छ। यस चरणमा जनप्रतिनिधि, सर्वसाधारणसँग व्यापक छलफल गरी राय सुझाव लिइन्छ र मस्यौदा स्वीकृतिका लागि मन्त्रपरिषदमा प्रस्तुत गरिन्छ।
- आधार पत्रको मस्यौदामाथि विभिन्न वर्ग, भूगोल र क्षेत्रका सर्वसाधारणसँग छलफल गरी राय पृष्ठपोषण र प्रतिक्रिया लिई राजनीतिक पदाधिकारीसँग छलफल गरिन्छ। अन्ततः राष्ट्रिय विकास परिषद (जहा बृहद सहभागीताको प्रक्रिया सुनिश्चित छ) ले योजनाको आधार पत्रलाई अन्तिम रूप दिन्छ।
- विकास परिषदले स्वीकृत गरेको आधार पत्रलाई राष्ट्रिय योजना आयोगको नेतृत्वमा विभिन्न मन्त्रालय सचिवालयका पदाधिकारी एवम् विज्ञहरुबाट विस्तृत रूप दिई मन्त्रपरिषदबाट स्वीकृत गरिन्छ।
- विस्तृत योजनालाई वार्षिक विकास कार्यक्रममा समावेश गरी स्थानीय सरोकारवाला र सम्बद्ध व्यक्तिहरुको सहभागीतामा कार्यान्वयनमा लगिन्छ।

वार्षिक विकास कार्यक्रम र सहभागीता प्रक्रिया

आवधिक योजनाले लिएका उद्देश्यहरु वार्षिक विकास कार्यक्रम (बजेट) मार्फत कार्यान्वयन हुन्छन्। वार्षिक विकास कार्यक्रम योजनाको अभिन्न भागका रूपमा एकवर्षे समयसीमा सहित तर्जुमा भै कार्यान्वयनमा जान्छ। यसले तर्जुमाका सन्दर्भमा राष्ट्रिय योजना आयोगबाट मार्गदर्शन तयारी र बजेट सीमा निर्धारणका सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंक, अर्थ मन्त्रालय, कन्द्रीय तथ्यांक विभाग र महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबीच छलफल हुन्छ। आयोगबाट तयार भएको मार्गदर्शन र बजेट सीमा सम्बन्धित मन्त्रालय सचिवालयबाट वितरण भैसकेपछि मन्त्रालय सचिवालय अन्तर्गतका स्थानीय निकाय/परियोजना हुदै सर्वसाधारणसँग आवश्यक परामर्श गरी आगामी वर्षका लागि कार्यक्रम/क्रियाकलाप प्रस्ताव गर्दछन्। मातहत निकायले तयार पारेको कार्यक्रम प्रस्ताव उपर विभाग, मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थमन्त्रालय, मन्त्रपरिषद र संसदमा समेत विस्तृत छलफल भै स्वीकृत हुने गर्दछ। यसरी वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमाका समयमा विभिन्न तहमा सर्वसाधारण र उनीहरुका प्रतिनिधिको सहभागीता रहने गर्दछ।

त्यस्तै स्थानीय निकायका आयोजना र वार्षिक विकास कार्यक्रम र आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा पनि स्थानीय स्वयात्त शासन ऐन, २०५५ तथा नियमावली २०५६ एवम् केन्द्रीय सरकारले दिएको मार्गदर्शन र बजेट सीमालाई समेत आधार मानी सहभागीता सुनिश्चित गर्ने संस्थागत व्यवस्था अवलम्बन गरिन्छ । स्थानीय निकायले आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय बस्ती/समुदाय तहमा छलफल भै वडा, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका, गाउँ परिषद/नगर परिषद, इलाका, जिल्लास्तरीय योजना तर्जुमा समिति, जिल्ला विकास समिति हुँदै जिल्ला परिषदबाट पारित गरिन्छ । यस विधिलाई १४ चरणको सहभागीतामुलक योजना प्रक्रिया भन्ने गरिन्छ ।

त्यस्तै स्थानीय स्तरका वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा पनि स्थानीय बस्ती/वडा नागरिक मञ्चदेखि जिल्ला परिषदसम्म सहभागीताको व्यवस्थित प्रवृत्ति अवलम्बन गरिन्छ । कार्तिक मसान्तभित्र राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जिल्लास्तरीय बजेट र मार्गदर्शन प्राप्त भएपछि सोका आधारमा वडा नागरिक मञ्च, गाउँ, इलाका हुँदै जिल्ला विकास समितिमा आइपुग्छ र जिल्ला परिषदले अन्तिम रूप दिएपछि जिल्लास्तरीय विषयगत कार्यालयले आगामी वर्षको कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दछन् ।

सहभागीतामुलक योजना कार्यान्वयन प्रक्रिया

वार्षिक विकास कार्यक्रम पारित भएपछि स्थानीय निकाय एवम् जिल्लास्तरीय निकायबाट केन्द्रीय योजनामा परेका कार्यक्रमका सम्बन्धमा नेपाल सरकारका विषयगत मन्त्रालय एवम् उसका आङ्गिक संरचनामार्फत कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रक्रिया शुरु हुन्छ ।

केन्द्रीय स्तरका आयोजनाका हकमा अर्थमन्त्रालयबाट विषयगत मन्त्रालयहरूलाई खर्च गर्ने अख्तियारी र राष्ट्रिय योजना आयोगबाट क्रियाकलापगत चौमासिक विभाजन स्वीकृत भएपछि विषयगत मन्त्रालय/सचिवालयहरूबाट विस्तृत कार्ययोजना स्वीकृत गरी आयोजनाको प्रकृति अनुरूप डिजायन, इष्टिमेट वा प्रस्ताव तयार गरिन्छ । त्यसपछि रु ६० लाखसम्म लागत भएका आयोजनाका हकमा उपभोक्ता समितिमार्फत कार्यसम्पादन गर्न उपभोक्ता समिति गठन, उपभोक्ता समितिलाई अभिमुखीकरण, आयोजना सम्झौता र कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छ भने कार्यान्वयनका चरणमा सार्वजनिक सुनुवाइ, सम्वाद, तेस्रो पक्ष अनुगमन र कार्यान्वयन पश्चात सामाजिक परीक्षण गर्ने गरिन्छ । तर ठूला प्राविधिक जोखिम भएका र रु ६० लाखभन्दा बढी अलागत भएका आयोजनाका हकमा विषयगत मन्त्रालयसचिवालयले अमानत, ठेक्काबन्दोवस्ती, साभेदारी वा सामुदायिक संस्थाहरूसँग कार्यसम्पादन सम्झौता गरी कार्यान्वयन गर्ने गरिन्छ ।

यसरी नेपालमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा सञ्चालन प्रक्रियामा सरकारी निकाय, स्थानीय निकाय, स्थानीय सरोकारवाला, सर्वसधारण, गैरसरकारी संस्था र कतिपय सन्दर्भमा विकास साभेदार अनि नागरिक समाजका अङ्गहरूको सहभागीता रहने गर्दछ ।

सहभागीतामुलक योजना र शान्ति

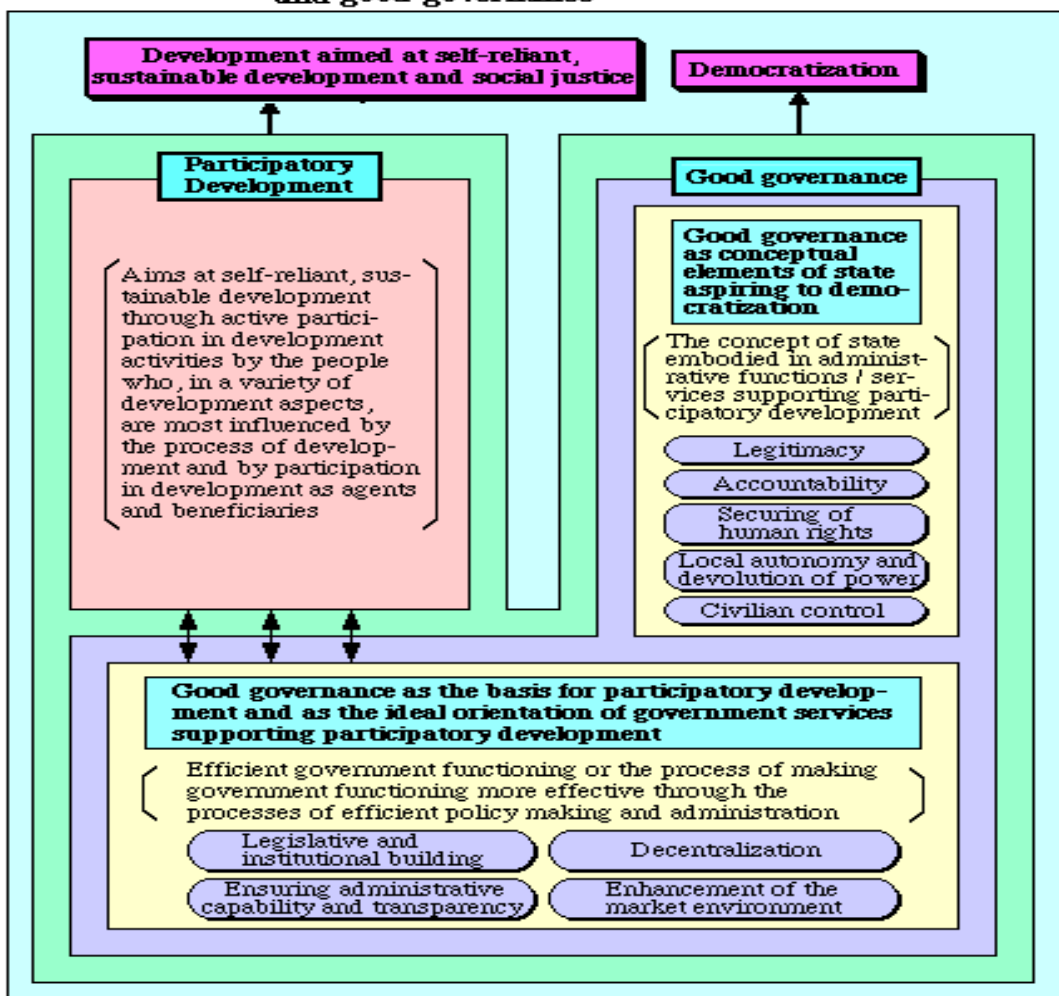
सहभागीतामूलक विकास योजनापद्धतिले स्थानीय सरोकारका चाख, विवाद, र समस्याहरूलाई अनुभूत तहमा संबोधन गर्ने हैसियत राख्दछ। स्थानीय रूपमा विवाद रहने विषयहरू आयोजनाको लाभ-लागत वितरण, सेवाको पहुँच, कार्यक्षेत्र, स्वामित्व संरचना आदि हुन्। जस्तो कि आयोजना तर्जुमाका सन्दर्भमा आयोजनाको निर्माणस्थल चयन, त्यसबाट सर्वसाधारणमा पर्ने समस्या, वातावरणीय प्रभाव र कार्यान्वयनका सन्दर्भमा आयोजना निर्माणस्थल (एलाइनमेन्ट) निर्धारण, लागत/सामग्रीमा योगदान, उपभोक्ता समितिमा प्रतिनिधित्व, स्रोत साधनको उपयोग जस्ता विषयमा विवाद रहने गर्दछ। त्यस्तै आयोजना सम्पन्न पश्चात सञ्चालन/उपयोगको ढाँचा, संरचना, शुल्क निर्धारण, मर्मत संभार आदि विषयमा विवाद रहन सक्छ। सहभागीतामूलक प्रक्रियामा स्थानीय सर्वसाधारणसँग रहेर उनीहरूकै आवश्यकतालाई उनीहरूकै संलग्नतामा पूरा गर्ने पद्धति अवलम्बन गरिने भएकोले संभावित विवाद/द्वन्द्व सिर्जना हुनु अघि नै समाधान गरिदिन्छ। यसर्थ सहभागीतामूलक योजनामार्फत शान्ति प्रवर्द्धनलाई टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ।

सहभागीतामूलक योजना पद्धतिलाई राम्ररी अवलम्बन गर्न सकिएमा यसबाट साधन विनियोजनमा सामाजिक न्याय र सन्तुलित विकासमा समेत योगदान पुऱ्याउन सकिन्छ। कुनै स्थान, विषय क्षेत्र र आयोजनागत रूपमा स्रोत साधनको विनियोजनमा रहने सम्झौता र प्रभावलाई हटाउन सहभागीतात्मक पद्धति एउटा राम्रो उपाय हुन सक्छ। त्यस्तै खानेपानी, सिचाइ, विद्युतमा रहने पानी तथा मूलको विवाद समाधान गर्न पनि यो पद्धति उपाय हुन सक्छ। त्यस्तै बाटोघाटो, पुल लगायतका विकास संरचनाको निर्माण स्थल निर्धारण र निर्मित संरचनाको संरक्षणका लागि पनि सहभागीतामूलक विकास राम्रो रणनीति हो। यसले विभिन्न वर्ग, क्षेत्र, भूगोल र समुदायबीच विकासका प्रतिफललाई विवेकपूर्ण वितरण गर्न पनि सघाउछ। यसर्थ सहभागीतामूलक विकास प्रक्रिया दिगो शान्ति निर्माणको पनि प्रक्रिया हो।

सहभागीतामूलक विकास र सुशासन

सुशासनको अर्थ स्रोत-साधन र शक्तिको न्यायपूर्ण अभ्यास (Just exercise of power and resources) हो। यस अवस्था प्राप्तिका लागि प्रमुखतः प्रक्रियाको पारदर्शिता, विनियोजन कुशलता, कार्यसञ्चालन दक्षता, आन्तरिक तथा बाह्य नियन्त्रण र सन्तुलन एवम् नतिजाप्रतिको जवाफदेहिता हुनुपर्दछ। सुशासनको अन्तिम साध्य शासकीय क्रियाकलापमा जनताको अपनत्व विस्तार र बैधता स्थापना गर्नु हो। आम सर्वसाधारणको सहभागीताले राज्यका नीति, कार्यक्रम र परियोजना वास्तविक बन्ने र यसको क्रियान्वयनमा उनीहरू आफैँ परिचालित हुने भएकोले सहभागीता सुशासनको सवैभन्दा महत्वपूर्ण आधार हो भन्न सकिन्छ।

Figure 2-3 Relationship between participatory development and good governance

सहभागीतामूलक विकासमा देखिएका समस्या

धेरै समस्याको एकैसाथ समाधान खोज्ने रणनीतिका रूपमा सहभागीतामूलक योजना र विकास पद्धतिलाई अवलम्बन गरिएता पनि यो आफै समस्यामुक्त रहन सकेन । नेपालमा सहभागीतामूलक विकास व्यवस्थापनमा यी व्यावहारिक समस्याहरु देखिएका छन् :

- सहभागीताको प्रक्रिया, मापदण्ड, कार्यविधि र आधारमा एकरूपता नहुनु
- वास्तविक लाभग्राही वा उपभोक्ता पहिचानको समस्या
- सरकारी कार्यप्रक्रिया लामो हुनु
- सरकारी, गैरसरकारी र उपभोक्ताबीच न्यून विश्वास र समझदारी
- आयोजना पहिचान र विकासमा केन्द्रको हावी
- आयोजना व्यवस्थापनका चरणहरुमा चाख समूह र राजनैतिक पक्षको बोलवाला
- असन्दर्भिक आयोजना र कमजोर सामाजिक परिचालन

- निस्क्रिय र औपचारिक सहभागीताको प्रवृत्ति
- नागरिक तहसम्म विस्तारित गलत प्रवृत्ति
- सहभागीतालाई वास्तविक भन्ना औपचारिक (देखावटी) कार्यसूचीमा राख्नु
- कमजोर सुशासन (समन्वय, नीति, अनुगमन आदि) ।

सहभागीता बृद्धि गर्न आवश्यक सुझाव

विगत केही दशकदेखि सहभागीतामूलक विकासका लागि केही प्रयासहरू हुँदै आए पनि यो विकास व्यवस्थापनको वास्तविक कार्यसूची बनिसकेको छैन । कहिले यो कुनै क्षेत्रमा प्रयोग हुने, कहिले Blanket approach का रूपमा सबै क्षेत्रमा एकै ढाँचामा प्रयोग हुने, प्रभावकारिता देखिएका पद्धतिलाई अन्य क्षेत्रमा अनुकरण नगरिने, कोही व्यवस्थापन नेतृत्वमा रहदा त्यही कानून र नीति राम्रोसंग कार्यान्वयन हुने र अर्कोको समयमा नहुने जस्ता प्रवृत्तिले सहभागीतामूलक विकासको विषयले संस्थागत स्वरूप पाउन सकेको छैन । परिणामतः विकास व्यवस्थापन खर्चिलो भयो, विकासमा विवाद पनि देखियो, विकास प्रक्रियाले पनि वैधता पाएन । यसर्थ विकासमा सहभागितालाई व्यवस्थित गर्न केही सुझावहरू यहाँ प्रस्तुत गरिन्छ :

- छात्रा नीति तथा कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयन
- प्रोत्साहन र अनुगमन प्रणालीको विकास
- विकेन्द्रीकरण र कार्यगत निक्षेपण
- संस्थागत क्षमता विकास र कार्यसंस्कृतिको परिवर्तन
- पहुँचको विस्तार
- सुशासन प्रवर्द्धन र सुदृढ जवाफदेहिता प्रणाली स्थापना
- जनचेतना र नागरिक शिक्षा विकास
- स्थानीय निकायको र सुदृढीकरण
- उपभोक्तसँग उपयुक्त साभेदारी र निरन्तर अन्तरक्रिया ।

उपसंहार

सत्तरीको दशकबाट शुरु भएको निस्क्रिय सहभागीता तत्समयमा लाभग्राहीहरूको विकास/नीति निर्णयमा सहभागी हुने अवसरका रूपमा थियो भने सन् २००० को दशकबाट सहभागीतालाई अधिकारका रूपमा स्थापित भएको छ, । आमसर्वधारणका चाख र चाहनालाई नीति, योजना र कार्यक्रममा समावेश गरी उनीहरूकै संलग्नतामा कार्यान्वयन गर्न सकिँएमा विकास प्रक्रिया दिगो मात्र होइन, समावेशी, सन्तुलित र स्वामित्वबोधी पनि हुन्छ । संविधानका निर्देशक सिद्धान्त र राज्य नीतिले राज्यप्रक्रियालाई समावेशी र विकासलाई सहभागीतामूलक बनाउने उद्देश्य राखेको छ । तर सहभागीताको भावना अनुरूप राज्य, नागरिक र नागरिकसंस्थाबाट हुनपर्ने कामहरू हुन सकेका छैनन् । यसको दिगो समाधानका लागि तिनै पक्षबाट संगठित प्रयास हुनु जरुरी छ ।

सन्दर्भ

१ Huma Developemnt report, 1993, UNDP

२ गोपीनाथ मैनाली, राज्य सञ्चालनका आधारहरु (२०६६), सोपान मासिक, काठमाडौं

मन्त्रालयबाट हालसम्म सम्पादन भएका मुख्य मुख्य कार्यहरु

१. मन्त्रालयबाट सञ्चालित कार्यक्रम आयोजनाको विवरण

१. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
२. शान्ति कोष
३. पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम
(क) भौतिक पूर्वाधार पुनर्निर्माण
(ख) राहत तथा पुनर्स्थापन
४. शान्ति प्रकृया सहयोग आयोजना
५. स्थानीय शान्ति समिति
६. द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रम
७. शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम
८. शिविर व्यवस्थापन

२. प्रमुख उपलब्धीहरु

२.१. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयतर्फ :

- वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ संसदबाट पारित भै मिति २०७१।१।२८ मा सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूबाट प्रमाणीत भैसकेको । उक्त ऐन अन्तर्गत गठन हुने आयोगका पदाधिकारीको नाम सिफारिस गर्न पूर्व प्रधानन्यायाधीश, ओमभक्त श्रेष्ठको अध्यक्षतामा शान्तिदेवी (पौडेल) खनाल, प्रा.डा. श्री घनश्याम लाल दास र प्रदिप पोखरेल सदस्य रहेको सिफारिस समिति गठन भै कार्य गरिरहेको । सिफारिस समितिले वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन आयोग वा सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगको पदाधिकारीहरु सिफारिस गर्न गठित सिफारिस समितिको छनौट प्रकृया, २०७१ मिति २०७१।१।२६ मा स्वीकृत गरी सार्वजनिक गरेको र सो वमोजिमको प्रकृया शुरु भएको ।
- भ्रष्टाचार विरुद्धको रणनीति तथा कार्ययोजना कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- स्थानीय स्तरमा शान्ति सन्देश फैलाउने उद्देश्यले रेडियो नेपाल, नेपाल टेलिभिजन र स्थानीय स्तरका एफ.एम. हरूबाट शान्ति प्रवर्द्धन सम्बन्धी गतिविधि प्रशारण भईरहेको ।
- सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित बालबालिकाको पुनःस्थापन एवं पुनःएकीकरणको लागि राष्ट्रिय कार्ययोजना नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) बाट मिति २०६७ पुष १४ गते स्वीकृत भई सो को कार्यविधि, २०७० समेत मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको ।
- सरकारी वार्ता टोली र विभिन्न ५७ वटा समूहहरूसँग वार्ता भई सहमति कायम भएको जसमध्ये २१ वटा विभिन्न सशस्त्र समूहहरुले हालसम्म ३३८ थान हातहतियार नेपाल सरकारलाई बुझाएका ।
- निर्वाचन आयोगबाट फोटोसहितको मतदाता नामावली संकलन तथा दोस्रो संविधानसभाको निर्वाचन कार्यको लागि ७ अर्ब ७५ करोड ६४ लाख ९३ हजार रकम उपलब्ध गराइएको ।

- गृह मन्त्रालय अन्तर्गत नागरिकता वितरण घुम्टि टोली कार्यक्रमका लागि रु. ९ करोड ३५ लाख १५ हजार रकम उपलब्ध गराइएकोमा सो घुम्टि टोलीले १,८१,७१३ नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र वितरण गरेको ।
- द्वन्द्वकालमा विच्छयाइएका सम्पूर्ण ५३ स्थानका बारुदी सुरुङ्ग र ३४१ स्थानका Improvised Explosive Devices (IED) Field हरु नष्ट गर्ने कार्य सम्पन्न भएको । हालसम्म ५० जिल्लाका समुदाय र २९ जिल्लाका विद्यालयमा बारुदी सुरुङ्ग जोखिम शिक्षा कार्यक्रम संचालन गरिएको ।
- पुनर्निर्माण, पुनःस्थापन एवं राहत वितरण कार्यको प्रभावकारी अनुगमनको लागि पाँचै विकास क्षेत्रमा मन्त्रालयका पाँच जना सहसचिवहरुको संयोजकत्वमा छुट्टा छुट्टै अनुगमन टोली गठन गरी अनुगमनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाइएको ।
- सहमति सम्झौता कार्यान्वयन सिफारिस आयोग, २०७१ सम्बन्धी

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय स्थापना पश्चात् नेपाल सरकार र विभिन्न ५७ समूह/पक्षहरूसँग भएका सहमति सम्झौताहरुको अध्ययन, विश्लेषण गरी कार्यान्वयन अवस्थाको पहिचान गर्न नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०७१।३।२ को निर्णय बमोजिम पुनरावेदन अदालतका पूर्व मुख्य न्यायाधीश श्री केशव प्रसाद मैनालीको अध्यक्षतामा “शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय स्थापना पश्चात भएका सहमति/सम्झौता कार्यान्वयन सिफारिस आयोग, २०७१” गठन गरिएको । उक्त आयोगले मिति २०७१।५।१९ मा कार्यान्वयन सिफारिस प्रतिवेदन सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू समक्ष पेश गरिसकेको र सो प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने नेपाल सरकारले निर्णय गरिसकेको छ ।

२.२. शान्ति कोषतर्फ :

(क) द्वन्द्वको क्रममा क्षति भएका प्रहरी चौकीहरुको पुनर्निर्माण

नेपाल प्रहरीले कार्यान्वयन गरिरहेको प्रहरी इकाइ पुनर्निर्माण आयोजना अन्तर्गत पहिलो चरणमा १०० वटा, दोस्रो चरणमा ९३ मध्ये ८५ वटा निर्माण भई बाँकी निर्माण भइरहेको छ र तेस्रो चरणमा ९० वटा इकाइहरु मध्ये १६ वटा निर्माण सम्पन्न भइसकेका छन् । हालै स्वीकृत प्रभावकारी सेवा प्रवाह र प्रहरीको क्षमता अभिवृद्धिका लागि प्रहरी इकाई पुनर्निर्माण आयोजनाको पहिलो चरणमा ४३ वटा प्रहरी इकाइहरु निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा अहिले प्रारम्भिक चरणमा रहेको छ ।

(ख) संयुक्त राष्ट्र संघ सुरक्षा परिषदको प्रस्ताव १३२५ र १८२० सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजनाको कार्यान्वयन

संयुक्त राष्ट्र संघ सुरक्षा परिषदबाट पारित द्वन्द्व पीडित महिला तथा बालबालिकासँग सम्बन्धित प्रस्ताव नं. १३२५ र द्वन्द्वको क्रममा यौन हिंसामा परेका महिला तथा बालिका सम्बन्धी प्रस्ताव नं. १८२० को कार्यान्वयनको लागि स्वीकृत १० वटा आयोजनामध्ये २ वटा आयोजना सम्पन्न भई अहिले ८ वटा आयोजना संचालनमा रहेका छन् । यी आयोजनाहरु अन्तर्गत अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण, द्वन्द्वपीडित महिला तथा बालिकाकालागि सीपमुलक तालिम, सचेतनामुलक कार्यक्रम, क्षमता विकास कार्यक्रम लगायत राष्ट्रिय कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सघाउ पुग्ने क्रियाकलापहरु संचालन गरिएका छन् । यसका लागि कूल ८४ करोड ४५ लाख बजेट स्वीकृत गरिएको छ ।

(ग) दिगो शान्ति प्रवर्द्धनका लागि रेडियो तथा टिभि कार्यक्रम

दिगो शान्ति प्रवर्द्धनार्थ रेडियो नेपाल तथा नेपाल टेलिभिजनबाट एक एक वटा आयोजना संचालन गरिएका छन् । रेडियो नेपालबाट शान्ति बहस, शान्तिको लागि रेडियो, रेडियो ड्रामा, शान्ति संवाद जस्ता कार्यक्रमहरु तथा नेपाल टेलिभिजनबाट टेलिसिरियल शान्ति, स्वागतम शान्ति, शान्ति हाजरी जवाफ कार्यक्रम, शान्ति संगीतयात्रा जस्ता कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन् । आ.व २०७१/७२ मा सम्पन्न हुने लक्ष्य राखिएको यी कार्यक्रमका लागि करिब २० करोड बजेट छुट्याइएको छ ।

(घ) कोषद्वारा संचालित आयोजनाको विवरण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र (क्लस्टर)	सम्पन्न भएका आयोजनाको संख्या	चातु आयोजनाको संख्या	कूल आयोजना	स्वीकृत बजेट (दश लाखमा)
१	शिविर व्यवस्थापन तथा माओवादी लडाकूको समायोजन	२०	२	२२	५५३९.८६६४८४
२	द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति तथा समुदाय	१	३	४	१०६४.८३१०७१
३	सुरक्षा तथा संक्रमणकालिन न्याय	३	१३	१६	४६८६.१७५५७२
४	संविधान सभा निर्वाचन तथा राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरका शान्ति निर्माण पहल	१४	९	२३	१२१६३.४९७१५१
	जम्मा	३८	२७	६५	२३४५४.३७०२७८
५	प्राविधिक सहयोग (टि सि पूल)				९३.५७
					२३५४७.९४०२७८

२.३. पुनर्निर्माणतर्फ

क्र.सं.	आयोजनाको क्षेत्रगत विवरण	माग भएको कूल आयोजना संख्या	माग बमोजिमको लागत अनुमान (रु हजारमा)	पुनर्निर्माण गरिएका आयोजना र खर्च	
				शुरु (०६३/६४) देखि आ.व. ०७०/७१ सम्म सम्पन्न भएका	खर्च रु. (हजारमा)
१	विद्यालय भवन	२१४९	५९७९६२३	७७७	११०३३१९
२	गा.वि.स. भवन	२०७२	४४००७६७	८९१	१९७४०५४
३	सदरमुकाम स्थित सरकारी कार्यालय	९८६	५७२२८४८	४३५	२३८७३३
४	इलाका स्तरीय सरकारी कार्यालयहरु	१०४७	१८३१०४९	३४३	४५८९६३
५	अन्य विभिन्न आयोजनाहरु	२२२३	१२२४३९२८	२३४	१०८२४०६
६	पार्क, स्मारक, नमुनावस्ती निर्माण	२०८	१२७६०३५	६४	९२९९९४
७	जि.वि.स., न.पा. तथा जिल्ला प्राविधिक कार्यालयहरु	१३०	४६८२४८५	५३	४१८८५३
८	भोलुङ्गे पुल	१०१	२१२७८१	१६	१४५५१
९	कृषि तथा पशु विकाससँग सम्बन्धित आयोजना			४९३	२७४००९
जम्मा		८९१६	३६३४९५१६	३३०६	८६३५२८२

२.४ राहततर्फ

राहत तथा आर्थिक सहायता वितरण सम्बन्धी विस्तृत विवरण निम्नानुसार रहेका छः

सि.नं.	द्वन्द्वपीडित/राहतको प्रकार	कुल सङ्ख्या	शुरुदेखि हालसम्म राहत प्राप्त गर्ने व्यक्तिको सङ्ख्या र प्रदान गरिएको रकम (रु. हजारमा)		कैफियत
			सङ्ख्या	रकम	
१	मृतकका हकदारलाई राहत (रु. १ लाख)	१७८८६	१४३७५	१४३७५००	
२	सर्वसाधारण मृतकका एकल महिला (रु. २५ हजारका दरले)	९०००	४६४०	११४१७५	
३	वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत (रु. १ लाखका दरले)	१५३०	१५३०	१५३०००	
४	विस्थापित भएकालाई आर्थिक सहायता	७९५७१	२५०००	२४०१४४	
५	व्यक्तिगत सम्पत्ति क्षति भएकालाई आर्थिक सहायता	१७४८४	९१५४	३३३८७६	
६	अङ्गभङ्ग अपाङ्ग भएकाहरुलाई आर्थिक सहायता	८१९१	८१९१	४८०३७४	
७	अपहरणमा परेका व्यक्तिलाई राहत (रु. २५ हजारका दरले)	३१४२	३१४२	७८५५०	
८	जनआन्दोलनका सहिदका परिवारलाई मासिक भत्ता	२६	२६	११२६१.४	नियमित
९	जनआन्दोलनका घाइते (५०%) मासिक वृत्ति	३०	३०	१०४५५.४	नियमित

१०	जनआन्दोलनका घाइतेहरूका सन्तानलाई छात्रवृत्ति	३८	३८	२९०५	नियमित
११	ऐतिहासिक जनआन्दोलनका घाइतेलाई राहत	३९८४	३२९६	४०६४७	
१२	५१ प्रतिशतभन्दा माथि अङ्गभङ्ग भएकालाई जीवन निर्वाह भत्ता	७४४	७४४	१४७२९४	नियमित
१३	आमाबाबु दुवै गुमाएका टुहुरा बालबालिकालाई राहत	६२०	६२०	९९३३०	नियमित
१४	शान्ति सम्झौता पश्चातका घटनामा परी मृत्यु हुनेका हकदारलाई राहत	११०	५९	८८५०	
१५	द्वन्द्वपीडितहरूको सीपमूलक तालिम	३२७	३२७	५२५०	
१६	विशेष राहततर्फ :				
(क)	मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता रु. २ लाख थप	१२०००	१०८२१	२१३०८४३	
(ख)	वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहत (रु. १ लाखका दरले)	१५३०	१५३०	३०६०००	
(ग)	वेपत्ता पारिएका व्यक्तिका पत्नीलाई थप आर्थिक सहायता रु. २५ हजारका दरले (एकमुष्ट)	१०००	६४९	१६२२५	
१७	मानवअधिकार आयोगको सिफारिस बमोजिम राहत		१०५	१४८१५	
१८	रोजगार/स्वरोजगार		१४७१८	६२८१७२	
			जम्मा	६२५१६६६.८	

२.५. शान्ति प्रकृया सहयोग आयोजना

- सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा मृत्युवरण गरेका मृतकका नजिकका हकदारहरूलाई गत आ.व. २०७०/०७१ सम्ममा रु. १ लाखका दरले १४,३७५ जना, विशेष राहत अन्तर्गत बढिमा थप रु.२ लाखका दरले १८८२ जना र रु. २५ हजारका दरले ४६४० जना सर्वसाधारण मृतकका एकल महिलालाई एकमुष्ट एकपटक आर्थिक सहायता वितरण भएको ।
- कार्यदलको प्रतिवेदनमा नाम समावेश भएका आर्थिक सहायता प्राप्त गर्न बाँकी मृतकका नजिकका हकदारहरूको स्थिति पहिचान कार्य (Tracing) २० जिल्लामा सम्पन्न भएको ।
- हालसम्म दुई चरणमा रोजगार/स्वरोजगार सेवा अन्तर्गत ५४ जिल्लामा १४७१८ जना द्वन्द्वपीडित तथा निजका परिवारहरूलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा प्रदान गरिएको ।
- मनोसामाजिक परामर्श सेवा संचालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७० स्वीकृत भएको ।

२.६. स्थानीय शान्ति समिति

- आ.व. २०७०/७१ को अन्तसम्ममा ७५ जिल्ला स्तरीय, ५५ नगर स्तरीय र करिब २९०० गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समितिहरु गठन भई सक्रिय रूपमा क्रियाशिल रहेका छन ।
- जिल्ला स्तरीय, नगर स्तरीय र गा.वि.स. स्तरीय शान्ति समितिहरुलाई क्रमशः रु. ५ लाख, ५० हजार र २२ हजार उपलब्ध गराइने कार्यक्रमलाई आ.व. २०७१/७२ मा पनि निरन्तरता दिईएको छ । नगर र गा.वि.स. स्तरीय शान्ति समितिहरुलाई आ.व. २०६९/७० देखि मात्र उक्त रकम उपलब्ध गराउन थालिएको हो ।
- स्थानीय शान्ति समितिहरुले स्थानीय स्तरमा शान्ति तथा पुननिर्माण मन्त्रालयको सम्पर्क बिन्दु (Focal Point) को रूपमा कार्य गर्दै आएका छन ।

२.७. शिविर व्यवस्थापन

शिविर व्यवस्थापनको कार्य सम्पन्न भै मिति २०६९ माघ १ गतेबाट शिविर व्यवस्थापन कार्यालयहरु खारेज भएका छन् ।

विस्तृत शान्ति सम्झौता पश्चात् २०६३ मंसिर देखि २०६९ चैत्र २० गतेसम्म माओवादी सेनाका लडाकुहरुको व्यवस्थापन सम्बन्धमा भएको खर्चको विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

(क) शिर्षकगत कूल खर्च :

सि.नं.	विवरण	खर्च	कैफियत
१	भरणपोषण खर्च	२,७६५,६१४,९६२.००	
२	मासिक भत्ता खर्च	५,८८८,६७३,७४६.६३	
३	पूर्वाधार निर्माण खर्च	२७१,००३,०१७.००	
४	अन्य खर्च	२७३,७१०,५६७.६९	
५	मा. कृष्ण बहादुर महारा मार्फत खर्च	४६१,०६७,२००.००	
६	प्रशासनिक खर्च	१३६,८१०,८०४.०९	
	जम्मा	९,७९६,८८०,२९७.४१	

(ख) शान्तिकोष तर्फ (भरणपोषण बाहेक आ.ब. २०६३/६४ देखि २०६९/७० सम्मको) :

सि.नं.	विवरण	खर्च	कैफियत
१	सडक	७४३,१५४,०००.००	सडक विभागबाट
२	खानेपानी	३४,१४६,०००.००	खानेपानी तथा ढल निकास विभागबाट
३	भौतिक संरचना निर्माण	४११,०३५,०००.००	भवन विभागबाट
४	स्वास्थ्य	३३१,१५०,०००.००	
५	विद्युत	२५,३३०,०००.००	विद्युत प्राधिकरणबाट
जम्मा		१,५४४,६१५,०००.००	

(ग) लडाकुहरुको समायोजन तथा पुनःस्थापन तर्फ :

- माओवादी सेनाका कुल १९,६०२ लडाकुहरुमध्ये दुई चरणको प्रमाणीकरण पश्चात् १७,०५२ (१ जना मृत्यु) कायम रहेका ।
- प्रमाणीकरण भएका माओवादी सेनाका लडाकुहरु मध्ये १,४६० जना नेपाली सेनामा समायोजन भएका, ६ जना पुनःस्थापन र १५,५८५ जना स्वेच्छिक अवकाशमा गएका ।
- माओवादी लडाकु तर्फको जम्मा खर्च रु. १९,६०,०१,०८,०००।- (शिविर तर्फ रु. ११,३४,१६,९५,०००।- र विशेष समितिको सचिवालय तथा स्वेच्छिक अवकाश समेत रु. ८,२५,८४,१३,०००।-) ।

२.८. छात्रवृत्ति प्रदानतर्फ

शिक्षा मन्त्रालय, जिल्ला शिक्षा कार्यालय मार्फत द्वन्द्व पीडित बालबालिकाहरुलाई वार्षिक रु. १० हजार देखि १६ हजारसम्म निम्नानुसार छात्रवृत्ति प्रदान भइरहेको छ ।

क्र.सं.	तह	छात्रवृत्तिको दर रु.	छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थीको संख्या	कूल रकम	कैफियत
१	प्रा.वि.	१०,०००	४,०३६	४०,३६०,०००	आ.व. ०६९/७० को असार मसान्त सम्मको विवरण
२	नि.मा.वि.	१२,०००	२,५१६	३०,१९२,०००	
३	मा.वि.	१४,०००	१,१०६	१५,४८४,०००	
४	उच्च मा.वि.	१६,०००	६००	९,६००,०००	
जम्मा			८,२५८	९५,६३६,०००	

७५ जिल्लाका शान्ति समितिका सचिवहरुको सम्पर्क नं.

सि.न.	नाम	कार्यक्षेत्र	सम्पर्क नम्बर	फयाक्स न.
१	इक्साहाङ्ग सुब्बा	ताप्लेजुङ	९८४१४९०८६०	०२४-४६०५६६
२	टंकबहादुर पौडेल	पाँचथर	९७५२६०७१८६	०२४-५२०५०१
३	डिकेन्द्र इदिङ्गो	इलाम	९८५२६८०५००	०२७५२०९८८/५२१७७९
४	प्रविर कुमार घोष	भापा	९८५२६७१०९०	०२३-५४२९०८
५	तुलसीराम रिमाल	तेह्रथुम	९८४३३६३८४१	०२६४६०१३३, ४६०७१०
६	सीता भण्डारी	धनकुटा	९८४२१५६१०८	०२६-५२१४८६,
७	नविन गुरुङ्ग	संखुवासभा	९८६२०५५४५८	०२९-५६०६९६
८	टेकबहादुर श्रेष्ठ	भोजपुर	९८४२२११८३९	०२९-४२०५१७/५०३
९	टिकादेवी घिमिरे	मोरङ	९८४२०५००४०	०२१-४४०५८२, ५२५२५१
१०	नविन भण्डारी	सुनसरी	९८४२१२९२४९	०२५-५६१७६८
११	केशला गौतम	सप्तरी	९८४१७४१३३२	०३१-५२२१३१, ५२०५२२
१२	सुजितकुमार यादव	सिराहा	९८४२८३५५१९	०३३-५२११४५
१३	संजिव कुमार चौधरी	उदयपुर	९८४२८३७१५६	०३५-४२०९०३, ४२०१३३
१४	दिनेशकुमार घिमिरे	खोटाङ	९८४२८९६५४५	०३६-४२०६३१
१५	निलम अधिकारी	ओखलढुङ्गा	९८४१५६३१०३	०३७-५२०३३१
१६	बाबुराम आचार्य	सोलुखुम्बु	९८५२८५११७६	०३८-५२०२०८
१७	राजु तामाङ	दोलखा	९८४११९०५३१	०४९-४२१३३९
१८	अप्रिल अधिकारी	रामेछाप	९८४४०४३९३३	०४८-५४०५०१
१९	कृष्णकाजी के.सी. खत्री	सिन्धुली	९८४१६७८५१५	०४७-५२०५९१
२०	नारायण गुर्मछान	सर्लाही	९८४४०५५५२९	०४६-५२०१७४, ५२१३५६
२१	संजिता कुमारी बुलन	धनुषा	९८४९४४६२३१	०४१-५२०४५०, ५२७५३७
२२	दामोदर मैनाली	महोत्तरी	९८४११८७९०४	०४४-५२११२२
२३	सन्तोषी नेपाली	मकवानपुर	९८४९१२९६०५	०५७-५२७०९४
२४	सोरखप्रसाद यादव	बारा	९८०७१७५००२	०५३-५५१८८५
२५	तेजेन्द्र माली	पर्सा	९८५५०२०५९६	०५१-६९०९७१, ५२४०६६
२६	संदिप कुमार शाहा	रौतहट	९८५११८८२१०	०५५-५२१४४२
२७	लक्ष्मी गौतम पौडेल	चितवन	९८४९९४४५९५	०५६-५३३८३१, ५२०७४७
२८	केदार काफ्ले	रसुवा	९८४४०३५९८२	०१०-५४०२४१, ५४००१९
२९	दुर्गा आचार्य	सिन्धुपाल्चोक	९८४९६३२७६८	०११-६२०३८०
३०	मेनुका बसौला	धादिङ	९७४१३३४८५८	०१०-५२०२७७, ५२१०६७ fax
३१	अमृता अर्याल	नुवाकोट	९८४११४३७००	०१०-५६०२६६, ५६१७०१
३२	श्रद्धा राजभण्डारी	काठमाण्डौ	९८४१३८३६२५	४७७२२५
३३	सरोज अर्याल	भक्तपुर	९८५१०९२५४८	६६१९२९६
सि.न.	नाम	कार्यक्षेत्र	सम्पर्क नम्बर	फयाक्स न.
३४	सृजना शर्मा	ललितपुर	९८४११२५१३८	५०००१९०
३५	श्याम परियार	काभ्रेपलान्चोक	९८४१२४४४८२	०११-४९०९१८
३६	किशोर सुवेदी	पर्वत	९८४७६३२७७१	०६७-४२११७२

३७	लक्ष्मी गुरुङ्ग	मुस्ताङ	९८६००७१६६३	०६९-४४०१८६, ४४०१८८
३८	शान्ता पोखरेल	म्याग्दी	९८४४७७५०३०	०६९-५२०१३३, ५२०९९४
३९	लक्ष्मीकुमारी शर्मा	बागलुङ	९७४६७०१८४९	०६८-५२२६८६
४०	प्रेमनाथ ज्ञवाली	पाल्पा	९८५७०२३६२४	०७५-५२०१६९
४१	धुर्वराज कण्डेल	नवलपरासी	९८४६२६६४०८	०७८-५२१०५२
४२	सन्तोष पौडेल	रुपन्देही	९८५७०३६०३८	०७१-५२४३६६
४३	यमुना मरासिनी	कपिल्वस्तु	९८४७०३४१८८	०७६-५६११३२
४४	गोविन्द प्रसाद चौधरी	अर्घाखाँची	९८४७२०४७०८	०७७-४२०२०९, ४२०७३१
४५	नारायण ब. कुमाल	गुल्मी	९८४७०९८०७३	०७९-५२११४१
४६	किरण लामिछाने	लमजुङ	९८५१०५००५८	०६६-५२०१३४, ५२०२९९
४७	रुलबहादुर आले	गोरखा	९८४१७१७८६७	०६४-४२०१८९, ४२१४१६
४८	विष्णुमाया गुरुङ्ग	कास्की	९८४६७०७२५६	०६१-४६५९३६
४९	बिमल गिरी	तनहुँ	९८५६०६०१७३	०६५-५६१९४०, ५६०१०७
५०	कोपिला के.सी.	स्याङ्गजा	९८१७२७८७३	०६३-४२१०६४
५१	मदन घले	मनाङ	९८४९६०९५५२	
५२	राजु लामिछाने	रुकुम	९८५८०२४५७७	०८८-५३०१९७, ५३००९०
५३	रेगबहादुर डाँगी	रोल्पा	९८४७८५००३६	०८६-४४०१३३
५४	विष्णुकुमारी शर्मा	सल्यान	९८४७८४४९३२	०८८-५२०१९७, ५२०१२१
५५	कमल थपलिया	प्युठान	९८४७८५८१४४	०८६-४२०२२४
५६	प्रेमप्रकाश के.सी.	दाङ्ग	९८४४९०५१३०	०८२-५६३००२
५७	ज्ञानेश्वर आचार्य	जाजरकोट	९८४१४२९६४९	०८९-४३०१३०, ६३०११४
५८	सन्तोषी प्याकुरेल	दैलेख	९८४९६०४७१७	०८९४२०४०५, ४२०११२
५९	सीता आचार्य	सुर्खेत	९८६८११८६३३	०८३-५२३८७७
६०	निराजन शर्मा	बाँके	९८४८१७६७१५	०८१-५२७८८६
६१	उमेशकुमार गुप्ता	बर्दिया	९८४३०६५६९२	०८४-४२१२०४
६२	प्रकाश शाही	जुम्ला	९८६८३०९७५१	०८७५२३१०, ५२०००१८
६३	देवकी ऐडी	हुम्ला	९८४८१७२७३८	९७४८९००३१३
६४	वीरेन्द्र ब. शाही	मुगु	९८४८३१०९७४	०८७-४६०११८, ४६०१०७
६५	खेमराज रोकया	कालिकोट	९८४८३१०४४९	०८७-४४०२११
६६	देवसिं कठायत	डोल्पा	९८४८३१५७०९	०८७-५५०१३५
६७	राजेन्द्रप्रसाद जोशी	बझाङ	९८४९०९४८९०	०९२-४२१२२४, ४२१२३२
६८	कर्णबहादुर बुढा	बाजुरा	९७४९०३३०३८	०९७-५४११५६
६९	सुरेन्द्र भट्ट	डोटी	९८४३३३३७६०	०९४-४२०१०८
७०	अनिलकुमार विष्ट	अछाम	९८४८४३८२११	०९७-६२०१३३, ६२००४४
सि.न.	नाम	कार्यक्षेत्र	सम्पर्क नम्बर	फयाक्स न.
७१	अनु हमाल	कैलाली	९८४३६४२६५४	०९१-५२०६८२
७२	तेजराज तिमिल्सिना	दार्चुला	९८४१५७६८७७	०९३४२०४४९
७३	जयन्ती कुँवर	बैतडी	९८४८७५४६६६	
७४	दिलिप ब. शाही	डडेलधुरा	९८४३१५२५३३	०९६-४२०७०१
७५	तर्कराज भट्ट	कञ्चनपुर	९८४८८६२२१२	०९९-५२०१८२

नेपाल सरकार

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

सिंहदरवार, काठमाण्डौ

फोन नं. ४२१११७६, ४२१११७८, ४२१११८९

फ्याक्स नं. ४२१११८६ इमेल : info@peace.gov.np

वेभ : www.peace.gov.np